

SABAVDORVM
DVCVM PRINCIPVMQ.
HISTORIÆ
GENTILITIÆ
LIBRI DVO,

LAMBERTO VANDER-BVRCHIO,
ad diuam Mariam virginem Vltraiecti
Decano, AVTORE.

Ex Officina Plantiniana,

APVD CHRISTOPHORVM RAPHELENGIVM,
Academiæ Lugduno-Batauæ Typographum.
cIↃ. IↃ. IC.

FERT
FERT
FERT
FERT

SERENISSIMO PRINCIPI
CAROLO,
SABAVDIÆ, CHABLAISII,
ET AVGVSTÆ DVCI:

Sacri Romani Imperij Principi, vicarioque perpetuo: Marchioni in Italia: Pedemontium Principi: Moriennæ, Tharentesiæ, Bressæ, Geneuæ, Baugiaci, & Rotundi Montis Comiti: Vaudi, Gaij, & Foucigniaci Baroni: Niciæ, Vercellarum ac Friburgi Dynastæ;

LAMBERTVS VANDER-BVRCHIVS
DEDICAT CONSECRATQVE.

ROMANORVM, Claudij Cæsaris temporibus, iustitiam sapientiamque admiratos Indiæ quosdam reges, quod pares pondere denarij in captiua essent pecunia, cuius diuersæ imagines a pluribus factos indicarent, & hoc maxime sollicitatos ad amicitiam, quatuor misisse legatos, Plinius, Princeps serenissime, author est: virtu-

tis quippe ea vis est, vt quemcumque mortalium in admirationem suique amorem mirabiliter rapiat, adeo vt & in eos quoque, qui in aliquo eius genere excelluere, remotissimos, fatoue iamdudum functos licet, hic sese exerat affectus: Idem mihi, maiorum tuorum procerum clarissimorum (quibus stirps Augusta originem dedit) actiones, & res præclare gestas, propius intuenti vsu (mehercule) venit. Cum enim regnis nullis, nullis rebuspublicis, nullis principatibus, optime licet constitutis (quod cum bona regum principumque reliquorum omnium venia mihi dicere fas sit) contigisse viderem, vt continua, neque, in longis licet temporum interuallis, interrupta vnquam serie, a sui inde exordio optimos semper pietatique addictissimos habere principes; quam vestro huic, fæcundo bonorum principum, & quidem soli (vobis enim vnis propria ea gloria

gloria eſt) in quo nemo fuit, qui non optime modum ſemper fælicitati ſtatuendo, efferentemque ſe cohibendo fortunam, præfuerit, & eſſe quam videri bonus maluerit (de principibus ipſis loquor; qui egregia fama omnes conceſſere: nam in ſecunda ſtirpe, qui corruptis moribus vnus atque alter, inluſtri tamen fortuna egere) vehementer, profecto, ad eorum procerum recordationem exarſi, animoque meo (quando mors odio nunc illos aut gratiæ exemit) præclariora eorum facta, gentiſque ipſius non dubia incertaque, & haut procul fabulis, vt plerorumque, primordia vetuſtatemque literis breuiter, in poſteritatis (quæ ſuum cuique decus rependit) gratiam, mandandi, ingens iniectum fuit deſiderium. Quod ipſum quanquam a Guilelmo Paradino, eloquentiæ ac fidei præclaro in primis, non ſine honore factum ſit; eam tamen hiſtoriam

 quoniam

quoniam Gallico idiomate ſcribere illi viſum fuit, fieri haud poteſt, vt ſcitu digniſſimarum rerum cognitio ad omnes perueniat, quod multos eius ignaros linguæ paſſim reperias. Erunt quoque nonnulla fortaſſis quæ Paradino grauioribus occupato rebus, aut non animaduerſa, aut parua forſitan, & leuia memoratu viſa, quæ ipſa tamen, quanquam ab aliis incelebrata, ad gentis ipſius illuſtrationem non parum contulerint. Neque ſine vſu fuerit introſpicere illa primo aſpectu leuia, ex quis magnarum ſæpe rerum motus oriuntur. Qua in re a me quid præſtitum ſit, iudicabunt quibus hæc qualiacunque noſtra cum illius vigiliis contendere graue non erit: omnium autem optime, tu Princeps ſereniſſime, ad quem propius ea res pertinet. Qui quoniam maioribus tuis in nullo virtutum genere quicquam hactenus concedere recte ſentientium iudicio

videris (adſcitus idcirco a potentiſſimo illo Hiſpaniarum rege Philippo gener) & principem in ea gente locum tenes, familiamque ducis; nemo mihi viſus oportunior, cui laborum meorum has primitias dedicarem conſecraremque. Ad publicam hanc cauſſam acceſſit & priuata. Memineram ſereniſſimum atque illuſtriſſimum Sabaudiæ ducem Emanuelem Philibertũ, Celſitudinis tuæ patrem, ſummis maximiſque principibus æmulum (a quo conſilia tibi & exempla capeſſendi egregie imperij) cum Belgio huic cum proregis legatiue præſideret titulo (vtinam diutius moderatiſsimo eius imperio parere datum nobis fuiſſet, tranquillius fortaſſis præclariuſque Belgicæ nunc ſeſe haberent res) egiſſe apud Hiſpaniarum regem Philippum, vti Hadrianum Vander-burchium patrẽ meum, ex vrbe hac (in qua ſenatus Prouinciæ

Vltra-

Vltraiectensis, Caroli quinti imperatoris iussu, Præsidē egerat) euocatum, Flandriæ Præsidem, & consilij status (regij illi sigilli custodia demandata) renuntiaret senatorem, & in equestrem relatum ordinem, a latere suo haud abscedere iuberet. Sed regiam in Angliam sequutum maiestatem, immatura Londini mors abstulit. Cæterum eius in se atque rempublicam officiorum haud immemor idem ille rex, fratrem meum Ioannem Vanderburchium in nobilium domesticorum olim receptum numerum, Parlamenti tandem Belgici (quod Mechliniæ sedem habet) & priuati inde supremique per Belgium consilij Præsidem dicit. In cuius magistratus præclara functione, ante triennium ille, magnum sui apud omnis ordinis homines relinquens desiderium, Bruxellæ decessit. Accipe itaque serena & qua cætera soles omnia fronte, Princeps illu-

illuſtriſſime (qui vnus nunc e familia ſummum ad faſtigium genita ſuperes) quæ in gentis nominiſque tui gratiam, proximis hiſce menſibus, operum ſeriorum vacui ſcripſimus: & quæ ab authore, familiæ tuæ vniuerſæ obſeruantiſsimo, operi gratia conciliari haud potuit, eam a præclari nominis tui ſplendore illi accedere patiare.

Vale. Vltraiecto ad Batauos calendis Auguſtis anno a partu Virgineo MDXCVIII.

AD

BENEVOLVM LECTOREM.

QVANQVAM *Sabaudiæ procerum stemmata describere mihi constitutum, isque operis huius mei scopus potissimum sit; de Sabaudis tamen, Sabaudiæque situ pauca prius explananda sunt, quam initium narrandi faciam. Antiqua & rerum gestarum gloria illustris claraque admodum in Gallia Narbonensi gens est, quam Allobroges ab Allobroge rege veteres dixere. In hac Vienna (ad Rhodanum sita ciuitas, Delphinatus hodie metropolis) principem olim locum tenuit; nunc Chamberinum, aliis Chamberiacum, vulgo Chamberi; in qua vrbe senatorius ordo (Parlamentum vocant) sedem habere solet; seu dignitati vrbis id, quod reliquas omnes antecellat, seu loci oportunitati datum est. Eum populum illique finitimos Salienses (vetus quoque illa & bello inclita gens, quam Salussianos appellant nonnulli) & quicquid eorum ambitu terrarum clauditur, Sabaudiam maiores nostri dixere. Solum enim cælumque, & ingenia cultusque hominum, haud multum a Sabaudia differunt. Quin Allobrogum adeo olim celebre fuit nomen, vt Sabaudiam subinde vniuersam, artissimo inter vtramque regionem diuortio, eo ipso (quod etiamnum hodie obtinere videmus) appellatam legere sit. Cæterum haud procul admodum a Lugdunensi oppido Sabaudiam oriri, & ad Geneuam vsque Pedemontiumque (quæ ad Alpium, quibus Gallia Sabaudiaque ab Italia separantur, radices, inde sic dicta, posita regio) extendi, Delphinatumque finitimum habere, in confesso est, scriptorumque omnium con-*

stanti asseueratione a Sabatiis vadis populisque (qui inter Alpes Ptolemeo positi, Sabaudiæ plerique omnes nunc parent duci) nomen accepisse perhibetur. Præter prædictos autem Allobroges Saliensesque, agros nunc tenet qui Vocontiorum, Veragrorum (episcopo, qui late imperitat, & ius gladij habet, hic paret populus) Caturigum, Centronum, Lepontiorumque (qui Alpibus vicini omnes) fuere quondam. Vocontiis ac monti Cinesio proximum est oppidum Ciuario, Binario aliis, quo initio belli legiones Cæsar traduxit, cuius etiam Plinius nepos in epistola quadam meminit, & Viuariensis hodie appellatur ciuitas. Cæterum maxima quanquam paulatim Sabaudia, plurimarum ditionum (inter quas ducatus Augustensis seu Prætorianus, & principatus Pedemontanus) accessione, quæ armis partim, partim iure matrimoniorum in Sabaudicam venere familiam, acceperit incrementa; ducis tamen titulum sibi comites nunquam arrogarunt: sed vetere contenti, qui augustus satis visus, (quod inter imperij Romani comites, qui quatuor antiquitus tantum, Sabaudus etiam censeatur) eo abstinuere; donec tandem Amadeus eius nominis octauus a Sigismundo imperatore in concilio Constantiensi, in procerum vtriusque ordinis publico consessu dux fuit renuntiatus. Aër regionis huius (vt hoc ex incerto quodam addam authore) purus est, solumque fæcundum, a ripa præcipue Heluetiorum secundum Lemani lacus tractum. Terra amænissima & fertilis vinum profert generosum, Ripalium seu Riualium a ripa lacus quod dicitur. Pascua sunt vberrima ad omne animantium genus enutriendum. Præstat autem terræ huius gleba circa Alpes Graias, quæ sancti Bernardi mons minor appellatur: idque ideo fieri aiunt, quod in occasum vergens sol, obliquis suis radiis eorum montium latera percutiens, virium plus habeat. Vltra vero eas Alpes, dum

» Cinesio monti propinquatur, nec pascua nec virentia vlla cer-
» nuntur olera, cum perpetua niue tectus is mons, ab albedine
» Alpium nomen non immerito sustineat, rupibusque ac frigore
» rigescat. Fluuij hunc ducatum rigantes sunt: Doria, Arbua,
» Isara, Danius, Arar, quem vulgo Sagonam nominant, qui
» Rhodano miscetur, & ipse suis aquis hanc terram humectat.
» Montana admodum est regio. Præter Claudij montem, & Iu-
» rassum, quos in Antuatibus attollit, Pœninæ Alpes in Vera-
» gris in immensum ascendunt, nunc S. Bernardi mons maior
» dicuntur, & Siluius mons. Sub his in Morienna comitatu Al-
» pes Cottiæ sunt, hodie mons Senis Gallice dicitur, id est, Cinesius
» mons, olim Vesulus dictus & Agnellus collis, petram habens
» pertusam, per quam ex Gallia in Italiam patet iter. Sunt montes
» isti plerumque glabri, adeo vt ne frutices quidem nec arbores
» ferant, immenso algore ob altitudinem rigentes. Cæterum quo-
niam quæ trans Alpes possident principes, & hominum &
oppidorum numero longe antecellunt superantque; Pedemonta-
ni quoque principatus qui a Nicea vrbe (in quam Geneuensis E-
piscopus sedem suam transtulit) orientem versus ad Mediolani
ducatus fines spectat, descriptionem ex Abrahamo Ortelio hic
» ascribere operæ fuerit pretium: Taurinorum regionem Pede-
» montium nunc vocamus (inquit) tanquam pedem montium,
» quoniam ad radices Alpium est, quæ Galliam Sabaudiamque
» ab Italia diuidunt. Fines ponemus ab Oriente Padum, a Meri-
» die Ligurum Alpes, ab Occidente Galliæ alpes, a Septentrione
» Duriam Ripariam. Agros habet amœnis fructiferisque collibus
» plenos, qui frumentum aliasque fruges, & optima vina cum no-
» bilissimis fructibus producunt. Vrbibus, oppidis, pagis perho-
» nestis nitent. Ducatus Taurinus sub Longobardis appellabatur,
» a quibus in prouinciæ formam, cui dux præerat, redactus est.

Longo-

Longobardorum vero imperio deleto, primum in Italiæ regum quos Imperatores Cæsares instituere, potestatem venit, post in regulorum diuersorum, diuque sæculis vltimis ditionis principum comitum ducumque Sabaudiæ fuit habita, donec anno MDXXXVI. *partem eius Franciscus primus Franciæ rex cepit; nunc vero Sabaudiæ duci restituta est. Metropolis est ciuitas Taurinum ad ostium in Pado Duriæ, quam Ptolemeus, Plinius & Tacitus Augustam Taurinorum vocant. Priscis temporibus hanc nobilem fuisse vrbem, vel hinc intelligere licet, quod Colonia Romanorum erat. Iacet ad montium radices forma quadrata, cum portis quatuor, nobilitate ciuium maxime clara: splendidis etiam ædificiis ornata: inter quæ summum templum gymnasium habet omnium disciplinarum: mirificeque rebus omnibus ad vsum vitæ necessariis, & vtilibus abundat. Agro est perbono ac fertili, maxime vero versus Orientem, & Austrum, cum vallibus ferri copia fecundis. Taurinum Longobardorum sedem fuisse Paulus Diaconus perhibet. His vsque [illegible]tum bello Caroli magni Desiderium regem, paruit; dein[illegible] autem in Italiæ regum, imperatorum, Montisferrati mar[illegible], & Sabaudiæ regulorum (quibus hodie etiamnum p[illegible]) potestate fuit. Ad Padi fontem versus Ripellium, & [illegible]a sunt marmorum nobilium lapidicinæ. Præter vrbes [illegible]s, & magnitudine celebres, quæ sunt quinque numero, oppida continet plus minus quinquaginta munita pulcherrimaque; municipia ad hæc ducenta muris propugnaculisque & turribus vallata. Plurimos quoque habet comitatus, marchionatus, baronatus, aliosque multos satrapas, omnes duci Sabaudiæ obtemperantes. Hactenus Ortelius. Archiepiscopatum regio hæc habet Taurinensem, cui Salutiarum, & Montis regalis, vulgo Mondouiensis, episcopi subsunt. Vercellis*

quoque (quæ antiqua, perhonesta, ac nobilis, rebusque omnibus diues in Lybicis principatum tenet vrbs) Eporediæque (Salassiorum ea, Inurea appellata aliis, metropolis, inquit Ioannes Antonius Maginus) sui sunt episcopi; quorum ille Mediolanensi, Taurinensi hic parent archipræsuli. Qui plura de Sabaudiæ Pedemontiique situ volet cognoscere, Abrahami Ortelij Theatrum consulat.

V. CL.

V. CL.

IVSTI LIPSII

AD

AVTHOREM,

de hoc eius opere, Epistola.

REVERENDE & nobilis domine, Legi ſerio & lubens ſcriptum tuum de ſtirpe Sabaudorum principum: quod etſi magni operis pars modo, & excerptum, tamen vel ex eo de tota facie & forma operis facile nobis iudicare. Maneo itaque in ſententia, & rem te facturum publice vtilem, ipſis principibus gratam arbitror, ſi in lucem hæc emittis. Sunt quidem liberius, id eſt, verius quædam ſcripta quam pro hoc noſtro æuo. Sed idipſum bonos delectabit, & hiſtoriæ prima lex eſt, quam tu reddis in parte, etſi non inſcribis. Nec enim nuda genealogia eſt, ſed facta & dicta interdum eximia inſeris, quod ego probo: nec me ceperint ſola ſtemmata, & ſine alio fructu familiarum rami. Vale vir Reuerende & nobilis, & fratrem tuum Adrianum V. CL. amanter a me ſaluta. III. Idus Iun.

DOMINE QVIS SVSTINEBIT

LAMBERTI VANDERBVRCHII

SABAVDORVM

Ducum Principumque

HISTORIÆ GENTILITIÆ

LIBER PRIOR.

De Beraldo Primo Moriennae Domino.

MORTALIVM primus in Morienna Mauriennave imperium obtinuisse scribitur BERALDVS, Hugonis ducis Saxoniæ (cui Otto imperator eo nomine tertius frater) filius, ex tribus natu minimus, Ottonisque secundi nepos. Is puer admodum, amisso patre, cum fratre vtroque Frederico & Vlricho, in patrui sui Ottonis imperatoris fidem tutelamque traditus, tantos paulatim (vt animi præclara erat indole) in omni virtutum genere fecit progressus, vt non apud imperatorem solum, summum sibi gratiæ authoritatisque pararet locum (adeo vt nihil in rebus maxime arduis, eo inconsulto ille faceret) sed apud mortales etiam reliquos carus haberetur. Cæterum cum Mariam Aragoniam patrui sui Ottonis coniugem in adulterio deprehensam, vna cum adultero,

 facino-

facinoris motus indignitate, confodisset, Renatus comes Montensis, defunctæ Mariæ propinquus (alij patrem fuisse aiunt) grauiter factum hoc ferens, ingentem protinus aduersus Saxones exercitum conscribit, bellique totius curam filiis, quos habebat quatuor, committit. Beraldus qui ad primum eius rei nuncium ex Imperatoris aula in Saxoniam aduolarat, maximis ilico coactis copiis, imperatoriaque propinquitate & subsidio fretus, aduersus Montenses fratres proficiscitur, quos genio, in media velut pace cum vniuerso milite indulgentes, & nullo metu, non antepositis vigiliis, segnius belli munia obeuntes, Guermuchio equite Saxone, locorum gnaro, iter indicante, de improuiso opprimit, cæsisque Conrardo & Ludouico natu minoribus, fugam reliquos Crethelium & Henricum capere cogit. Quo annis iam aliquot inter Saxones & Montenses continuato bello, ea tandem inter eos pacificatur lege, vt Germania vniuersa Beraldus decedat, decennioque toto ad eam ne redeat. Abeuntem Imperator scuto aureo, cui aquila vngulis rostroque rubra, corpore reliquo nigra insculpta erat, insignium loco (gentilitiis enim ex contractu illo pacificatorio vti vetabatur) donat. Multis peragratis terris, cum Seiisselam tandem venisset (ad Rhodanum ea sita ciuitas) arcem Culanam, tutum hactenus in Sabaudiæ (quæ Burgundiæ tum parebat regibus) solo, latronum, vicina loca grauiter infestantium, receptaculum, pulsis fugatisque incredibili virtute latronibus, expugnat & capit. Quo præclaro facinore Bozonem, ▒ tractus illius tum regem, vehementer sibi deuinxit. Defuncto autem Bozone, cum Rodulphus eius

al. *Guermachio.*

A eius

eius frater in Burgundiæ regnum succeſſiſſet, Geneuenſem populum, Salucianum, Suſæque ſeu Segusij marchionem & Pedemōntanum principem, bellum illi mouentes, præclaris aliquot præliis ſuperatos, ad eius denuo imperium redire, & vniuerſam tandem Mauriennam (quæ Burgundiæ tranſiurenſis pars) anno a nato Domino DCCCCXCVIII, illi parere Beraldus, Viennenſi donatus præfectura, cogit. DCCCC-XCVIII. Cuius ſingularis beneficij ſuauiſſima recordatione motus Conrardus imperator, poſtquam mortuo ſine liberis Rodulpho, ad eum imperium Burgundiæ ſeu Arelatenſe regnum, & quidem ex Rodulphi ipſius (cuius cognatam proximam Giſelam vxorem duxerat) teſtamento fuerat deuolutum, Humbertum Beraldi huius filium Maurienna donat, primumque Mauriennæ comitem principemve creat. Exiſtimat Iulianus Taboëtus Mauriennam ab ipſomet Burgundiæ rege Beraldo, imperatoris permiſſu, donatam fuiſſe. Crediderim ego a Burgundiæ quidem rege ea prouincia donatum Beraldum, ſed a Conrardo imperatore, mortuo demum Burgundo, comitatus eam titulo inſignitam. Loco huic annis viginti & octo cum præfuiſſet, fato tandem anno poſt natum Dominum, vt plerique opinantur, MXXVII. functus Arelate in diuæ MXXVII Mariæ virginis ſacra æde ſepelitur. Eſt qui Mauriennam Marianam olim a Mario ciue Romano appellatam opinetur, cuius vetuſtæ originis ignarum (inquit) vulgus, Mauriennam, corrupto paulatim vocabulo, nuncupauit. Sunt quoque qui Amadeum ſiue Immodum Wittikindi magni ducis Saxoniæ pronepotem, comitem Reingelheimium, Beraldo patrem fuiſſe affirment.

A 2 Ego.

Ego Taboëtum Paradinumque, historiam hanc ex professo scribentes, interdum alioqui hallucinantes, haud hic aberrare crediderim, præsertim cum Ioannes Cuspinianus, & post eum Franciscus Belleforestus, Lancelotusque Voisinus, Sabaudiæ comites principesque ab Ottonis secundi imperatoris filio Beraldo originem trahere affirment. Quam nos Mariam Aragoniam Ottonis imperatoris coniugem ob commissum adulterium a Beraldo hoc trucidatam diximus, Cuspinianus, & qui post illum eam historiam tractarunt (inter quos Carolus Sigonius, qui pluribus eam rem verbis describit) Mutinæ ad rogum a marito damnatam, narrant. Sed mihi haud facile id probauerint: neque enim verisimile est imperatorem tam atroci ignominiosoque supplicio publice in vxorem vsum, quam in arcem aliquam, perpetuo in ea asseruandam, cum minore nominis sui nota, potuisset includere. Beraldo hoc rerum per Maurienam potiunte Henricus Burgundiæ dux, nullis ex vxore * Gerberga Diuionensi comite, sublatis liberis, moriens, testamento ducatum, vti aiunt, Roberto Francorum regi, fratris sui filio reliquit. Constat tamen (inquit * Nicolaus Vignierius) ex commentariis cœnobij diui Benigni, Henricum sibi ante obitum suum adoptasse successoremq. in ducatu instituisse Ottonem Guilelmum Gerbergæ vxoris suæ ex priore marito filium, adeo vt cum antea comes tantummodo ille nominaretur, dux & comes simul Burgundiæ, deinceps aliquamdiu fuerit appellatus. Landricus nihilominus Niuernensis comes pluribus Burgundionum acceptior, se Burgundiæ ducem dictitare, arces atque oppida in fidem suam quamplurima

al. Gersinda.

In Burgundionũ chronic.

plurima recipere ausus est. Cæterum Robertus rex ducatum iure tum hæreditario, tum regio, potius quam testamentario ad se deuolutum intelligens, maximis collectis protinus copiis, validoque subnixus Normannorum auxilio, Burgundiam adoritur, & vtraque factione oppressa, suo adiungit imperio, Landricumque in Altissiodorensi ciuitate obsessum, deditioneque captum tãdem, iuri Burgundico in perpetuum renunciare cogit: Otto vero Guilelmus, comitis retento titulo, ducis in posterum abstinuit. Ottoni huic ex Hermentrude vxore liberi fuere Otto, cui pater superstes, Rainaldus siue Rainardus & Wido. Hactenus Vignierius.

CATHARINA *Palatina Schirensis, quam* { HVMBERTVS *Maurienna comes primus.*

Catharinam Germanam appellant alij. Alij eius omisso nomine cognomineque, insignium tantum meminere, quæ alia diuersaque ab his se fuisse aiunt.

DE HVMBERTO MAVRIENNAE COMITE PRIMO.

BERALDO HVMBERTVS filius succedit, Mauriennæ in Sabaudia comes primus, & Segusij, mortuo socero, marchio, qui a manuum singulari candore, Albimanus, si ita loqui fas sit (matronis nobilio-

ribus hoc illum nomine donantibus) dictus fuit. Hunc ad se Romam accersitum, comiterque exceptum Conrardus Romanorum imperator (ad Henricum secundum id referunt nonnulli) vt patris eius Beraldi (a cuius virtutibus, quantum ex generosa animi eius indole perspicere erat, haud videbatur degeneraturus) praeclara in imperium merita, insigniore aliquo beneficio compensaret, Mauriennae, aut (vt nonnulli appellant) Mauricianae in principum imperij augusto consessu, creat comitem, quod ditionem illam regnumque Arelatense vniuersum pater eius Beraldus, de Rodulphi Burgundiae regis hoste, armata (vti diximus) ceperat manu. Crediderim potissimum mouisse imperatorem, quod per alpes liberum sibi tutumque in Italiam aditum, quandocunque res ita postularet, patere cupiebat. Caeterum in Italia existente Humberto, cum Mauriennam marchio Segusianus inuasisset, reuersus propere ad suos, eius rei accepto nuntio Humbertus, marchioni arma infert; sed eius tandem filia Adeli (quam Saluciano marchioni collocare ille constituerat) in vxorem ducta, omnis illa controuersia sublata fuit, moriturusque marchio Humbertum vxoremque eius, filiam suam, testamento haeredes scribit. Decessit ex luce hac, quinquage-
MXLVIII. nario maior, vitae curriculo praeclare transacto, Domini anno supra millesimum quadragesimo octauo; Amadeum filium (quem, quod patris auique sui exemplo omnibus amabilem se gratumque praebiturum aliquando, certo confiderent, eo fausti ominis nomine donandum prouinciae illius proceres censuere) successorem relinquens, & Maurienae in sacra diui Ioannis aede,

(quam

(quam peropimis annuis prouentibus donarat) sepelitur. Ea tempestate Rodulphus ex Ottonis imperatoris natus sorore, primus Albonij (quod in Arelatensi solo situm dominium) ab * Henrico imperatore antedicto creatus fuit comes. *Conrardo aliis.*

*Adelis siue Alexia Segusiani marchionis filia hæresq. vnica, Ottoni Italiæ marchioni (cui Bertham Henrici quarti imperatoris, Adelamque Audolphi Rhynsfeldij coniuges peperit) secundis nuptiis

- AMADEVS patri succedit.
- PETRVS marchio Segusianus seu Susanus. Huius pauci meminere. Sunt tamen qui Agnetem illi filiam fuisse affirment.
- OTTO. Et huius rara mentio.
- ELISABETHA Ottoni Matisconensi in Italia comiti nupta.
- . . cui vir Luitfridus comes Seringensis.

Adelaida aliis.

iunctam. Sunt qui Bertham Amadei quoque filiam fuisse scribant: Belleforestius Bressa marchione natam, eiusque coniugij intuitu, Bressiam Sabaudiæ accessisse autumat; falsus fortassis, quod Bressianum Segusianumque populum vnum eundemque fuisse plerique existiment. Adelis hæc Segusianum marchionatum in filium transmisit.

DE AMADEO EO NOMINE PRIMO.

AMADEVS eo nomine primus Mauriennæ comes Susæque marchio, Humberto patri Domini anno MXLVIII succedit. Caudatum dictum aiunt, MXLVIII. quod cum in Henrici eo nomine tertij imperatoris (cum quo domesticus illi olim vsus consuetudoque fuerat) cubiculum in Veronensi oppido, ingenti virorum nobilium, qui pone sequebantur, (quos in Italiam imperato-

ris coronationem augustiorem vti faceret, secum adduxerat) comitatus numero, cuperet forte intromitti, iuberetque imperator ianuam illi reserari; at soli & exclusa (vti aiebat) cauda: se non ingressurum nisi cum eo comitatu, animo prorsus intrepido respondisset; addens, ab imperatoris se potius amicitia discedere velle. Quo tam ingenuo liberoque responso delectatus imperator, nobiles omnes illos adolescentes vna cum Amadeo intromitti imperat. Cæterum Amadeum hunc cum plerique iuuenes primæ nobilitatis illi coætanei bellum aliquod præclarum suscipere vti vellet subinde admonerent, prudenter admodum, bella quæ citra necessitatem ad animi tantum oblectamentum susciperentur, infaustum infelicemque vt plurimum exitum habere respondit, facileque esse cuiuis viro principi, etiam timidissimo bellum aliquod aggredi, sed eo, postquam susceptum semel fuerit, feliciter & pro voluntate defungi, id equidem in nullius ne fortissimi quidem hominis esse manu: neque enim in eiusdem potestate initium eius & finem esse, & sumi quidem bellum ab ignauis, strenuissimi cuiusque periculo geri. Mihi (inquit) æquitate quam sanguine, caussa quam armis, retinere parta maioribus, præstare semper visum. A Gulielmo Burgundiæ comite (Gerardum appellant alij) Renati seu Reginaldi comitis, & Aliciæ Normannæ filio (cui cum Lotharingiæ principe Godefrido illique confœderato Barri comite, graue molestumque bellum erat) in auxilium vocatus, per eam iuuandi principis vicini finitimique occasionem, nobiles illos adolescentes belligerandi æstuantes desiderio, otiumque quod inertes ignauosque faceret homines

nes, deteſtantes, domo educit, Burgundoque ſuppetias fert. Iunctis viribus, triplicem protinus Sabaudus Burgundusque aciem inſtruunt (primam Matiſconenſis ducebat comes, Amadeus alteri, tertiæ Burgundus præerant) & in hoſtem (qui ſuas quoque copias pro caſtris produxerat, aciemque inſtructam habebat) impetum faciunt. Atrox ilico prælium committitur, dubioque aliquamdiu marte certatum fuit, donec prima Burgundi acies (vehementer eam ſuorum multitudine premente Lotharingo) Matiſconenſi comite cæſo, pulſa atque in fugam conuerſa tandem fuit. Qua reiecta, cum ſub ſecundam aciem ſucceſſiſſet hoſtis, prælium mox, hoſtilem impetum fortiter ea acie ſuſtinente, fuit reſtitutum, Amadeuſque inſigni aduectus equo, in omnem intentus partem, celeberrimæ tandem victoriæ, auerſa ſingulari ſua virtute ab ea quæ maxime inclinare viſa eſt acies parte, in aliam pugnæ mole, author Burgundo fuit. Eo enim ſtratagemate erectus in ſpem palmæ Lotharingus, cecidit. Moritur ſæculi tandem eius anno * LXXX. & al. LXXVI. Mauriennæ in diui Ioannis æde iuxta patrem tumulatur. Eam ille ædem magnis multiſque donatam vectigalibus iuribuſque, canonicorum numero, nouem aliis veteribus additis, aucto, tabuliſque regiis, quæ eorum continebant inſtitutionem, confirmatis, ornatiorem ſplendidioremq. fecerat. Eſt qui ab Henrico quarto imperatore alpes traiecturo, vt liberum in Italiam illi pateret iter, Burgundiæ cum parte quadam anno illius ſeculi LXXVII. donatum ſcribat. Obſeruandum hic, quod quem Henricum quartum Cuſpinianus, eum tertium alij appellent. Cum Amadeus hic (inquit Paradinus)

Guilelmi Burgundiæ comitis filiam Ioannam deperiret, puellæ pater eo animaduerso (quis enim bene celat amorem? vt quidam ait) vltro apud iuuenem pudoris modestiæque retinentissimum, matrimonij facta mentione, maiores nostros tribus olim hominum generibus diras publico edicto fuisse imprecatos, narrabat: primos fuisse inter hos, qui matrimonio in vniuersum abstinerent, alteros qui vergente demum ætate, tertios postremosque qui aut malas, aut deformes vxores ducerent. Eo comitis Burgundi alloquio in amore suo vehementer confirmatus Amadeus, respondere subridens, matrimonij eandem, quæ senectutis, ad quam mortales omnes aspirarent, sed cuius protinus, postquam eam sint adepti, fastidio tædioque capiantur, esse conditionem. Aderat tum forte ex equestri ordine quidam extrema ætate vir. Is sibi quendam in vicinia sua notum olim, referebat, qui iuuenis etiamnum ab amicis propinquisque de matrimonio ineundo admonitus, tempestiuum nimis id esse: idem annis aliquot post, iisdem vrgentibus amicis, habilem sibi ad eam rem ætatem iam præteriisse, respondebat; ab omni nimirum ætate coniugium eo responso cum Diogene, qui iuueni nondum, seni nunquam vxorem ducendam esse dicere erat solitus, remouere volens. Vixit hac tempestate Dominicus Siluius dux Venetus, cui vxorem fuisse referunt annales, genere Constantinopolitanam, mulierum sui æui longe pulcherrimam, sed Græci fastus atque superbiæ. Hæc, res cæteras omnes vni formæ suæ curæ cum post haberet, guttis roris maximo labore collectis corpus in balneis lauare erat solita: Cibos quoque ab eunuchis frustil-

latim

latim concisos aureis fuscinulis, ne digitos eorum contactu contaminaret ori inferebat. Domum suam ea odorum varietate refarciebat, vt nimia suauitate ingredientium pene sensus obruerentur. Sed intempestiuæ immoderatæque luxuriæ meritas tandem, vltore Deo, mulier infelix dedit pœnas, postquam gratissimo illo odore in teterrimum de repente commutato, funestissima totum eius corpus inuasit tabes, quæ fœtore graui non homines solum ab eius arceret aspectu, sed ipsum etiam aëra inficeret, adhibitis nequicquam, luis illius abluendis sordibus, iis ipsis quas paulo ante contumaci morositate abhorruerat aquis.

IOANNA Burgunda (Ianam appellant alij) Guilelmi Burgũdiæ comitis filia. Illius Guilelmi qui peroportuno Amadei huius auxilio de Lotharingo paulo ante contractum matrimonium hoc (supra vti demonstrauimus) triumpharat. Guilelmus Paradinus, Ioannam hanc Guilelmi sororem, Reginaldi vero Burgundiæ comitis eo nomine primi ex Aliza, cui Ricardus Normanniæ dux pater, filiam fuisse scribit.

HVMBERTVS eo nomine Mauriennæ comes secundus.

AMADEVS, siue Amatus, cuius pauci meminere.

DE HVMBERTO EIVS NOMINIS SECVNDO.

POST fato functum Amadeum, Humbertus eo nomine secundus Mauriennæ Domini anno MLXXX. gubernacula suscipit, Brianconiique regulum, MLXXX.
grauem in suos finitimosque (quibus negotiorum suo-

rum caussa necessario iter per eius fines erat faciendum) tyrannidem exercentem, nouis insolitisque tributis eos vexantem, frustra vti desisteret sæpius monitum, sumptis ad oppressorum, quorum miseriis indolebat, preces, aduersus eum armis, saniora capere consilia & immodicis insolitisque vectigalibus illis sublatis, sibi parere cogit. In Syriam aduersus Saracenos, communicatis cum Godefrido Bullionio aliisque Christiani nominis proceribus quam plurimis, consiliis atque opibus, Vrbano quarto Pontifice vehementer eam expeditionem vrgente, profectus, non inutilem in Palæstina expugnanda operam nauauit. Quo bello spectatæ virtutis famam consecutus, domum Domini anno millesimo & cente-
MC. simo (postquam nimirum Godefridus Bullionius Hierosolymorum rex renuntiatus fuit) cum reuertisset, ex longo tædiosoque, quem in itinere periculi pleno, con-
MCIX. traxerat morbo, sæculi quod subsecutum fuit anno nono decessit, & Musterij (quam ille vrbem, Tarentasiam appellatam aliis, cum toto eo tractu, tyrannis tribus, qui graui eam premebant dominatu, pulsis, imperio suo, ciuium partim voluntate, partim metu adiecerat) in æde principe conditus fuit. Humberto hoc in Maurienna imperante Carthusianorum monachorum sodalitium sub annum millesimum & octuagesimum initium habere cœpit, Brunone quodam authore, qui abductis secum ex Parisiensi academia, vbi Theologiam profitebatur, in solitudinem quandam non procul a Gratianopoli (quæ in Gallia Narbonensi vrbs) discipulis aliquot, sanctissime vitam instituit.

LAVRENTIA *Venicia, Veniciarū comitis filia, Carpentoracti Humberto matrimonio iuncta, matrona longe honestissima.*

AMADEVS *Sabaudiæ comes primus.*

REINOLDVS *Præpositus vltimus collegij Mauriciani, vt nonnulli opinantur.*

GVILELMVS. HVMBERTVS. *horum pauci meminere.*

ADELIS *siue Alexia Ludouici Crassi Gallorū regis vxor.*

. . *vxor Guilelmi marchionis Montiśferrati. Huius rara mentio.*

IOANNA, *cui vir Guilelmus Normannus Flandriæ comes.*

DE AMADEO EO NOMINE SECVNDO, SABAVDIAE COMITE PRIMO.

AMADEVS eius nominis secúndus Maurienæ comes Segusianorumque marchio (Otto Frisingensis Taurinorum vocat marchionem) decora iuuenta, corpore ingens, animi immodicus, dignus Humberto patre, cui successit, filius, primus ab Henrico quinto imperatore, quod optima fortissimaque variis bellis illius opera fuerat vsus., Sabaudiæ (quæ imperij Germanici, inquit Bodinus, prouincia, & imperij feudum antea fuit) creatur comes, ea lege, titulum hunc cæteris omnibus, quibus præfulgebat, vti præferret, vtque clientelari feudalive in posterum iure imperium Romanum Sabaudia respiceret. Beaujoisii quoque ab eodem illo imperatore dominio donatur. Dependebat quidem (vt obiter hoc dicam) a Burgundiæ olim regno solum Sabaudicum, sed Burgundia in Romano-

rum tandem imperatorum concedente potestatem, per magistratus ab imperatoribus missos, administrari Sabaudia cœpit: qui cum superbe ac auare imperarent, bonique publici nullam haberent curam, Henricus tandem imperator Amadeum hunc prouinciæ illi, cum comitis (vti diximus) titulo præfecit. Geneuensem comitem, qui ob spretas filiæ suæ nuptias, fines eius ex improuiso cum magna manu inuaserat, maximaque eius subditis, eorum agros vastando, ædificia incendendo, prædasque agendo, damna intulerat, Roma (quo cum Henrico imperatore antedicto, imperiali ibi insigni
MCXI. cuinciendo Domini anno MCXI. fuerat profectus) magnis itineribus ad suos reuersus, ingentibus vndiq. contractis copiis, & soceri auunculique Albonij & Veniciarum comitum implorato auxilio, bello adoritur. Cæterum quia militum numero minus valebat, locique prohibebant angustiæ, ne multitudine hostium posset circumueniri, vnam tantum aciem instruendam existimauit. At suorum fretus multitudine Geneuensis, duas instruere acies, inde vniuersas vires in conspectum dare. Comes Nidoneus, cui in alteram aciem imperium erat, primò constanter initium pugnæ accipere, conuersisque in Albonij comitis militem signis, quod eam partem minus firmam hostium esse animaduerterat, eam protinus facere impressionem, vt prægrauante multitudine, cedere ille sensim cogeretur. Quo laxatis ordinibus, inter suos recepto, profligatam pugnam Amadeus accipit, Nidoneumque comitem, ante aciem suam in fronte fortiter pugnans, acerrimeque rem gerens, loco decedere cogit. Rediit eo facto Alboniis animus, & versus in

victores

victores a victis terror, Geneuensi nequicquam suorum ignauiam increpante. Quo (quod auiditate certaminis prouectus in manifestum sese periculum dedisset) a Nicolao Columna nobili Romano, cui vulnus ille inflixerat, cæso tandem, pulsi in vniuersum Geneuenses, & pars in fugam effusi, pars a fronte & a tergo ab hoste circumuenti, cæsi fuere. Victor Sabaudus, arcibus aliquot, inter quas Satenaya & Currillonum, funditus deletis, grauiora longe quam acceperat ditionibus Geneuensis damna intulit. Cum Ludouico Crasso Galliarum rege, (cui Adelis soror eius nupserat) graue illi dissidium intercessit, quod permoleste ferret, Ludouicum natu minorem regis filium, Roberto fratri ætate maiori, ab vtroque parente prælatum. Cæterum diuinis melliflui illius Bernardi monitis acquiescens tandem, facta cum Ludouico iuniore (patri is in regnum successerat) pace, in gratiam cum eo rediit. Dederat paulo ante ad eum ea ipsa de re litteras Petrus abbas Cluniacensis, vir vitæ inculpatæ, & principum componendis dissidiis peridoneus, sed quod altiore deliberatione opus esse respondisset Sabaudus, nihil tum perfici potuit. Earum litterarum exemplum infra scriptum est:

Nobilissimo principi, & charissimo amico nostro » domino Amedeo comiti & marchioni F. P. humilis » Cluniacensis abbas salutem & æterni participium prin- » cipatus: Gloriosus rex Francorum Ludouicus, & ante » miserat, & nunc iterum nobis misit nuncios suos, quos » & vobis dirigi; & per manum nostram, quod a vobis » petierint, impleri rogauit. Qui quamuis per seipsum, » vtpote insignis flos & præfulgidum germinis vestri si- »
dus,

„ dus, cuncta quæ voluerit apud vos debeat obtinere, „ quia tamen me precum suarum mediatorem elegit; ro- „ go vt sicut ipse hoc per me petendo efficacius se impe- „ trare confidit; ita vos largiendo, non frustra eum istud „ sperasse monstretis. Cumque ipse superna gratia, & regni „ terminos pene duplicando, & iuueniles annos virtuti- „ bus adornando, summa vestri generis gloria sit, non de- „ bet aliquam in precibus suis pati repulsam, cui & regia „ magnitudo & sanguinis communio cuncta de vobis „ sperare suadent. Et cum deriuato a patre nomine & re- „ gis patruus dicamini, decet vos & eius regno consulere, „ & ipsi vt filio in omnibus prouidere. Quod vtrumque „ simul implebitis, si eum in præsenti negotio audieritis. „ Sed nolui illud his quas mitto literis inserere; quia ple- „ nius id ab ore nunciantis, quam a manu scribentis acci- „ pere poteritis. Hoc postquam cognoueritis, quod tamen „ & iam audistis, Oro ne innocenti puero patrum pecca- „ ta, nec reginæ vel regalium aulicorum veteres forsitan „ culpæ, nouo regi noceant. Quia iuxta diuinam prophe- „ tæ sententiam, Non portabit filius iniquitatem patris, „ neque pater iniquitatem filij. Date operam (quod & „ facere præ cunctis mortalibus, natura ipsa compellente „ debetis) profectibus & honori ipsius. Nam & in pro- „ fectu eius vos proficere, & honorem ipsius vobis (vt „ credo) gloriam párere sentietis. Cum eodem illo Galliarum rege Ludouico & Conrardo eius nominis tertio imperatore, ingentiq. reliquorum Christianorum procerum (qui, concionante pro sacro bello eodem illo diuo Bernardo, accurrerát vndique, & sacra ab insigni pietate animique magnitudine certatim omnes arma, per-

nobili

nobili illo claſſico canente exciti, induerant) numero, in Aſiam ſæculi eius anno quadrageſimo ſexto traiicit, MCXLVI. ſed re nulla præclariore geſta (Damaſci enim Latinorum quórundam Theodorico Flandriæ comiti, illi regendæ vrbi deſtinato, eam fortunam inuidentium ſumma perfidia, expugnandi occaſio amiſſa fuit) domum dum reuertitur, morbum in Cypro, quo ex itinere deflexerat, lethalem ſibi contrahit, ex quo paulo poſt, anno ſæculi eius quadrageſimo octauo decedit, & in ſanctæ MCXLVIII. Crucis montanæ Abbatia, Cypro rege iuſta faciente, perhonorifice, & tali digna principe pompa elatus, ſepelitur. Grauis eorum hic apparet error qui Amadei huius opera Rhodum conſeruatam ſcribunt, quique alia nonnulla, quæ longo poſt tempore, ab Amadeo eius nominis quarto geſta fuere, illi aſcribunt: Abbatias (recepto hactenus vtor vocabulo) Thamiſeanam, eo in loco, vbi de Geneuenſi comite victoriam reportarat, & diui Sulpicij in ſolo Beaujoyſio, nato ſibi filio (ita enim ſi liberos ſibi naſci contingeret, facturum ſe promiſerat) vrgente vehementer vxore, & voti eum huius ſubinde admonente, infirmiore iam præſertim filij valetudine, conſtruxit. Sunt qui ſæculi huius anno ſeptuageſimo ſecundo Amadeum Moriennæ comitem filiæ ſuæ nuptias totamque ſucceſſionis ſpem Ioannis Regis Angliæ filio obtuliſſe narrent: ſed id, ſublato multo ante Amadeo hoc, fieri quomodo queat, non video: crediderim ab Humberto eius id factum filio. Otto Friſingenſis Amadeum hunc & Guilelmum Montisferrati marchionem Conrardi imperatoris auunculos appellat, ſed in errore eſt: Amadeus enim Conrardi auunculus non fuit,

ſed ex eadem cum eo natus proauia Adeli, quæ ex Humberto auum eius Amadeum, ex Othone autem Italiæ marchione Bertham, Conradi auiam, genuit. Scribit Andreas Theuetus vidiſſe ſe in Bithynia, in quadam diuo Pantaleoni dedicata ſacra æde, Arthi Sabaudi ſepulchrum, illique Sabaudiæ comitem fuiſſe patrem: ſed quis hic fuerit comes, id ſibi, epitaphij literis pleriſque vetuſtate abolitis, non apparuiſſe. Ingens hac tempeſtate luporum, homines integros deuorantium, viſa per Galliam colluuies.

GERTRVDIS, *ſiue Geltrudis Lotharinga, Simonis Lotharingiæ comitis (ducem appellant alij) eo nomine (vti aiunt) decimi, & Geltrudis Saxonicæ, cui Lotharius imperator frater, filia, Iuditha; quæ Reginaldo Burgundiæ comiti Beatricem Frederici Ænobarbi imperatoris coniugem peperit, ſoror; quæ liberis caruit.*

GVIGO-

GVIGONIA Albonia (Mathildes appellata aliis) Guigonis eius nominis secundi Albonij comitis Delphinique filia, quam Amadeus, Clara seu Clarentia Geneua comitis filia, quam se ducturum patri promiserat, spreta, vxorem sibi sumpsit. Vnde graue inter eum & Geneuensem comitem, ortum bellum, cuius quis fuerit exitus paulo ante ostendimus.

HVMBERTVS patri succedit.

ALEXIA, aliis Adelais. cui vir ANDREAS comes Angleriæ & princeps Mediolani.

AVXILA siue Alasia nupta HVMBERTO comiti Belloiocensi Gerardi filio.

PETRVS. eius pauci meminere.

IOANNES, qui valetudine minus firma fuit. Et huius rarior mentio.

CONSTANTIA vxor posterior BONIFACII tertij marchionis Montisferrati.

MAHALTA, aliis Malfada, quam ALFONSVS Rex Portugalliæ primus vxorem duxit.

SIBYLLA Matisconensis, Vlrici comitis Matisconensis (Basgeæ quoque nonnullis, qui eum comitatum Sibylla in dotem a patre datum affirmant) filia. Hanc tertiam Amadeo fuisse vxorem Franciscus Rosierefius author est: cæteri (vno dempto Hieronymo Henningesio; cui Elias astipulatur Reusnerus, qui Sibyllam Guigoniæ antedictæ fuisse sororem, Guigoniamque ex Vlrico comite Matisconensi quoque natam autumant) eius non meminere. Induxit fortassis in errorem Rosierefium, quod Amadeo quarto, qui longo post hunc tempore vixit, Sibylla Vlrici Bressani & Basgei comitis filia, vxor obtigerit. Meminit idem Henningesius & quartæ coniugis, Clarentiæ scilicet Geneuensis, quam repudiatam fuisse ait. Sed quæ Guilelmi Paradini hac de re fuerit opinio (cui nos subscribimus) paulo ante demonstrauimus.

DE HVMBERTO EO NOMINE TERTIO.

MCXLVIII. AMADEO Humbertus eo nomine tertius filius, anno post natũ Dominum MCXLVIII. succedit, qui Sabaudiæ comes fuit secundus. Is iuuenis licet, eam tamen sui apud omnis ordinis homines præclara maiorum æmulatione, concitarat exspectationem, vt quem allatus de exstincto apud Cyprum Amadeo principe longe optimo suisque carissimo, in mortalium pectoribus nuntius prouocarat dolorem, is ad solam virtutum, quibus inclarescere ille ceperat, cogitationem mitigaretur. Vxorem primam Flandriæ comitis filiam, nullis ex ea procreatis liberis, cum amisisset, tantum animo concepit mœrorem, vt vix consolatione vlla leuari posse videretur: duorum tamen optimorum virorum, qui in rupem quandam ad Lemanum lacum (quam Arpesiam appellant incolæ) arctius sanctiusque ibi vitæ genus professuri, secesserant (ad quos ex Geneuensis præsulis, viri integerrimi, consilio, cum exiguo admodum comitatu ierat) suauissimo alloquio, vehementer admodum confirmatus, animi morbum illum, radices antequam ageret, depulit. Quin eam in eius pectore hominum illorum præclara monita habuere vim, vt exstructo anno
MCXCIII. sæculi eius nonagesimotertio eo ipso in loco monasterio, eoque amplis donato vectigalibus, monasticam quoque ibidem vitam, in viginti monachorum, quos ex Cistercienſi accersitos abbatia, ibi considere iusserat, sodalitio, profiteri non erubuerit: donec post reuolutum demum annum ab eo vitæ genere, ad comitatus admini-

nistra-

nistrationem denuo, at perinuitus, retractus, ad alteras nuptias suorum rogatu animum cepit adiicere. Cæterum mortua, quam ex altera illa vxore procrearat filia Agnete, & paulo post etiam matre, ad pristinum illud vitæ genus aspirans denuo (altius enim in eius pectus quam quisquam ratus, salutares illi sanctissimorum eorum hominum sermones descenderant) suorum nemine conscio, in remotum quendam a mortalium consortio locum (cui ad eundem lacum Lemanum sito, Altacomba nomen) abit, vbi celeberrimæ illius diuæ Mariæ virgini dicatæ abbatiæ (cui a loco nomen inditum) iactis fundamentis, monachis aliquot ibi collocatis, ad eorum se vitæ institutum aggregasset, nisi obsistentium clamore flagrantissimisque victus precibus, ad suos denuo reuersus, tertij matrimonij fortunam, liberorum quærendorum caussa, tentare sustinuisset. Ex eo coniugio cum Thomas illi filius natus esset, in eo ipso lacus Lemani aditu, gratitudini testandæ, diuæ Mariæ virgini & diuo Mauritio martyri monasterium exstruit, cuius penes Priorem (eo enim nomine huiusmodi ædium sacrarum præfectos appellari mos est) monachosque aliquot, ex diui Petri Cluniacensis sodalitio vsque accersitos, administrationem esse voluit. Ex Saracenica expeditione illa, qua Acris ciuitas (Ptolemaida nonnulli, Tamesim appellant alij) in Christianorum venit potestatem, domum cum Philippo Augusto Galliarum rege, reuersus, in grauem lentumque ilico morbum incidit, qui vitæ tandem illi finem Domini anno MCCI. attulit. MCCI. Defuncti corpus in Altæcombæ, quod exstruxerat monasterio, conditum fuit. Humberto hoc Sabaudis

imperante Cantuariensis archipræsul Thomas, vir sanctis moribus, a nefariis aliquot sicariis Henrico Angliæ rege, eius nominis secundo, conniuente, in Londinensi vrbe anno MCLXXI. trucidatur, cuius sceleris authores, Deo vindice vltoreque, grauissimas, quæ eorum etiam posteros infamarunt, dedere pœnas. Hac ipsa tempestate, anno scilicet MCLXXXVII, Hierosolymorum sancta illa vrbs, per Christianorum, qui eo in tractu erant, grauissima dissidia, vndenonagesimo quam, Godefridi Bullionij singulari virtute de barbaris recepta fuerat anno, ad VII cal. Octobreis, Saladino Ægyptio, vix toto oppugnata mense, dedita fuit, cum insigni nota perfidiæ Raimundi Tripolitani comitis, qui antequam prælium illud, Christiano aduersum nomini, quod vrbis sacræ deditionem antecessit, committeretur, in turpem se cum milite suo fugam dederat: haud dubio postea rumore, quod cum barbaris clandestinum icisset fœdus, præsertim cum nocte ea, qua Tripolim, vrbem suam hosti tradere cogitarat, subito, Deo sceleris vltore, exanimatus, a vespillonibus circumcisus repertus esset.

MATHILDES siue Mahaltis (Gertrudem appellant alij) Theodorici Elsatij Flandriæ comitis ex Sibylla Andia (cui Fulco Hierosolymorum rex, pater) filia, fœmina animi corporisq; dotibus ornatissima, quæ conceptum imis visceribus longo tempore dolorem, quod prolem nullam pareret, decoquere cum non posset, in ipso ætatis flore, cum summo mariti subditorumque omnium mœrore & luctu decessit. Mirum est Ioannem Tilium, diligentem alioqui veterum familiarum inuestigatorem Mathildis huius non meminisse.

ANNA Salingea Salingei in Germania ducis filia, ex qua procreatam filiam Agnetem, dum Henrici secundi Angliæ Regis filio Ioanni despondere pater Humbertus cogitat, & filiam, & matrem paulo post ipsam, non sine supremo animi dolore amittit.

AGNES moritur septennis.

PERNELLA Burgunda, Burgundiæ comitis, cuius, incertum, filia, Austriæ ducis, cui proles duas pepererat, vidua, quam ad Sabaudicæ nobilitatis flagrantissimas preces, inuitus Humbertus vxorem duxit. Quis prior Pernella huius fuerit maritus, quis pater illi, nondum mihi compertum. Neque adduci possum vt Burgundiæ eam comitis filiam fuisse mihi persuadeam. vero similius videtur, patrem eius Diuionensem fuisse comitem, qui originem suam referat ad Othonem Guilelmum Diuionensem comitem, qui quod à vitrico suo Henrico Burgundiæ duce adoptatus & successor in ducatu fuisset institutus, & dux simul & comes Burgundiæ aliquamdiu dictus fuit; donec Roberto tandem Galliarum rege Burgundiam imperio suo adiungente, ducatus titulo, comitis retento, abstinere cogitur.

THOMAS Sabaudiæ comes.

ELEONORA. cui mariti duo, comes Vintimilij & marchio Alpini.

DE THOMA SABAVDIAE COMITE TERTIO.

SABAVDIAE comitatum, Humberto mortuo, Thomas filius excepit, cuius, pueri adhuc, ætatem

Burgundiæ comes, eius auunculus, regendam ſuſcepit: qui in Sabaudiam protinus profectus, & aliquanto ibi tempore hærens, imminentem Sabaudico ſolo tempeſtatem (fieri vti ſolet, vbi ad puerum, eumque orbum principatus aliquis deuoluitur) ſingulari vigilantia, optimi cuiuſque ex indigenis ad eam rem conſilio vſus, mortalibus omnibus vehementer admirantibus, diſcuſſit, ſuum ſororiſque filium in eadem habens cura.

Cæterum Thomas ætate iam factus grandior, Guidonem Geneuenſem comitem interceptum oppreſſumque, vna cum Beatrice eius filia, quam ad Philippum Auguſtum Galliarum regem, cui eam deſponderat, ille deducebat, capit: ducta autem (quæ iampridem, Thomæ comitis capta amore, in matrimonium hoc, inſciis parentibus, conſenſerat) puella, Guidonem, offenſior illi, ob negatam filiam, non ante dimiſit, quam Geneuenſem comitatum Sabaudiæ feciſſet clientelarem. Principatum Pedemontanum (ab expeditione illa, quæ aduerſus Albigeenſes, noua per Galliam Narbonenſem ſerentes paſſim dogmata, a proceribus pleriſque Chriſtianis fuit ſuſcepta, in Sabaudiam reuerſus) Sabaudico comitatui, ex diſſidio, quod, ſublata in vniuerſum Principum Pedemontanorum ſtirpe, inter eius prouinciæ populum ortum erat, capta occaſione, pro maiore parte, Pignerolo capta, Vigenoque & Carignana vi expugnatis, adiecit. Caſtellis autem propugnaculiſque, quibus gentem illam in officio contineret, varie erectis & præſidio munitis, populoque graui tributo leuato, & ſeditioſiſſimo quoque pecunia corrupto, occaſionem omnem rebellioni præſcidit. Et auxerat potentia, poſtquam Montiſ-

Montisferrati marchionem & Astensem populum, Pedemontanis confederatos, profligasset. Tandem cum aduersus Pontificem Romanum, in Frederici eius nominis imperatoris secundi gratiam, bellum inuitus reluctansque suscepisset, tantum ex eo facto animi mœrorem, quem grauis protinus excepit morbus, contraxit, vt ingrauescente paulatim malo, viuendi tandem finem faceret. Decessit Montcalerij (quam ipsam imperio quoque suo adiecerat vrbem) anno restitutæ salutis millesimo ducentesimo tricesimo tertio, & in marchionatu Segusiano ad Auillaneum, in diui Michaëlis abbatia (cui diui Ambrosij fanum & Iauentium dono dederat) magnifico funere elatus, Amadeum filium reliquit successorem. Vixit hac tempestate Ludouicus Sabaudus, qui cum Christiani nominis hostibus pugnasse scribitur: sed quis illi fuerit pater, hactenus inquiro. Sub hæc ipsa tempora, quidam, cui Odandrino nomen, vir militiæ strenuus, quod ecclesiæ Romanæ caussam aduersus Fredericum imperatorem eo nomine primum fortiter sustinuisset, oppido Ferrariensi (quod ipsum Mathildis comitis Mantuanæ, insigni liberalitate, in ecclesiæ Romanæ venerat ditionem) à Gregorio octauo Pontifice donatur, primusque ex gente Estensi aut Atestensi (vt quidam appellant) Ferrariæ renuntiatur marchio.

MCCXXXIII. al. XXIII.

D Beatrix

BEATRIX *Geneuensis. Guidonis Geneuæ comitis filia, quæ Galliarum regi Philippo Augusto pacta, Thomæ huic, patre inuito (paulo ante vti demonstrauimus) nupsit.*

AMADEVS *comes eo nomine tertius.*

HVMBERTVS. *cum Christiani nominis hostibus in Prussia pugnans Domini anno* MCCXXV. *interficitur.*

THOMAS. *vide infra suo loco.*

GVILELMVS *episcopus Valentianus.*

AMADEVS.

PETRVS *Sabaudiæ comes,*

BONIFACIVS *episcopus Cantuariensis.*

PHILIPPVS *Sabaudiæ comes.*

BEATRIX *Raimundi Berengarij Prouinciæ comitis (cui filias quinque, reginas omnes, peperit) vxor.*

MARGARETA. *cui vir Hettomannus, aliis Hermannus, comes Kiburgensis, & filia ex eo Elisabetha Eberardo Habspurgensi matrimonio iuncta. Alij eam improlem anno* MCCLXIII. *decessisse aiunt.*

ELEONORA. *Afonis octaui Estensis marchionis, vt nonnulli opinantur, vxor. Alij eius non meminere.*

DE AMADEO EIVS NOMINIS COMITE TERTIO.

THOMÆ Amadeus filius, eius nominis tertius, ætatis anno vicesimo tertio, succedit, paternarum virtutum æmulus, & singulari admirabilique in sorores fratresque suos (quorum caussa bellum suscipere haud est veritus) & viuo, & defuncto patre, pietate. Salassios Veragrosque Lombardiæ transpadanæ populos, masculis hæredibus, Amadeo eorum tyranno fato functo, deficientibus, possessionibus suis, metu partim,

partim

partim voluntate adiecit, victo cæsoque insigni Petri fratris sui virtute, quem ab Imperatore (qui vacuas ab imperiis prouincias, imperio accessisse affirmabat) acceperant, præfecto, homino morosissimo inquietissimoque (qui missos ab Amadeo Romam legatos, captos, & in custodia habitos, indignis tractarat modis) & Vallensibus superatis profligatisque. Cæterum ditionem Valesianam ecclesiæ Sedunensi, ad diui Garini eius loci præsulis (quo dissuadente repugnanteque populus hic bellum illi mouerat) preces, restituit, postquam eius aliquanto tempore imperio paruisset. Lugduno inde (quo, Cluniaco a salutato Pontifice rediens, ex itinere, vt Carolo diui Ludouici Galliarum regis fratri, Beatricis sororis suæ, filiam collocaret, deflexerat) domum reuersus, paulo post, sæculi eius anno MCCXLVI. (quo ipso anno & Reimundus Prouinciæ comes eius socer, decessit) MCCXLVI. imperij vero decimo & tertio, Bonifacio filio successore relicto, vitam hanc cum meliore commutat, maiorumque suorum, in monasterio Altecombano sepulchro infertur. Guelphorum Gibellinorumque infestæ per Italiam factiones, quæ aliquanto iam tempore conquieuerant, Frederico eius nominis secundo Imperatore, eas denuo resuscitante, vehementer sub hæc tempora recrudescunt, seminibusque eius motus haud ferme vlla ciuitas intacta fuit. Guelphis Guelphus Bauariæ dux, Gibellinis natus in Gibellino oppidulo Henricus, hostes inter se infestissimi, ingrati mortalibus omnibus nominis dederant originem. Referunt annales prisci: Graui inter Guelphum ducem Henricumque Gibellinum, qui patrui sui Conrardi tertij imperatoris copiis præerat,

commiſſo prælio, cum ſuperatus tandem Guelphus, in vrbem quandam ſuam ſe recepiſſet, in eaque obſeſſus, quas hoſti placuiſſet, deditionis conditiones accipere fuiſſet coactus, fœminas (quibus ſolis exitus conceſſus, permiſſumque vti quantum ex rebus ſuis maxime ſibi caris ferre poſſent, ſecum aſportarent) veritas ne in maritos ſuos victoris exercitus ſæuiret crudelitas, ſublatis in humeros maritis, chariſſima ſui parte, in hoſtium conſpectum (fide amoreque coniugali affectum erga res quantumuis precioſiſſimas, ſuperante) prodiſſe. Quam optimarum matronarum admirabilem in viros ſuos pietatem exoſculatus imperator, neque eam fraudem habens ingratam, recepto in gratiam Guelpho, reliquis omnibus ignouit.

A N N A *Albonia Guigonis comitis Albonij Delphinique Viennenſis, cui Andreas Delphinus pater filiæ, quæ Amadeo haud diu admodum iuncta, liberis caruit. Stephanus Luſignanus, Andreæ Delphini filiam, Beatricis autem Delphinæ neptem Annam fuiſſe affirmat. Crediderim ego, priorem Amadei vxorem (Annam quippe hanc alium habuiſſe maritum plerique autumant) Lauram appellatam, prioreque matrimonio Ioanni comiti Burgundiæ & Cabilonenſi fuiſſe iunctam. In eam inducor opinionem, quod Ioannem Burgundum Lauram tertio ſibi connubio iunxiſſe, eamque Ioanni ſuperſtitem Amadeo Sabaudo comiti nuptam fuiſſe, conſtans ſcriptorum omnium ſit opinio. Neque enim temporis patitur interuallum, vt ad priorem aliquem poſterioremve Amadeum, (noſtro hoc) eas nuptias referamus. Fuere quidem Annæ ſorores duæ, Catharina nimirum Helenaque, ſed aliis elocatæ maritis.*

Cæcilia Raimundi Prouinciæ comitis filia, regio orta sanguine, cuius pater Raimundus a priore vxore vidu⟨us⟩, Beatricem Sabaudam Amadei huius sororem vxorem duxerat. Est qui Raimundi eius nominis tertij Tolosæ comitis eam neptem fuisse scribat, natamque ex eius filia Beraldoque Elbenio Massiliæ dynasta & Aurasiorum principe. Sed ego Paradinum sequor, qui cum multis aliis in priore est opinione. Mathæus Paris author est Sabaudiensem quandam, Eleonora Henrici tertij Angliæ Regis vxoris (filia hæc erat Beatricis Amadei huius sororis) cognatam, nuptam fuisse Balduino de Ripariis Deuoniæ comiti.

BONIFACIVS *comes.*

CONSTANTIA. *Boneri Cabilonensis, & inde Emanuelis Castellani, Alfonsi Cæsaris electi fratris, vxor. Sunt qui Bonifacij Montisferrati marchionis eo nomine tertij coniugem fuisse scribant. Habuit quidem Bonifacius ille vxorem Sabaudam, sed cuius ea fuerit filia, nondum mihi liquet, & vix vt Amadei huius fuerit fieri potest.*

BEATRIX, *marchio Salussiarum nonnullis. pauci enim eius meminere.*

MARGARETA, *patris testamento (inquit Reusnerus) sacris destinata, Bonifacio nupsit marchioni Montisferratensi eo nomine quarto.*

BEATRIX.

ELEONORA.

DE BONIFACIO COMITE.

SABAVDIAE comes quintus Bonifacius, Amadeo patre natus, fuit magna vi & animi & corporis, sed contemnendis, quam cauendis hostibus melior. Qui haud dubie ætatis suæ principes omnes iis naturæ dotibus anteisset, si fortuna illi super industriam non fuisset, & gloriæ auidior, ingentes spiritus, rationis circumscribere potuisset cancellis. Commisso quippe, postquam ex Flandria, vbi Margaretæ comiti aduersus rebelles filios opem tulerat, rediit, cum marchione Montisferratensi

 atque

atque Taurinensi Astensique populo ad Taurinum (quam tum vrbem arctissima premebat obsidione, summaque vi oppugnabat) acri prælio, dum hostium, quos

* Riuolles. paulo ante ad * Rupellam profligarat, vires, suis longe maiores, stolide superbeque contemnit, vna cum marchione Salussiano, iuuene impigro (quem vnum inter intimos, & suorum omnium consiliorum habebat conscium) capitur, Taurinumque abducitur: vbi cum indignum in modum haberetur, neque libertatis spes vlla appareret, frustraque Alexander Pontifex eo nomine quartus eius dimissionem vrgeret, adeo vt sacris tandem Taurinensibus interdiceret, ex animi mœrore, & quidem cum præbiti veneni suspicione, Domini anno

MCCLVI. MCCLVI. vxore non ducta, decedit. Potuisset, mehercule, Taurino tum potiri, si aut in suis aut in alienis consiliis, constantia illi fuisset. Verum vbi a viris militaribus persuasus non deserendam obsidionem, prælioque abstinendum censuisset, rursus ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diuersa ac deteriora, iuuenili præceps abreptus æstu, transibat. Sororem habuit sibi superstitem, vnicam (vti ego opinor) Constantiam: sed ea præterita, Petrus eius patruus, ex communi fratrum (qui reuocata in vsum lege Voconia, fœminas ab eo imperio tanquam incapaces arcebant) decreto, principatum adiit. Defuncti corpus, magno redemptum ære, in diui Ioannis Mauriennensis sacra æde

conditum

conditum fuit. Incidit in hæc ipſa tempora, diui Ludouici Galliarum regis aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes,cum tribus fratribus, & ingenti aliorum hominum multitudine profecti, infelix luctuoſaque illa captiuitas.

DE SABAVDIAE COMITE PETRO.

PETRVS Sabaudiæ, atque Richemondiæ quoque, Henrici eius nominis tertij Angliæ regis (qui genitam ſorore eius Beatrice Eleonoram, vxorem duxerat) beneficio comes, Thomæ Bonifaciique comitum, illius filius, huius patruus atque ſucceſſor, princeps fuit bellica virtute clarus, & ob ſtrennue fortiterq. geſtas res paruus Carolus magnus vulgo appellatus. Taurinum, Bonifacij comitis indignam & Taurinenſium perfidia feſtinatam mortem vti vlciſceretur,graui prementi obſidione, per miſſos ad eam rem explorandam nunciatur ſpeculatores, rei frumentariæ penuria oppidanos hactenus haud laboraſſe (mirabatur quippe vnde tanto tempore arctiſſime obſeſſis, commeatus ſuppeteret) quod ſocij nauales ſupra ducenti, grandi illecti ære, paratum ad Padi fluminis ripam ab Aſtenſibus cõmeatum, doliiſque aliquot (quæ inter ſe concatenata iuſto libramento ita temperarent, vt ſuperfuſis fluctibus condita, neque ſubſiderent imum ve peterent, neque hominum paterent conſpectui) incluſum, Taurinum, pleriſque ſecundo ea flumine ſub aquis ad ſe trahentibus, protrudentibus autem a tergo cæteris, deportare eſſent ſoliti: vrinandi quippe periti homines illi,procul hoſtium con-

ſpectu aquam ſubibant,occultoque lapſu ad vrbem vſque penetrabant,per fiſtulas tubuloſve quoſdam aërem haurientes. Quod cum viciſſim illi & per interualla, ne deprehendi fraus poſſet, facerent, facilè diſpoſitis per omnem ripam ſtationibus, quæ prætereuntes naues obſeruarent, impoſitum fuit. Illis enim exſtantium ſupra aquas fiſtularum huiuſmodi conſpectus, defixorum a piſcatoribus,quibus ſcaphæ alligarentur,palorum ſtipitumve, ex longinquo præbuit imaginem. Sed ea tandem fraude detecta, ſtrato protinus ſuper flumine illo ponte nauali,maximiſque,qua maximę flumen patebat (quæ modico inter ſe diſtabant interuallo) actis trabibus, importandæ in vrbem annonæ facultatem hoſti Petrus comes ademit.Quo facto cum in ſuam protinus poteſtatem locum cum toto illo tractu redegiſſet, de conſciis necis Bonifacij comitis, grauè ſupplicium ſumptum fuit. Maxima præſentium curarum parte ad Taurinum (quam ille vrbem, aliquantò tempore poſt,ſummo imperatoris beneficio, ditionibus ſuis adiecit) liberatus comes, conuertit animum ad vindicandas iniurias eorum,quorum in Vaulxio ſolo a duce* Chophingemio agri vaſtabantur, pecoraquè paſſim abigebantur. Erat is, quem non poſtremi inter Germaniæ proceres nominis principem, Imperator (Alfonſum hunc eſſe crediderim, cui de imperio cum Ricardo Anglo certamen erat)quod Salaſſios Veragroſque, imperio ſubiectum populum,cæſo quem ab anteceſſore eius acceperant præfecto, Sabaudis parere principibus Petrus comes coegiſſet, grauiter ferens, prouinciæ illi gubernatorem tum dederat: cui quod ad Vaulxium dominium

*Nonnulli Zarugia aly Zeringenſem appellant comitem.

ius

ius prætenderet, eorum locorum expugnationem cordi ante omnes futuram existimabat: neque enim illi grauioribus tunc impedito negotiis bello illi vacare erat integrum: in Veragros itaque cum vniuersis profectus copiis Sabaudus, Chophingemium, Chillonium, in Vaulxio tractu sitam arcem, negligentius, & nulla castrorum seruata forma obsidentem, celeritate silentioque summis vsus, improuiso opprimit, & milite eius fere omni cæso, capit. Capti quoque cum eo Nydouuei, Gruyerei & Alberchi comites, Granssonique, Montfaulconi & Cossonayi Montaignique dynastæ. Eo lætus successu Sabaudus, Mondouio expugnato, Vaulxio mox, vniuersoq. Auentico, & cæteris ad lacũ Lemanum oppidis castellisque omnibus (inter quæ Rhomonum & Iuerdonum) vi partim, partim deditione potitur. Inde captiuis omnibus ad se adduci iussis, singulari erga eos vsus clementia, omnibus ignouit, eiusque, quod pro redemptione pendere debuissent, gratiam ea fecit lege vt Sabaudicis proceribus suam iureiurando obstringerent fidem., illisque fidos se obsequentesque in posterum clientes futuros promitterent. Chophingemius iuri omni quod ad Vaulxium agrũ competere sibi affirmabat, pro se posterisque suis, in Petri comitis eiusque successorum gratiam in perpetuum renuntiaret, Gruyereus & Alberchi comites, cæterique viri illi nobiles, iurisiurandi, quo Chophingemio, Vaulxij dominij ergo, erant obstricti religione, soluti essent. Vrebat vehementer comitem Geneuensem tot clarus victoriis Sabaudus. Ex eius itaque in Angliam (Eleonoram reginam sororis suæ filiam vti viseret) profecti, absentia, capta occasio-

 ne,

ne, ſparſo de morte eius (cuius ſe rei certa habere indicia paſſim iactabat) rumore, Vaulxium populum, quorundam ex nobilitate (quos donis promiſſiſque corruptos, in partes ſuas pertraxerat) ad eam rem vſus opera, ad rebellionem concitat, & Sabaudi præſidio caſtellis aliquot, in Geneuenſis ſoli ſitis confinio, deiecto, ſuum vti intromittant, author eſt. Arces habebat duas in Vaulxio tractu, Cleeſium nimirum & Roueum: qui in iis erant præfecti militeſque, magnam vndique locis finitimis, vti erat imperatum, intulere vaſtitatem, multoſque mortales cum pecore & alia præda, cepere, cæſis grauique affectis iniuria, quotquot ex Sabaudi ſubditis, negotij alicuius priuati cauſſa, iter illac facerent. Horum omnium apud Angliæ regem exiſtens, certior factus Sabaudus, Faxo, inquit, ſciat ſentiatque (ſi permittat Deus) Geneuenſis, viuere adhuc Sabaudum, impetratoque ab Anglo rege peditum millium quatuor pro menſibus ſex ſubſidio, in Sabaudiam, traiecto Oceano, continuatoque die ac nocte itinere, redit, aduentuſque ſui, præſentia haud opinata, præuenit famam. Diuiſo autem protinus milite, Cleeſium & Roueum, vno ſimul tempore, hoſtem vti diduceret, obſidet. Sed eius ſe paulo poſt obſeſſis voluntati permittentibus, de præfecto vtroque ſumptum ſupplicium, cæteris impune abire permiſſum. In Geneuenſis inde comitis agros tota belli conuerſa mole, cum inter Geiſium & Nyonem vicos prælio Sabaudus Geneuenſiſque inter ſe decertaturi viderentur, Burgundiæ tandem Matiſconenſiſque comitum (quorum ipſorum magnopere intererat eam controuerſiam componi) ſingulari ſtudio, pax inter eos facta

cta fuit, ea lege vt Sabaudo Geneuensis, pro factis eo bello sumptibus, ingentem pecuniæ repræsentaret summam, vtque captas paulo ante Cleesium & Roueum arces Sabaudus retineret. Dimisso per eam pacem vtrimque milite, peramœno ad Lemanum lacū loco vrbem, quam Margesum appellauit, & arces ad hæc in Viennensi solo quatuor, Voironam, sancti Andreæ, sancti Georgij, & sancti Saphorini (quam diui Sampsonis appellant) Sabaudus condit. In Germaniam inde ad Ricardum Anglum, qui sororis eius Beatricis filiam Sanciam, Eleonoræ Angliæ reginæ sororem, vxorem duxerat, cuique de imperio cum Alfonso rege Castellæ contentio erat (errat quippe Paradinus qui Alfonsum tum sublatum, Ricardumque solum rerum potitum scribit; Ricardo enim Alfonsus superstes fuit) profectus, cum Sabaudiæ Mauriennæque intuitu fidem suam Ricardo tanquam imperatori obstrinxisset, in Taurinos, Veragros, Salassios Vaulxiosq. plenum merumque pro se posterisque suis imperium ab eo obtinet. Miror Antonium Simphorianum (qui Sabaudiæ historiam Gallico conscriptam idiomate ante annos octuaginta in lucem emisit) scribere, Petrum hunc ab Ottone eius nominis quarto, beneficio hoc fuisse affectum: cum in confesso sit Petrum anno demum salutis MCCLVI. ad comitatū peruenisse, Ottonem autem imperatorem multo tempore ante, sæculi nempe illius anno decimo octauo mortalitate interceptum. In Sabaudiam ex Germania reuersus Petrus comes, longo molestoque conflictatus morbo, anno tandem post natum Dominum MCC- MCCLXVIII.
LXVIII. in arce Chillonia, naturæ concedit, postquam

 fratrem

fratrem suum Philippum, Roma vsque, vbi maiorem partem fuerat, accersitum, hominem alioqui ecclesiasticum, sed nullis sacerdotij euinctum insignibus, bonorum suorum omnium & ipsius quoque comitatus instituisset hæredem: Cui, Antonini pij imperatoris (qui moriturus fortunam auream in principis cubiculo poni asseruarique solitam, ad M. Antoninum philosophum successorem, tanquam futuri imperij insigne transferri iusserat) & Vitellij, qui imperij positurus insignia, assistenti sed aspernanti consuli, exsolutum a latere pugionem, velut ius necis vitæque ciuium reddidisse scribitur, exemplo, diui Mauricij annulum (quo a monasterij quod in Veragris situm, cum populum illum Salassiosque fratris sui imperio subiiceret, abbate fuerat donatus) hactenus apud se asseruatum, futuri imperij tesseram symbolumque tradi imperauit, ea lege vt (ita enim facturum se promiserat) cum ipse gestaret, & successori suo gestandum quamdiu viueret relinqueret, qui & quotquot post eum in Sabaudia essent imperaturi, eadem illa conditione vterentur, ita vt futuris deinceps comitibus omnibus inuestituræ (ita cum vulgo mihi loqui liceat) in posterum seruiret loco. Scribitur idem olim & magnus quoque factitasse Alexander. Qui moriens, postquam interrogatus cui regnum relinqueret, ei qui optimus esset, respondisset, circumferens oculos, ex assidentium amicorum turba Perdiccam delegit, cui detractum digito annulum tanquam optimo & qui sibi succederet dignissimo tradidit. Constantiæ filiæ suæ (nam qui improlem obiisse aiunt, mihi falli videntur) Guigoni Albonio nuptæ comiti, quam in comitatum

succedere

ſuccedere ipſuſmet vetuit, (quod Salicæ id Voconiæque repugnaret legibus, quæ fœminas ab illuſtrium dominiorum arcent ſucceſſione) præter legata, ſed ea maxima ampliſſimaque, reliquit nihil. Iuſtiſſimum mitiſſimumque dominum nobiles iuxta ignobileſque luxere, editoque in ducendis exequiis mœroris quodam certamine, maiorum in Altæcombæ monaſterio monumento intulerunt.

ELEONORA Foulcignia ſeu Foucignia Foucignij comitiſ filia. { CONSTANTIA. aliis Beatrix, Guigoni eo nomine quarto Albonio comiti Delphinoq. Viennenſi nupta.

DE PHILIPPO COMITE EO NOMINE PRIMO.

PETRO Philippus frater, Mauriciano donatus annulo, ſuccedens, gentile decus magno capeſſit animo, qui & Burgundiæ (vt quidam opinantur) ab vxore fuit Palatinus, pacis artibus quam militiæ maior & clarior, atque ad eam functionem perquam idoneus, ſi illi vitæ generi iam pridem, Lugdunenſi Valentioque epiſcopatibus, & aliis aliquot eccleſiaſticis conſpicuus dignitatibus (quas fiduciario omnes iure, Commendam

 appellant

appellant, possidebat) renuntiare visus non fuisset. Statim enim vt sanctius illud augustiusque vitæ genus deseruit, vxoremque duxit, omnia illi retro & in peius fluere cepere. Continua illi inualetudo cum esset, capta hinc pomœria sua proferendi occasione Bernates Friburgensesque, & quod (quia belli insolens) armis non assueuisset, iniuriæ oportunus videbatur, cum Rudolpho Habspurgensi imperatore (qui Heluetiis bellum tunc, neque infelici successu, intulerat) fœdus faciunt, Sabaudoque loca aliquot, sibi finitima, Pattenacum arcem inter hæc, ab imperatore adiuti, adimunt. De qua iniuria grauiter apud Pontificem questus comes, cum per colloquij quod Lausonij inter Pontificem Rudolphumque imperatorem habendum erat, occasionem, Pontificem apud imperatorem caussam suam acturum sperasset, nihil ab imperatore æqui reportare potuit. Quæ cum res vehementer torsit, morbumque auxit: quo decennio fere toto exagitatus, finem tandem vitæ anno salutis
MCCLXXXV. MCCLXXXV impleuit. Viuus bona sua inter Thomæ fratris sui filios, Thomam, Amadeum & Ludouicum partitus, Amadeum ætate medium, quem non pudendum pœnitendumve comitem Sabaudis fore censebat, Thomæ natu maximo, præclara eius indole, & amore, quod a pueris eum educasset, impulsus, prætulit, & in proximo sibi fastigio collocauit, Sabaudiæque comitem, etiam se viuo, Mauriciano illi annulo tradito (ne fratres scilicet eius aduersus supremam hanc suam voluntatem, se mortuo, moliri quicquam possent) haberi, pecuniamque, eius quæ nomen præferret, cudi voluit: Thomæ autem quicquid eius auus patruusque Petrus
in Pede-

in Pedemontano occupaſſent principatu ; Ludouico baronatum Vaulxium & in Bieugeoiſio Veremoiſoque ſolo arces aliquot relinquit. Cæterum cum Thomam ætate priorem, pari nobilitate & hac etiam dignum fortuna, niſi Amadeus potior viſus fuiſſet, grauiter admodum ferre intelligeret, fratrem ſibi a patruo, quem neque verbo neque facto vllo vnquam læſiſſet, prælatum; ſupremis cauit tabulis, vt quicunque ex tribus illis fratribus donata ſibi parte non contentus, teſtamentum ſuum (iudicij ſui documentum) impugnare, fratribuſve illius ergo controuerſiam mouere ſuſtineret, omnibus, quibus a teſtatore donatus eſſet, priuaretur, eiuſque legatum caducum fieret. Mortem imminere ſibi videns denuntiari per præconem in Sabaudia Burgundiaque publice iubet, Si mortalium vllum, cuiuſcunque is ordinis aut conditionis eſſet, læſiſſet, aut debito inſcius fraudaſſet, is ad ſe venire ne grauaretur, curaturum, omnibus quam cumulatiſſime vti ſatisfieret. Supellectilem omnem, eamque pretioſiſſimam, & regia haud inferiorem (maximis quippe gratiſſimam ſibi familiam hanc imperatores regeſque & finitimi plerique proceres muneribus fuerant proſequuti) iis qui in egeſtate eſſent, Altecombanæ autem Abbatiæ (in qua maioribus ſuis vti iungeretur, ſepulturæ ſibi locum delegerat) veſtis eccleſiaſticæ varij generis ornatuſque, cuius ingens erat modus, plurimum legauit; annuoſque monaſterij illius prouentus vectigaliaque longe fecit auctiora. Defunctum fratris filij, egregie tum concordes, & proximorum certaminibus inconcuſſi; omnibus qui triſte funus comitabantur mærentibus; mærentes ipſi extulere, di-

gni,

gni, profecto, tali patruo talique ſtirpe adoleſcentes.

De Amadeo proximo ſcribemus capite. Thomæ autem Ludouicique infra ſuo loco, cum de minoribus natu in gente hac agemus, plenior fiet mentio.

ALEXIA, ſiue Aliſa Merania (ſic eam appellat Paradinus) Burgundiæ comes palatina, Ottonis palatini Burgundiæ, Matiſconenſiſque & Viennenſis comitis (quem ex Frederico Ænobarbo imperatore ortum aiunt) filia hæreſque vnica, quæ in Hugonis Burgundiæ comitis (cui Othelinum, Hugonem & Stephanum filios pepererat) matrimonio cum fuiſſet, Philippo ſalutis anno M.CCLXVIII. nupſit. Elias Reuſnerus Aliſiam appellat, & Ottonis Meraniæ ducis filiam fuiſſe ſcribit.

DE AMADEO COMITE EO NOMINE QVARTO.

AMADEVS eius nominis quartus, comes octauus, Magni a corporis partim robore (cui par animus) partim a rebus præclare geſtis, ſortitus nomen. Thomæ Sabaudi (cui Amadeus eo nomine comes tertius frater) & Beatricis Fliſciæ filius, Sabaudici co-
MCCLXXXV. mitatus habenas anno MCCLXXXV. poſt Philippum comitem patruum regendas ſuſcipit: Baſgæo quoque & Breſſa vniuerſa (cui ſitum innexum Baſgæum) Sibyllæ vxoris beneficio potitur. Cum Geneuenſi comite Amadeo, Humbertoq. Delphino Viennenſi (qui Pedemontanum principem Thomam, per ſpeciem acceptæ a patruo, dum fratri ætate minori poſtponitur, iniuriæ, concitare

citare aduersus Amadeum, at frustra, nitebatur) graue diuturnumque vario euentu, & alternante subinde fortuna, bellum gessit, quo vix dum exorto, & in ipsis quasi cunabulis Thomas princeps Pedemontanus, incorruptæ erga fratrem fidei, dum suos in insidias, non procul a diui Andreæ fano, ab Humberto Delphino pertractos, a fuga frustra reuocare conatur, pugnans cadit, cum non leui gentis Sabaudicæ vniuersæ incommodo atque detrimento. Multis enim præclaris animi corporisque conspicuus dotibus, & prælio strenuus & cõsilio bonus erat. Gloriantem ea victoria Delphinum, cum metus, neque vanus is, incessisset, futurum, vti Sabaudus, cui magnæ erant copiæ, fraternæ vlciscendæ necis caussa, arma in se verteret, illi auertendo bello, Geneuensi comiti, vt Ludouici Sabaudi ditiones agrosque inuadat vastetque, author est. Non fefellit ea Delphinum spes: vt enim fratris sui agros populari, vicos ædificiaque passim incendi, frumenta succidi, prædas agi, eius subditos captiuos abduci, cædibus denique grassari intellexit Sabaudus, nisi illata fratribus suis (quorum cæsus alter, alterius destructi vastatique agri) vindicata iniuria, ense latus se cincturum negauit. Cum singulari itaque cura iniurias has vltum ire festinans, Geneuam cum militum non contemnenda manu, summo silentio signisque occultatis, quam maximis itineribus potest, contendit, in hostilesque prius peruenit agros, Geneuensi occupato insessoque ponte (cui, vt tutum liberumque ex Sabaudia in Vaulxium solum fraternasque ditiones, aditum haberet, quam rem magni certaminis futuram crediderat, præsidium firmum imposuit) quam quid

ageretur, ſentire Geneuenſis potuit. Qui inopinato eius aduentu vehementer conſternatus (neque enim Delphinatu, niſi cædis fraternæ expetitis a Delphino pœnis diſceſſurum, prorſus ſibi perſuaſerat) in fugam ſe protinus, rebus ſuis deſperatis, dat. Sabaudus victoriæ ea ſe fuga hoſti confeſſionem expreſſiſſe ratus, caſtellorum aliquot (quibus de commeatu præſidioque abundè prouidit) expugnatione contentus (qua vna re intercludendi ſibi ad fraternas ditiones aditus, hoſti poteſtatem ademit) hoſtem perſequi deſtitit. Diu admodum ſtetit bellum hoc, maximoque ſubditorum vtrimque incommodo, dum vrbes aliquot vltro citroque capiuntur, ſpolianturque, agricultura iacet (vnde fames peſtiſque, vicina & cohærentia inter ſe mala, ortæ) geſtum fuit, donec per miſſos a Pontifice, Angliæ Rege & Burgundiæ duce legatos, facta tandem pace, controuerſia ea om-
MCCXCVIII. nis ſæculi illius anno XCVIII. fuit ſublata. At non diu admodum ea pace gauiſi vtrimque ſubditi ſunt. Delphinus enim (qui ſua retinere priuatæ domus, de alienis certare, regiam laudem eſſe exiſtimabat) vbi Friburgenſes, quibus ſuppetias Sabaudus miſerat, a Bernenſibus prælio victos cognouit, nihil præſtiti paulo ante iuriſiurandi (quod haud diuturnum vinculum apud auidos periculorum, & decoris ſecuros) motus religione, bellum denuo per eam occaſionem, diſſuadentibus nequicquam amicis, renouat, grauemque in Sabaudi agros facit irruptionem. Deum obteſtatus Sabaudus vti ſceleris atque perfidiæ Delphini teſtis adeſſet, neceſſario copias parat, & in hoſtem ducit, Bellocombamque oppidum ex itinere, cæſis omnibus qui aduerſa ferebant

arma, expugnat, ſpoliat, euertit. Goncellinum inde (in eum ſe locum, non auſus dimicare fortunamque periclitari, Delphinus receperat) cum flexiſſet, fœcialem ad Delphinum mittit, periurioque & ignauia, quod ſe abſente terras ſuas inuaſiſſet, exprobratis, duelli illi, aut id ſi malit, concurrendi cum vniuerſis vtrimque copiis, conditionem defert. Abi, reſpondet ad ea Delphinus (infenſus Sabaudo æmulatione praua, quod eum violatione fidei maculoſum egregia fama anteibat) renuncia principi tuo, nō in vnis corporis viribus hominis conſiſtere gloriam: ſi aliter ille exiſtimet, habere me tauros quamplurimos, qui longe hac in parte eum ſuperent. Ad vniuerſi autem prælij aleam ſubeundam quod attinet, ſi exercitus nunc illi ſit inſtructiſſimus, futurum propediem vt ego non minoribus inſtructus copiis, eum, vbicunque locorum ſit, ad internecionem perſequar. Statiua paucos ibi dies cum habuiſſet Sabaudus, vbi neque ab hoſte copiam pugnandi fieri, neque res ſuas diuturniorem ibi moram pati videt, quod re frumentaria pabulationeque ab hoſte intercluderetur, retro, vnde venerat, Barrauxia arce, quæ non multum in oppugnando præbuit moræ, ex itinere intercepta, deletaque, inſidiarum quæ parabantur ignarus, abit. Cæterum ad Siluetteum ſaltum cum perueniſſet, pecoris plurimum ſecum trahens, qui in iis locis clam a Delphino in inſidiis conditus fuerat armatus miles, vbi ille præteriiſſet, eiicit protinus ſe, extremumque carpens agmen, cædem maximam facit, cæteriſque in fugam actis, captiuos aliquot, amiſſæque prædæ bonam recipit partem. Celeriter ad Amadeum huius cladis fama perlata eſt: ſed cum longius,

 gius,

gius iam progressum hostem se consequi posse desperaret, in cepto perseuerauit itinere, bellum primo quoque tempore redintegraturus. quod haud dubie fecisset, nisi Carolus Siciliæ rex Delphinum Geneuensemque illi denuo, pace inter eos facta, reconciliasset. Oppidum erat ea tempestate non ignobile in agri Pedemontani situm confinio, Iurea: Inuream appellant alij, Eporediamque olim dictam aiunt. Hærebant in ea adhuc pristinæ illius inter Guelphos Gibellinosque factionis reliquiæ, pari viris fæminisque obstinatione in mutuas cædes ruentibus. Cædibus quippe ac incendiis grassari, cognatis ac affinibus vltimam vim adferre, & sacra denique non secus ac profana violare, fas esse putabant. Imo virtutis & gloriæ ducebant loco, si ad ostendendum factionis studium, maxime crudeles euasissent. Tot tantisque periculis quo defungi in vniuersum semel tandem ciues possent, non alia melior visa via, quam si in Amadei huius ex Sabaudia vsque accersiti, ditionem potestatemque communi consensu concederent. Nam quam tollendo illi malo, dum Guelphi Philippum Moreæ principem (cui paternum genus e Thoma Sabaudo principe Pedemontano, mater ex Roberto Altissiodorensi Græcorum imperatore erat) Montisferrati marchionem Gibellini, suæ quemque caussæ patronum ea lege, vt, principatus inter eos diuisa potestate, alternis imperarent annis, deligunt, viam inierant; ea potius dum superbe auareque nimis dati a principibus illis præfecti ius dicunt, malo facem prætulit. Noluit solus ea tyrannide potiri comes Sabaudus, sed Moreæ principi (cum quo paribus populum illum regeret auspiciis) illi ipsi, cuius paulo ante memini-

meminimus, voluit communicatam, nullum inter datos ab vtroque magistratus dissidium futurum affirmans, quod Moreus sibi sanguine proxime iunctus, vtriusque autem subditi eiusdem gentis nominisque essent. Nec fefellit eum illa opinio: statim enim vt communi vtriusque edicto (gloriæ dominationisque certamine inter eos cessante) ne quis factionum harum vllam in posterum faceret mentionem, vetitum fuit, studia partium fuere sublata, & controuersiæ illius memoria vna cum ingratissimo vtrique parti nomine, euanuit, vrbsque ipsa multis casibus defuncta, longa pace cuncta refouente, sub tutela Sabaudicæ mansuetudinis hactenus acquiescit. His intento rebus, & in omnes curas distracto Sabaudo, nuntiatur Geneuensem comitem, ex diuturniore eius absentia capta occasione, castellum quoddam, cui Gaillardo nomen inditum, summo studio diligentiaque in Arui fluminis ripa, haud procul a Geneuensi vrbe, condidisse, firmoque præsidio muniisse, vt quotiescunque in Sabaudiam excursiones facere vellet, tutus illi semper ad eum locum foret receptus. Eo accepto nuncio, domum, rebus Ireæ ex sententia constitutis, properat, hostisque exemplo, in Geisij tractus confinio arcem, quam Marnalzum appellauit, ad finium suorum defensionem, simul vt hostiles ex ea agros infestos faceret, admirabili celeritate exstruit. Maximæ ex castellis hisce editæ vtrimque strages, donec Guilelmi Foucignij Geisij dynastæ insigni stratagemate, arx Marnalza capta deletaque fuit. Ad cuius acceptæ cladis rumorem, accurrens propere cum equitum manu Sabaudus, adeo in tempore venit, vt lætum insolentemque

que ea victoria hostem & præda graue agmen trahentem, opprimeret, antequam de aduentu eius quicquam ille resciuisset: Foucigniano milite omni, paucissimis demptis, aut cæso aut capto. Foucignio ipsi vix elabendi spatium superfuit. Dum ad Marnalzum eo modo res geritur, Delphinus (qui in Sabaudi perniciem vna cum Geneuensi comite videbatur conspirasse) Sabaudi res orsus obterere, Robertum Mombelium Entremontij dominum, Sabaudi clientem, per Ioannem Albonium fratrem suum, magnis muneribus, & maioribus promissis ad studium sui perducit, efficitque vt exuto erga Sabaudum obsequio, fidem sibi suam obstringat, Entremontiumque suo beneficio possidere palam testetur. Grauiter eam tulit iniuriam Sabaudus, Mombeliique detestatus perfidiam, firmo validoque in finitimis Geneuensi solo locis, præsidio relicto, Entremontiam arcem obsidet, & ita mox circumuallat, vt re frumentaria & pabulatione interclusi obsessi, iumentis, equis, gliribus, felibus, canibus, & cæteris id genus impuris animalibus, quæ profana fædaque in vsum necessitas vertit, iam absumptis, virgulta postremo & stirpes & internatas saxis herbas vellentes, Sabaudi se tandem, postquam nihil in Delphino præsidij esse intellexere, voluntati (neque enim alias ille deditionis conditiones admittere) permittere, & Entremontium illi regulum tradere cogerentur. Entremontio ad pedes sibi abiecto, & pœnam multis lachrimis deprecanti, delicti illius Amadeus, qua erat indulgentia, gratiam fecit. Cuius suæ lenitatis eum tulit fructum, vt admirabili fidei obstinatione forti in posterum eius toto eo bello opera vteretur. Interea dum Entremon-

tremontiam artem Sabaudus obsidet, Geneuensis (qui alium longe eius obsidionis exitum exspectarat) hominum quorundã inquietorum (quibus cũ & cum Foucignio, affinitate fœdereque iamdudum sibi iuncto, consilia clam sua communicarat) opera, in Geneuensem vrbem intromittitur. Ea vrbs (obiter hoc dicam) soli loci episcopo (qui ipsus vna cum Geneuensi comite, licet omnem is semper mouerit lapidem vt humeris iugum hoc suis excuteret, Sabaudi imperium respicere erat solitus) antiquitus paruit, neque comiti (cuius, late alioqui imperitantis, imperij fines, vrbis muris terminabantur) quicquam in eam vrbem iuris fuit. Displicuit vehementer factum hoc ciuibus cæteris, qui pro Sabaudo fidem & arma vsque ad supremum spiritum retinere obstinati, Sabaudicis ilico prolatis signis, Sabaudicoque inclamato nomine, tantisper dum Sabaudus (quem eorum quæ acciderant extemplo fecere certiorem) accurrit, vrbem fortiter, duce Ioanne Fillierfio equestris ordinis viro (qui ad omnia quæ agenda forent, quieta cum industria aderat) tuentur, & pulsis cæsisque leui certamine, qui contraria ferre ausi fuerãt arma, reliquis, qui eius coniurationis inuenti conscij, affinesque (Geneuensi fuga iam elapso) catenas iniiciunt, spoliatasque eorum ædes funditus euertunt. De illis statim vt in vrbem venit Sabaudus, sumpto supplicio, rediit oppidanis concordia. Cæterum arce quæ aliquamdiu restitit, paulo post expugnata, quotquot in ea inuenti, occidione omnes (solis demptis matronis aliquot, quæ ex vrbe in eam profugerant, quibus parcitum fuit) occisi fuere. Pulsus quoque paulo post & loci fuit præsul, quod is

cum

cum Geneuensi de eo in vrbem denuo introducendo, consilia clam habuisse fuisset compertus, Rouuereumque (quæ eius parebat imperio arx) a Iacobo Quartio Chabloisij præfecto, viro nobili, vi expugnatum direptumque fuit. Enimuero cum defuncto tandem Humberto Delphino, exstinctoque paulo post Amadeo comite Geneuensi, bellum quoque simul sublatum finitumque crederetur, æterna nihilominus hæreditariaque quasi, in liberorum animis paterni illius in Sabaudum odij mansere semina. Geneuensi Guilelmus, Delphino Ioannes (cui Henricus præsul Metensis, frater) filij, successere, optimè inter se, maiorum suorum exemplo, concordes adolescentes. Bellum itaque coniunctis animis viribusque cum redintegrarent, & plurima agro Sabaudico, ab ea parte qua diui Andreæ fanum est, inferrent mala, filio suo Eduardo, iuueni impigro, & cui par cum illis ætas, in Pedemontanum secessurus agrum, belli illius summam Amadeus committit, bono eum animo esse iubet, belloque & armis rempublicam attollere, sibi pacem domumque curæ fore. Accipere paternum imperium Eduardus (cui principium illa militia fuit) & nobilissimo atque fortissimo quoque ex propinquis, clientibus & amicis euocato, haud temnendæ manus ductor, aduersus hostem magna cum cura & mox gloria tendit. Quo (postquam dubio ancipitique aliquamdiu ad diui Andreæ fanum marte cum illo pugnasset) singulari sua suorumque virtute, tandem profligato, victor discessit, gaudente supra modum ad eius victoriæ nuncium patre, quod cunctis super vota fluentibus, quam de filij sui præclara indole, animo spem conceperat,

rat, ea quoque se haud frustratum videret. Varius belli huius successus euentusque fuit: & cum nunc hunc, nunc illum, nunquam diu eodem vestigio stare solita fortuna, benignioribus oculis adspiceret, necesse erat, vt destructis breui depopulatisque misere vtrimque agris, qui steriles neque fecundi satis per se, cum minore plerumque quod acceperant fœnore, reddere erant soliti, intentisque alimentorum pretiis, plurimi indies fortunis prouoluerentur, & graui rerum omnium pressi inopia, solum tandem verterent, donec eorum diuturnioribus moti malis calamitatibusque, viri aliquot graues, & magni vtrimque nominis, inter quos * Tarentesius archipræsul, Moreæ princeps, Guigo Allemanus Valbonnoisi regulus & antistes Gratianopolitanus (qui docta elegantique oratione plurimum ad eam rem contulit) pacis parti vtrique fuere authores, quæ ipsis conciliantibus tandē cum coiisset, Guilelmo comiti Geneuensi Agnes, Foucignio Maria, Sabaudi filiæ, nupsere. Non amplius biennio ea stetit pax. Delphinus enim (nam reliqui duo datam socero fidem violare, sollicitante licet Delphino, nefas duxere) oblatam præter spem potiundæ Ambrunayæ (ad pontem Ainsium cum opulentissima abbatia situm oppidum hoc) occasionem omni fide potiorem habuit. Monachi eo in monasterio inter cæteros erant tres, ex Delphinatu oriundi, præter animum ad flagitia præcipitem, inimici antistitis sui, comitis Amadei propinqui, viri sanctis moribus integerrimaque vita, quod ab eo vitiorum suorum grauibus seriisque verbis subinde admonerentur. Hi cum admoniti nihilo fierent meliores, neque resipiscerēt, duriusque idcirco ab Abbate,

* Centrones appellant.

G iuxta

iuxta monasterij præscriptum legesque haberentur, in hominis optimi, ipsi sceleltissimi, clam conspirantes necem, ad rem atrocem animum adiiciunt. Delphinum itaque (cui se principi rem longe gratissimam facturos, si oppidum vna cum monasterio illi traderent, haud erant nescij) per speciem inuisendi parentes adeunt, multisque illi verbis Abbatem hunc hostem illi esse infestissimum, sinistrosque passim de eo sermones cum non leui nominis eius ignominia serere, grauiterque ferre si aliter quis sentiret aut loqueretur, odisse etiam, indignisque tractare modis (cuius rei ipsi fecissent periculum) quotcunque ex Delphinatu eo locorum commigrassent, persuadere conantur. Prouecti longius, Abbatem abbatiamque & simul oppidum ipsum, si præsidium acciperent, furtim tradituros se pollicentur. De Abbate, parum sibi curæ esse, quæ tiam eum fortuna, quisve maneret exitus, respondet Delphinus: at oppidum sibi si tradant, summi se beneficij id habiturum loco. Vbi asperatum Delphinum, & posse Abbatem perueriri, satis hominibus illis facinorosis patuit, in monasterium ilico redeunt, intromissoque, ea quæ insequuta est nocte, per auersam monasterij portam, quem a Delphino in eam rem acceperant, milite, Abbatem in ipso sacræ ædis vestibulo (precibus enim matutinis pro recepto more decantandis, ad templum illo ipso tempore properabat) comprehendunt, & ad multo ante præcogitatum reuoluti facinus, iniecto ceruici eius laqueo, ex fenestræ cuiusdam transuerso tigno suspensum, nefariis manibus necant. Quo scelestissimo patrato facinore, Delphini mox palam proferuntur signa, illius inclamatur nomen: facinorosi

norosi autem monachi illi monasterij in se susceptâ protinus procuratione, in suam suorumque rem monasterij prouentus omnes conuertunt, mirantibus mortalibus omnibus facinus adeo nefandum conscio Delphino perpetratum. Et mirum me hercule erat, virum ea nobilitate ita temere vitæ profligatissimæ monachis fidem habuisse. Sed quid non designat suo nunquam contentus, & alieni appetens semper animus? Vtinam nostro hoc deploratissimo æuo non eadem cæcitate plerique mortalium (eodem auaritiæ abrepti æstu) laborarent, indigniorâq; his committerent! Quàm velim eorum semper animis illud Iulij Cæsaris obuersari: Consuesse »
deos immortales, quo grauius homines ex commutatione »
rerum doleant, quos pro scelere vlcisci velint, iis se- »
cundiores interdum res & diuturniorem impunitatem »
concedere. Quanquam ad monachos hos quod atti- »
net, non diu admodum tantum facinus tulerunt impunè. Sabaudus enim, vt quæ ad Ambrunayum acciderant, intellexit, non contemnendam ilico, rei indignitate commotus, equitum peditumque eo misit manum. Hi cum summo silentio & sine strepitu vllo iter facere iussi, Ambrunayo statim vt in conspectum venere, potiti sunt, cæsisque qui Delphini nomine locum inuaserat, comprehensos monachos, totius huius tragœdiæ authores, & compedibus vinctos, ad ecclesiasticum cui subiecti erant magistratum (ita imperarat Amadeus) puniendos ablegant. Grauiter factum hoc ferens Delphinus, ruptæ pacis culpam in Amadeum comitem, quod vrbem nihil ad se pertinentem, vi occupasset, conferre. Cum iis itaque quas apud se tum habebat copiis

in Verboyneos irruptionem facit, Mirebellumque arcem obſidet: qua deditione, an præfecti (quod quidam opinantur) proditione (aiunt enim ipſummet Delphinum proditionis paulo poſt ab eo exegiſſe pœnas) incertum, potitur tandem. Cæterum vbi Amadeum comitem, vtriuſque generi Auſtriæque ducis, & propinquorum ſuorum, Roberti præſertim Burgundiæ ducis (cuius filiam Blancam, Sabaudi filius Eduardus, vxorem duxerat) auxiliis confirmatum, maximas aduerſum ſe copias ducere intellexit, in Delphinatum eueſtigio, arce illa reſtaurata, validoque munita præſidio, & commeatu in eam ſubuecto, traiecto rurſus Rhodano, rediit. Admirati ſubitum hoſtis diſceſſum Sabaudus ſociique proceres, eiuſque, quod hoſte non viſo, in fugam ſe dediſſet deteſtati ignauiam, diui Germani fanum (in Bieugeoiſii ſoli ingreſſu ſitum oppidum, peropportunum ex Breſſano agro in Sabaudiam ire volentibus) exercitu in eas oras ducto communi conſilio obſident: ſed cum longam obſidionem, magno ſibi ad cætera impedimento viderent fore, neque ita facilis eſſet expugnatio (quod Delphinus quæ parabantur a perfugis edoctus, de iuſto præſidio, re frumentaria, cæteriſq. ad diuturniorem obſidionem tolerandam rebus neceſſariis, abunde oppido proſpexiſſet) ſtratagemate quodam vti conſtituunt. Obſidionem itaque præter obſeſſorum ſpem opinionemque ſoluunt, & quaſi ad Languienum oppugnandum totis caſtris properarent, præ ſe ferunt. Cuius rei per ſpeculatores certiores facti obſeſſi, oppido illi vt ſuccurrerent, breuiore itinere ac per tramites occultos, hoſtem præuertendum rati, diui Germani relicto fano, Lan-

guienum

guienum citato festinãt gradu. Sabaudus quod volebat, consecutus, conuerso opinione citius itinere, diui Germani fanum repetit, obsessumque aliquamdiu locum (frustra qui egressus paulo ante fuerat, regredi conante milite) vi capit, non sine suorum (fortiter sese tuentibus oppidanis, qui ad vnum cæsi omnes) insigni strage; arcemque, quæ aliquamdiu adhuc tenuit, præfectus, a commeatu instructissimam licet, quod militem fere omnem amisisset, dedere tandem coactus fuit. Admiranda profecto militum eo sæculo erga duces fuit obseruantia, ingens obsequium. Oppidum vi licet miles, & quidem cum graui suorum occidione, cepisset, & in prædam sibi idcirco dari non iniuria deposceret, a spoliatione tamen, quod ita Sabaudus cæterique proceres (quibus durum videbatur, cum cæsis oppidanis propemodum omnibus, nulla fere eo in oppido vacua a luctu domus esset, grauioribus miserum populum calamitatibus premere) missis per vrbem præconibus imperarent, abstinuere. Graui quoque edicto, pluribus passim per vicos plateasque erectis crucibus, matronarum virginumque pudicitiæ, (cum sempiterna eorum principum laude) consultum fuit. Neque militum fuit quisquam, qui vel abiectissimo scorto vim inferret. Amberieuo inde oppido vi quoque expugnato, maximis, qui subsidio venerant, donati muneribus, ad suos rediere. Vehementer vtriusque oppidi amissione consternatus Delphinus, Guigone filio, & bonorum suorum omnium, & inueteratissimi simul illius aduersus gentem Sabaudicam odij, successore relicto, ex animi mœrore paulo post decedit. Annus iam aderat Domini millesimus trecentesimus & MCCCIII.

 quartus,

quartus, quo, cum Philippo Galliarum regi ingens aduersus Flandros (qui memorabili illa de Gallis ad Cortracum parta victoria, ferociores, induciarum, quas cum rege fecerāt securi, in bello nihilominus perseuerabant) exercitus esset educendus, vt quas Sabaudus Delphinusque in mutuam perniciem instructas multis iam annis habebant copias, iis eo bello vti posset, omni ille studio inter eos vti pacificaret, laborauit. Qua tandem procurata pace, & milite vtrimque dimisso exauthoratoque, equitatus omnis, & peditum magna manus ad eum protinus transiit, adeo vt supra trecenta hominum armatorum millia, in exercitu suo Gallus (si veri annales) haberet. Copiarum quas Gallo Sabaudus auxilio misit, Eduardum filium (quem equestri paulo post gladio rex Gallus cinxit) præfecit. Cuius cæterorumque procerum, qui subsidio venerant, singulari virtute, victoriam tandem, dubio ancipitique aliquamdiu licet prælio, de Flandris rex reportauit, cæsis millibus supra triginta, & plurimis captis. Intoleranda eo tempore plerosque sitis in regio exercitu exstinxit: Antissiodorensem comitem inter cæteros. Flandris in vniuersum tandem debellatis, dona amicis cæterisque qui subsidio venerant, pro cuiusque merito, rex dedit. Eduardus in Sabaudiam rediit. Sunt qui scribant, Amadeum hunc eiusque successores hæredesque ab Henrico Luxemburgensi imperatore, quod ipse maioresque eius imperatorio orti sanguine, ita de imperio meriti essent, quodq. in Italiam euntem imperatorem per ditionis suæ fines concesso transitu, regio vbique apparatu, in omnibus imperio suo subiectis locis, excepisset, & Berna vsque, Romam, eius coronatio-

nem

nem augustiorem sua præsentia vti faceret, deduxisset, imperij in Astensi oppido renuntiatos principes. Cæterum quia sæculi illius anno decimo, ipso Assumptioni virgineæ festo die, Amadei huius vnius potissimum virtute fortitudineque, Rhodus insula in Christianorum venit potestatem (in qua ad annum vsque MDXXII. quo, toties frustra Turcis petita obsessaque, a Solimano tandem per vim capta fuit, perseuerauit) & Magni meruit nomen, & vt Sabaudiæ insignia, quæ eadem & imperij erant (Saxoniæ ducum, ex quibus Sabaudici orti proceres, insignibus interstincta hactenus) scuto equitum Hierosolymitanorum sodalitij Ioannitani, cruce scilicet argentea in rubri coloris clypeo, ipsis petentibus equitibus (qui Rhodo ab imperatore Constantinopolitano donati tum; Rhodij ab eo tempore equites dicti fuere) in nauatæ virtutis præmium decorarentur, vtque ædibus, quas Lugduni sitas habebant equites Templarij (quorum funditus ea tempestate exstirpatorum, iure ne an iniuria variant annales, bona Ioannitanis cessere) ab eius sodalitij præfecto donaretur. Errant grauiter quippe, qui Amadeo eius nominis secundo per Sabaudiam imperante, Rhodum captam, cæteraque, quorum meminimus, contigisse aiunt. Ortum ab Rhodi hac expugnatione symbolum illud quadriliterarium F E R T. Sabaudicæ ab eo tempore familiæ proprium mansit. Variæ symboli huius traduntur interpretationes, & pleræque prorsus absonæ: verissima illa, qua FORTITVDO EIVS RHODVM TENVIT, eo significari plerique autumant. Auenionem post collocatam Leopoldo Austriæ duci filiam suam Catharinam profectus

MCCCX. al. VII. al. VIII. al. IX.

ctus vt genero ſuo imperatori Conſtantinopolitano ſuppetias aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes procuraret, ſæculi eius anno XXIII. idibus Octobribus decedit,
MCCCXXIII.
& in Altecombano monaſterio ſepelitur. Scribitur Amadeus hic quod ſex illi vxorique eius vno eodemque tempore per nocturnam quietem viſi infantes, qui flexis Deum orabant genibus vt comitem Sabaudum eiuſque vxorem, ſobolis compotes facere dignaretur, in Cluniacenſi monaſterio ſex infantium, qui pro Sabaudiæ principum ſalute ſtatas perpetuaſque Deo dicerent preces, inſtituiſſe collegium, cui peropimos annuos conſtituit prouentus. Singulari quippe diuini numinis diſpenſatione accidiſſe ſibi perſuaſerat, vt ſibi ſuæque vxori infantes illi apparerent, præſertim poſtquam vxorem ſuam, ſterilem hactenus, grauidam ex eo tempore factam cognouit. Eius collegij (cui CONVENTVS SANCTVS, quod etiamnum hodie obtinet, inditum nomen) legibus cautum inter cætera fuit, vt ſimul atque aliquem ex hiſce infantibus, tale quid quod caſtis innocuæ illius ætatis moribus repugnaret, & malitiæ præ ſe ferret ſpecimen, deſignare contingeret, illo moto, alius protinus in eius ſubſtitueretur locum. Cautum quoque, vt, eorum infantium aliquo, ea ætate ex luce hac decedente, non aliæ in æde illa ſacra, in qua ſepeliendus eſſet, dicerentur preces, quam quas diuis Innocentibus feſto die cani conſuetum eſt. Videtur Amadeus, ſi verus Paradinus, filium quoque habuiſſe Ludouicum. Scribit enim Amadeo eius nominis ſexto, ex Amadei huius filio Amadeo nato, patruum fuiſſe Ludouicum & ſimul tutorem, eumque deceſſiſſe paulo poſt Amadeum quintum

tum

tum fratrem suum. sed labitur ille, & eorum quæ paulo ante vere dixerat, haud meminisse videtur, Ludouicum nimirum Amadei sexti tutorem, Amadei quinti (sexti patris) fuisse cognatũ, patruelem scilicet, & ex Ludouico Vaulxio natum. Sunt qui tertiam Amadeo huic ascribãt vxorem, Delphini scilicet Viennensis filiam: sed mihi ea de re compertũ nihil hactenus. Referunt Hollandiæ annales dignam (meo iudicio) quam obiter hic asscribamus rem. Imperabat sub hæc ipsa (inquiunt) tempora per Hollandiam Florentius eius nominis quintus, is ipsus quem Gerardus Velsius, inauditi antea facinoris, cum Ghysberto Amstelio, Hermannoque Woerdeno socero, societate inita, per insidias captum, & viginti vnoque confossum vulneribus, infami parricidio trucidauit. Hic variis crebrisque cum Frisiis Flandrisque commissis præliis, cum nobilitatis meliorem amisisset partem, & plerosque etiam grauis, quæ per ea tempora grassata fuit, pestis sustulisset, optimum atq. opulentissimum quemque in Hollandico agro, ex eo hominum genere qui rem tractabant rusticam, conquiri præcepit. Singulorum inde moribus facultatibusque spectatis, secreuit a vulgo, quorum virtus opesque eminebant: Quadraginta hi fuere, nouæ nobilitatis seminario destinati. Hos ipso Dominico natali festo die, sub salutis annũ MCCXCV. Hagamcomitis, in regiam adduci iussos, postquam communicatis consiliis, liberaliter accurateque adhibitos solenni conuiuio habuisset, remotis tandem epulis, in equestrem cooptauit ordinem, qui honoris amplissimus gradus, clypeoque (quod acceptæ nobilitatis, quam in posteros transfunderent, esset insi-

gne) donauit. Admonitos deinde, quando in id fastigium recepti essent, vt obliti status, quem suo beneficio exuissent, praeclaris in posterum,& dignitati quam obtinerent conuenientibus animum intenderent actionibus, dimittit. Magnam ea res comiti, apud eos in quorum familiis vetus nobilitas, (qui in contumeliam factum hoc accipientes, mancipiorum eum passim deum appellabant) inuidiam conflasse scribitur. Quasi vero vlla existat nobilitas, quae non ab huiusmodi aut his non absimilibus paruis exilibusque initiis,& olim apud Romanos rerum dominos (cum Fabij, Lentuli, Cicerones, Pisones ex agris ad imperia vocarentur) & hoc nostro maiorumque nostrorum aeuo per virtutem (in cuius actione illa consistit)ortum habeat. Legimus, magnum illum Alexandrum Macedoniae regem,cum Alexandriam vrbem in Tanais amnis ripa condidisset, incolas nouae vrbi dedisse captiuos, quos, reddito pretio dominis, liberarat, quorum posteri (inquit Quintus Curtius) nunc quoque nondum apud eos, tam longa aetate, propter memoriam Alexandri,exoleuerunt. Praeclare mehercule Cicero, cum cognomen suum (vt Hadrianus Iunius, vir rarae reconditaeque eruditionis, author est) ob ciceris leguminis vilitatem, fastiditum atque inuisum intelligeret, amicis aliud sumendum suadentibus, respondit, se nomen Ciceronis longe redditurum illustrius, quam vel Catonum, vel Catulorum, vel Scaurorum. Quae cum primis illustres apud Romanos familiae erant. Quare grauem mihi hominum (quos in nobilium album a Florentio comite relatos ostédimus) posteris iniuriam fecisse videtur,quisquis historiae huius

author eſt, quod eorum ſimul nomina non ediderit. Omiſſum id fortaſſis ab eo, ne tam vilia prodendo exordia, eorum animos offenderet. verum meminiſſe debebat, eadem fere (vti diximus) vbique gentium veræ nobilitatis, & quæ virtutis præmium ſit, rudimenta cunabulaque eſſe, & humili obſcuroque, aut ſaltem minus generoſo loco ortos, ſtirpis ſæpe ſuæ propagini & ex ſe genitis virtute partum generoſum (inquit idem Iunius) nomen & titulum, quaſi tranſcriptum relinquere. Sed natura mortalium hoc quoque nomine praua ſiniſtraque dici poteſt, quod maiorum noſtrorum (quos æmulari aut nolumus aut non poſſumus) tædium nos capiat; & quo degeneramus magis, longiuſque ab eorum integritate, ſimplicitate, candore, fide, cæteriſque quibus claruere, nomenque ſibi atque ingratæ poſteritati peperere, emigramus virtutibus, eo magis eorum nos, qui vmbram virtutis potius, quam virtutem ipſam amplectimur, pudeat pœniteatque. Quanquam non poſtremas ego inter familias nobiles tenere exiſtimem, qui ab illis genus ducentes, ſuamque ad eos originem referentes, per tot annorum ſpatia (trecenti enim & amplius effluxere anni) nominis ſui claritudinem, nulla degeneris affinitatis ſordidæve functionis intercurrente labe, queant extendere.

SIBYLLA *Bressana Vlrici Bressani & Basges comitis filia. Qui comitatus per matrimoniũ hoc in familiam Sabaudicam transfiere. Sibylla hæc Bressani comitatus pomœria Lugdunum Sauonamque vsque protulisse scribitur.*

EDVARDVS. } *comites.*
AMADEVS. }

ELEONORA (*Constantiam appellant alij*) *Guilelmi Cabilonensis Altissiodorensis & Tornoduri comitis vxor, cui Ioannam filiam peperit, quæ Roberto, Roberti Burgundiæ ducis filio tertio genito nupta, Tornoduri eum fecit comitem.*

MARGARETA *Ioanni marchioni Montisferratensi, qui ad stirpem Aleranam originem suam referebat, nupta fuit.*

AGNES, *cui vir Guilelmus comes Geneuensis.*

IOANNES. } *horum duorum pau-*
BONA. } *ci meminere.*

MARIA *Brabanta, Ioannis Brabantiæ ducis eius nominis primi & Margaretæ Flandræ, (cui Guido Flandriæ comes pater) filia, Margareta, quæ Henrico Luxenburgensi Domini anno* MCCXCII. *nupserat, soror.*

MARIA, *cui vir Hugo regulus Foucigny.*

CATHARINA, *Leopoldo Austriæ duci Basileæ Domini anno* MCCCXXIII. *nupta.*

IOANNA *seu Iana, vxor Andronici Palæologi imperatoris Byzantini, fortassis Andronici iunioris: senior enim iunioris auus Iolandã Montisferratensem habuit vxorem, ex qua natus Theodoricus, cuius filia Iolenta Amadeo Sabaudiæ comiti, Amadei huius filio, vxor fuit. Sed & iunior aliam quoque habuisse scribitur vxorem, Annam nimirum Alemannam. Fortassis aut huius, aut illius Andronici altera fuit vxor. Emanueli enim, senioris filio & iunioris patri, Maria Armeniaca nupta fuit.*

BEATRIX, *cui vir Clarentia in Anglia dux. Sed quis hic Clarentiæ dux fuerit, mihi non liquet. Leonellus enim, qui id temporis vixit, vxores habuit duas, sed alias ab hac. Est qui scribat eam vxorem fuisse alteram Caroli Roberti Hungariæ Regis Caroli Martelli filij: sed in errore versatur: Beatrix quippe illa filia fuit Henrici septimi imperatoris.*

BLANCA, *Galeacio secundo Mediolani nupta principi.*

DE

DE EDVARDO SABAVDIAE COMITE.

EDVARDVS Sabaudiæ comes nonus, Amadei proxime antepositi, cui, diui Mauricij, anno post natum Dominum MCCCXXIII. mense Octobri, accepto annulo, successit filius, ita ab adolescentia vitam instituit, vt auo patrique (vt erat acri atque impigro ingenio) in omni virtutum genere simillimus euaderet. Magna in eo militiæ (cuius exercitium cæteris omnibus præferebat) erat scientia, cui clementiam summam coniunxerat, hosti qui strenue rem gesserat, ingentem ab eo cladem accepisset licet (quod in Sessainsiæ arcis apparuit expugnatione) parcere gloriosum sibi ducens. Liberalitatis (qua nulla dignior magno principe virtus) vsque adeo erat amans, a prodigo parum vti abesset. Cui rei modum nullum cum faceret, excederentque longe annuos eius prouentus, maximi, quos quotidie faciebat sumptus, subditum sibi populū solito longe maioribus tributis vti premeret, necesse omnino fuit. Hugonem Foucignium, sororis suæ Mariæ virum (cui iuuenili temerarioque consilio, cuius solam dominandi libidinem caussam habebat, nunquam ab eo læsus, arma intulerat) præliis aliquot, eo præsertim, quod ad Alingesium Sabaudorum parentem arcem, quam Delphinus obsederat, commissum, cum superasset, maximasque eius subditis, Montforchieria & Sessainsia deinde (quæ Geneuensis comitis imperium respiciebat arx) inter cæteras expugnatis, Beaugesioque (quod Foucignius paulo ante castellum inuaserat) recepto, & Lucingeo MCCCXXIII.

 oppido

oppido vna cum arce vi capto, clades intulisset, acri tandem ad Vareiam (Montem Mortarij appellant alij) commissa pugna, in qua & strenui militis & boni imperatoris officia simul exequebatur, cladem insignem accipit, exercitu prope vniuerso, quem, hostilibus contemptis viribus (quæ copiarum, quas Guigo Delphinus, Guilelmus Geneuæ comes, cui Amadeus filius successit, & Hugo Geneuensis, Guilelmi comitis frater, adduxerant, accessione, maximum acceperant incrementum) vinci non posse, (minus iam cupiditatibus suis, inter obsequia fortunæ, temperans) sibi persuaserat, deleto profligatoque, ducibus aut captis (in quibus Robertus Burgundus Antusieresij comes & Beauieusij regulus cum Amadeo Challanno, Fenicis in Pedemontano solo domino, cuius magna apud Sabaudum erat authoritas) aut cæsis. Captus quoque ipsusmet Eduardus fuit comes: sed accurrentibus protinus, ad Guilelmi Bourgij (quem equestris ordinis virum longa ætas gnarum militiæ fecerat) clamorem, Hugone Bozelesio, nobili & impigro iuuene, Guilelmi filio, Entremontioque regulo, hostibus eripitur, nequicquam iis qui manus illi iniecerant, Alberti Sullonnagei, (qui haud procul aberat) misso tubicine, auxilium implorantibus: Ille enim prælio alibi intentum se, neque discedere inde posse simulans, seruatæ olim ab Eduardo vitæ sibi beneficium, simili beneficio compensare voluit. Ad Galliarum enim regem à Delphino missus legatus, cum interfecto in regis conspectu Ægreuilleo, regij palatij præfecto, in præsentissimo vitæ periculo versaretur, Eduardi, qui tum forte fortuna aderat, precibus supplicio subtractus fuit.

Apparet

Apparet hinc, nullum male collocari beneficium, quod in homines probos & virtutis amantes confertur: & vt nihil tam firmum, cui periculum nõ sit, etiam ab inualido, ita quoque mortalium nullum esse, cuiuscunque demum is fortunæ conditionisve sit, qui non aliquando vel maximo potentissimoque principi vsui esse & laboranti succurrere possit. Quod diuini haud dubie Numinis singulari prouidentia dispensationeq. accidere ita solet, ad mutuæ hominum inter se societatis conseruationem. Hugoni Geneuensi Varcia illa parebat arx, quam obsessam sibi proculdubio subiecisset Eduardus, & gloriæ prædæque plurimum partum fuisset, si felicitati suæ frænos imponendo, aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuisset, neque decem dierum, ad extremas iam redacto angustias hosti, vt, si interea temporis non succurreretur, arcem dederet, concessis induciis, suæ sibi cladis, accurrente ad soluendam obsidionem cum magna hominum multitudine Geneuensi, ipsemet author fuisset. Cæterum dum Britanniæ Burgundiæque ducum generi socerique implorata ope, nouum denuo abluendæ prioris ignominiæ labi, exercitum instruere parat, in Parisiensi ecce vrbe (quo, vt à Gallo quoque rege auxilia accerseret, fuerat profectus) mœrore, quem, ob rerum paulo ante præclare gestarum gloriam aduerso eo prælio defloratam, animo conceperat, consumptus, Domini anno MCCCXXIX. moritur, maiorumque suorum in Altecombæ monasterio sepulchro infertur. MCCCXXIX. Talis eos plerumque manere solet exitus, qui, quietis saturi, bellum, suis confisi viribus, temere, animi solummodo oblectandi caussa, aduersus eos suscipiunt, à quibus neque

lacessiti.

lacessiti neque læsi vnquam fuere. Acerrime quippe desinere plerumque solet, facile quod ab iis, qui quo plura habent, acrius quæ non habent cupiunt, & satietate famem (vt quidam ait) parant, sumitur bellum; Deo nimirum pacis omnis authore, oppressorum per iniuriam, patrocinium in se suscipiente. Prudenter mehercule populus Romanus vti illatas sibi iniurias bello acerrime persequi solebat, sic nũquam sine caussa, nec fere nisi prouocatus, arma aliis inferre consueuit. Libet obiter rem hic asscribere, quæ sub hæc ipsa incidit tempora, cognitione profecto haud indignam: vnde talium auido lectori appareat, quam sint hominum plerorumque, etiam doctissimorum, fluxæ, dubiæ, incertæ, atque etiam sæpe (quod magis mireris) ipsæ sibi aduorsæ, vel in eiusdem quoque argumenti disceptatione, sententiæ; quorum tamen si conscientiam appelles, ea pro vtriusque caussæ defensione adferent argumenta, eas rationes (etiam ij, quibus cæcis auaritia, omnia honesta atque inhonesta vendere mos est) vt præter vnam solamque æquitatem, nihil ob oculos habuisse videantur. Quam quoque incertæ fragilesque iis possessiones hæreditatesque sint, quibus earum retinendarum caussa, iudicio sisti, litemve sustinere necesse est, iure quantumuis optimo illi nitantur; præsertim si aduersarius obtingat, qui præpotentis alicuius (cuius commendatio vim necessitatis adferat) innitatur patrocinio. Cæso ad Cortracum sæculi huius anno secundo, inter proceres cæteros, Roberto Attrebatensi comite, cum Robertus eius ex Philippo filio (qui eo viuo decesserat) nepos, repræsentationis illi iure eo in comitatu, vti contendebat, succedere

deberet,

deberet, ſenatus Pariſienſis (Parlamentum appellant) Mathildi Philippi ſorori, Robertique iunioris amitæ (quæ Ottoni Burgundiæ nupſerat comiti) cauſſa cognita, Philippo Pulchro rege Præſide, bonorum illorum controuerſorum poſſeſſionem adiudicauit, nequicquam ſe iure potiorem clamitante Roberto. cui ne omnino priuatam vitam ageret, comitatus Bellomontanus, multo minoris dignitatis, ac opibus tenuis fuit attributus. Præbuit ea res (eam ipſam præſertim ſententiam, eodem illo Pariſienſi ſenatu, ſæculi illius anno XXXI, in Philippi Valeſij Regis gratiam, confirmante) grauiſſimis quibus Gallia multis ab eo tempore annis agitata fuit motibus, occaſionem, maximamque in hominum animis peperit admirationem: præſertim poſtquam vix toto ab eo tempore elapſo decennio, diuerſum prorſus in ſimili plane cauſſa iudicium ab eo ipſo ſenatu, illo ipſo rege ſententiam primo loco dicente, ferri viderent. Habet ea res in hunc ſe modū: *Ioannes dux Britanniæ, Petri & Ioannis rufi, ducum, huius filius, illius nepos, Lugduni oppreſſus ruina muri, filium Arturum reliquit. Is dux, duobus deinceps matrimoniis liberos tulit: ex Beatrice vicecomite Lemouicum, & Auennarum in Annonibus domina, procreauit Ioānem tertium ac Vidonem: ex Iolantide comite Monteſortis progenuit item Ioannem, cui nupſit ſoror Ludouici comitis Flandri. Ex Vidone nata eſt Ioanna & cognomine & offenſo corpore Clauda. Ioannes tertius dux nullos genuit liberos, ſuperſtes fratri Vidoni. Is Claudam fratris filiām nuptui dedit Carolo comitis Bleſenſis minori filio, ex Margaretā Philippi Valeſij Franciæ Regis ſorore ſuſce-

Paulus Æmylius ſub initium libri noni ſua hiſtoria.

pto. Mortuo Ioanne, eius frater item Ioannes iure materno comes a Monteforti, affirmans se legibus vocari ad Britanniam obtinendam, Nannetes occupauit, fraternumque aurum, quod in Lemouicum arce asseruabatur, illuc profectus, sibi depromi iussit. Exin Brestum, quod oppidum arcemque præsidium Caroli Blesensis insederat, regressus ad deditionem compulit, Rhedones etiam in potestatem redegit, & Veneti se aduenienti dedidere. Postulabat ab rege Franco, vt se in fidem reciperet, Britanniæ ducatum esse beneficium Francorum regum. Aduersarium habebat Carolum Blesensem. Is vxoris Claudæ caussam agebat, illam esse Vidonis filiam, qui pater si viueret, sine controuersia successurus fuisset Ioanni tertio defuncto, quod ab eo frater secundus natu foret: Ioannes verò, qui nunc fratrum reliquus esset, tertius numeraretur: ac æquum esse, eodem loco filiam haberi, quo pater si viueret haberetur: hoc in multis aliis publicis priuatisque caussis constitutum obseruatumq. Ille contra tendebat: testabatur recétem etiamnum memoriam, & id quod secuti fuissent patres Parisienses Franciæque compares in comitatu Atrebatensi adiudicando Mathildi amitæ, excluso Roberto fratris filio. Quod si mulieres in hæreditatibus paternis præferuntur fratrum iam mortuorum filiis, multo æquius esse, se virum, se patruum, præferri fœminæ Claudæ, fratris iam mortui filiæ: quando iam in Roberto Atrebate huius caussæ præiudicium factum sit, filios filiásue patrem in ducatibus comitatibusque non referre, non eodem loco non eodem iure censendos. Se Ioanni tertio duci fratri vno gradu propiorem esse, quam Clauda fratris fi-

lia

lia ſit. Hæc plurimis verbis ſummaque contentione in ſenatu, ſedentibus comparibus, præſide rege, acta. Secundum Bleſenſem ſententia lata, ſtatutumque aliam aliorum ducatuum comitatuumq. cauſſam: nec Atrebates eodem iure agere quo Britannos. In cauſſa Atrebatenſi palam factum edoctoſque iudices, eodem mulieres iure quo viros eſſe ad comitatum Atrebatenſem obtinendum, nec patrum repræſentandorum conſuetudinem in Atrebatibus receptam. Ioannes id iudicium non æquo, iureve, ſed in gratiam regis, qui Bleſenſis auunculus eſſet, factum ratus, relicta in Nannetibus vxore filioq. Ioanne adhuc puero, ac amicorum fideliſſimis, qui res interea tutarentur, in Angliam, quo Atrebas antea pari dolore traiecerat, profectus, cum Eduardo rege fœdus percuſſit. Ius (inquit tandem Paulus Æmylius, quibus verbis eum ſermonem finit) cauſſaque dubia, vtrum patrui an fratrum filij ad res imperiaque obtinenda vocandi ſint, ingentium toto terrarum orbe motuum origo exſtitit.

Blanca *Burgunda, Roberti eo nomine tertij, & Eudi Burgundiæ ducum, illius filia huius ſoror. Soror quoque Ioannæ Philippi Valeſii Galliarum regis vxoris. Quæ Lutetiæ Pariſiorum Domini anno* MCCCXLVII. *ex hac migrans luce, iuxta maritum tumulatur.*

Margareta *Ioannis Britanniæ ducis tertij vxor tertia.*

DE AMADEO EO NOMINE QVINTO.

EDVARDO antedicto rebus humanis exempto, Amadeus eo nomine quintus frater eius Auenione, vbi tum temporis apud Ioannem Pontificem eius nominis vicesimum secundum, degebat, euocatus, diui Mauricij annulo, ab eius prouinciæ ordinibus inuitus reluctansque (quod modeste de se sentiens, tanto se oneri imparem diceret) donatur; Margaretæque defuncti Eduardi filiæ (quæ missis, vt patrem decessisse intellexit, legatis, Sabaudiam sibi tanquam paternorum bonorum veræ vnicæque hæredi tradi poscebat) præfertur. Neque enim (quod longa iam consuetudine obtinuerat) fæminis aditum ad eum honorem patere illius prouinciæ proceres volebant, quamdiu virilis ex ea familia stirpis, iusto legitimoque natus thoro, aliquis reliquus esset. Quam rem edoctus Britanniæ dux Ioannes, Margaretæ maritus, auri magna accepta vi, vxori iuri quod ad comitatum Sabaudicum sibi esse contendebat, vti renuntiaret, author fuit. Princeps fuit pius, inturbidus, prudens, fortis, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, & pacis amantissimus, ab omni ambitionis fumo aliorumque inuadendi bona desiderio in tantum alienus, vt in iis quæ iure ei deberentur consectandis haud admodum esset anxius, sollicitusque. Cæterum cum Guigo Delphinus Viennẽsis (quem parta ad Vareium victoria Eduardique comitis mors insolentiorem fecerãt) Sabaudicum Foucigniumque agrum depopularetur, cædibus, incendiis passim grassaretur, &

hominum pecorumque prædas ageret, ſubditorum tandem ſuorum, qui de atrocibus hiſce iniuriis (quæ eo vſque prouectæ iam erant, vt, conſumptis longe lateque frumentis, neque terra, quæ per hoſtiles incurſiones coli haud poterat, aliud proferente, in maximis ſe anguſtiis conſtitutos viderent) frequenter apud eum querebantur, importunis victus precibus, poſtquam admiranda liberalitate eorum inopiæ neceſſitatique proſpexiſſet, Amadeumque Geneuenſem comitem, & Hugonem Geiſij dominum, fœdere cum iis facto, in ſuas pertraxiſſet partes, arma aduerſus Delphinum (Philippo Moreæ principe, & Ludouico Sabaudo Vaulxij regulo, cognatis patruelibus, auxilia adducentibus) ſumit, iuſtoque conſcripto exercitu Monthouſium (quam Humberto fratri ſuo vna cum Foucignio agro donarat arcem Delphinus) obſidet, eaque, dedentibus ſeſe obſeſſis, quibus qua erat clementia parci voluit, ſingulari ſua virtute potitur tandem; poſtquam primus inter ſuos, periculo omni ſpreto, cunctantibus ceteris, in murum ſcalis admotis, euaſiſſet, & rem auſus incredibilem atque inauditam, multoque magis ad famam temeritatis, quam gloriæ inſignem, in ſubiectam planiciem, ſequentibus præ pudore certatim militibus (quibus quod prima oppugnatio non ſucceſſiſſet, animi nonnihil decreuerant) præcipiti ſaltu ſemetipſe, ingenti animo periculo maiore (quippe armis fulgentibus conſpicuus, vnus præcipue telis petebatur) immiſiſſet, dignaque prorſus ſpectaculo edidiſſet. Eum locum valido munitum præſidio, commeatuque neceſſario in eum importato, cum militem exauthoraſſet Sabaudus, admotis intempeſta qua-

dam nocte, in Delphini gratiam, clam ad muros ſcalis, Hugo Geneuenſis recipit. Cuius infortunij in Seſſellenſi oppido certior factus Amadeus, cum ea quam tum cogere potuit manu, Monthouſium recta, ſuppetias adducente Geneuenſi comite, pergit, vbi commiſſo cum Hugone Geneuenſi, ad arcis radices, conflictu; victor, Ioannem Sabaudum, quem primo captum congreſſu hoſtis abducebat, recipit; & Monthouſio denuo, dedete quarto obſidionis die Hugone Geneuenſi, potitur. Duobus inde medio inter Montmellianum & Aſpremontium loco (ex quo, & quidem ſolo, ad Chamberyum vrbem erat aditus) conditis caſtellis Marcheſio Motterioque (quæ modicis inter ſe ſtadiis diſtabant, ne procul repetendum eſſet mutuum auxilium) Delphini, qui eam ſe ciuitatem eiuſque ſuburbia iniecto igni corrupturum iactabundus fuerat interminatus, vanas ſpes vanoſque illuſit conatus. Vrebat accepta ad Monthouſium clades mirabiliter Hugonem Geneuenſem, vindictæ. Itaque & abolendæ ignominiæ auidus, Villegrandam arcem, milite commeatuque a Delphino acceptis, obſidet, expugnat, ſpoliat, euertit: ſed accurrentibus eueſtigio Amadeo comite Geneuenſi, & Ludouico Sabaudo, arx illa vna cum oppido reſtauratur, meliorque longe poſt excidium renatæ, quam integræ fuit facies. Sed nihilo propterea magis quieſcentes Delphinates, * Perriercam in Sabaudico ſolo arcem, admotis clam ſcalis, & promptiſſimo quoque ſuccedente, ſæculi eius anno XXXII. capere tentant: vbi inſidiæ parum ceſſere, ad vim tranſgreſſi, palam locum obſident, eoque, poſtquam ipſemet Delphinus, qui ſuis ſubſidio venerat, dum

al. Pierrieream.

MCCCXXXII.

dum propius loci ſitum contemplatur, ab emiſſa forte ex arce ſagitta ictus, cecidiſſet, deditione tandem potiuntur. Obſeſſi ad vnum omnes, incolumitatem pacti licet, increpantibus nequicquam tribunis nobilitateque, tanquam fidem per ſcelus abrumperent, ab incondita & in furorem ob amiſſum principem, acta multitudine, quæ ea victoria ex libidine ſua vſa fuit, interfecti fuere: non ſexus, non ætas, miſerationem attulit: arx ſpoliata & diruta funditus. Guigoni Delphino cum Humbertus ſucceſſiſſet frater, Galliarum rex Philippus Valeſius, pacis Sabaudo iuxta Delphinoque author fuit. qua cum ſubditorum ſummo vtrimque gaudio confecta tandem, ſanctioris puriorisque vitæ ingreſſus iter Sabaudus, pietatis varie exercendis officiis totum ſe tradidit, ædeſque aliquot ſacras conſtruxit, partim a fundamentis (inter quas Dominicanorum ad Montmellianum monaſterium) partim reſtaurauit, prouentibuſque annuis auxit: & in his ſacellum arcis Chamberianæ & abbatiæ Altecombanæ, in quam collecta vndique maiorum ſuorum oſſa inferri voluit: quibus ipſe paulo poſt, ſæculi eius anno quadrageſimo ſecundo, Amadeo filio MCCCXLII. impubere ſucceſſore relicto, cum ſubditorum omnium, vicinorumque principum (quibus erat longe cariſſimus) ſummo luctu decedens, iunctus fuit. Rem de Guigone hoc Delphino, quem ad Pierriceream arcem telo confoſſum ſupra oſtendimus, maximæ admirationis referunt annales, & dignam quæ mortalibus omnibus ante oculos ſemper obuerſetur, vnde manifeſto intelligant, Deo vti ſecuritatem noſtram, ita quoque & vltionem curæ eſſe.

Delphinus

» Delphinus Allobrogum (inquit inter cæteros qui hi-
Lib. VIII. ſtoriam hanc tradidere * Paulus Æmylius) bellum
» cum Sabaudis (vt inter finitimos aſſolet) ob finium con-
» trouerſiam gerebat, bello inclitus, ſed alienarum vxo-
» rum pudicitiæ infeſtus. Bohemus auxilio illi ſocio ami-
» coque cum ire conſtituiſſet, filius eius Carolus (vt Pon-
» tifex Pius narrat) per quietem viſus eſt ſibi videre, viri
» diuina ſpecie præditi iuſſu, præſtanti iuuenem forma,
» editiorem in locum raptum, detractaque veſte exſe-
» ctum; ſibique interroganti, cur & quiſnam tam egregia
» indole adoleſcens tam fœde atrociterque haberetur, re-
» ſponſum, Delphinum aliena cubilia attrectare ſolitum,
» meritas pœnas numini dare. Somnium filij in præſen-
» tia eluſit pater, bidui viam progreſſus, certum nuntium
» accepit, Allobrogem in oppugnatione oppidi, vulnere
» accepto, deceſſiſſe. Quod minus memorabile & for-
» taſſis vanum credi poſſet, niſi ſub idem tempus occu-
» buiſſe telo hoſtium, eius gentis annales authores eſſent,
» & in agro Parmenſi, vbi nocturna quiete id obuerſa-
» tum fertur, ædem Virginis, vt monumento foret, Bo-
» hemum ſtruxiſſe, locupletaſſeque vectigalibus, hanc-
» que rem teſtatam tabulis Bohemi regis, legiſſe ſe Pon-
» tifex tradidiſſet. Hactenus Paulus Æmylius, cui
Franciſcus Belleforeſtus & Bernardus Girartius con-
ſentiunt.

IOLEN-

IOLENTA Palaeologa, Theodorici Palaeologi Montisferrati marchionis (Andronico seniore Palaeologo Graeciae imperatore & Iolenta Montisferratensi nati) Argentinaeque Geneuensis filia. Cuius Theodorici frater Emanuel imperator Constantinopolitanus Amadei comitis sororem Ioannam (nonnulli vti opinantur) duxerat. sed ego quomodo id fieri queat, nō video. Emanuel enim solus imperium non tenuit, sed cum patre, quo superstite naturae concessit. Fortassis filius eius Andronicus Iunior Ioannae maritus fuit. Iolanda haec matrona fuit incomparabilis, & sui saeculi singulare ornamentum. Adeo in pauperes egenosque prona, vt agros suo subinde alloquio (mariti optimi exemplo) confirmaret, torpentes nunc vini, nunc cibi odore excitaret, fomenta corporibus admoueret, vulneraque suis ipsa manibus obligaret. Sunt qui Iolandam hanc filiam fuisse scribant Theodorici Montisferrati marchionis, Emanuelis Constantinopolitani imperatoris filij secūdo geniti.

AMADEVS comes.

BLANCA. cui vir Galeacius primus Mediolani dux, filius Ioannes Galeacius.

IOANNES obit puer, matre ex eius partu x. cal. Ianuarias MCCCXLII. extincta.

CATHARINA. hanc nonnulli addunt.

ACHABIA. Huius, aliis ignorati, meminit Reusnerus, vxoremq; illi fuisse scribit Belloieci comitis filiam, ex eoque natū matrimonio Achabiam iuniorē, qui vxore (inquit) ducta Amadei Geneuensis & Mathildis Deuoina Aruerniaeque comitum filia, procreauit ex ea Mechtildem Ludouico electori palatino ad Rhenum & Bauariae duci nuptam. Ego cum Paradino crediderim Achabiam Amadeo prognatum non fuisse.

CATHARINA Luxenburgensis, Caroli eo nomine quarti imperatoris ex Agnete (cui Rudolphus iunior Rheni palatinus pater) filia. quae marito superstes, Rudolpho quarto Austriae nupsit duci, Alberti secundi Austriae ducis filio. Solus Stephanus Lusignanus huius Catharinae cum Amadeo matrimonij meminit. Scribit quidem is, qui Austriacam describit stirpem, Catharinam hanc Rudolpho cum nuberet, viduam fuisse: sed quis prior illi fuerit maritus, non tradit. Solius Iolandae mentionem facit Paradinus, eamque illo ipso quo maritus anno, lucem hanc reliquisse innuere videtur.

detur. Eſt qui anno demum ſæculi illius ſexageſimo diem eam obiiſſe ſupremum ſcribat. Mihi vix veriſimile ſit. Carolo imperatori filiam fuiſſe ea ætate Amadeo huic nubere vti poſſet.

DE AMADEO EO NOMINE COMITE SEXTO.

AMADEO quinto Amadeus ſuccedit filius, puer admodum, ætatis anno ſcilicet nono, ſalutis vero MCCCXLII, datique qui ætatem eius regerent, Ludouicus Sabaudus Vaulxij regulus (quem non recte Paradinus patruum illi fuiſſe ſcribit: cui triennio poſt fatis ſublato, Guilelmus Baumeus, ſuæ gentis nobiliſſimus, communi nobilitatis ordinumque prouinciæ eius decreto ſufficitur) & Geneuenſis comes Amadeus, qui eo illum nomine in ſacra ablutione donarat. Viridem dictum ſcribunt, quod eius coloris veſtibus vt plurimum ipſe eiuſque miniſtri domeſticique vterentur. Alij ita appellatum aiunt, quod annos natus duodecim, in equeſtri ludicro herbacei coloris veſtem geſtans, victoriam reportaſſet. Mortuo Roberto Siciliæ rege, principatus Pedemontanus, qui Roberto paruerat, pro maiore parte in Amadei huius Iacobique Sabaudi Moreæ principis, viri longe optimi fortiſſimique, conceſſit poteſtatem, Ioanna regina, Roberti nepte, quod fœminam patrio more in id faſtigium recipi, populus Pedemontanus negaret, excluſa. Vbi primum Sabaudo ætas militiæ patiens fuit, pulſum Seduno, ab incondita Valeſianæ ditionis multitudine, præſulem, ſuperatis primum prælio Valeſianis, & Seduno deinde vrbe vi expugnata, captiſque deditione Valereſia (in quam eius ciuitatis canonici confuge-

MCCCXLII.

Syon.

confugerant) & Turbellone arcibus, iuraque antiqua pati coactis, in pristinum restituit locum. Renouatum deinde inter ipsum Delphinumque bellum. Cuius hæc fertur caussa. Hugardus Geisij regulus, grandi a Delphino accepta iniuria, eo deserto, in Amadei quinti, Amadei huius patris, partes transierat, Geisiumque baronatum illi eiusque posteris clientelari subiecerat iure. Cuius facti pœnitentia ductus paulo post, accersitum ad se Hugonem Geneuensem morti iam proximus ea lege hæredem instituit, vt eius dominatus caussa, soli Delphino, vero legitimoque domino suo, fidem suam obstringat. Offensus ea hominis inconstantia Sabaudus, Hugoni ad se vti veniat, & eius loci ergo Hugardi exemplo iuramentum sibi præstet, denuntiari iubet. Ad quæ cum proteruius ille (vt erat linguæ immodicus) responderet, nihil sibi cum Sabaudiæ comite Geisij dominatus intuitu, negotij esse, facileque in eius, cui fidem suam iureiurando illigasset, futurum potestate, vt aduersus Sabaudi iniurias se tueatur atque defendat: non tenuit iram Sabaudus. Itaque Florimontum arcem, cum eo, quem arrogantis illius responsi quasi certus conuenire iusserat milite, obsidet, eaque tandem per vim, magna hominum edita strage, potitur. Qua capta, validoque præsidio munita, ad Geisium obsidendum recta pergit, quæ ipsa quoque, munitissima licet alioqui, & a milite instructissima vrbs, post durissimam aliquanto tempore toleratam obsidionē, & post crebras in hostilem exercitum factas excursiones, in Sabaudi potestatem deditione tandem vna cum arce venit. Indignari supra modum ob amissum Geisium Hugo Geneuensis, & Sabaudiæ

baudiæ fines (Delphino ſtipendia militi præbente) depopulari, arces aliquot, & in iis Mordreſum & Meſſieresium (quibus vi captis, nulli neque ætati neque ſexui parcitum fuit) demoliri funditus. Bonneuaulxium autem quia expugnari non poterat, igneis varie iniectis telis, vna cum iis qui in eo erant mortalibus (quos omnes, militibus per ſummam crudelitatem exitu prohibentibus, ignis hauſit) corruptum fuit. Non impune diu tantum ſcelus tulit Geneuenſis: ſimul enim ex ſuorum quereſis quæ ille deſignaſſet, cognouit Sabaudus, conſcenſo ilico equo, hoſtem (qui ſpoliis prædaque diues, diuiſo bifariam milite, lætus ouanſque, omnia magis quam prælium exſpectans, incedebat) continuato die noctuque itinere perſequi properat. Aſſecutus, ad Dalomieuum, agmen vnum (alteri in Arboſiis Guilelmus Baumeus occurrit) tanta animorum alacritate, impetum in illud facit (haud ſegnius in altera parte pugnante Baumeo) vt cæſis vtrobique pleriſque omnibus, reliquis captis, & præda recepta, nemo ſupereſſet, qui acceptæ cladis nuntium domum reportaret. Qua non contentus victoria Sabaudus, vlterius progreſſus Bellomarchiam arcem expugnat deletque, & Turrim deinde Pineam obſidet. Cæterum Delphino Delphinatum ſub eos ipſos dies in Philippum Valeſium Galliarum regem transferente, Guilelmus Baumeus (quem nobiliſſima inter Allobroges ortum familia, Galloque longe gratiſſimum, in Galliam Sabaudus illi impediendæ rei fruſtra ablegarat) ita cum Gallo agit: vt certis iuſtiſque inter Delphinatum Sabaudiamque (vicina & connexa inter ſe loca) conſtitutis limitibus, litium bello-

rumque

rumque materia omnis in posterum inter eas prouincias præcideretur. Conuenitque præterea vt Bonam Petri Borbonij ducis filiam vxorem Sabaudus duceret, vtque (quoniam cum vtriusque id coniunctum commodo) quæ trans Guyerum Sabaudus possideret oppida castellaque, ea Galli regis filio natu maximo tanquam Delphino, quæ ex aduerso, cis eundem amnem Delphinus obtineret loca, ea Sabaudo omnia cederent, & ab eius posteris, vna cum iis quos in Verbonneo solo habuerat agris, possideruntur. Foucignius quoque baronatus & Beauforti dominium penes Sabaudum ex illius ipsius contractus legibus mansere. Placuit quoque vt Geneuensis comes, Villarsiique regulus, & nobiles in Delphinatu alij nonnulli (in quos supremum sibi dominium Sabaudus arrogabat) in Sabaudi in posterum fide clientelaque essent. Longo molestoque defunctus tandem bello Sabaudus, & Galli regis amicitiam sibi conciliasse lætus, militem omnem exterum, cui ampla opulentaque dederat stipendia, quod eius operam necessariam amplius haud haberet, pro maiore parte dimittit. Exauthoratus miles ille cum Mediolanum se ad Ioãnem eius loci archipræsulem, ingentis spiritus virum, qui Luchino fratre, vicecomite Mediolanensi fato functo, eum principatum inuaserat, contulisset, archipræsul peropportunum Pedemontanum principatum imperio suo adijciendi occasionem se nactum ratus, præsertim quia militem suum Sabaudus iam dimisisset, illi ipsi dimisso a Sabaudo militi, aliisque ex latronibus prædonibusque, quos spes prædæ transuersos egerat, aut quibus ob egestatem ac metum maxima peccandi necessitudo, passim

coactis, stipendia clam constituit, Pedemontanumque agrum vti incursent, prædentur, & hostilitatem in eo exerceant, imperat; ea tamen conditione, vt quasi nulli merentes, priuato paucorum latrociniis suetorum & capite censorum consilio, Dauidis (cui Magni cognomen) & Roberti Pinij (quos cuicunque flagitio promptos, duces sibi deligerent) authoritatem sequuti, bellum hoc suscepissent, præ se ferrent. Parent illi, Pedemontiumque (communicatis cum Salussiano marchione, qui milite commeatuque eos, si opus esset, se iuuaturum promiserat, clam consiliis) ingressi, agros depopulantur, pecora abigunt, villas ædificiaque passim incendunt. Non tulit eam iniuriam Sabaudus, sed quotquot varie sparsos habebat, conuenire propere iussis militibus, prædones hos (qui trans alpes etiamnum hærere illum existimabant) in abbatia Estaffardiana (quod in ea ipsa prouincia situm monasterium) imprudentes atque inopinantes opprimit. Illi repentino metu perculsi, sibi quisque pro moribus, consuluit, alij fugere, alij arma capere, magna pars vulnerati aut occisi. Dauidi Robertoque ducibus captis laqueo gulam lictor fregit. Ita dignum illi moribus factisque suis exitum vitæ inuenere. De reliquis captis eodem modo supplicium sumptum. In archipræsulis huius Ioannis mentionem quando incidimus, operæ erit, memorabile eius inter multa factum, quo pontificium summæ seueritatis imperium facetissimo obsequij genere magni fecit, simul & elusit, inquit Paulus Iouius, ex eodem Iouio hic inserere.
» Cum a Pontifice (inquit) expetentibus Florentinis,
» Auenionem, vt coram adesset, sub anathematis pœna citaretur,

taretur, lætiſſima fronte, reſpondet, ſe vti fidelem dictoque »
que obedientem ſeruum deceret, inſtructa profectione »
Auenionem mature peruenturum, vt præſenti obſe- »
quio, proiectus ad pedes, ſacroſanctum pontificem ve- »
neraretur. Cæterum legatos miſit, qui per omnes vrbis »
regiones ampliſſimas domos, perſoluta eius anni pen- »
ſione conducerent, ingentemque omnis generis com- »
meatus copiam compararent, qua numeroſus comita- »
tus aleretur. In id porro quæſtor multa onuſtus pecunia »
adeo profuſe operam intendit, vt mirum in modum an- »
nona in foro creſceret, nec peregrini negotioſique homi- »
nes ex omni Europa ad pontificiam aulam confluentes, »
vllum omnino pro hoſpitio tectum in vrbe conducto- »
re vacuum reperirent, & publice populus & inquilini »
de annonæ caritate conquererētur. Quibus inſolitis vo- »
cibus permotus Pontifex Mediolanenſes legatos cuncta »
prodige coementes vocat, cauſſam quærit cur tantum »
commeatus accumulent, totque paſſim ampliſſimarum »
ædium hoſpitia inani ſumptu ad querelam publicam »
condūcant? Legati ita parate ſe iuſſos a Ioanne præſule »
reſpondent, qui ſeptem millia armatorum equitum toti- »
demque peditum præſidij & comitatus cauſſa ſit addu- »
cturus. Intellexit ilico Pontifex quo rerum ſuarum pe- »
riculo Ioannes tantis inſtructus viribus foret exſpectan- »
dus, leniterque ſubridens, tanti itineris laborem, præſuli »
tanquam occupato, & præclare pontificij nominis ſtu- »
dioſo, benigne ſe remittere dixit. Legati autem cum di- »
mitterentur, honeſtiſſimis a cenſu virtutis, aut paruni di- »
tibus, conductas domos gratuito conceſſerunt. Ita vt »
commeatum quoque omnem, aut ſacratis cœnobiis, aut »

e plebe

„ e plebe miseris & egentibus largirentur. Et hactenus Io-
„ uius. Vaulxium inde baronatum (vt eo vnde digressi sumus redeamus) a Guilelmo comite Namurcensi, qui Catharinam Ludouici Sabaudi Vaulxij reguli filiam & hæredem vnicam vxorem duxerat, Amadeus comes emit. Alij Catharinam hanc Iacobi Sabaudi Moreæ principis filiam fuisse autumant: cum quo Iacobo Sabaudo graue comiti Amadeo dissidiũ paulo post intercessit, quod missum ad se viatorem, qui comitis illi iussu diem diceret, & vna adolescentem quendam nobilem ex gente Prouannesia (cuius bona per vim inuaserat) interfecisset. Grauiter quippe ferens comes & magistratum contemptum, & iussis suis non paritum, traiectis euestigio, ex senatus sui consilio, cum militum non contemnenda manu, Alpibus, oppida castellaque aliquot Moreani principatus capit; Thurinum nimirum, Pinerolum, Sauillanum, Vigonem, & Escarraphium. Sed dum Carignanum, reliquam illi, armis virisq. opulentam vrbem, vna cum arce obsidet, amissis, fortiter sese defendentibus obsessis, Guilelmo Baumeo & Iacobo Chalantio, viris sibi longe carissimis, eam sibi cladem, quod in sanguine sibi proxime iunctum virum principé arma vertisset, Deo vltore, accidisse ratus, Moreo, facti illius ductus pœnitentia, in gratiam recepto, ablata restitui protinus iubet. Ordinis equestris sodalitium in angelicæ Annũciationis honorem primus Amadeus hic instituit, & primæ nobilitatis viros (quibus ipse præsideret) in collegium illud allegit quatuordecim, quos aurea singulos donat torque, ex qua tres dependentes laciniæ dictionem hanc FERT (quod Amadei magni comitis

mitis ſymbolum fuiſſe ſupra oſtendimus) ſingulæ repræſentabant, quæ venereo connexæ inter ſe nodo, diuæ Mariæ virginis ab angelo ſalutatæ (ea enim res ſodalitio nomen dedit) effigiem præferebat. Primi ſodalitij huius, præter ipſum Amadeum, fuere equites: AMADEVS GENEVAE COMES, ANTONIVS BEAVIEVSIVS, HVGO CHALONIVS ARLAII REGVLVS, ALMONDVS GENEVENSIS, IOANNES VIENNENSIS FRANCIAE ADMIRALDVS (qui in Hungariã aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes miſſus fuit) GVILELMVS GRANSSONIVS, GVILELMVS CHALOMONIVS, ROLANDVS *VERSYVS BORBONIVS, STEPHANVS BAVMEVS nothus, CASPARVS *MOMMEVRIVS, BARLEVS PORASIVS, *THEVNARDVS MENTHONVS, AMADEVS *BONNARDVS, & RICHARDVS *MVSARDVS Anglus. Carthuſianorum inde ad eum locum qui Petrus Caſtellus dictus, in quo pro illius ſodalitij equitum ſalute ſtatæ perpetuæque ad Deum fierent preces, conſtruxit monaſterium, cauitque vt quandocunque ex eo collegio aliquem ex luce hac decedere contingeret, alius ab eo qui rerum per Sabaudiam tum potiretur, in eius ſurrogaretur locum; quod in perpetuum ita obtineret: ſimulque vt annis ſingulis diuæ Virginis Mariæ annuntiationi feſto die equites eius ſodalitij omnes conuenirent, & ſimul feſtum illum agerent diem, vtque in defunctorum locum alios tum comes (vti diximus) ſubſtitueret. Erant & aliæ nonnullæ eiuſdem ſodalitij leges, quas variis inſcriptas libellis, equitibus vna cũ torque tradi comes

*al. *Veiſius*.

* al. *Monteurius*.

* al. *Thenuardus*.

* al. *Boniuartus*.

*al. *Muſartus*.

mes iussit. Amadei sequuti exemplum Ioannes & Ludouicus vndecimus Galliæ, Eduardus tertius Angliæ reges, & Burgundiæ dux Philippus; is qui Bonus dictus, Ioannes Epiphaniæ seu stellare, Ludouicus multo tempore post, eo antiquato, diui Michaelis, Eduardus Garterium seu ligulæ coloris cyanei, in diui Georgij honorem, Philippus autem aurei velleris sodalitium instituere. Eo instituto sodalitio, aduersus Fredericum marchionẽ Salussianum, qui cum Ioanne archipræsule & Mediolani duce paulo ante (vti demonstrauimus) conspirarat, & fidem temere mutarat, proficiscitur, quem durissime in Salussiano oppido, post adempta ei loca aliquot, obsessum, supplicem tandem ad se in castra, mantili collo obuoluto (quod summæ submissionis indicium) venire, & in procerum omnium totiusque exercitus conspectu (quo maiorem homini fastuosius paulo ante palam locuto incuteret pudorem) pœnam deprecari & fidem sibi suam iureiurando denuo obstringere cogit. Hoc vix liberatum bello Sabaudum grauius protinus excipit malum. Constituta quippe in Galliis pace, cum militi Anglo (cui Robertus Canolus, Ioannes Angrithus & Annequinus Bougardus præfecti) in Lombardiam, vt Montisferratensi marchioni aduersus vicecomites Mediolanenses auxilium ferret, esset eundum; fieri vix poterat vt populo Pedemontano propter inopiam, & propter eam quæ inter vtramque prouinciam est vicinitatem, non esset grauis iniuriusque. Quam indignissime rem ferens Sabaudus, armis sumptis, Anglos (quorum ingens erat multitudo) eam vt iniuriam a suorum humeris propulsaret, bello adoritur,

oritur, cuius infaustus prorsus (non sine magno eius pudore) fuit successus: eaque res forte, quam consilio melius gesta. Illi quippe villas passim rapiendo, & Riuerolo oppido, Pauonioque & Marthiniano castellis expugnatis, ipsum tandem comitem, in Lausia obsessum arce suæ haud dubie fecissent potestatis (suburbiis enim iam captis, potentissimi quique ex Sabaudica nobilitate, in eorum venerant manus) nisi Guilelmi Gransonij (qui vnus ex captiuis erat) singulari fide, præsenti periculo fuisset subtractus. Is enim vt bis mille & quadringentis, quas ipse & Antonius Beauieusius pro dimissione sua daturos se promiserant, cōtenti libris, & obsidionem soluerent, & comiti, a quo læsi non fuerant, loca adempta restituerent, cœptumque iter, ab iniuria & maleficio temperantes, continuarent, facile (qua valebat facundia) persuasit. Hic fuit exitus belli quod repente ortum, prius tamen finitum est, quam rex Anglus quicquam de eo resciscerct. Ingenti inde conscripto exercitu, quem vna cum Ludouico Borbonij duce, non minoribus instructo copiis, aduersus Petrum Castellæ regem, qui Blancam coniugem suam, Borbonij ducis & vxoris Amadei sororem, duabus interclusam culcitris, in Mariæ Padilianæ pellicis gratiam necarat, fœminæ affinitate sibi conuinctæ tam indigna nece commotus, ducere statuerat; vbi Petrum regem Henrici fratris nothi manu trucidatum, meritasque sceleris sui pœnas dedisse cognouit; omisso paratu inuadendæ Hispaniæ, aduersus Craieuieium Bulgariæ despotam, qui Ioannem Palæologum (Alexium alij fuisse aiunt) imperatorem Constantinopolitanum, per amicitiæ spe-

ciem comprehensum in vincula coniecerat, arma vertenda putauit, atque militem in Græciam transducendum, otiumque interpellandum, cuius materia opportune alebatur. Conspirarat clam perfidus ille tyrannus aduersus Ioannem Palæologum imperatorem (in cuius tamen fide clientelaque antiquitus erat) cum Amurathe Turcarum principe, qui facta per eam occasionem in Ioannis ditiones irruptione, loca illi omnia (Constantinopolitana & Nicopolitana vrbibus demptis) ademit. Hanc propinquo suo a cliente, & nomini Christiano ab homine Christiano, illatam per summum scelus iniuriam, vindicaturus Amadeus, difficillimi periculosissimique itineris suscipit molestias. Cæterum quoniam rex Hungarus in continenti bellum se, cum sexaginta millium armatorum exercitu, gesturum promiserat, statuit ipse, diuersi vt irrumperent, mari, contractis omnium gentium auxiliis, rem gerere. Erant ex Burgundica Sabaudicaque nobilitate in eius comitatu, Hugo & Ludouicus Chalonij fratres, Argueli hic, Arlaij ille, Amadeus Geneuensis Anthoni, Ioannes Mombelius Entremontij, Aimardus Seisselus Daisi, Amadeus * Paleus Varambonij, Amadeus Chabreij, & Humbertus Chyuroni, reguli. Ex cæteris accurrere prouinciis, Ioannes & Gautherus Viennenses, Theobaldus Neuf-chastellus, * Rupis, * Esparrei, & * Basseti dynastæ, Philippus Lambryus, & Monteforti in Germania comes. Omnibus his exercituique vniuerso, Stephano Baumeo (quem Admiraldi donarat munere) præfecto, ad multa millia hominum in naues impositos, præter Inusiam (cuius tractus dominam, archipræsuli Patrasio, Inusum, in quod

*De la Palе.
*De la Roche.
*De Lesparre.
*De Basset.

quod se oppidum plurimis amissis locis, illa receperat, arctissima prementi obsidione, reconciliauit) Callipolim (quam imperatori Constantinopolitano parentem vrbem Amurathes inuaserat) Amadeus transmisit. Cum ad littus appulisset classis, acerrimo protinus cum barbaris, Christianos magnis conatibus terra prohibere conantibus (quos inopinatus eius tantis cum copiis aduentus vehementer consternarat) commisso conflictu, victor tandem excensionem in terram facit, trinisque circumdatam castris vrbem obsidet. Primi agminis cura Stephano Baumeo (cui classis, maritimæque oræ imperium mandatum diximus) & Casparo Mommeurio castrorum præfecto, quibus Sabaudus Burgundusq. parebat miles, demandata fuit. Alterum ipsemet Sabaudus comes (cui Esparreus, Bassetus & Anthonus reguli, aliique magno numero principes viri, quibus in Gallos Germanosque milites imperium erat, aderant) ducebat. Tertio princeps præerat Methelinus, qui qua mari alluitur oppugnandam vrbem susceperat. Verum cepta iam oppugnatione, cum barbari (qui vicinum vrbi collem occupauerant, neque quicquid ad impediendos hostium conatus excogitari poterat, segniter exsequebantur) Chalonio Geneuensique comitibus, quos in subsidiis Amadeus cum equitibus cataphractis expertæ audaciæ quingentis, collocarat, grauem admodum crebris ex loco superiore emissis missilibus, cladem inferrent; omissa oppugnatione laborantibus fortiterque sese defendentibus sociis opem ferre coactus fuit. Toto illo pugnatum fuit die, omniaque eadem vtrimque, quæ fuerant in priore prælio, erant, præter ani-

 mos,

mos, & victoribus ab secunda re auctos, & hostibus fractos. Tanta itaque barbarorum edita fuit strages, vt sanguinei vndiq. riui torrentis instar decurrerent, truncataque passim iacerent corpora. Binis iam prælijs victos barbaros grauis incesserat metus. Paucis ad moriendum, pluribus ad fugam animus erat: quam cum ea quæ insequuta nox est, incolæ capesserent, oppido postridie Sabaudus hominibus vacuo, at rerum omnium copia referto, nemine repugnante, potitur, Michaelemque Trauenayum illi præficit. Est qui scribat, Ioannem Palæologum imperatorem Constantinopolitanum sæculi huius anno LXII. coactum a Turcis aduersus Bulgariæ despotam cæterûmque rebellem sibi populum auxilium petere, Callipolim, quam hactenus hypothecæ (inquit) loco habuerat vrbem, Amurathi dono dedisse, Amurathemque eius permissu Adrianopoli, quam vrbem obsidione domitam, imperio suo subiecerat, sedem fixisse. Hic ille est Amurathes, qui sæculi eius anno LXXII. a Carbilouitio (alij Seuerianum Triballum appellant) Seruiæ despotæ Lazari Bulcouicij seruo, vt domini sui (quem Amurathes crudelissime trucidarat) indignam vlcisceretur necem, vulneribus aliquot acceptis, fuit confossus. Eo die (in viam vt redeamus) quieti militum concesso, postero in Græciam cursum instituit: sed variæ tempestatis subito exortæ violentia disiectæ naues, cum quem ceperant cursum tenere non possent, variosque, barbaris summa vi insequentibus, subire cogerentur portus, Tenedonem tandem omnes, in quem se portum nauis prætoria cum duabus actuariis receperat, peruenere. Tenedone ex Constantinopolitani Pa-

triarchæ

triarchæ (cuius magna apud Amadeum erat authoritas) consilio soluentes, Bulgariam versus vela faciunt, quo cum ventis remisque tandem appulissent, Manthopolim vrbem, statim vt in terram fuere egressi, primo capiunt impetu, obsessamque deinde Suzopolim vi capiunt. Nauali inde ad portum, quem Estaphada incolæ appellant, cum barbaris commissa pugna, victores facti, & portu, in quem tutissimus classi vniuersæ erat receptus, & nauibus hostilibus quamplurimis potiuntur, arcemque munitissimam Asilotham deditionem facere cogunt. Hisce victoriis clarus Amadeus misso ad Bulgariæ tyrannum (hominem ad omnia infidum atque importunum) fæciali, bellum illi, nisi Constantinopolitanum imperatorem missum protinus faciat, iubet denuntiari. Messembico inde, pulcherrimo eo in tractu oppido, interea dum a rege barbaro responsum adfertur, per vim expugnato, cæsis ad vnum omnibus, qui in eo erant, vt sociis suis, qui illa in oppugnatione ceciderant, parentarent, locum militi in prædam Sabaudus dat. Ad alteram inde belli huius molem animum atque arma contulit, Varna in eodem illo tractu vrbe & situ & opere munitissima, quæ Bulgaro parebat, obsessa. Cuius vrbis, multis diebus & laboribus consumptis, cum haud ita facilis videretur expugnatio, postulantibus vti induciæ essent oppidanis, inducias ea dat lege, vt duodecim principes ciuitatis Andrenopolim ad Bulgariæ missi tyrannum, imperatoris Græci dimissionem vrgeant procurentque: Interea dum ab Andrenopoli legatio renuntiaretur, induciæ manerent. Plures ibi dies cũ statiua haberet Amadeus, proceres aliquot ab exer-
citu

citu nonnihil digreſſi, Limenonem, amœniſſimo loco ſitam arcem, deditione vna cum oppido capiunt. Quanquam haud diu admodū ea potiti, quod Antonio Sabaudo notho Champaignei regulo, quem loco illi præfecerant, per obſequij cultúſque ſimulationem ab oppidanis (qui variis quotidie muneribus doniſque animum eius illexerant) ex arce in vrbem & ex vrbe in inſidias, quas Bulgarus non procul ab arce collocarat, temere protracto captoque, qui in præſidio erant, eum ſaluum ſi vellent, locum tradere cogerentur. Horum procerum exemplo, cum nonnulli alij ex nobilitate Calocaſtreum occupare cogitarent, cæſis, fraude detecta, qui in ſummitatem arcis iam peruenerant equeſtris ordinis viris ſex, & ex cætera nobilitate nouem, dilapſi protinus reliqui (quos non dolor modo, ſed pudor etiam, quod temere eā rem eſſent aggreſſi angebat) ad exercitum rediere. Illis blando alloquio confirmatis, mittit ilico (haud quaquam rudis tractandi militares animos) comes (cui in ore crebro erat, armis & amori commune eſſe vt dolores innumeri gaudium breue excipiant) qui locum illum propius obſideant, ſuorumque vlciſcantur necem. Illi arce primo potiti impetu, repertos in ea mortales omnes (ita facere iuſſi) interficiunt. Reuerſi interim miſſi ad Bulgarum a Varnenſibus, referunt, non abnuere tyrannum dimittere Conſtantinopolitanum imperatorem, ſi Varnam circumſidere, bellumque in finibus ditionibuſque ſuis gerere Sabaudus deſinat. Eo accepto reſponſo, patriarcham Conſtantinopolitanum ad Bulgarum, vt de controuerſiis omnibus ſuo nomine cum illo tranſigat, Sabaudus ablegat. Ille demandato

ſibi

ſibi munere hoc fide optima perfunctus, dimiſſum a Bulgaro imperatorem Græcum Conſtantinopolim reducit. Lætitiam illius diei, concurſumque ciuitatis, & vota pene inſerentium cælo manus, quod Græciam a tyrannide Turcica Sabaudi armis vindicatam, eiuſque beneficio Ioanni imperatori vitam, & priſtini ſtatus reuerentiam dignitatemque conceſſam viderent, nemo verbis ſatis expreſſerit. Cæterum, Conſtantinopolim ipſo tandem quoque profecto Sabaudo, cum a Ioanne imperatore (qui vitam ſalutemque ſuam illi vni acceptum ſe ferre palam prædicabat) populoque Conſtantinopolitano vniuerſo, ſumma cum beneuolētia fuiſſet acceptus, & magna (poſtquam Deo immortali quantus maximus poterat habitus fuit honos, quod ingentem victoriam facilem etiam feciſſet) libertatis auctor per vniuerſam vrbem (variis paſſim per vicos plateaſque extremæ lætitiæ editis ſignis) fama celebraretur, ridicula quædam prorſus, ſi ſupplicij vanitatem, incognitu non indigna, ſi Græcorum perpetuam leuitatem iuuat intueri, interuenit res. Militiæ feſſa laboribus, otio voluptatibuſque (quarum fertilis ſemper Græcia) ea in vrbe nobilitas dum indulget, adoleſcens quidam inter eos, hoſpitis, ad quem diuerterat, filiæ amore captus, nocte quadam concumbere cum illa repertus eſt. Quod factum grauiter, vti par erat, puellæ ferens pater, ad Comitem rem defert, eique de grandi hac iniuria conqueritur. Benigne hominem allocutus comes, condigno adoleſcentem ſupplicio affecturum ſe promittit. Cæterum eo in vincula abduci iuſſo, poſtquam non aliam tali delicto pœnam ſtatutam intelligit, quam barbæ in

M publico

publicq mortalium omnium conſpectu abraſæ probrum, eamque rem maximæ ibi ignominiæ duci loco, lætus ſummopere quod cariſſimum ſibi iuuenem, (quem de vita periclitari arbitrabatur) ſeruare, & oſtenti nihilominus hominis Græci animo poſſet ſatisfacere, grandi eueſtigio in diuæ Sophiæ foro exſtructo theatro, deſtinatum eorum qui in amoris peccaſſent leges cauteve minus amaſſent, radẽdis barbis tonſorem accerſiri, & iuuenem ſimul, (qui capitis afficiendum ſe putabat) in theatrum produci iubet. Officio ſuo fungi iuſſus tonſor, magno cum apparatu inſtrumenta omnia proponit, inde adoleſcenti, cui primæ lanuginis adhuc dum ætas raros pilos produxerat, toto ridente affatim foro (vniuerſa quippe vrbs ad ſpectaculum hoc accurrerat) barbam præſecat. Ridiculo hoc ſupplicio peracto, magno grauique comes & ſtupri conuictus adoleſcens, leuati vterque cura ſunt: ille adoleſcentem (cuius amicitia apud animum ſuum nihil carius habebat) vt ſeruaret, hic quam ob pollutam ſtupro hoſpitis domum, capitis ſibi pœnam imminere certo habebat perſuaſum, quomodo euaderet. Mirari interim vehementer Sabaudus Græcorum aut inſipientiam aut ſtupiditatem, quod rei pretioſiſſimæ non maiorem gererent curam, pudicitiæque virginalis violationem, rei viliſſimæ, barbæ (quæ quo ſecta ſæpius, eo plenius vberiuſque prouenit) nouacula abraſæ, præpoſtero prorſus iudicio exæquarent. Ad adoleſcentem inde conuerſo ſermone, Caue, inquit, iuuenis, in eundem hunc lapidem denuo in poſterum impingas. Quæ enim ridiculo iſto Græcorum more de te nunc ſumpta pœna eſt, pro noſtro tum ſine veniæ ſpe

vlla ſumetur. Cæterum in Sabaudiam conſtitutis in Græcia rebus, eoque confecto bello rediturus Amadeus, a * Ioanne petit imperatore, vt quando plurimas in eccleſiis Græcis cæremonias, quarum in Latinis vſus nõ eſſet, vidiſſet exerceri, eccleſiæ ſe Romanæ adiungere, & ad illius eccleſiæ (a qua niſi cum graui animarum periculo haud diſſentiretur) præſcriptum Græcarum eccleſiarum cæremonias confirmando, Romano Pontifici (tanquam ſummo poſt Ieſum Chriſtum in inferiore hac viſibilique eccleſia capiti paſtorique) cultum obſeruantiámque tribuere in poſterum vellet. Promittit ita facturũ ſe Ioannes Imperator: & vt comitem (cui Græcorum fidem ſuſpectam eſſe videbat, quique, niſi promiſſa præſtarentur, coacturus videbatur) in ea confirmaret opinione, principum aliquot regni ſui liberos obſides vna cum imperiali diademate (quo nihil habebat pretioſius) Peram ad eum mittit. Ex oppoſito vrbis Conſtantinopolitanæ ſita, Genuenſium imperio ea tum parebat ciuitas. Nec diu moratus, Romam, eo ſe promiſſo vti liberaret, proficiſcitur: ſed cum paucarum triremium aduerſus Amurathem, Turcarum principem, ſubſidium fruſtra a Pontifice poſtulaſſet, domum re infecta redit. Potuiſſent fortaſſis tum, cum ſummo orbis Chriſtiani bono, duæ hæ, diuiſæ hactenus, vniri inter ſe eccleſiæ, ſi Amadeo comiti Romam venire per negotia ſua integrum fuiſſet. Facile quippe ille, qui Conſtantinopolitano tam longæ profectionis ſuſcipiendæ author fuerat, Pontifici purpuratorumque patrum collegio, ne tantilli diſpendij euitandi cauſſa, rem longe vtiliſſimam, & cum totius orbis Chriſtiani coniunctam

* alij Alexium fuiſſe aiunt.

bono commodoque, intermitterent, persuasisset. Sed quæ tum rei tot sæculis, cum summo mortalium omnium desiderio exoptatæ, perficiundæ oblata fuit occasio, nunquam amplius rediit. Sabaudo quo minus cepto feliciter operi incumberet, bellum, quod illi rebus omnibus præuortendum erat, obstitit. Barnabas enim Mediolani vicecomes, eiusque frater Galeacius, Pedemontanum, interea dum ad Constantinopolim ille distinetur, inuaserant agrum. Iunxerant illi sese Fredericus marchio Salussianus, per speciem vindicandæ (vti aiebat) acceptæ nuper, cum fidem suam Sabaudo obstringeret, palam ignominiæ, & Philippus Sabaudus Iacobi Moreæ principis filius, mira prauitate animi atque ingenij in præcipitia conuersus, quem aduersus patrem Sabaudumque principem vicecomites concitarant, & in bellum hoc traxerant. Cæterum cum bellum istud exitum tandem habuit, vt retro vnde venerat, ad primum aduentus Amadei in Sabaudiam nuntium, cum vniuerso milite suo abeunte, Lombardiamque repetente, eo qui vicecomitum exercitui præerat, singulari alioqui in omnibus laboribus periculisque virtute atque industria & manu prompto viro (Monachum appellabant) Salussianus Philippusque Sabaudus (quibus terga vertere indecorum visum) primo impetu, quod exiguæ illis essent copiæ, commisso ad Fossanum conflictu, superarentur. Quo vix finito prælio, Philippum Sabaudum, iuuenem licet, lethalis inuasit morbus (ex prælij illius molestiis, an aliunde contractus, incertum) ex quo paulo post viuere desiit. Diuino (mehercule) Numine, quod sumptis aduersus patrem armis paternæ obseruantiæ cultusque

cultuſque legem, peſſimo ad poſteritatem exemplo violaſſet, pœnas ab eo iuſtiſſimas exigente. Graui inde ab iiſdem illis vicecomitibus (qui Valentia Caſſaliaque oppidis captis, Aſtam obſidebant) preſſum bello Ioannem Montisferrati marchionem, cui per affinitatem erat connexus, quod amitam ille eius Margaretam vxorem duxerat, opemque ſuam extrema iam ſenectute implorantem, aduerſus vicecomitum (quorum alteri Blanca ſoror eius nupſerat) iniurias tyrannidemque, vna cum filiis tribus impuberibus, Secundino, Theodorico & Guilelmo, tuendum defendendumque ſuſcipit: poſtquam vt in gratiam concordiamque eos reduceret, fruſtra aliquamdiu laboraſſet. Accurrentibus quoque in Montisferratenſis auxilium Maioricæ rege & Galileæ principe, quos pupilli (eorũ enim pater iis ipſis diebus viuere deſierat) ſanguine quã proxime attingebãt, ſuperatus commiſſo ad Aſtam (quam Otto Brunſvichius tuendam ſuſceperat vrbem) in ipſa Duerſei amnis ripa, prælio, magnaque ex parte cæſus vicecomitum fuit miles, obſidionemque qui Aſtam obſederant, poſt varios inde vario euentu editos conflictus (quibus Montfaulconi regulus inter cæteros, cum ſummo totius Sabaudici exercitus luctu, cecidit) ſoluere coacti fuere. Vlpianumque (quod oppidum diui Benigni abbas inuaſerat) pupillis fuit reſtitutum. Hactenus quidem aduerſus Barnabonem & Galeacium vicecomites in Montisferrati marchionis gratiã, bellum Amadeus geſſerat: verum poſtquam eo illi temeritatis fuere prouecti, vt eccleſiæ Romanæ, imperiique & Ioannæ reginæ Neapolitanæ agros inuadere non reformidarent,

M 3 Pontifi-

Pontificiis Carolique eius nominis quarti imperatoris (qui Auenionem eam ob caussam, cum pontifice Gregorio vndecimo collocuturus venerat) præficitur copiis, & ad eum vnũ (postquam tot per annos militum, atque hostium gnarus, trium illorum maximorum principum rogatu, belli illius administrandi curam in se suscepisset) imperij summa respexit. Obsessam principio, trifariam diuiso exercitu, vrbem Comam, & munimentis operibusque septam; ne exitus inclusis ab vrbe, neque aditus foris ad auxilia intromittenda esset, vi tandem expugnat, eamque vna cum arce, quemadmodum conuenerat, Ioannæ reginæ, cui antea paruerat, reddit. Pari deinde captis felicitate fano diui Yaci, fano diui Germani, Trouchano, Bourgio, Dalesio, Magnano, Carisio, Buronso, Conduelio, Verrone, Castellamo, oppidisque aliis aliquot; & proximo deinde vero trans Sezeum non procul ab vrbe Vercellensi Confluentia fanoque sancti Angeli & Gallia, Thesinum vado transit, maximamque passim in Papiensi Mediolanensique agro facit vastitatem. Sed pace cum Galeacio, qui Virtutum comitem filium suum, Amadei natum sorore, ad illum ea de caussa miserat; ea tandem lege facta, vt fratrem ille suum aduersus Amadeum, illique confœderatos principes re nulla iuuaret; in Barnabonem bellum omne transfert: Scelestissimo, & quouis viro, nedum principe, indignissimo ausu, panem vinumque omne in Vicomercato oppido Barnabo vicecomes corruperat, Sabaudum scilicet, eo quem venturũ sciebat, e medio vti tolleret. verum cum, detecta fraude, diui Mauricij annulum aceto Sabaudus immersisset, bibere ex eo iussi, quos

ſi, quos venenum læſerat, priſtinam mox omnes ſanitatem (ſi veri annales) recepere. Vicomercato Bruneum (quod ad Adeam amnem ſitum oppidum) profectus, ponte ſuper eo flumine ſterni iuſſo, eoque caſtellis propugnaculiſque vtrimque duobus munito, Mappehum & Carmoſium arces expugnat. Quibus obſidendis intento Amadeo, ponti Adeano impoſita caſtella Barnabo vicecomes ſumma vi oppugnat. Cæterum fortiter ſeſe defendentibus obſeſſis, vbi Amadeum comitem cum maximis copiis appropinquare cognoſcit, ſoluta protinus obſidione, Mediolano timens, diurnis eo nocturniſque itineribus contendit. Quam quidem vrbem Sabaudus tum obſediſſet, ſi auxilia quæ a Pontifice Coutij adducebat regulus interſepta, Ielique amnis tranſitu prohibita non fuiſſent. varias enim eo loci Barnabo foſſas duxerat, additis cataractis, quæ clauſæ aquam ſiſterēt, funibus autem ſubductæ, vectibuſve leuatæ, tantam derepente aquarum totum eum tractum inundantium effunderent vim, vt tranſiri nullo modo foſſæ poſſent. Hærentem in ſolo Mantuano militem pontificium, & vlterius progredi haud auſum, dum maximis copiis patrui ſui Barnabonis iuſſu, Virtutum adoritur comes, fortiterque ab eo fidei illi violationem exprobrante repellitur; Sabaudus via ſibi incepto forti, opportunitatē ſpeculatus, per Moncleriam foſſam (qua ſola patebat tranſitus) cæſis fugatiſque queis hoſtis eius loci, ad quem non ita facilis erat acceſſus, cuſtodiam delegarat, facta, Bononiam venit, pontificiiſque ſe iungit. obſtupeſcentibus plurimum ad præclari immortaliſque illius facinoris famam mortalibus omnibus. Iunctis

ibi

ibi copiis, cum ex Placentino Parmensique agro ingentem confœderati egissent prædã, & magnas sibi quisque parasset opes, captum de obsidenda Placentia consilium, grauis, quo Sabaudus subito corripitur morbus, interrupit. Mutinam itaque lectica militari eo delato, in Galliam Coutyus, cæteri eo vnde venerant, (nam æstatis extremum erat) redierunt. Diximus paulo ante, Carolum eo nomine imperatorem quartum Pontificemque Auenione inter se collocutos. Is ab eo colloquio in Germaniam rediturus, cum facto per Sabaudi (qui viribus corporis receptis, in Sabaudiam iam reuerterat) ditiones itinere, singulari cum beneuolentia ab eo fuisset acceptus, habitusque; Sabaudo ditionum suarum omnium, in pleno ad Chamberium principum aliquot Electorum, legatorũque, qui a variis missi regibus proceribusque, illi tum forte aderant, consessu, augusto insignis solio habituque, dominium imperiali authoritate confirmauit, postquam quæ clientium imperij partes sunt, plene ille imperatoriis aduolutus genibus impleuisset. Scribit Iulianus Taboetus imperij eum vicarium ab eodem illo imperatore principemque renuntiatum, quod ditiones sex, Chablaisium scilicet, vallis Augustæ principatum, Susam, Sabaudiam, Valesium, & tractum Geneuensem, stabili ac supremo iure possideret. Mutina in Sabaudiam, post Pisanam vrbem, vicecomitum eorundem vexationibus infestationibusque, milite eorum cæso profligatoque, liberatam, reuersus Amadeus, de Salussiano marchione Frederico (qui eius absentis agros inuaserat) vlcisci se constituerat, nisi Galli regis authoritate dissidio illo sublato, in gratiam illi inter se reduissent.

Cum

Cum in eadem tempora hæc Ioannis Flischij præsulis Vercellensis (qui in arce Moioneta ab Hibleto Chalantio, equestris ordinis viro, ad Biellei oppidi ciuium preces diligenti custodia asseruabatur) incidisset captiuitas, & vicecomites Montisferratique marchio, proceresque in eodem tractu alij nonnulli quantum quisque poterat, episcopatui detraherent, misertus præsulis optimi, & suam misere implorãtis opem, Amadeus comes, militum aliquot cohortes Bielleum (cuius iam oppidi partem vicecomites occuparant) mittit. Quorum inopinato aduentu, territo dilapsoque mox vicecomitis milite, ab oppidanis in vrbem Sabaudus ea intromittitur lege, vt oppidi in se suscepto imperio, annis totis triginta sub præsulis sui potestatem eos haud redire, vicecomitibusve (qui superbo atque immodico imperio desiderium eius fecerant) tradi pateretur. Bielliensium sequuti exemplum vallis Andornensis incolæ, quique Boxium, Morteillanum, & Moxium montes habitant, Amadeo se, Vymailliea & Verruca arcibus illi traditis, submisere. Amadeus supremo sibi ea in loca dominio retento, quod in episcopi haud esse potestate videret, aduersus finitimorum iniurias ea tueri, prouentus annuos omnes fructusque præsuli permisit. Bellum quod tempestate hac inter Venetos Liguresque seu Genuẽsem populum propter Tenedum Græci soli insulam, infestissimis gestum animis, Amadei huius singulari cura, anno ex quo vltimo inter eos bellatũ fuit sexto, pace inter prouincias illas facta, fuit sublatum, Tenedosque cum vtriusque populi consensu Sabaudo eiusque posteris in perpetuum cessit. Conia quoque ciuitas, Ioanna regina

Neapolitana (cui hactenus paruerat) fato tum functa, sua se sponte Amadei permisit imperio. Idem & sani Matthiniani, Castelmontiique fecere comites. Enimuero ad iustam & quæ armis ferendis esset idonea ætatem Amadei huius filius Amadeus iam peruenerat. Bressano itaque cum comitatu, baronatuque Basgeo, vt vnde pro conditione dignitateque sua, se viuo, vitam agere posset, haberet, pater donat. Quo lætus dono adolescẽs, actis patri gratiis, vtriusque prouinciæ proceres, nobilitatemque omnem ad se, fidem sibi suam iureiurando vt obstringant, venire iubet. Euocatus inter cæteros Eduardus Beauieusij, Beauioloisij, & Foresti regulus, cum parere negaret, bellum illi protinus, conniuente clam, imo (vt nonnulli autumant) iubente patre, Amadeus mouet, Beauregardiamque, ad Ararim fluuium sitam arcem Lermiumque primo impetu capit. Induciis deinde biennalibus (in quas ad Burgundi Borboniique ducum preces Amadeus consenserat) finitis, cum de pace frustra fuisset actum, Thoysseyum vi Sabaudus capit: qua re consternati vehementer quibus arcis concredita fuerat custodia, vitam incolumitatemque pacti arcem dedunt. Idem qui Montmerlium tenebant, faciunt. Aderant eo bello Amadeo Petrus comes Geneuensis, Hugo Chalonius, Ioannes Philippusque Montbeliardi, regulus Sanctacrucius, & Gautherus Viennensis, magni omnes nominis proceres. Locis illis potitus Amadeus, cum promotis castris Chaldmontium, principem eo in tractu ciuitatem, refugiis infessis omnibus, graui obsidione premeret, veritus Eduardus, ne eo quoque amisso loco deterioribus longe conditionibus pacem facere co-

*Cuysellū.

geretur, reconciliandæ cum Amadeo gratiæ viam quærebat. Ludouicum itaque Borbonium adit ducem (erat is Amadeo auunculus) promittitque, si eo authore cum Amadeo in gratiam redire queat, & liberos sibi nasci non contingat, testamento se eum hæredem scripturum. Obsequutus auunculi voluntati Amadeus, recepto in gratiam Eduardo, adempta eo bello loca omnia (Beauregartio solo excepto castello, quod in Amadei huius Bressani quamdiu vixit mansit potestate) postquam clientis officium implesset, restituit. Sunt qui ab Eduardo hoc hæredem Borbonium institutum scribãt, quod ob leuia quædam iuueniliaque delicta, in carcerem Lutetianum coniectus Eduardus, Borbonij opera pristinam dimissus libertatem recuperasset. Cæterum ad Amadeum hunc nostrum illius patrem vt redeamus, in Neapolitano ille solo, ad diui Stephani fanum annis iam grauis, dum Ludouico Andium duci aduersus Vrbanum, qui sextus eo nomine pontificiam tum (plerisque ex purpuratis patribus, qui Gebennensem cardinalem, cui Vrbano septimo nomen inditum, illi substituere, reclamantibus) administrabat sedem, opitulatur, oppidis nonnullis iam captis, postridie calendas Martias post natum Dominum anno MCCCLXXXIII. cum magno exercitus totius luctu, fato an veneno (quod quidam opinantur, qui vna cum Andium duce, ingentique militum equorumque multitudine, fontanæ aquæ, quam veneno hostis corruperat, haustu exanimatum scribunt, decedit, & Altecombam deportatur. Amadeo filio (diui Mauritij ad eum, per Casparem Montmeurium primæ nobilitatis virum, misso annulo) tanti prin- MCCCLXXXIII.

 cipatus

cipatus opumque, quas a maioribus traditas habebat, & ipse longa imperij possessione cumulauerat, successore relicto. Funus per laudes & memoriam virtutum eius celebre fuit. In Palæstinam eo finito bello princeps optimus, Christianæ ibi religionis proferēdis pomœriis, proficisci constituerat, sacroque illi bello fortunas suas omnes vitamque simul deuouerat, & Pontifex Andiusque ingentem se, suis sumptibus instructam paratamque classem, & militem, cui ipsi stipendia præberent, subsidio missuros promiserant. sed destinata salubriter, omni ratione potentius fatum, discussit, supremoq. Numini, a cuius vnius nutu res mortalium dependent, aliter tum visum fuit. Miror summopere, quid Paulo Æmylio, præclaro alioqui Gallicarum rerum scriptori, in mentem venerit, scribere, Amadeum hunc (eum ipsum enim esse oportuit, quod rerum per Sabaudiam is tum potiretur) prælio eo quod ad Cresciacum anno MCCCXLVI. commissum fuit, regi Gallo suppetias tulisse, postremique agminis fuisse ductorem: cum in confesso sit Sabaudo id temporis ætatem militiæ nondum patientem fuisse. Sed in huius rei mentionem quando descendimus, lubet obiter hic tristissimum luctuosissimumque illum Caletensis oppidi incolarum (qui in hæc ipsa incidit tempora) commemorare casum. Pugna illa, quæ ad x. cal. Septembreis, quātum nulla alia, tot nobilissimis clarissimisq. cæsis ducibus, funesta Gallis, (quorum maximas copias parua Anglorum fudit manus) patrata fuit, victor Angliæ rex Eduardus Caletum protinus obsidet. Oppidum hoc est maritimum in confinio Picardiæ, Gessoriaco (quam Bononiam nunc

nunc appellant vrbem) finitimum, quod Itium olim portum (vnde commodissimum e Gallia in Britanniam traiectum fuisse prodidit Cæsar) plerique fuisse existimant. Ea oppugnatio parum cum procederet, vallo fossaque castra munire hybernaculaque (excita domo vxore) ibi ædificare Eduardus rex cæpit, & ad exercitum in hybernis ipse permansit. Vndecimum iam mensem tenebat obsidio, & Franciæ rex Philippus, prouocato nequicquam ad pugnam æquo loco committendam Anglo, quod per munitionem hostium ad obsessos peruadere haud posset, præsidij tantum spem ostenderat: deditionis capere consilia oppidani, vbi intelligunt omnes suas fortunas in extremo sitas, hostem infestum, auxilij spem nullam, penuria rerum necessariarum bellum trahi non posse. sed iratus ab longinqua obsidione rex Anglus, grauissimas imperat conditiones: Ni ferro ignique misceri omnia vellent, sex ciuitatis primores ad supplicium producerentur, cæteri oppidani cum singulis abirent vestimentis. Cum ploratu lamentisque & planctibus tota vrbs personaret, & in senatu ciuitatis, inter indignitatem necessitatemque (ferro enim an fame acrius vrgerentur, incerti erant) animi ancipites distinerentur, silentiumque ac torpor (inquit Æmylius) cæteros defixisset, qui eorum primus sedebat (erat is Eustatius a fano Petri) surrexit, seque iræ hostium offerre ac patriæ vitam condonare professus, æmulationem pietatis reliquis iniecit. Surrexere eius mox exemplo Ioannes Ariacus, Iacobus & Petrus Wissanthonij fratres (reliquorum duorum, cum insigni posteritatis iniuria, ignorata hactenus nomina) primi potentissimique ciuitatis,

& ſanguine inter ſe iuncti omnes. Hi reſtem collo, oppidi claues dextra ferentes, in amictu interiore, capita pedeſque nudi ad pœnas producti, necari a rege iubentur. Attoniti tam atroci imperio duces nobilitaſque cætera, monere orareque regem, ne magis iræ quam famæ dignitatique conſulendo, tantam victoriam crudelitate macularet. magnam eam rem illi inuidiam conflaturam, verſurumque fortaſſis aliquando, vt res humanæ ſunt, in Anglos exemplum, ſi obſeſſis & fame domitis, fæda etiam mors oppetenda ſit. Cum in ſententia rex perſtaret, lictoremque agere iuberet, Philippa regina, Guilelmi Hannoniæ comitis filia, vterum gerens, productos eos reſteque illigatos forte vt vidit, mariti regis aduoluta genibus, vti iræ moderaretur, hominumque illorum (quorum, mehercule, in contemnendis ac deſpiciendis pro ciuium ſalute periculis, virtutem pietatimque, nulla erit tam ſurda poſteritas, nulla tam ingrata fama, quæ non in cælum debitis laudibus ferat) vitam ſibi condonaret, multis ab eo lachrimans verbis contendit. Diu rex grauidæ caræque coniugis precibus repugnauit: victus ad vltimum, voluntati eius permiſſos e conſpectu ſuo faceſſere protinus iubet. Illa fortunæ eorum miſerta, receptos in ſedes ſuas, laqueis ſublatis, accurate & liberaliter, præbitis etiam epulis, habet, & ſenis deinde ſingulos nobilibus aureis veſteque donatos, extra caſtra, præſidio aduerſus militum iniurias adhibito, deduci curat. Ioannes Viennenſis præſidij Gallici præfectus, cæterique duces, in Angliam pecunia redimendi captiui abducti ſunt. Oppidani laribus fortuniſque omnibus relictis cum ſingulis veſtimentis, cultu quam maxime

xime miſerabili, alias quæſituri ſedes, poſt cibum captum oppido exceſſere. Triſte profecto, & cui a multis retro ſæculis, nullum in Chriſtiano orbe hoc ſimile viſum ſpectaculum. Pari periculo, at impari præmio, primi poſtremique ciuium erant. Illis hoc in Galliis beneficij conceſſum, vt cæteris omnibus prælati (ita enim rex iuſſerat) ad vacuos poſſeſſoribus honores dignitateſque eueherentur. At miſerrimæ plebeculæ non eadem publice habita ratio. Multi priuatim extorrium domo penatibuſque miſerati caſum, ſuis eorum inopiam facultatibus ſubleuarunt. Deditione Caleſio, vndecimo menſe quam oppugnari cœptum erat, hunc in modum potitus Anglus, tribus tantum extrema ætate ex veteribus retentis incolis, ſacrifico nimirum; & duobus qui iurium conſuetudinumque loci gnari erãt, nouam protinus Anglorum coloniam in eam vrbem deduxit. Triginta ſex ex opulentiſſimis Londinenſis vrbis mercatoribus, præter ingentem aliorum hominum (qui magno numero, quod plurimis maximiſque locum illum rex immunitatibus iuribuſque donarat, accurrerant) multitudinem, cum familiis ſuis vniuerſis eo loci commigrarunt. Annis fere ducentis & duodecim Anglis Caleſiũ paruit, donec tandem Franciſcus Guiſij dux, ſui ſæculi ducũ nõ poſtremus, flexo ſub anni milleſimi quingenteſimi quinquageſimi octaui principiũ, præter mortalium omniũ exſpectationem, ab eo quod inſtituere ſimularat, ad locũ illum, opinione citius, itinere, Nieulayo & Risbano, munitiſſimis, illud terra, hoc mari arcendo hoſti propugnaculis, & arce tandem ipſa, ſumma celeritate (facto non conſulto in re tali opus eſſe ratus) expugnatis,

gnatis, Dunfortium nobilem Anglum, loci præfectum, quibus ipse vellet conditionibus (inter quas vt Angli omnes oppido abirent, nam idem olim Angli factitarant) deditionem facere coëgit. Tentarat quidem eam ipsam rem, sæculi quod proxime hoc nostrum antecessit, anno XXXVI, ingenti Burgundiæ dux Philippus conatu apparatuque: & magna eum victoriæ tenebat spes. sed cum milite Flandro (qui tumultuario delectu eductus, diuturnioris impatiens moræ, domum redire gestiebat, neque imperio authoritateque, neque gratia, precibus aut precio in officio cōtineri poterat) quia plus illi molestiarum quam cum hoste ipso erat, obsidionem, princeps laudis gloriæque auidissimus, cum summa animi ægritudine, soluere coactus fuit. Duodequadraginta post annis Albertus Austriæ archidux, Rodolphi imperatoris frater, Belgicæ ab Hispaniarum rege Philippo præfectus, cum inferendo Anglis bello oportunum maxime locum illum esse animaduerteret, eadem qua Guisius dux simulatione celeritateque vsus, inceptoque suo occultato, haud diu admodum obsessum, singulari fortitudine, mortalibus omnibus admirantibus, sæculi huius anno XCVI. suæ fecit potestatis. Res enim trepidæ, metus ingens, malum improuisum oppidanos vti deditionem facerent coëgere.

BONA Borbonia; Petri & Ludouici Borbonij ducum, illius filia, huius soror. Cogitarat Guilelmus Baumeus vxorem Amadeo dare Odonis Burgundiæ ducis filiam: sed quod liberis procreandis per ætatem nondum illa esset idonea, ad patrem cum honoratissimo comitatu remissa fuit.

AMADEVS eo nomine septimus Sabaudiæ comes.

IOANNES Patriarcha Constantinopolitanus & decanus ad diuum Apollinarem. Eius pauci meminere.

LVDOVICVS. Huius quoque rara mentio.

DE AMADEO EO NOMINE COMITE SEPTIMO.

AMADEVS septimus eo nomine, Sabaudiæ comes duodecimus, Ruber dictus, ætatis anno vicesimo tertio Amadeo patri succedit. Cui postquã iusta magnifice more recepto fecit, Theodorico Marchioni Montisferratensi, quod * Yureenses ille & Coriuayeos aduersus absentem concitasset, bellum mouet, subditosque illos, sumpto de consciis supplicio, arceque Coriuaya deleta, in officio continuit. Cum Sedunensibus ob pulsum episcopali sede Eduardum Sabaudum Philippi Moreæ principis filium, graui quoque gesto bello, Eduardum, Seduno vrbe expugnata, arcibusque illi imminentibus Moria & Turbillone deditione captis, pristino loco restituit. Eius quoque successori Humberto Filliensi rebellem Valesiensem Sedunensemque populum, sumptis in Guyeri comitis (qui præsuli patruus auunculusve erat) gratiam armis, parere cogit. Qui post

* Yuree aut Yuore.

O Para-

Paradinum Taboetumque ex professo historiam hanc tractantes, de Sabaudicis obiter scripsere rebus, nulla posterioris huius rebellionis facta mentione, prius illud bellum, restituto Eduardo, feliciter primò cessisse tradunt: verum illo denuo (vti aiunt) deiecto deturbatoque, cum bellum Sabaudus redintegraret, a Sedunensibus, Valesiisque sub salutis annum MCCCLXXXVIII. victus fugatusque supra quatuor hominum armatorum millia amisit. Penes authores fides sit. Fredericum marchionem Salusianum, qui fines eius cum magna hominum manu populabundus inuaserat, locaque iam aliquot occuparat, saniora protinus capere consilia coegit. Nicea inde Insubrumque principatu, a ciuibus ipsis vltro delato, sine cæde & sanguine potitur. Indicto siquidem in eam rem concilio, cum opinionibus inter se populus Niceanus, cui a Ladislao rege Neapolitano destituto rectore opus erat (alij Lancelotum Durassium fuisse, & Niceanum populum ab eo defecisse scribunt) variaret, & circa consilium eligendi successoris, in plures factiones scinderetur, plerisque ducis Genuensis, aliis Delphini Viennensis, nonnullis Virtutum comitis imperium cupientibus, Ioannes tandem Grimaultus Bueli regulus (qui priuatæ gratiæ aditum apud Sabaudum quærens, Sabaudum longe potentissimum, cuius vnius virtute aduersus mortalium omnium iniurias facile tuti forent, cæteris omnibus præferendum censebat) partim, consilio, partim precibus euicit, vt missis ad Sabaudum legatis, sponte sua in eius ditionem imperiumque concederent. Idem & Lozierij & vallis Sturianæ fecerunt incolæ, & boni fidelesque semper mansere. Sed rebus ad

MCCC-LXXXVIII.

Niceam

Niceam constitutis, Buellioque prouinciæ illius Satrapea donato, cum domum reuersus Amadeus, ad venationem (quo se exercitij genere frequenter curarum vacuus oblectabat) denuo rediisset, oblatum forte fortuna aprum, vehementius, admisso equo, dum persequitur, in terram, equo cespitante, prolapsus, graue in femore dextro vulnus accipit: quod dum negligit, vxorisque, quam grauidam tum fecit, nihilominus indulget amplexibus, graui correptus morbo, & vulnere debilitatus paulo post (medico qui ex Africa Borbonium ducem comitabatur, nequicquam bene sperare iubẽte) calendis Nouembribus, anno sæculi eius XCVII. moritur, & in Altecombano monasterio sepelitur. Plurimis barbari illius circumforanei medici suspecta vehementer fides fuit, corruptumque cum existimabant, quod dum caput Amadeo raderet, pellem locis aliquot incidisset, eaque exulcerationi illi adhibuisset medicamenta, quæ deteriorem indies Amadei valetudinem facerent, ipsomet Amadeo pessimi scelestissimique medici perfidia perire se subinde clamitante. Sed comprehensus ille, & ex vinculis caussam dicere iussus, ita sese expurgauit, vt nullius conuictus sceleris Sabaudia decedere iuberetur. Otto quoque Gransonius, primæ inter Sabaudos nobilitatis, acceleratæ Amadeo comiti mortis suspicione haud caruit, quod medicum illum in Burgundiam curasset deducendum. Sabaudia itaque, Gallia, Burgundia, Germaniaque exulare coactus, in Angliam concessit.

MCCCXCVII. Variat hic Paradinus, qui nũc anno XCI. nunc XCVII. eũ decessisse scribit.

Bona Biturica Ioanni Franci Biturigum seu Berry ducis filia, Bernardi Armignaci (cui filium, Carolo Aurelianensi duci nuptam, pepererat) vidua. Quæ Amadeo superstes, Ioanni Borbonio duci eo nomine primo, tertio matrimonio iuncta fuit. Sunt qui Annam eam appellent.

Amadevs patri succedit.

Bona vxor Ludouici Sabaudi Moreæ principis.

Ioanna posthuma, Iacobi Ioannis Montisferrati marchionis & Italiæ præsidis coniunx.

DE AMADEO EIVS NOMINIS OCTAVO, DVCE PRIMO.

MCCC-LXXXIII. NATVS anno a virgineo partu MCCCLXXXIII. superstite adhuc auo paterno Amadeo sexto, Amadeus qui eius nominis octauus dictus fuit, Ama-
MCCC-XCVII. deo patri sæculi illius anno XCVII, diui Mauricij accepto annulo succedit. Sed patrem puer quod amisisset, Bona Biturica, matrona optima prudentissimaque filij & totius simul comitatus curam in se suscipit, altercantibus nequicquam de ea inter se Bona Borbonia pueri auia, Ludouico Sabaudo Moreæ principe (qui sororem eius vxorem duxerat) & comite Geneuensi, qui vna cum Philippo Burgundiæ duce (cuius summa tum apud omnis ordinis homines erat authoritas) & pueri tutelam & comitatus ipsius administrationem certatim ad se omnes trahere; sed præ cæteris Bona Borbonia, quæ in suis manibus nepotem educari conuenire affirmabat. Ea res, fœmineum imperium plerisque auersantibus, maximis

maximis deinde dissidiis diuisionibusque occasionem præbuit. Neque antequã principatus in se curam Amadeus (Maria Burgunda, quam infanti infantem parentes desponderant, vxore ducta) transtulisset, tumultus illi conquieuere. Postquam enim principis per se munia obire cepit, tam gratum acceptumque mortalibus omnibus eius fuit imperium, vt nemo esset subditorum, qui non felicem beatumque tali se principe prædicaret. paribus quippe inter se lenitate grauitateque eam potentiam ita moderabatur temperabatque, vt neque facilitas contemptibilem, neque formidabilem odiosumve faceret seueritas. Scribit Guilelmus Paradinus (obiter enim id annotandum hic putaui, vt qui diuinum nobis Numen grauiter videmus offensum, eã ipsam eius placandi, nisi malis nostris immori velimus, viam tandem aliquando, quam populus hic, ineamus) maximis sub hæc tempora Italiam vicinasque regiones vexatas fuisse calamitatibus, maxims afflictas miseriis, dum grauis hinc pestilentia subitæque mortes, illinc ciuilia infestissimis exercita odiis bella, & ecclesiam fœde deformantia passim grassantur schismata, quæ omnia dirus rubẽscensq. cometes, visæque paulo ante cœlestes faces (magnarum semper calamitatum prænunciæ) portenderant. His auertendis ab irato immissis plagis Deo, iratoque Numini propitiãdo, cum supplicationes in vrbibus oppidisque, & per fora omnia conciliabulaque essent indictæ, immensam mortalium ciuitates oppidaque in alba passim veste circumeuntium, & vicina adeuntium loca, videre erat multitudinem; perduellionisque diuinæ arcessebatur, quicunque eo sumpto habitu cæteris se non

 aggregas-

aggregaſſet. Ex panno lineo albo ea facta veſtis, ad imos deſluebat pedes, faciemque ex eodem capitia velabant panno. Nullum per vniuerſam Italiam Pedemontanumque agrum hominum erat genus, nulla ætas quæ illi ſe pœnitentiæ generi ſponte non obſtrinxiſſet. Incedebant eo paſſim triſti habitu proceres fœminæque principes, & reliqua vtriuſque ſexus nobilitas vniuerſa: incedebant pueri ſeneſque: incedebant nuptæ innuptæque: incedebant denique propiore etiam religione, epiſcopi præſuleſque, & reliquus clerus omnis: neque erat quiſquam qui præcipuum ſibi quid in hoc rerum ſtatu arrogaret, aut ab hoc ſe vitæ genere eximi cuperet. Erat quippe in pari communique calamitate, par omnium luctus; par quoque ſcelerum, quibus diuini in ſe Numinis iram prouocarant, admirabili & hactenus per Italiam inaudito pœnitentiæ genere, deteſtatio: adeo vt menſibus totis tribus, quibus piis hiſce actionibus fuit immoratum placādo Deo, certatim omnes odiis inimicitiiſque poſitis, cultu, qui inter omnia vilitate notabatur, incumberent, liteſque & forenſis ſtrepitus omnis toto eo tempore, tanquam religioſo, ceſſaret. Sed ad inſtitutum nunc redeamus. Diximus cum de Amadeo eius nominis quarto ſcriberemus, equites ſodalitij Ioānitani, qui in Templariorum equitum bona ſucceſſerant, illum ipſum Amadeum, quod eius potiſſimum ſinguri fortitudine, Rhodus inſula vna cum vrbe in Chriſtianorum conceſſiſſet poteſtatem, ædibus iis, quas in Lugdunenſi vrbe Templarij poſſederant, donaſſe. Eas ipſas ædes, Sabaudicas ab eo tempore appellatas, Amadeus tandem hic in diui Petri Celeſtini (cuius paulo ante in-

te in diuorum relati numerũ, memoriam religiosissime colebat) gratiam sodalitiq Celestino, quod illa tempestate cepit, donat, Ludouicoque imperat filio, vt ædem eo loco sacram, & pauculis, quos eo euocarat monachis commodam exstruat habitationem. Cæterum quem aureorum septuaginta quinque annuum monachis illis reditum Amadeus hic constituit, magnum hic, Ludouici filij eius, qui & monasterij ipsius pomœria protulit, beneficio, accepit incrementum. Amadeo eius iam facto ætatis, vt ferendis armis esset idoneus, accidit vt Ioannem præsulem Leodicensem episcopatu populus Leodicensis pelleret, pulsumque armis porro (Pierweisij reguli filio illi successore dato) persequeretur. Quam illatam fratri suo a subditis contumeliam cum grauiter Guilelmus Hannoniæ ferret comes, Ioannis protinus Burgundiæ ducis (qui vtriusque sororem, vxorem duxerat) opem aduersus Leodicenses implorat. Suscipit defendendum Leodicensem Burgundus, Amadeoque (cui sororem suam Mariam collocarat) vt missis suppetiis in belli illius communionem veniat, author est. Non exiguum eius confæderationis fructum sensit Leodicensis. Cæso enim eo quod ad Tungros nono calendas Octobreis salutis anno MCCCCVIII. commissum fuit MCCCC-VIII. prælio ipsomet Pierweisio, totius illius tragœdiæ authore, eiusque filio (qui Leodicensem se præsulem nominabat) vna cum Salmesij in Arduennis comitis filio, & ex Leodicensi populo (qui maximam victoriæ fiduciam in numero reposuerat) supra viginti octo millibus, debellatum protinus, Bauarusque in pristinum restitutus fuit locum. Amadei Virij (quem spectatæ militiæ,

tiæ, ex primaria inter Sabaudos delectum nobilitate, copiis, quas Bauaro subsidio miserat, Sabaudus præfecerat) cæteræque nobilitatis Sabaudicæ singularis & prope incredibilis in conflictu hoc apparuit virtus: quam admiratus Burgundus, Virium, amplissimis inuitatum stipendiis, apud se vna cum trecentis ex Sabaudica delectis iuuentute retinuit, & prætoriæ asscriptos cohorti, corporis sui adhibuit custodiæ. Demonstratum paulo ante fuit, quo iure Ludouicus bonus Borbonij dux Beauioisio, Dumbarumque, post Eduardum postremum eorum locorum dominum, potitus sit principatu: restat nunc, vt quomodo ea res latenti inter Sabaudum Borboniumque dissidio occasionem præbuerit, dicamus. Existimabat Borbonius Dumbarum se principatum, quod terrarum Romano imperio subiectarum finibus contineretur, supremo possidere iure; neque fidem suam vlli mortalium eius ergo obstrinxerat. Sabaudus ex aduerso eius loci dominium summum ad se trahere, & Borbonium, nisi principem sibi locum earum possessionum intuitu & fidem simul suam deferat, non aliter ad dominatus illius communionem admittere: dissimulare tamen interim, quod Bonam Borboniam, Ludouici ducis sororem, auiam paternam habuisset. Cæterum dum hæc inter vtrumque principem serpit paulatim controuersia, Amadeus Virius (is ipsus cuius paulo ante mentionem fecimus) Ludouico Borbonio duci bellum suo priuatim nomine, fæciali ad eum misso denuntiat; omnibus admirantibus mortalibus, quod solis vsitatum proceribus in bellis indicendis consuetudinem homo priuatus, & nulla ex parte cum tanto principe

cipe conferendus sibi arrogare fuisset ausus. Maiorem ea res odio, quod aduersus Amadeum sororis suæ nepotem Borbonius conceperat, occasionem præbuit; præsertim cum loca iam castellaque aliquot in Beauioiloisio & Dumbarum tractu expugnante Virio, in suspicionem venisset, Virium (cui ad exercitum conscribendum vires opesque deerant) non nisi conscio, imo instigante clam Sabaudo eam rem ausum aggressumque. Alij Ioannis Burgundi ducis (qui ob exortas iam pridem inter Burgundicam Aurelianensemque, cui fauere clam Borbonij, familias, grauissimas discordias, quibus prope ad vltimum dimicationum ventum est, Borbonio infensi erant) clandestinis consiliis, Virium eo progressum audaciæ existimabāt. Vt vt est, Burgundi principis longe potentissimi subnixum fauore, ea Virium, haud clam Sabaudo (ex quo spes opesque eius penderent) conatum, propius vero est. Ceterum qui susceptorum temere ab hominibus fortunæ angustioris, aduersus potentiores, consiliorum exitus fere esse solet, idem horum quoque fuit. Borbonius quippe cum expedita aduersus Virium profectus manu, loca ea omnia quæ ille ceperat, sibi denuo (Virio in Bressios, eius haud exspectato aduentu, profecto) subijcit. Et Sabaudo (vtrique iuxta infestus) nisi Virius sibi dedatur, bellum illaturum se minatur: vt dederetur a Sabaudo (qui belli illius culpam omnem a se remouit) obtinuit, ea tamen lege, vt instar bello capti habitus, vbi Borbonio de damnis & iniuriis eo illi bello illatis satisfecisset, dimitteretur. Dissidio illo inter Borbonium Sabaudumque sublato, quæ de fide clientelari, quam

a Borbonio Sabaudus poſcebat, reliqua inter eos erat controuerſia, ea Berrij ducis (quem ipſum Sabaudus auunculum habebat) arbitrio authoritateque compoſita ex vtriuſq. voluntate fuit, Borbonij filio Clermontij comite, fidem ſuam pro Ludouico patre, Sabaudo (vt Franciæ habent annales) obſtringente. Sed non diu admodum ea concordia ſtetit. Carolo enim eius nominis ſexto Galliarum regi cum Caroli ducis Aurelianenſis confæderatorumque eius ſuſpectæ vehementer eſſent actiones, ſiniſtrique aliquid aduorſum ſe illos moliri plane haberet perſuaſum, euocatis ad ſe amiciſſimis quibuſque, iiſque quorum ſummam in ſe voluntatem egregiamque fidem perſpexerat, erat inter hos Burgundiæ dux Ioannes, & Amadeus hic noſter, qui equites cataphractos quingentos, quibus Amadeum Virium (in cuius adhuc hominis animo, ad contumeliam inexperto, recentis ignominiæ, nuperrima illa captiuitate acceptæ, memoria, vindictæque ſimul hærebat deſiderium) præfecerat, ſecum adduxit, cæterique Burgundicæ factionis proceres, ex eorum conſilio, qui Aurelianenſis Borboniique ducum agros depopulentur, eorumque ſubditos, vrendo tecta ſataque, vexent, mittere ſtatuit. Amadeo Virio Fierbourgioque regulo ea data prouincia fuit. Illi non ſegniter imperata facere, & quacunque pergerent, agros, domos, homines, vaſtare, vrere, cædere, & eo quidem infenſius, quod Borbonios in agro Charbloiſio idem paulo ante factitaſſet, Burgundi nihilominus odio, quod maior eius vnius tum apud regem & per vniuerſam Galliam, quam cæterorum regij ſanguinis principum omnium eſſet authori-
tas.

tas. Quæ res cum Berrio, Borbonio, & Aurelianensi duci plurimum displiceret, non aduersus eum solum, sed Sabaudiæ quoque comitem Amadeum (qui Burgundi ducta sorore, instructissimum semper, quo laboranti, si opus esset, posset succurrere, habebat exercitum) inter se conspirarant. Per illa quippe tempora, quicunque Gallicam rempublicam agitauere, honestis nominibus, alij quasi iura populi defenderent, eorumque qui pacem concordiamque deferrent fidei diffiderent, pars quo regis authoritas maxima foret, bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia certabant; neque illis modestia, neque modus contentionis erat. Cæterum conspirationis huius quam fuerit funestus calamitosusque exitus, si singillatim aut pro magnitudine parem disserere, tempus quam res maturius deferet. quamobrem ad incœptum redeo. Sigismundo imperatori cum schismatis, quo grauiter tum ecclesia Christiana (tribus vno simul tempore pontificatum Romanum inuadentibus) laborabat, tollendi caussa, in Galliam proficisci constitutum esset (neque enim missis legationibus quicquam hactenus fuerat profectum) imperij proceribus, vt extra Romani imperij fines proficiscentem Imperatorem, recepto antiquitus more, comitarentur, fuit imperatum. Accurrere præter principes Electores, duces imperij quatuor, totidem Lantgrauij, & par marchionum comitumque (inter quos secundus Sabaudus hic noster) numerus, cum decenti omnes & suæ quisque dignitati conueniente comitatu. Sed morbo Sabaudus in itinere (verone, an quod ob tacitas cum Aurelianensi duce, qui Burgundi hostis erat capitalis,

ſimultates, eius fugeret conſortium, ſimulato, incer-
MCCCCXV. tum) correptus, domum ſæculi eius anno decimoquin-
to, imperatore permittente, redit. Ea tempeſtate cum
Genuæ odiis diſſidiiſque atrociter reſpublica agitaretur,
atque haud procul ſeditione res eſſet, mittit eo, domum
reuerſus Amadeus, qui per alterius negotij ſimulatio-
nem, nonnullorum clam ciuium animos tentaret, vide-
retque num eorum hominum opera imperatoris lo-
cum illum imperio poſſet adiicere. Quo mari Liguſtico
(quod pleriſque Tuſciæ imperitat locis) potiunte im-
peratore, liber ad Italiam illi aditus, & minus ad coro-
nam imperialem obtinendam eſſet obſtaculi. Sed cum
ſecundo clam Genuam is qui a Sabaudo in eam rem
miſſus fuerat, veniſſet, patefactis eius tandem conſiliis,
ſuorumne indicio, an quod minus prudẽter circumſpe-
ctèque ſuſcepto incumberet operi, dubium prorſus,
Barnabæ Guanonis (quem mediæ fortunæ, at haud
malum alioqui hominem, ducem ſibi Genuenſes per
diſcordias, Georgio Adurnio ſua ſponte boni publici
cauſſa eum magiſtratum eiurante, fecerant) iuſſu com-
prehenditur, & capitis, cauſſa indicta, condemnatur.
Sed factum hoc non diu impune Barnabas dux tulit;
poſtquam anno vixdum vertente ducatu priuatus, Ge-
nua vniuerſa a Thoma Fregoſio pelleretur. Conatus hic
quamquam minus feliciter tum ceſſit, confirmatus ta-
men in ea quam de Sabaudiæ principum perpetua con-
ſtantique erga Romanos imperatores voluntate animo
conceperat opinione Sigiſmundus imperator, Ama-
MCCCC. XVII. deum, ex Anglia ſæculi illius anno decimoſeptimo re-
uerſus, primu in arce Montluetana non procul Lugdu-

no

no (alij paulo ante in concilio Constantiensi factum id affirmant) Sabaudiæ ex comite facit ducem; vt optime scilicet de se patreque suo & vniuerso imperio meritam gentem illam grandiore aliquo beneficio sibi faceret obstrictiorem. Quin metuente Sabaudo, ne ciuitatum Vallensium exemplo, cōfœderatis Heluetiis, societate cum iis inita, Geneua Lausannaque se iungerent, plenum illi merumque biennio post, in eas ciuitates, Marthino Pontifice eam donationem approbante, permisit imperium. Cæterum piis præclarisque semper intentus operibus Amadeus, tollendoque quod inter Carolum eo nomine septimum Galliarum regem & Philippum bonum Burgundiæ ducē (qui Ioanni duci patri, ab Aurelianensis factionis hominibus cæso, successerat) infestissimis gerebatur odiis, bello, cum diligentem sedulamque aliquamdiu operam nauasset, variis vltro citroque missis legationibus, vt Atrebati tandem inter eos pacificaretur effecit; pulsis Gallia omni qui cædem illam patrarant, eiusve conscij fuerant. Inter quos Tanneguyus Chastellius, Ioannes Louuetus Prouinciæ præses, Ioannes Aurelianensis nothus, Guilelmus Auangourius Clermonti præsul (cui in episcopatum suum se recipienti, soli manere permissum) Ioannes Cadorius medicus regius, Robertus Maconus ex equestri ordine, & Ioanna Bonnettæa Ioyeusi dynastæ vxor. Bello inde per Philippum Mediolani ducem (qui quem aduersus Florentinos Venetosque conscripserat militem, cōtra Sabaudum, quod cum Venetis ille societatem fecerat, vertit) Sabaudiæ illato finibus, Nouariaque & Vercellis occupatis, copias protinus Sabaudus, quantas

 potest

poteſt maximas conſcribit, Burgundiæque ducis implorato ſubſidio, in Lombardiam ducit: quam depopulatus, non exiguam agro Mediolanenſi, vicis villiſque paſſim incenſis, cladem infert. Atenim Sigiſmundo imperatore (qui Italiam, vt aurea ſupremaque illa corona inſigniretur, aditurus, in procinctu iam exiſtens, a Philippo duce vt per eius ſibi fines iter facere liceret, impetrauit, quique Amadeo optime cupiebat) authore, cum ab armis vtrimque eſſet diſceſſum, in gratiam tandem, Nouariam Vercellaſque reſtituente Mediolanenſi, Amadeique filiam Mariam vxorem ducente, reditum fuit. Interea dum cum Anglo rege Burgundoque acerbum Galliarum rex, quo, dum parum in amicis præſidij eſt, regni ſui potiorem amiſit partem, gerit bellum, conſiliaque erigendæ ex tam graui caſu reipublicæ ſecum agitat, capta ex diuturniore hac eius abſentia occaſione, Delphinatum Aurantiæ princeps inuadere cogitans, miſſa ad Sabaudum legatione, ſuppetias ea ab illo obtinet lege, vt Delphinatus eum tractum, in quo Gratianopolis ſita, Montes adhæc, & Viennam Sabaudo, ſi victoria potiretur, traderet. Sed alius longe quam ſperarat vterque, ſuſcepti illius belli fuit exitus. Delphinatum enim cum Varenbonio regulo (erat is qui Sabaudica adduxerat auxilia) vix ingreſſum Aurantium Gaucourtius (quem hominem nobilem & magnis opibus clarum loco illi Gallus rex præfecerat) apud Anthonium, commiſſo cum eo prælio, caſtris exuit; deletiſque eius copiis, deſtitutum omni ſpe fugam capeſſere, Anthonumque traiecto Rhodano celeriter repetere cogit. Captus eo fuit prælio Guilelmus Viennenſis ſani Georgiani do-

Le Sr de Gaucourt.

ni dominus Burgundus, aliique magno numero nobiles viri, & cæsi supra trecentos. Graui hoc ipso tempore, sub annum scilicet sæculi illius XXXI. inter Renatum MCCCC-XXXI. Andium, & Antonium Lotharingum Vaudemontij comitem Ferrij filium, exorto dissidio, quod Burgundi partes Vaudemontius, Galli e contra Andius sequuti fuissent, quodque Elisabetham Caroli Lotharingiæ ducis eius nominis secundi filiam hæredemque vnicam, Andij vxorem, a Lotharingiæ successione arceri debere affirmante Vaudemontio, Basiliensi tamen concilio pro Andio fuisset iudicatum; Antonio Burgundus Sabaudusque magna misere auxilia: sed maiora fuere quæ ab Amadeo missa. Equitum quippe optime armis instructorum ingens erat numerus, quibus Imbertus Sabaudiæ præfectus (Marschallum appellant) & Saixij regulus, magni clarique ambo duces, & consilio boni imperabant. Ceterum acri, vbi primum in conspectum ventum est, ad Bubneuilleum in campis Villemanis commisso prælio, victor tãdem Vaudemontius discessit; Renatusque hostibus vndique cinctus, & a suis desertus fortiter pugnans capitur, & ad Burgundum ducitur. Inter omnes Vaudemontianos sociosque præcipua laus eius belli vel ipsis non diffitentibus hostibus penes Sabaudicum equitem fuit. Capti vna cum Renato Andio, Metensis præsul, Rodemarqueus regulus, & Arcyus vicecomes, multique alij primæ nobilitatis viri, Sabaudiæ Burgundiæque præfectis Antonio Tholongeono & Imberto antedicto traditi fuere, iisque permissum, vt inter militem illos suum, pro cuiusq. virtute meritoque diuiderent. Ætatis iam annum quinquagesimum & sextum

ſextum Amadeus attigerat, deceſſeratque vxor eius Bona, plures apud eum enixa partus; cum expendentem apud animum ſuum, quot quantiſque caſibus atque periculis mortalium expoſita ſemper atque cincta vndique vita ſit, principum maxime etiam potentiſſimorum, ſimulque vitæ nobis hic (vbi firmum perpetuumque nihil, ſed vanitati omnia ſubiacent) breuem incertumque præſtitutum eſſe terminum; mortalum caducarumque harum rerum, & mundi quoque ipſius graue capere cæpit tædium, animumque eius vitæ commutandæ, & ſanctius puriuſque in poſterum inſtituendæ ſeria ſubiit cogitatio. Ceterum eam antequam rem aggrederetur, viros aliquot nobiles ex equeſtri ordine, quorum ſumma apud eum fuerat ſemper authoritas, quique in paucis illi chari erant, huius ſui conſilij participes facere voluit, vt in ſuam pertractis ſententiam idem vitæ perſuaderet genus; ſimulque vt quos in ſupremo potentiæ collocatus faſtigio, in gaudiorum omnium admiſerat communionem, eorum quoque ſuauiſſimo in ſolitudine conſortio frueretur. Duobus itaque ex his in ſecretiorem ad ſe vocatis locum (erant hi Claudius Saixeus, Sexteum appellant alij, & Henricus Columbierſius, viri tum genere inter ſuos, tum factis clari) hiſce ad eos verbis vſus ſcribitur.

„ Facit, viri mihi longe gratiſſimi, ſingularis meus in
„ vos amor, & veſtra longo mihi iam tempore ſpectata,
„ multiſque exemplis comprobata fides, certo mihi vt
„ perſuadeam, nihil mihi tam poſſe accidere acerbum, ni-
„ hil tam triſte, nullam dignitatis fortunæ mutationem,
„ quæ a meo vos conſortio aut poſſit aut debeat vllo tem-

pore

pore ſeparare. Cuius hercule mei in vos amoris tanta » vis eſt, adeo inter ſe noſtri iuncti colligatique inuicem » ſpiritus ſunt, vt quamuis præſentiam mihi veſtram ſub- » trahi contingere aliquando queat; nunquam tamen, » quamdiu hac me aura frui clemens ille patietur Deus, » veſtri animo meo memoria ſit exciſura. Peto itaque a » vobis, &, ſi veſtri id patiuntur mores, vos obſecro, vt, » quoniam olim rei agitatæ animo meo, nunc promen- » dæ tempus aduenit, quietumque & ſolitarium vitæ ge- » nus, procul ambitione ac foro, profiteri, in poſterum » mihi conſtitutum eſt, veſtram mihi ſocietatem ne dene- » getis. Quod ſi a vobis impetrare me permittitis, mihi » maximus laborum atque operum meorum erit fructus, » neque vos eius ſuſcepti conſilij vnquam pœnitebit. Eam » enim veſtri me curam habiturum ſemper promitto, vt » victus veſtituſque genere mihi exæquemini, poſterique » veſtri non ingrato vos principi obſequutos intelligant. »

Admirati vehemẽter viri illi nobiles tam benigne familiariterque ſe a ſuo principe compellari, & eos ſingularis in ſe affectus in viro tanto ſtimulos, multis illum rationibus ab ea ſententia deducere cõnari, oſtendereque, imperium eius & late patere, & eſſe Dei beneficio nunc florentiſſimum armis viriſque, facta cum principibus finitimis omnibus pace, imperatoris regumque Chriſtianorum omnium conciliata amicitia, nũc etiam titulo dominatus aucto. Subditorum ad hæc commemorare erga eum amorem obſeruantiamque ſingularem: præclaram inſuper, cuius Deus eum parentem feciſſet, ſubolem (adeo vt nihil illi ad ſummam felicitatem deeſſe videretur) ob oculos ponere: obteſtarique

eum ne quietis solitudinisque desiderium pluris quam subditorum suorum salutem æstimaret: regendo in longa pace concredito sibi a Deo populo diligenter porro incumberet, eum in officio contineret, curaretque vt per homines honestissimos, virosque fortissimos leges & iudicia administrarentur: veram hanc ad æternam comparandam salutem viam esse. Hæc pro sua in eum obseruantia haud occultasse. ceterum eius se consiliis non
» aduersaturos. Quandoquidem (respondet ad ea dux)
» felicitatem mihi vos quandam attribuere & fortunam
» meam tantopere video prædicare, quid de ea quam re-
» gibus principibusque plerique hominum, qui rebus ca-
» ducis & fluxis, quæ hic relinquendæ sunt, hominis bo-
» na metiri solent, ascribunt, sentiendum indicandum-
» que sit felicitate, prorsus vos ignorare intelligo. Aliter
» enim longe, illius si felicitatis vel minimum fecissetis pe-
» riculum (mihi credite) sentiretis. In sola quippe vnaque
» libertate, cum felicitatis huius quam vos tanti facere vi-
» deo, summa sita potissimum sit, necesse est vt vel inuiti
» mecum fateamini, qui procul ab omni hominum stre-
» pitu priuatam agunt vitam, eorum longe optimam es-
» se conditionem, libertatemque illis obtingere, quam in
» principe viro etiam potentissimo temere requiras. Cæte-
» ris quippe mortalibus in eo stare consilia quid sibi con-
» ducere putant: principum virorum diuersam esse sor-
» tem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda, vt
» omittam, vix anno vertente tot voluptatis illecebras per-
» cipere virum principem, quot vel vno interdum die ho-
» minibus priuatis videmus obuenire; si verum sit, potis-
» simam voluptatis nostræ partem ex sensibus suam tra-

here

here originem. A visu (si lubet) ordiamur. Quis pri- »
uato cuique varias regiones, terras, vrbes, oppida pera- »
grare lustrareque, & admiranda ac pulcherrima quæque »
iis in locis impune contemplari, longoque visu lumi- »
na sua satiare quandocunque lubeat, liberum esse ne- »
gauerit? At viro principi, multorum hominum odiis »
inuidiæque (quæ eminentis fortunæ comes assidua, al- »
tissimisque adhæret) obnoxio semper, nemo eam im- »
pune asseruerit libertatem: cum metus eum semper ex- »
agitet, ne aut in decorum peccet, aut ea apud dignitate »
forte non inferiorem committat, quæ personam suam »
dedeceant, aut nomini suo apud rigidos illos mo- »
rum aulicorum censores maculam aliquam possint in- »
urere. Accedit huc quod (cum nemo celerius oppri- »
matur quam qui nihil timet) periculo ea haud careat res, »
cum fieri possit (quod regibus atque principibus viris »
plerisque fines suos temere & sine iusto præsidio egres- »
sis legimus contigisse) vt insidiis excepti comprehensi- »
que, etiam ab eo quem nunquam læserint offenderin- »
ve, in tetrum aliquem coniiciantur carcerem, in quo »
quam diutissime asseruentur; necentur etiam per sum- »
mam crudelitatem nonnũquam. Abstineo dicere quod »
dum procul abeũt, vicinorum principum iniuriis ditio- »
nes suas subiectumque sibi exponant populum, & in »
prædam quasi tradant. Esto (subinferente Claudio «
Saixeo) demus, princeps illustrissime, hominum priua-
torum meliorem hac in parte esse conditionem: sed hoc
nobis non negaueris, quæ auditu percipitur voluptas,
eam vobis esse propriam, cum aures vestras ea tantum «
circumsonent, quæ læta grataque, neque quenquam in

Q 2 regum

regum principumve aulis comitatuve reperire ſit, qui eorum actiones ſermoneſque omnes non prædicet, miriſque ſemper laudibus euehat: aliis enim vocibus eorum auribus obſtrepere offenſæ vetat metus.

„ Sed quam quæſo (reſpondet ad ea dux) ex falſis & „ non ſuis laudibus (ſolet quippe magnæ ſemper fortu- „ næ comes eſſe adulatio, peſſimum veri affectus vene- „ nũ) capere queat, quam tantopere vos admiramini prin- „ ceps hic voluptatem; cum eas ſibi a pleriſque (quibus „ omnia principum honeſta atque inhoneſta laudare „ mos eſt, quique principum potentiorumque beneuo- „ lentiam blanditiis aſſentationibuſque colligere ſoliti, ad „ voluntatem loquuntur, & auribus ſeruiunt) aſſcribi vi- „ deat virtutes, quarum vix tenuem ſæpius in ſe vmbram „ inueniat. Veras demum eas mihi viſas ſemper laudes, „ quæ a libero & adulari neſcio profectæ ore, & vos te- „ ſtor, & meminiſſe poſteros volo. Nam tribuere homi- „ ni quod in eo non reperias, quid hoc quæſo aliud eſt „ quam ſumma eum afficere contumelia? Cæterum ad „ eam voluptatem quæ in guſtu conſiſtit quod attinet, „ non ignarus equidem ſum, ob ciborum vinique omnis „ generis in ædibus noſtris redundantiam, varietatem, at- „ que ſuauitatem, beatos nos vulgus hominum prædica- „ re: verum eduliorum viniqne voluptatem ex guſtu, ſapo- „ re, appetentiaque qui metiuntur, næ aliter illos longe ſen- „ tire ego exiſtimauerim. Vt enim vera ſenſus huius vo- „ luptas in ciborum potuſque deſiderio atque delectu „ conſiſtit potiſſimum: ita crebra illa ferculorum varietas, „ intempeſtiuaque conuiuia, & perpotandi peruigilandi- „ que inſana dulcedo, ſui ſecum vt plurimum faſtidium

adducere,

adducere, & omni hominem appetentia priuare solet. »
Enimuero optimum cibi condimentũ fames est: quam »
dum tempestiuioribus epulis eruditoque luxu pleriq; »
præuertunt principes, imo procul a se arcent, nunquam »
cum voluptate cibum capiunt. At populi longe melior »
conditio est. Illi enim (soliti alioqui parco & parabili »
victu ad implenda naturæ desideria defungi) quia certi »
statutiq. dies sunt, quibus genio indulget, & grata ama- »
bilique vicissitudine conuiuia celebrat, summa cum »
voluptate quibus non assueuit vescitur cibis; quorum »
nos satietas, vilissima quæque edulia, & quæ vix attactu »
homo agrestis dignetur, appetere cogit. Quemadmo- »
dum enim nimiæ opes magnæ iacturæ locum faciunt; »
ita nihil magis in ciborum nos adducit fastidium, quam »
frequens ille rerum non necessariarum superfluarum- »
que apparatus: & dum maiorem sæpius incontinentiæ, »
quam sanitatis & virium reficiendarum habemus ratio- »
nem, excogitata ab ingeniosis gulis irritando palato va- »
ria condimentorum genera. Quorum eo vsque nunc »
prouecta hominum ars est, vt etiam solstitiali, & alieno »
prorsus tempore varia & multa venatio appareat, dum »
speciem ferinæ carnis ex mansueto sue condimentis fa- »
cere callent. Gulosius enim quo condiuntur cibi, luxu- »
riosiusque struuntur fercula, eo citius eorum nos capit »
satias tædiumque. Cæterum ad actiones publicas, & »
reipublicæ administrationem quod attinet; res huma- »
næ ita se habent vt rerum præclare gestarum gloriam »
non ipsi quidem principi, sed aut fortunæ fatove, aut iis »
quorum princeps consiliis vtitur, ascribi plerunque vi- »
deamus: sed si detrimenti e contra quidpiam publice »

» accipi, vtpote prælium aliquod amitti, aut ciuitatem lo-
» cumve aliquem ab hoste capi contingat, principis id
» culpa socordiaue factum, clamare omnes dico. Adeo vt
» quicquid reipublicæ accidat, siue prosperum id, siue ad-
» uorsum, rei male gestæ culpa in principe, bene vero de-
» cus penes alium sit: & cum recti factorum sibi quisque
» gratiam trahant (vel ignauis quippe in victoria gloriari
» licet) vnius inuidia ab omnibus impune peccatur. Omit-
» to dicere, suspicionibus sollicitum semper esse principis
» animum, dum belli tempore, ne suorum quispiam cum
» hoste clam conspiret, & consilia illi sua detegat; pacis
» autẽ, ne ex iis quos duriore habuerit imperio, exoriatur
» aliquis, qui aduorsum se insurgat, metuit. Hanc curam
» sustinet princeps, cuius cæteri mortalium expertes, quie-
» tam in summa animorum tranquillitate vitam, inter
» propinquos amicosque suos ducunt. Quod principi
» non ita facile factu est. Dominandi enim insana effrena-
» que libido, propinquitatis consanguinitatisque iura
» omnia imperio post habet. Atqui erunt fortassis non-
» nulli, qui felicitatis summam in multarum rerum bo-
» norumque possessione consistere, & vel eo solo nomine
» principes beatos existiment, quod plurima possideant.
» Non vere hercule. Nihil enim viri principis, quam ho-
» minis cuiusuis alterius, etiam infimi, melior hac in par-
» te conditio est. Plurima enim possideat licet, plura ta-
» men (vt animus humanus nunquam exsaturatur) ap-
» petit semper, & præsenti nunquam contentus fortuna,
» vt effuse affluant opes, meliorem sibi dari optat. Imo
» dum ambitioni modum statuere potis haud est, & ni-
» hil pensi neque sancti habet, cæteris mortalibus longe

est

est infelicior: agrum enim aliquem hærediumve hi; at » regna principatusque integros ille insatiabili, & quæ » neque copia neque inopia minuitur cupiditate concu- » piscit semper, & spe animoque deuorat. Non negaue- » rim equidem, plurimum viro principi ad tranquillita- » tem comparandam conferre, si leni moderatoque im- » perio (nam hoc quoque laudi nobis honorique verti » video) subditorum suorum sibi studia animosque con- » ciliare omni studio conetur, neque potentia sua ad im- » potentiam vtatur: sed vt in perpetuo propterea metu » versari, suspicionibusve desinat indulgere, id equidem, » (quæ humanæ conditionis miseria est) haud libenter » concesserim. siue enim ingentem hominum circum se » multitudinem, siue magnam videat solitudinem, æque » semper in metu est, dum ne quid aut noui insolita tur- » ba moliatur, aut parandis struendisque sibi insidiis soli- » tudinem illam occasionem præbere posse suspicatur. » Cæterum quod plerique hominum vel eo saltem no- » mine beatos nos existimant, quod de subditis nostris » domesticisque bene merendi facultates abunde nobis » suppetant, falluntur hercule plurimum, & quidem vel » ipsis vobis, verum dicere si velitis, non diffitentibus. » Quotus enim quisque meorũ quæso est, qui non statim » vt insigne aliquod meum sensit beneficium, disceden- » di a me quærat occasionem, secessumque simul, in quo » accepti illius beneficij fructus percipere possit? Cuius » ipsius desiderij eo maiores in eius animo generantur sti- » muli, quo quod accepit maius præclariusq. donum est. » Porro finem vt faciam, & in pauca rem contraham, plu- » rima subinde vel inuiti principes facere coguntur, qui- » bus

„ bus subditorum suorum a se alienant animos, metumque illis (qui amoris rarus comes) incutiunt: veluti cum de sontibus supplicium sumunt, vel subdito sibi populo pecunias, necessitate coacti, imperant, aut in eorum capita tributum, in bona mercesque vectigal aliquod, vnde pecuniam cogant, imponunt. Omnia hæc propius consideranti mihi nemo, viri amici, persuaserit vnquam, priuatorum hominum vitam nostra meliorem esse vt negem. Quin verissime ille mihi dicere visus est, qui (quanto maius est regnum fastidire, quam accipere intelligens) eam dignitatis regiæ vilitatem esse asseruit, vt mortalium nemo sit, qui, si quot quantisque calamitatibus miseriisque regum vndique obnoxia atque exposita vita sit perspectum haberet, inuentum ante pedes diadema regium tollere a terra dignaretur. Hæ sunt, viri amici, rationes quæ me impulere cur maximis turbulentissimisque quibus mundus hic agitatur tempestatibus, subducere me & in Ripallicum secessum (monasticum ibi vitæ genus professurus) abire constituerim. Vos vestra me societate (quod vehementer vos obtestor) frustrari haud patiamini. Ad principatus mei administrationem quod attinet, Ludouico filio ea a me prouincia demãdabitur. Is meo parentium imperio locorum omnium curam geret; supremo nihilominus penes me manente dominatu, & rerum summa. Respondere ad ea vterque (magis eius voluntati ne refragari velle viderentur, quam quod ea ipsorum esset mens; sperabant enim haud diu admodum, vt principum subita plerunque consilia sunt, in ea cogitatione perseueraturum Amadeum) in eius se futuros potestate, & quamcunque

que iuberet ſubituros fortunam, facturoſque quod imperaret: imo glorioſum admodum ducere, ſibi quod vnos ſe vitæ illius ſocios deligere, & conſiliorum ſuorum participes facere non fuiſſet dedignatus. Eo capto conſilio, nocte quadam, conſciis ſolummodo duobus hiſce, Thonone (quæ ad lacum Lauſanenſem ſita vrbs) cum perexiguo domeſticorum ſuorum comitatu Amadeus diſcedit, Ripalliumq. migrat. Ædes ſunt ampliſſimæ ſumptuoſiſſimæque, quas ipſemet Amadeus, adoleſcens adhuc, ad eundem lacum, primo ab oppido illo lapide, loco longe amæniſſimo, ingentibus impenſis conſtruxerat. Erat eodem in loco monaſterium diuo Mauricio iam olim ab Amadei maioribus (quorum ſingularis erga diuum illũ tutelarem extitit ſemper pietas obſeruantiaque) dedicatum. Hoc ingreſſus monaſterium, monaſtico ſumpto protinus habitu, idem quod monachi illi vitæ genus profiteri cæpit. Cinerea & oblonga quam induit, fuit veſtis, quam ingentis pretij inaurata cinxerat zona, ſuper hanc eiuſdem coloris chlamys, aurea (illi quam Romani geſtare ſolent imperatores, haud abſimili) inſuta cruce grauis. Caput ex eodem colore velabat capitium ex quo cucullus dependebat oblongior, quo in humeros reiecto, galerò purpureo, cardinales imitati, monachi illi vtebantur, bacillumque nodoſum inflexumque altera tenebant manu. Ioannnes Marius de hoc vitæ Amadei inſtituto paulo aliter in hæc ſcribit verba.

» Amatus cum vxorem Margaritam Philippi audacis
» Burgundiæ ducis filiam amiſiſſet, mundo & ſtatu du-
» cali relicto, cõſtituit vitam eremiticam amplecti, locum

„ ad eam rem peramænum prope lacum Lemanum deli-
„ gens, quem magnis ædificari curarat impensis, guberna-
„ culis ducatus Ludouico filio maiori traditis, patri Phi-
„ lippi ducis Sabaudiæ, qui Philibertum genuit, mari-
„ tum Margaritæ Austriacæ, qui sine hæredibus masculis
„ obiit anno Domini M. D. IIII. Amatus vero in eremo
„ degens per aliquot tempus vna cum decem nobilibus
„ ætate prouectis vitam solitariam vixit, prominentem
„ barbam alens, vestimentum vile indutus, ac clauam no-
„ dosam in manu gerens. Quæ res licet noui exempli esse
„ videretur, tamen ipse non primus virorum principum
„ fuit, qui reipublicæ gubernaculis relictis, quieti se dedi-
„ derunt. Hactenus Marius. A quo non prorsus dissentit
Æneas Syluius (qui sub Pij secundi nomine Pontifica-
tui deinde præfuit) cuius in quadam ad Petrum Noxe-
» tanum epistola, verba sunt hæc. A Florentia Mediola-
» num petiuimus, & superato Iouis monte per lacum Le-
» manum Tononum venimus, memorandam Ripallio-
» rum eremum introiuimus, in qua dux Sabaudiæ Ama-
» deus detulit habitum cultumque, sancto cuipiam Ere-
» mitæ similem, quem viri decem ex equestri ordine se-
» quebantur, qui sæculo renuntians, promissam barbam,
» & hispidum pallium, & retortum baculum mundanis
» rebus prætulerat. Abit longius ab vtroq. Enguerran-
dus, qui Amadeum ducem, eiusque in eremo illa so-
cios, racemorum liquidæque loco, optimis quibusque
cibis & vino præstantissimo vsos scribit. Sed ego Syluio
testi oculato potius assenserim. Cæterum subitus hic in-
opinatusque Amadei ducis discessus (inde enim deuer-
tit oratio) regulos nobilitatemque, reliquam omnem,
quos

quos consiliorum suorum ignaros esse voluit, vehementer perculit. Neque subditorum eius quisquam fuit, quem nō commoueret illa facies, Sabaudum principem, & tot prouinciarum ditionumque paulo ante dominum, relicta fortunæ suæ sede, sponte sua exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. Missis itaque protinus ad eum illis ipsis, quibus animi sui sensum aperuerat, Saixio & Columbiersio regulis, plurimis illi rationibus, subitum illum inopinatumque & alieno prorsus tempore discessum eius personæ dignitatique haud conuenire, ditionumque quibus imperaret, ordini ecclesiastico, nobilitati atque populo reliquo vehementer displicere, demonstrare conantur. Respondere paucis ad ea Amadeus, neque mentem sibi defloruisse, neque vires potentiamque imminutas esse. Curaturum itaq. sese, ne damnum vllum respublica Sabaudica ex hoc suo discessu capiat. Conuerso inde ad eos sermone, ambages mitterent, inquiebat, viderentque ne datam sibi paulo ante fidem fallerent, spemve suam destituerent. Illi quoniam quo se modo promisso illo expedirent, non videbant, enimuero idem vitæ ingredi iter, idem sibi vestis genus (ita enim Amadeus volebat) sumere. Prouinciarum deinde suo parentium imperio ordinibus, vna cum vtroque filio ad se venire iussis, Ludouicum natu maiorem, in spem imperij genitum, Pedemontanum renuntiat principem, minorem Geneuensi donat comitatu. Reliquarum autem suarum prouinciarum omnium, tam earum quæ trans, quam quæ cis Alpes sitæ curam administrationemque eidem Ludouico tradit filio: at ea lege, vt penes se rerum nihilo-

minus manente ſumma, in ſua ſit poteſtate ea illum procuratione, quotieſcunque lubeat, aut ille mereatur, priuare. Ducis quoque retento titulo, de rebus maxime arduis, & reipublicæ Sabaudicæ ſtatum ſalutemque concernentibus, nihil inconſulto ſe ſtatui voluit. Rebus hunc in modum conſtitutis, cum ex domeſticis ſuis miniſtris viginti tantum apud ſe manere iuſſiſſet (idem & a Saixio Columbierſioque eandem eremum ingreſſis factum) reliquos domum redire, filiiſque ſuis parere in poſterum voluit. Quis fuerit tum Sabaudiæ habitus, qui ſingulorum animi, quæ digredientium a tanto principe lachrimæ, nemo facile dixerit. Cæterum in Ripalliis exiſtenti Amadeo varij cum monaſterij illius præfecto (Priorem appellant) viro ſanctitatis admirandæ, fuere congreſſus, varij ſubinde ſermones, plurimumque hominis optimi conſuetudine delectabatur. Cæterum eundem repetenti ſæpius ſermonem dicentique Amadeo, hominem qui mundi huius curis moleſtiiſque renunciaſſet, ſibi non videri abſimilem nautæ qui poſt grauiſſimos exantlatos in æquore labores, tranquillum tandem tutumque inuectus portum, aliorum cum pelagi tempeſtatibus aduorſiſque fluctibus non ſine naufragij periculo luctantium, ex loco tuto, ſui iam ſecurus, certamina lætus videt. Non quia (vt quidam inquit) vexari quenquam eſt iucunda voluptas, Sed quibus ipſe malis careas quia cernere ſuaue eſt.

„ Nunquam, princeps ſereniſſime (ſubinfert ille) infe-
„ licis mundi huius decurſum verius meliuſque, quam
„ maritimæ contuleris nauigationi. Quemadmodum
„ enim videmus, eos qui nauigandi mariſque ſunt inſueti,

ſalo

salo nauseaque confectos, grauem illum tetrumque » sentinæ odorem, & molestam nauis qua vehuntur haud » ferre agitatione, mirabilemque plerunque intra se, sub- » uerso ex frequenti illo inordinatoque pelagi motu sto- » macho, sentire commotionem, cui dum mederi volunt » malo, in phaselum celocemve aliquam ex oneraria de- » siliunt, quasi tempestatis sentinæque vitiis quod confli- » ctentur, nauis magnitudo, non perpetua illa fluctuum » maritimorum faciat agitatio. Eodem quoque modo » nos, quibus mundi huius perpetui quasi fluctus mole- » stiæque mentem vehementer turbant, animumque sem- » per faciunt inquietum, malo illo leuari nos posse certo » arbitramur, si principatibus, dignitatibus, honoribus & » functionibus denique publicis omnibus valere iussis, in » solitudinem nos eremumve aliquam abdamus. Sed de- » cipimur (mihi credite) veri subinde specie, dum non » minus in angusto abiectove aliquo tugurio, quam in » principatu sublimioreve dignitate aliqua constitutos, » mundi nos vndique huius circumstant exagitantque » tempestates. Veniam mihi dabis (princeps illustrissime) » si liberius te quam meæ conueniat fortunæ, compellem. » Fidem enim meam quoniam tibi habes obstrictam, co- » git muneris mei ratio, vt, procul ab omni adulatione » (quod perpetuum malum regum principumque, quo- » rum opes sæpius assentatio, quam hostis euertit) vera te- » cum loquar. Hæc verborum itaque meorum summa » est. Exiguum admodum esse, principum aulas, magna » illa palatia, & frequentes hominum fugere cœtus, si » ipsum te non fugias, disertis id ipsum Seruatore nostro » consignante verbis, cum inquit, QVI VVLT VENIRE »

» POST ME, ABNEGET SEMETIPSVM. Quaſi dicat,
» ſeipſum deſerat, & totum ſe mihi tradat. In eremum
» enim ſolitudinemve aliquam qui ſecedũt, ſi mundum,
» hoc eſt, humanos illos affectus, animorumque vagos
» motus eodem ſecum conferunt, quid admodum quæ-
» ſo illi, quam quod aërem locumve mutant proficiunt?
» Neceſſe ante omnia, princeps ſereniſſime, eſt, vt ani-
» mum mentemque, ab huiuſmodi, quas mundus ſecum
» circumfert vanis curis cogitationibuſque vacuam pur-
» gatamque prorſus habeamus. Militum quippe Chri-
» ſti (inquit D. Hieronymus) perfectio eſt exutam men-
» tem habere a cunctis terrenis negotiis & tumultu ſæ-
2. Tim. 2. » culi, iuxta illud Apoſtoli: Nemo militans Deo, impli-
» cat ſe negotiis ſæcularibus, vt ei placeat, cui ſe probauit.
» Quemadmodum enim fieri haud poteſt, vt qui ſupernis
» interniſque, & quæ ad latus ſunt, vno ſimul tempore
» contemplandis rebus intentus eſt oculus, in propoſitum
» ſibi ſcopum recta feratur: ita quoque ſalutis ſibi pro-
» poſitum ſcopum (qui in ſui odio, & propriæ voluntatis
» abdicatione conſiſtit potiſſimum) haud facile attigerit
» animus, qui humi defixus ſemper, curarumq. perpetuo
» quaſi æſtu quodam fluctuans tranquillitatem om-
» nem auerſatur, neque in altum attollere ſe potis eſt. Cui
» malo obnoxij plerique mortales ſunt, qui aut in volu-
» ptates immerſi, aut auidi honoris, potentiæ, diuitiarum,
» variis inutilibuſque, quas mundus hic agnatas habet,
» cogitationibus, extricare ſe nunquam poſſunt, quique a
» mundo ipſo, ter miſeri infeliceſque deſeruntur, ipſum
» antequam deſerant. Quibus enim vxores nõ ſunt, cum
» fædo plerunque impotentique conflictantur amore,
indomi-

indomitaque, & effrenata ardent ſemper libidine. Ma- »
trimonio iunctos perpetui comitantur angores ſollicitu- »
dineſque, diurni & nocturni circumſtant metus, dum ſi- »
bi cõiugi liberiſque ſuis ſemper aliquid defuturum me- »
tuunt. Qui cælibem ducunt vitam, illos amiſſæ caræ »
coniugis cruciat deſideriũ, & liberos ſibi ex ea natos ve- »
lint. Alios opum diuitiarumque per fas nefaſque conge- »
rendarum tranſuerſos abripit inſatiabilis & ſine modo »
cupido, illique vni ſtudio cætera poſt habent. Sunt »
quos cupidos querelarum, iniqua vicinorum aliquem li- »
te demorari, probriſque & maledictis impetere perpe- »
tuo iuuat. Non deſunt quoque qui ob viliſſimi lucelli »
ſpem, importandis exportandiſque mercibus, maximis »
ſubinde periculis vitam exponere non vereantur. Agri- »
culturæ ſtudium (quo libero moderatoque homine ni- »
hil dignius) alios detinet, ſed ita vt toti in eo occupen- »
tur, neque laboris vllum nocte dieque faciant modum. »
Alium alius quæſtui faciendo propoſitum habet ſco- »
pum: neque dies vlla eſt, quæ non aliquas ſemper ani- »
morum ſerenitati obducat tenebras, & caligine quaſi »
quadam homines illos inuoluat; vſque adeo vt & no- »
ctes etiam totas, quieti alioqui a natura deſtinatas, in- »
ſomnes plerique mortalium, recurrentibus animoque »
ſemper obuerſantibus iiſdem illis diurnis actionibus co- »
gitationibuſque tranſducant. Verum enim vero finem »
vti faciam, nullum aduerſus omnia hæc animum hu- »
manum varie inquietantia diſtrahentiaque ſemper ma- »
la, præclarius præſentiuſque reperire remedium eſt, »
quam vt blandientem plerumque illecebris ac incita- »
mentis peccandi mundum hunc valere ſerio iubea- »
mus,

» mus: hoc eſt, vt facto inter corpus animumque diuor-
» tio, repudij animus corpori libellum mittat, vtque ſua
» ſibi habere corpus iubeat, nihil ſibi commune cum illo
» retinens. Incidentes verò calamitates, quas effugere mor-
» talium nemo poteſt, velut aſperos eſſe ventos, quibus
» noſtra in hoc procelloſo mari nauigatio, dum ad æter-
» næ ſalutis tendimus portum, nunquam non ſit expoſi-
» ta, impauidus cogitet. Inſuper vt non ita penitus in ali-
» cuius nos tradamus amicitiam, ab eo vt ſeparari diuelli-
» que graue nobis deinde moleſtumque ſit, vt locus nul-
» lus, nulla ita nos teneat afficiatque vrbs, eam reliquis
» domiciliis vt præferamus, inuitique inde, alio migra-
» turi, aliaſque petituri ſedes, auellamur. Plurimum quo-
» que eodem contulerit, nihil ſi priuatim, nullos agros,
» ædes nullas, pecora nulla, nullas denique poſſideamus
» opes, veriſſima malorum omnium irritamenta, & quæ
» poſſeſſæ mille nobis ſupremi in nos Numinis iram con-
» citandi præbent occaſiones, amiſſæ animum varie ex-
» cruciant. Hac ſerenitatis præclara face animis noſtris
» prælucente, hac mentium parta tranquillitate, dictu mi-
» rabile, quãta protinus in nobis animorum fiat commu-
» tatio, adeo vt veteris illius naturæ poſitis exuuiis, in no-
» uum prorſus aliumque transformemur hominem, red-
» damurque perquam idonei recipiendis, quæcunque di-
» uino illi ſpiritui mentibus noſtris infundere viſum fuerit
» donis. Quemadmodum enim, cera niſi prioris figuræ
» deletis veſtigiis, formam aliam nullam admittit: ita ani-
» mus nullam veræ virtutis, niſi quod partim infudit na-
» tura, partim praui paulatim affixere mores, ſublatum
» penitus vitium ſit. Quæ res vno vitæ ſolitariæ beneficio
comparari

comparari commodiſſime poteſt, quippe cui longo »
vſu, diuturnoque exercitio efferueſcentes animi motus »
illos comprimere, & in rationis adigere obſequium, fa- »
cile ſit. Quo enim modo feras immaneſque beſtias ci- »
curari paulatim, tractabileſque & diſciplinæ cum tem- »
pore capaces magiſtrorum diligenti cura fieri videmus, »
eodem quoque quæ animos noſtros efferare, peſtifero- »
que ſuo veneno inficere ſolent, faſtus, venus, odium, »
auaritia, & id genus vitiorum portenta, ſuccidi eradica- »
rique paulatim, & rationi locum tali ſeceſſu facere in »
confeſſo eſt. Quippe pietatis vis eſt, vt, cum abiectis »
longe infra ſe terrenis rebus omnibus, cæleſtes ſolum- »
modo meditetur quæratque, cogitationes quoque »
actioneſque omnes ſibi conformet. Profecto cui eum »
felicitatis portum attingere Dei beneficio datum eſt, næ »
ſolida is terfælix, meo iudicio, ad veram virtutem fun- »
damenta iecisse conuincitur. Neque vt aliter accidat fieri »
poteſt, cum diuinis decantandis laudibus intenta ſem- »
per lingua humanum loquitur nihil, auerſique ab omni »
caducarum mortaliumque rerum & quicquid ſui pul- »
chritudine mentem noſtram diſtrahere, & in ſui nos »
amorem attrahere queat, obtutu oculi, vniuerſitatis hu- »
ius contemplandæ fabricæ toti ſunt intenti, admirantur- »
que & adorant tot præclarorum admirabiliumque ope- »
rum architectum atque opificem. Cum procul quoque »
ab omni turpium fabellarum obſcænarumque cantile- »
narum (quæ animis bene conſtitutis expugnandis ve- »
ra certaque inſtrumenta, & validæ quaſi machinæ quæ- »
dam ſunt) auditione aures. Geſſantibus quippe volu- »
ptatum illecebris illis omnibus, quibus mens humana »

,, occupata delinitaque, varie distrahi & in auia abripi vt
,, plurimum solet, fieri non potest, quin in se paulatim
,, illa reuersa, suismet adminiculis, alienæ, præterquam di-
,, uinæ opis, haut indiga, ad veræ virtutis decus citato pro-
,, peret gradu, plenamque atque perfectam tandem æter-
,, næ illius essentiæ cognitionem percipiat: cuius semel in-
,, flammata accensaque desiderio, terrenarum protinus
,, rerum omnium obliuiscitur, diuinisque contemplandis
,, rebus adeo immoratur intentaque est, vt vix cibi potus-
,, que capiendi libidine vlla tangatur, æternæ illius fælici-
,, tatis dulcedine, & suauitate admirabili ob oculos sem-
,, per obuersante & humana illa omnia demorante. Ad
,, quam rem consequendam profuerit plurimum, homi-
,, num diuino cælitus afflatorum Numine, lectitasse scri-
,, pta, eorumque, quos vitæ puritas innocentiaque cæle-
,, stibus illis spiritibus aggregauit (quos nobis tanquam
,, præsentia viuaque ad virtutem exempla imitandos pro-
,, ponere debemus) vitas & res gestas intueri semper, vt ad
,, earum normam vitam nostram exigamus compona-
,, musque, & quemadmodum pictores, vt oppositam sibi
,, a magno aliquo artifice depictam tabulam, quam pro-
,, xime exprimant, diligenter ad omnia, etiam minima
,, quæque, vt ductus lineamentaque omnia assequi pos-
,, sint, attendere videmus: ita quoque & nos ad ea quæ a
,, purioribus illis animabus imitanda nobis relicta sunt,
,, quam proxime (præclaro ad posteritatem exemplo)
,, mores nostros conformare, eorumque haud iniucunda
,, recordatione perfrui cõuenit, supremi ad hoc Numinis
,, feruentissimis assiduisque precibus inuocato auxilio:
,, quo si confirmemur, faustum, si (quod absit) destitua-

mur,

mur, infaustum prorsus quicquid conabimur sortietur »
exitum, & vanus omnis noster erit labor. »

Hæc fere fuere quæ de mundo rebusque ad mundum pertinentibus deserendis, præclara, neque ducis auribus ingrata, complexus oratione vir ille sanctus Amadeo ob oculos ponenda putauit: quod cum secessum vitamque solitariam, & ab aulæ disiunctam strepitu delegisset, res tamen maximi momenti, ad ditionum suarum spectantes statum, suo nihilominus arbitrio reseruasset. Ingens hoc ipso anno qui a nato Domino fuit MCCCCXXXIX. procerum ecclesiasticorum Basileæ MCCCC.XXXIX.
(in Heluetiis ad Rhenum ea sita ciuitas) conuenit numerus. Quod eo loci Hussitanæ Bohemorumque doctrinæ exstirpandæ, ecclesiæ totius Christianæ concilium, conuentumque Marthinus eo nomine quintus, & post eum Eugenius quartus pontifices indixerant; Iulianusque cardinalis Cæsarinus ab ipsomet Eugenio pontifice, vt concilio illi cum legati apostolici titulo præsideret, Basilæam ab anno inde sæculi eius XXXI. (quo ipso indictio ea facta) missus fuerat. Cæterum post crebras frequentesque cum eo hominum genere institutas habitasque disputationes, cum ad procerum ecclesiasticorum vitam moresque reformandos deuentum tandem esset, Philippus Mediolani dux (qui capitali in Eugenium flagrans odio, nullum non hactenus mouerat lapidem vt orbis totius Christiani vtriusque ordinis proceres principesque, missis etiam in eam rem legationibus aduersus eum, variis illi grauibusque obiectis criminibus, concitaret) ea arrepta occasione, Eugenium grauiter in pleno patrum consessu accusat, efficitque tan-

dem vt plerisque etiam cardinalium (qui suo priuatim nomine Pontifici erāt infensissimi, reliquos enim factio Arragonica ob Neapolitanum suscepta regnum hostes illi fecerat) in suam opinionem pertractis, communi omnium calculo (proceribus etiam sæcularibus plerisque in eam sententiam euntibus) Eugenium pontificatu priuandum, aliumque illi substituēdum esse, censeretur. Dicitur, ea re cōstituta, Eugenio Pontifici dies, vt de iis quorum accusabatur, in pleno se concilij illius consessu coram purgaret. Vocatus sæpius cum non compareret, sed legatos tantum quosdam mitteret (qui ipsi statim vt Basileam venere aduersariis eius se iunxere) Concilij proceres, Plaisanceus, Bononiensis, Venetus. Arlesius, Arragonius & Cyprius cardinales Eugenio contumaciæ condemnato, pontificatuque, concilij generalis obtenta authoritate, priuato (Sigismundus quippe imperator, qui vitandi schismatis caussa, Eugenio prudenter hactenus fuerat patrocinatus, paulo ante mortem obierat) Amadeum hunc nostrum, sanctitatis pietatisque apud omnis ordinis & homines opinione clarum, in eius locum (vehementer eam vrgentibus rem, Philippo Mediolani duce, qui Amadei filiā vxorem duxerat, & Cardinali Cyprio, cui cum Sabaudica familia vetus intercedebat affinitas) Felicis ei quinti nomine indito, substituunt, Eugenio nequicquam publico consessu concilio illi authoritatem abrogante, & aliud in eius locum in Ferrariensi vrbe (quod Florentiam deinde, peste eo in loco grassari incipiente, fuit translatum) indicente. Amadeo in hunc modum pontifice electo, mittuntur protinus qui electionis illius apud Ripallios existentem certiores faciant.

ciant. Excusare primo omnibus se modis Amadeus,& tanto se fastigio splendorique sustinendo imparem prorsus dicere, cum quod rebus terrenis (ad quas redire animus haud esset) iamdudum renuntiasset, tum quod militiæ assuetus hactenus, ecclesiasticarum rerum nullis imbutus esset rudimentis. Supremum illum magistratum alij nulli deferri verius esse, quam qui ætatem omnem in eo vitæ genere consumpsisset. Pessime rebus suis consulere & ingens in suum caput accersere periculum, quicunque ecclesiasticarum rudis rerum, ad eam dignitatem adspiraret. Varia eius rei exstare exempla, & visum id salutis anno MCCXCIIII. cum Petrus Moroneus anachoreta professione, Celestini assumpto nomine, eremiticam vitam cum pontificia commutasset. Ille enim quod eius in se rei,cuius rudis ignarusque esset, suscepisset administrationem, Pontificatu mense eius sexto abdicato, in carcere vitam tandem, animi mœrore confectus, finiit. Secundæ enim res (vt quidam ait) acrioribus stimulis animum explorant, quia miseriæ tolerantur, fælicitate corrumpimur. Quid si idem & mihi, idem qui profiteor vitæ genus, contingat? Hæc quidem in pontificatus deprecationem multis verbis allegabat Amadeus. Sed Bolonierij, qui Cancellarij apud eum fungebatur munere, & legatorum,quos Mediolani dux Philippus miserat, cedens tandem rationibus, liberorumque suorum (qui in magna felicitatis suæ ponebant parte, quod patrem suum, singulari suo merito ad id fastigij peruenisse gloriari possent) victus precibus, mutato consilio, in patrum concilij potestate futurum se dixit. Quibus verbis electione comprobata, pontifi-

cij protinus ei pontificiam induto vestem a legatis (ita enim facere iussi erant) delati exhibitique sunt honores. Ipse paulo post ditionum suarum nobilitate vniuersa comitante, Basileam proficiscitur. In quam vrbem, deducentibus cardinalibus, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, præsulibusque reliquis, & qui cōcilij illius caussa eo venerant, theologis, iurisconsultisque omnibus, vt venit (& quidem in tanta vtriusque sexus omnis dignitatis & omnis ætatis hominum, qui ex omnibus Christiani orbis partibus ad rei nouitatem accurrerant, frequentia, vt plurimi conferta multitudine oppressi interirent) sacris per dierum aliquot, iuxta receptum in ecclesia morem, interualla, gradatim initiatur, episcopali inde (ceremoniis solennitatibusque quibus ad eam rem vti consuetum est, interuenientibus omnibus) insignitus dignitate, ad exstructum ex aduerso ædis eius vrbis primariæ theatrum, latus vtrunque cardinalibus diaconis duobus claudentibus, deducitur. Ibi postquam assedisset, qui ad dextram erat cardinalis pontificium sacrato vertici galerum, episcopali prius per eum qui læuam cinxerat, sublato, imponit: purpuratis reliquis cæteroque clero cum ministerio aulico omni in ecclesiastico decentique habitu atque cultu vtrimque circumstantibus, incondita hominum reliqua multitudine festis vocibus acclamante, & fausta lætaque omnia nouo pontifici imprecante. Inde eodem illo cardinali, qui sacra tiara caput Amadeo cinxerat, alteroque pontificias de more pro suggestu venias, illo Latinis, vernaculis verbis hoc, publicantibus, ad Dominicanorum sodalium ædem solemni pontificaliq. pompa Pontifex nouus deducitur,

ducitur, comitantibus quotquot concilio intererant proceribus, qui equites omnes iter hoc peregere. Ordo autem comitatus erat talis: Primi equitabant qui cardinalibus præferri solitas gerebant peras, domesticique eorum cæteri: hos pontificij sequebantur ministri (inter quos qui a cubiculis Pontifici erant, peras gestabant rubras) & hos cardinalium propinqui affinesque. Horum proxime premere vestigia duodecim ex eorum numero, quibus equorum commissa cura (Angarios vulgo vocant) rubro singuli vexillulo, in quo pontificia videre erat insignia conspicui. Pone hos Basiliensis vrbis magistratus, signiferque ibant: qué ex sodalitio Teutonicorum equitum quidam, sodalitij ipsius gestans insignia, crucem nimirum nigram in argenteo scuto, sequebatur: & hunc Sabaudicæ nobilitatis non postremus, vexillum pontificium Sabaudicis permixtum insignibus, præferens: infra hunc adequitare is cui sodalitij equitum Hierosolymitanorum vexillum gestandi demandata erat prouincia. Horum signiferorum, quibus vehebantur equi phalerati erant, ipsi autem, galea dempta, cataphracti omnes, & paludamento serico, in quo sua cuiusque videre erat insignia, conspicui. Post signiferos duodecim generosissimi albentes phalerisque insignes & regio instrati ornatu ibant equi; quibus ex coccineo serico frontalia fimbriis auro intextis purpuraque distinctis erant: quatuor inde nobiles scutati, coccinum singuli galerum summo baculo præferebant. Horum vestigium continuum sequebantur cubicularij pontificij, & hos principum legati nobilitasque Romana omnis: quos subdiaconus Apostolicus pontificiam ferens

crucem,

crucem, ſequebatur, cui apparitores virgis caduceoque inſignes aderant duo. Poſt hos ex iis qui Pontifici maxime erant intimi duodecim, rubro omnes veſtitu facem ſinguli albam,duo alij argenteam ſinguli lucernam cum ſuo lumine ſacræ venerandæque hoſtiæ (quæ ab aſturcone albo ſub vmbella, quam circumdederant aulæa purpura auroque fulgentia,& pontificiis decorata inſignibus, geſtabatur) præferebant. Pone hoſtiam ibat ſacriſta:& poſt eum illi quibus concilij patres pro librariis amanuenſibuſque (ſecretàrios vulgùs appellat) vtebantur. Erat inter hos Æneas Syluius, is cuius paulo ante meminimus. Proximum his agmen, conſiſtorij pontificij aduocati cantoreſque, & ſcripturarij, ſiue actorum conſcriptores, & qui a rationibus erant. Hos ſequebantur ſubdiaconi duo, Græcus Latinuſque. Inſtratis poſt hos equitabant equis archiepiſcopi, epiſcopi, abbates & eccleſiaſtici præſules reliqui, quos proxime cardinales, & hos ipſuſmet tandem exiguo interuallo, Pontifex equo albo, & regio coccinoque ornatu inſtrato ſublimis ſequebantur, ſubeuntibus geſtantibuſque viciſſim vmbraculum octo ex proceribus. Ingens dextra læuaque Pontificem nobilium armatorum ad corporis cuſtodiam delectus comitabatur numerus. Poſt hos deſignator hoſpitiorum curiæ (marſchallum appellant) miſſilia, vbi conferti maxime homines (omnis enim ciuitas ad excipiendum ſpectandumq. nouum Pontificem effuſa erat) iacere & quidem ad arcendam, quæ circumſtabat multitudinem, ne gradienti Pontifici impedimento eſſet, proculius. Vltimi ibant qui ex Germania, Gallia, Italia, Hiſpania,& Sabaudia magno

venerant

venerant numero viri nobiles. Ædem Dominicanorum ſodalium ingreſſus Pontifex, vbi populo qui accurrerat bene fuiſſet precatus, cardinalibus proceribuſque cæteris pedes oſculandos præbuit, deinde ſumptuoſiſſimo epulo omnes ſplendide, & pro pontificia dignitate opipare in Baſilienſis præſulis ædibus excepit. Magiſtratibus inde miniſtriſque curiæ ſuæ conſtitutis, viros aliquot graues, doctos & ſanctitatis opinione claros celebreſque in cardinalium allegit collegium. Erat inter hos Ioannes monachus Dominicanus, vir concionibus publice habitis conſpicuus, qui paulo poſt deceſſit; & celebris ille Decretorum doctor Panormitanus, qui a Pontifice Eugenio Baſileam legatus miſſus, quæ pro iure eius confirmando allegaturus erat decreta, canoneſque iis ipſis, qua valebat eruditione, gratiaque, aduerſus eum, infami nũdinatione vſus eſt: ſed hic cardinalatu tandem abdicare ſe coactus, in patriam ſuam inglorius rediit. Amadeus quoque Thalarius Lugdunenſis archipræſul, Ludouicus Romanus, & Ludouicus Allemanus archipræſul Arleſius (admirandæ pietatis eruditioniſque viri omnes, adeo vt poſtremus miraculis quoque mortuus inclaruerit) purpureo donati fuere galero: ſed non diu admodum, fato paulo poſt ſublati, priores duo eo vſi ſunt. Pleriquefuere tum præſules, quos Eugenium deſeruiſſe grauiter doluit pœnituitque, eos ſupplices ſibi in gratiam ſecum redire paſſus ille eſt, humaniſſimeque habuit. Diuiſa ſciſſaque hunc in modum deteſtando ſchiſmate (quod ſeptimum & viceſimum fuit) cum non leui orbis totius Chriſtiani incommodo ſacroſancta eccleſia, Galli primo Heluetiique Fe-

lici fauere, cum quibus conſpirare Mediolani dux, Sabaudi, Pedemontani, Neapolitanique. At ab Eugenio potior nihilominus Italiæ ſtabat pars: Veneti in primis (qui Eugenio ciue gloriabantur) Florentinique & Thuſcia quaſi vniuerſa, pro qua graue longumque cum Mediolanenſi duce & Hiſpano rege bellum Eugenius geſſerat. Burgundiæ quoque dux Philippus ſolus inter Galliæ proceres (ex Felicis vxoris fratre genitus licet) Eugenio adhærebat, diſſidio quodam, quod cum Felice illi olim interceſſerat (dum cœptum ob Beauieloiſium dominatum, cum Borbonio duce bellum Felix trahit, & lentius ſegniuſque, ambos in gratiam inter ſe reducendi cupidus, adminiſtrat) motus. Huic principi quia magnæ tum opes, magnæque erant clientelæ, facile ille reges principeſque Chriſtianos cæteros, in ſuam tandem pertraxit opinionem, Eugenioque adiunxit. In Felicem imperator Fredericus eo nomine tertius primo propenderat: ſed eo paulo poſt deſerto, in Eugenij conceſſit partes. Germani, quia medij erant animo, neutros ſe medioſve appellare. Enimuero aliquanto tempore factiones hæ diuiſioneſque Chriſtianum exercuere orbem; donec Eugenio alios prorſus mores induente, & pro ſeueritate crudelitateque (quibus peſſimis vitiis præſulum procerumque animos vehementer a ſe alienarat) clementiam beneuolentiamque prudenter amplectente, tanta protinus animorum facta commutatio eſt, vt regum principumque & mortalium reliquorum omnium ſtudia erga Felicem prorſus deferueſcerent. Quod cum Mediolani dux Philippus (qui vnus excitatæ illius aduerſus Eugenium tragœdiæ author fuerat) animad-

uerteret, dedecori sibi futurum existimans, si solus animum aduersus Eugenium obstinaret, fœderis quod inter Italiæ proceres initum tum, author fuit. Illi fœderi Eugenius quoque pontifex cum subscripsisset, Imola Bononiaque vrbes & Flaminia vniuersa ad eum, ex fœderis illius legibus rediere. Quem Bononiensibus tum præfecit (id enim obiter, propter rei nouitatem factique atrocitatem, inserendum hic putaui) Balthasarum Offidam, nullis hominem literis, sed vafrum astutumque, dolo comprehensum Franciscus Sfortia (fœderis inter Venetos Florentinosque dux) corio vrsino recens detracto, viuum insui iussit, manuum membrorumque reliquorum omnium vsu illi adempto, sed cibo abunde præbito. Qui vermibus ex recenti illo corio magno enatis numero, paulatim absumptus, & diuturniore simul pædore exanimatus vitam misere (lento sublatus morbo) finiit. Sfortiam mouerat quod homo crudelis plurimos viros optimos, & in nulla deprehensos noxa, quod res nouas eos Bononiæ moliri posse, temere suspicaretur, nulla legum seruata forma de medio sustulisset (& inter hos Italorum nobilissimum Antonium Bentiuolum, quem per colloquij speciem comprehenderat) idemque de Sfortia facere constituisset. Crediderim auaritiam sæuitiæ caussam præbuisse, nec quicquam homini huic crudelissimo visum turpe quod esset quæstuosum. Diximus paulo ante, Burgundiæ ducem Philippum solum inter Galliæ proceres Eugenij sequutum partes, cæteris, vt Felicem desererent authorem fuisse. Idem cum & Galliarum regi Carolo eius nominis septimo persuadere conaretur, perfecit tandem vt pessimæ

huius in ecclesia diuisionis regem tædere inciperet, vtque cogitationes eo tandem suas conuertendas existimaret, vt male inter se concordes Eugenium (cuius caussam meliorem esse censebat) Felicemque in concordiam reduceret. Cui rei dum non intermisso nocte dieque labore, totus intentus Carolus rex est, crebrasque nunc Romam, nunc Basileam, nunc in Sabaudiam mittit legationes, Eugenium (cui iam Germania omnis, publica ad eum missa legatione, se submiserat) lethalis corripit morbus, ex quo paulo post ætatis anno sexagesimo sexto, pontificatus XV. & a nato Domino MCCCCXLVI.
MCCCC. XLVI. *al. XLVII. ad VII. cal. Martias decedit. In eius locum Cardinalium omnium suffragiis Nicolao quinto surrogato, Sabaudiæ dux Ludouicus Felicis pontificis filius, concordiæ in ecclesiam inuehendæ, tollendique perniciosissimi illius schismatis cupidus supra modum, ad Galliarum regem Carolum in Bituriges mittit, qui suo illum nomine vehementer obsecraret, rationem aliquam inire ne grauaretur, quo debitus Nicolao pontifici honos, debitumque ab omnibus præstaretur obsequium. Plurimum quippe illi dolebat quod totius illius schismatis caussam omnem in vnum solumque patrem suum conferri passim videret, & quidem præter meritum vllum familiæ Sabaudicæ, quæ singulari semper obseruantia Catholicam Romanamque ecclesiam fuerat prosecuta. Allatis eodem illo tempore ad Carolum regem de Nicolai pontificis electione literis, quanquam ex senatus sui consilio pro supremo sibi subditisque suis Nicolaum habendum decreuisset pastore, non tamen committendum sibi existimauit, vt a cœpto pacificandæ in vniuersum

vniuersum ecclesiæ opere desisteret. Legatos in eam rem Lugdunum mittit, Ludouicumque Sabaudum ducem idem vti faciat, simul vt & Basilea eodem mittatur, sedulo monet. Conueniunt proximo Iulio mense Lugduni præter legatos regios, archipræsul Treuirensis, & quos præsul Coloniensis Saxoniæque dux (qui in Galliam sub illud ipsum tempus ad Carolum regem eius ipsius negotij caussa venerant) misere. Accurrerant quoque a Felice pontifice eodem missi, Ludouicus Allemanus Arlesij cardinalis & Præpositus Moniouensis. Post varia Lugduni habita colloquia, negotioque in mensem vsque Nouembrem extracto, placet tandem vt Genevam omnes se conferant, quo coram cum Felice collocuti, eiusque ex ipsomet mente intellecta, certi quid statuere deinceps possent. Illis ad profectionem hanc se parantibus, aduenere oportune admodum Dunoisij comes a Gallo missus rege, legatiq. aliquot Angli, qui vna cum reliquis, & archiepiscopo Embrunensi, Malicorneoque regulo, & Massiliensi præsule Siculi regis legato, Geneuam omnes abeunt. Cæterum cum eorum quæ Geneuæ conuenerant, Nicolaus pontifex pacis auidissimus factus certior, missos a regibus principibusque ad se legatos, cardinaliumque collegium ad deliberationem adhibuisset: & regum, Galli præsertim filiique (cui ante cæteros res ea cordi erat) & principum reliquorum vehementissimis motus inductusque precibus, plura tandem multo quam constituerat, aduersario Felix concessisset, pristinam protinus, tenebris summo cum mortalium omnium gaudio pulsis, tranquillitatis faciem ecclesia recepit. Felix quippe qui inuitus pontificatum

ſuſceperat, Bolomerij, hominis animo perfiſi & ſubdoli, auaritiam ac libidinem occultantis, & cardinalium quorundam, quibus cardinalatu ſe abdicare durum videbatur (erat inter hos Panormitanus Abbas) reiectis rationibus, quibus turpe illi futurum demonſtrare conabantur, ſi nulla quæſitum ambitione, ſed vltro abſenti a concilij patribus delatum pontificatum, quem totos iam annos nouem poſſediſſet, deponeret; regum ſe principumque (quorum legati idem ab eo quod a Nicolao pontifice, contendebant) voluntati permiſit: & quia ante omnes priſtinam eccleſiæ faciem tranquillitatemque reſtitui cupiebat, concilio Baſilienſi (quod paulo ante, veniente cum magna militum in eas oras manu Ludouico Delphino Viennenſi, Caroli Galliarum regis filio, dilabentibus præ metu patribus, fuerat ſolutum) authoritatem omnem abrogat, eoque Lauzannam tranſlato, poſtquam conuentum vnum (ſeſſionem appellant) celebraſſet, pontificatui tandem in pleno cardinalium procerumque reliquorum conſeſſu publice palamque, omnibus qui aderant vehementer admirantibus, renuntiat, & ius omne quod ad eum hactenus habuerat, in Nicolaum quintum Pontificem, cum ſingulari admirandaque abiectione animique ſubmiſſione transfert. Quam in tanto principe, tot regum procerumque affinitatibus præfulgente, admirati ſingularem modeſtiam, concilij illius Lauzannenſis præſules, publico cum elogio proſequendum celebrandumque decreuere. Quod in hæc conceptum verba:

„ Sacroſancta, Lauzannenſis ſynodus in ſpiritu ſancto
„ legitime congregata, reuerendiſſimo & cariſſimo filio

Amadeo,

Amadeo, pridem Felici Papæ quinto, ſalutem & om- »
nipotentis Dei benedictionem. Tam maxime de vene- »
rabili eccleſia meritus es, vt præſentes habeant vberri- »
mam tuarum laudum memoriam, futuris quoque tui »
nominis felix ſempiternaque recordatio relinquatur. Tu »
ad eccleſiæ ſubſidium euocatus quanta vnquam fuit »
perſecutione vexatæ veniſti. Tu illi profuſa liberalitate, »
ſumma induſtria, exacta diligentia, dedita opera opitu- »
latus es. Tu tandem tranquillam populo Chriſtiano »
concordiã reddidiſti pariter & pacem. Leguntur quam »
multi qui belli paciſque tempore inſeruierunt eccleſiæ, »
commemorandis per omne ſæculum obſequiis: ſed per- »
ſonæ cauſſa, rerum temporiſque diſparitas ſuperemi- »
nentiam meritorum coarguunt. Nouit orbis vniuerſus »
ſanguinis tui regiam claritatem: vidit & audiuit quam »
continuas ſollicitudines indeſinenſque certamen, pro »
authoritate ſacrorum generalium conciliorum, & veri- »
tate catholica ſuſtinendis nobiſcum iniſti, opulenta »
quiete abiecta retrorſum. Nunc autem dum per tuæ »
humilitatis excelſum medium pax in omnes Chriſtia- »
nos diffunditur; quo te nomine niſi zelatorem concor- »
diæ, paciſque authorem appellent? Quas ob res congra- »
tulationibus, promeritiſque honoribus perſonam tuam »
proſequi cupiens hæc ſacroſancta in ſpiritu ſancto legi- »
time congregata ſynodus, vniuerſalem eccleſiam repræ- »
ſentans, & inter cætera conſiderans, quod te ipſum par- »
ui facere voluiſti vt pacata quietaque exaltaretur eccleſia, »
Te Sabinenſem epiſcopum, ſanctæ Romanæ eccleſiæ »
cardinalem, ſedis apoſtolicæ in terris & iuriſdictionibus »
dilectorum eccleſiæ filiorum, nobilium virorum ducis »
Sabau-

» Sabaudiæ & principis Pedemontium, ac Montisferrati,
» & Saluciarum marchionum, in comitatu & territorio
» Astensi, nec non in prouincia Lugdunensi citra Sago-
» nam, atque Augustensi, Lauzanensi, Basiliensi, Ar-
» gentinensi, Constantiensi, Curiensis & Sedunensi
» ciuitatibus, & diœcesibus legatum vicariumque perpe-
» tuum facit, creat & nominat. Tibique in sancta Dei ec-
» clesia primum post Romanum pontificem locum pro
» tempore constituit, cōsignat, & decernit: qui quidem ti-
» bi ad suam præsentiam accedenti assurget, duntaxat oris
» osculum exhibēdo. Atque vt altissimi in terris honoris,
» quem sola dilectione vniuersalis pacis contempsisti,
» multa manifestaque in tua persona signa remaneant, ti-
» bi vt habitum, & insignia papalia, demptis delatione
» corporis Christi, annulo piscatoris, cruce in pedibus, ac
» vmbraculo, deferre, ac insigniis ac potestate legati vti,
» quoties te extra terminos tuæ legationis egredi contige-
» rit, valeas. Nec non vt in curia Romana vel generali
» concilio personaliter comparere minime tenearis, conce-
» dit, & indulget per præsentes. Datum Lauzannæ, &c.
» septimo calendas Maij, anno a natiuitate Domini
MCCCC. XLIX. MCCCCXLIX. Præclarum, hercule, & tali dignum principe (cuius actiones omnes cum pietate modestiaque, & boni publici cura semper fuere coniunctæ) eulogium. Schismate omni ea cessione sublato, pristinaque ecclesiæ tranquillitate restituta, Ripallios ad pristinum vitæ genus Amadeus rediit: vbi diuinis piisque meditationibus actionibusque totus intentus, sæculi tandem
MCCCC. LII. eius anno (vt plerique opinantur) quinquagesimo secundo (alij enim, quinquagesimo demum nono obiisse scribunt)

bunt) mense Ianuario, non sine comparatæ sanctitatis opinione decessit, sepultusque fuit. fælix (inquit Pius secundus Pontifex, cuius sub Æneæ Syluij nomine paulo ante meminimus) princeps, si senium suum ecclesiasticis titulis non fædasset. Scribit Amadeum hunc Bodinus, cum de marchionatu Saluciarum cum Delphino contenderet, & sua se voluntate ad Galliæ senatum vterque cōtulisset, victum fuisse: ac rursus alio iudicio anno MCCCC. fractum, & omnem caussam restituere damnatum. Ab Amadeo hoc statutorum Sabaudicorum, anno sæculi illius tricesimo, mensis Iunij die XVII. libri quinque publici facti sunt, quibus hic præfixus titulus: Nos Amadeus dux Sabaudiæ, Chablaisij, & Augustæ princeps, marchio in Italia, comes Pedemontium, Gebennensium, Valentinensis, & Diensis, dominusque ciuitatis Niciæ, & Vercellarum. Author est Paulus Iouius, Philippum Mediolani principem, priorem vxorem securi percussisse, vt Amadei huius filiam euentu sterilem duceret: non sine dote modo confectis nuptiis, verum, vt soceri societatem promereret, vltro traditis Vercellis.

*Margaritã alij, nonnulli Annam, plerique Catharinam appellant.

*BONA Burgunda Philippi audacis Burgundiæ ducis filia, infans infanti Amadeo desponsa. Sunt qui filiã fuisse scribant Philippi Mariæ vicecomitis Mediolanensis, sed errant. Ille quippe Amadei huius filiam Mariam vxorem habuit. Amadeo hoc Sabaudiæ tenente sceptra, imperabat per Hollandiam, Hannoniam atque Zelandiam IACOBA BAVARA, Ludouici Bauari imperatoris nepote genita, mulier genere atque forma, præterea amplo Dominatu satis fortunata, at viris non item: quam annis totis nouem & decem, quibus imperio illo potita est, omni ratione potentior, & res cunctas ex lubidine magis quam ex vero celebrare obscurareque solita fortuna, mirabiliter exercuit, infractam impauidamque ad omnia, & quæ virilibus curis fœminarum vitia exuerat. Ad hanc cum mater Margareta Ioannis Burgundiæ ducis, & Bona huius soror ingentis pretij munera varia per adolescentes aliquot nobiles misisset; neque maximis domi forisque gestis bellis exhausta, suppeteret, quo adolescentes illos nobiles remuneraretur; retinendi auida honoris, ad Ioannem Montfortij mittit vicecomitem (Hollandiam eius nomine paulo ante is rexerat) qui mutuum ab eo argentum posceret. Ille multis se excusare verbis, dicereque, pecuniam suam omnem, in eos sumptus quos in

LVDOVICVS dux.

PHILIPPVS Geneuæ comes, liberis carens.

AMADEVS, dux Achaiæ Eliæ Reusnero, cæteri enim eius non meminere.

ANTONII duo prima ætate exstincti.

MARIA vxor Philippi Mariæ vicecomitis Mediolanensis, cui anno MCCCCXLVII. nubit. Quod e vomica circum seniora laborabat, cum viro nunquam rem habuit. Eo autem defuncto, cœnobium quod ipsamet exstruxerat, ingressa reliquum ibi vitæ transegit. Priorem vxorem Beatricem Tendam Facinij Canis viduam, ream adulterij cum Orumbello citharœdo admißi, nec in tormentis quicquam contra pudicitiæ decus confitentem, securi percusserat Philippus, vt domum vacuam nouo scilicet matrimonio faceret, quasi imparis (inquit Iouius) coniugij pertæsus, cuius non dubiis auspiciis ad imperium peruenisset. Illa certe intempestiuæ libidinis, & maioris imperij auida, vix detersis mortuo priore marito lachrimis, inauspicati coniugij thorum subiens quater centena millia aureorum numum dotis nomine dinumerarat.

MARGARETA (Sophia aliis) ter nupta, Ludouico tertio Andegauensi, Siciliæ regi; Vlrico octauo comiti Wirtembergensi, cui Henricum

Hollandica illa eius nomine obita administratione fecisset, a se erogatam. Eandem cum & apud alios, idem rogatos, tulisset repulsam, tristis supra modum, & quid rerum tandem ageret incerta, Franconem Borsalium, prima nobilitatis virum, factiosumque opulentumque accersiri ad se iubet. Mittendi ad eum Bauara author fuit Guilelmus Bieus, Godelsuum appellant alij, equique quo Iacoba vehebatur curam habuisse aiunt. Cum semel iam atque iterum vocatus ille venisset, neque ad colloquium admissus (quod illo conuento sibi haud opus esse Bauara diceret) domum redire iuberetur (statim enim Franconem Bauara vt vidit, animo confusa, mutui apud eum, propter repulsæ metum, quod contrarias ille hactenus sustinuisset partes, mentionem facere non sustinuit) ex Guilelmo tandem Bieo, quid rei ageretur edoctus clam, Accipe, inquit, Guilelme arculam hanc cum clauibus (in illa magna auri vis est) eam ad Dominam nostram deferto: ex ea quantum lubet, sibi sumat, petere obsecrateque

ricum comitem peperit, ex quo Henrico nata Maria prior vxor Henrici Brunswicensis. Tertius illi vir Ludouicus comes Palatinus Rheni, cui Philippum peperit electorem Palatinum, maritum Margaretæ Bauariæ ducis. Obiit Ludouicus anno MCCCCXLI. *Philippus vero* MDVIII. *Alij Margaretam hanc filiam fuisse aiunt Amadei noni; sed mihi id nunquam probauerint.*

MARGARETA *altera, discessit innupta.*

BONA *comes Montfortensis. Duarum harum posteriorũ Amadei filiarum, qui non meminere, in earum substituũt locum, Ioannam, quam nuptam fuisse aiunt Ioanni Iacobo marchioni Montisferratensi, eique peperisse Ioannem, Bonifacium & Alicium.*

me, imo magni ita si faciat, beneficij habiturum loco, illi dicito. Cum sæpius iam in hunc modum admiranda liberalitate Bauaræ necessitatem ille subleuasset, & plurimum sibi superesse diceret, quo pro voluntate arbitrioque suo vti illa, quandocunque vellet posset, vehementer eius sibi conciliauit animum. In eius itaque conspectum ille vt venit: Amplius, inquit illa, est, quod tibi debeo Franco, quam vt soluendo par sim: quare quoad viues nunquam tibi gratiam redditam putaueris, semper apud me integra erit, denique nihil me sciente frustra voles. Altius quam quisquam crederet ea Iacobæ comitis verba in Franconis descendere pectus, præsertim cum sermonem illa suum hisce clauderet verbis; Quando itaque grandi huic tuo in me beneficio compensando meæ impares (vti dixi) Franco facultates sunt, totam ipsam me tibi dedo dicoque. Ille hospitio inde exceptam regioque cultu habitam, de matrimonio compellare ausus, vxorem tandem duxit. Ægerrime eas nuptias Burgundiæ dux Philippus, auunculo Bauaræ natus tulit, sine cuius consensu nupturam illa se negauerat, præsertim quod in domum Franconis denupsisset, cuius auum Ioannem equestris ordinis virum plerique meminerant. Comperio tamen nobilem veteremque familiam hanc esse, & a Swauia inde ducibus originem suam repetere. In Hollandiam itaque ex Gallia per alterius negotij simulationem propere veniens Burgundus, Franconem, specie amicitiæ

vocatum ad epulas, comprehendi & in Ripelmondicam arcem auehi diligenterque ibi asseruari iubet. Bauara verita ne capitis tandem supplicio factum hoc Franco (plerisque ex nobilitate quod egregia eos fama opibusque anteiret plurimum inuisus) lueret, (iam enim vt occideretur arcis præfecto fuerat imperatum, cuius tamen paulo post imperij illum pœnituit, præfectumque, quem facundia sua Franco moratus erat, quod primis iussis non paruisset laudauit) oppidis aliquot vectigalibusque contenta, ditiones suas omnes, mariti libertatem vt impetraret, in Burgundum sub certis conditionibus (quas in Hollandia videre annalibus est) transfert. Burgundus aurei velleris sodalitio asscriptum Franconem, in Bauaræ gratiam Osteruandiæ donat comitatu. Fama est, at fama tantum (neque enim id me legere memini) Iacobam hanc Bauaram, cum ad Franconem Borsalium, quæsitissimis ab eo excipienda epulis, diuertisset, crebraque triclinij parietes salice, cui D. vtrimque appicta erat litera, aulæorum loco, vidisset exornatos, admirabundam quæsiisse ex eo, quid nam rei salix arbor, quid asscripta D. litera portenderent; respondisseque tandem vrgenti responsum, Franconem, quod quia animum affectumque erga eum suum, reuerentia pudoreque retentus, propalam detegere ausus non fuisset, tribus idipsum verbis hisce, DOMINÆ SERVVS DEVOTISSIMVS, *qua repetita bis litera D, & dictionis salicis litera capitalis S. tacite repræsentarent, voluisse significatum. Latinis id quam proxime fieri potuit, sensu nonnihil deflexo, exprimere visum fuit verbis; quod nostrate alioqui lingua, qua vsus ille est, & qua salicem arborem* WILGE *appellamus, propius significantiusque interpreteris,* DINEN WILLIGE DIENAER. *Quo eleganti lepidoque commento delectata plurimum Bauara, & recens accepti beneficij memoria animo eius obuersante, Franconem dignum censuit, quem in thori mensaque admitteret communionem, neque spreuit vt imparem.*

DE LVDOVICO ALTERO SABAVDIAE DVCE.

LVDOVICVS Sabaudiæ dux alter, Amadei ducis primi filius, Geneuæ existens comes, & Pedemonti princeps, euecto ad pontificatum patri anno post
MCCCCXXXIX. natum Dominum MCCCCXXXIX. succedit, paternarum virtutum, & pietatis insignis æmulator, & cui Dei metus amorque rebus cæteris omnibus carior semper fuit. Quibus impulsus, patri, sua partim sponte, partim vt eorum hominum quorum rumore arguebatur in ambitio-

ambitionem flexisse, animis eam eximeret opinionem, in eam rem satis alioqui propenso, sed aliorum consiliis plus æquo tribuenti, abdicandi pontificatus, Galli regis ad eam rem vsus opera, author (vti ostendimus) validissimus fuit. Cui sanctissimo eius proposito cum vehementer Bolomerius Sabaudiæ Cancellarius, homo omni flagitiorum scelerumque conscientia mersus (qui vt erat auaritiæ extremæ, per fas nefasque ingentes cum multorum iniuriis coaceruarat opes) sui quæstus caussa fuisset aduersatus, dubiumque non esset quin longe ante pontificatui Felix, validus semper spernendis honoribus, fuisset renuntiaturus, ni eius vnius obstitissent consilia, graui succensus ira Ludouicus, statim vt pacificatum fuit, hominem nefarium comprehendi, & eorum quorum accusabatur, palam conuictum, in vicinum lacum, ingenti collo eius alligato saxo (ridente gaudenteque nobilitate vniuersa, cui semper ille fuerat aduersatus) postquam ex vinculis caussam dixisset, abiici iubet. Decedente sub hos dies Philippo Maria Mediolani duce, qui Mariam Ludouici sororem vxorem duxerat, cum populus Mediolanensis tyrannidis omnisque primorum ciuitatis imperij pertæsus, in libertatem se vindicare volens, duodecimuiratum in vrbe sua, arce funditus euersa, & Philippi ducis, quod auarius crudeliusque imperasset, testamento varie lacerato, instituisset (populi scilicet imperium iuxta libertatem, paucorum dominationem regiæ libidini propiorem esse ratus) supplexque a Frederico eius nominis tertio imperatore, ingentis ad eum pretij aureo misso scypho (qualem singulis annis missurum se promittebat) vt nullius in po-

ſterum dominatui ſubiiceretur, petiſſet (ſubierat quippe reipublicæ cura, fruſtra a Philippo tranſlatæ, ſi apud generum eius relinqueretur) Veneti capta hinc occaſione, cum maximis in Mediolanenſem agrum irruunt copiis, oppidaque aliquot, inter quæ Placentia, Cremona, Laudum Pompeium, capiunt. Quorum exemplo cum & Franciſcus Sfortia Philippi gener loca quoque aliquot in eodem tractu inuaſiſſet, Ludouicus hic ea quoque vti volens occaſione, Valentiam, oportunam finitimamque ſibi vrbem aliaſque nonnullas occupat. Cæterum belli quod inter Carolum Galliæ regem eo nomine ſeptimum, & Ludouicum hunc anno ſæculi
MCCCC. LII. eius quinquageſimo ſecundo exortum, & compreſſum paulo poſt, variæ feruntur cauſſæ. Grauiter moleſteque admodum Carolum regem tuliſſe aiunt nonnulli filij ſui Delphini Viennenſis a ſe diſceſſum, qui quod ferocia ætatis, prauiſq. impulſoribus, Gallia relicta ad Philippum Burgundiæ confugiſſet ducem, graue aduerſus Burgundum animo Gallus odium conceperat, eique iuſſerat denuntiari, non falſo (mehercule) vaticinio, quod vulpem in ſuo foueret ſinu, qui eius olim pullos eſſet comeſturus. Ludouico quoque duci quod filiam ſuam Carolam Delphino ſe haud conſcio deſpondiſſet, non minus (inquiunt) infeſtus, annos totos quinque matrimonium hoc variis artibus fuerat demoratus: ſed ſpe ac iuuenta properus, diuturnioriſque impatiens moræ Delphinus cum Burgundo agit, ad Sabaudum mitteret, qui filiam eius Carolam, legitimam ſibi (vti aiebat) vxorem, ad ſe vel tandem mitti poſtularent. Miſſus in Sabaudiam Montaguius regulus, cum aduentus ſui cauſſam

caussam Ludouico duci exposuisset, Carola ei (quod rem æquissimam postularet) Namurcum ad Delphinum sponsum suum cum ingenti apparatu multoque comitatu traditur abducenda. Exceptam perhonorifice puellam, vxorem protinus eo in oppido Delphinus ducit. Torsit mirabiliter Carolum regem ea res, quod in sui contemptum factum id existimabat. Quem itaque Picardiæ bellum illaturus conscriptum habebat militem, vt prouinciæ illius oppida aliquot ad Sequanam, Peronam, & Fanum Quintini inter hæc, quæ ex pacificationis Gandensis legibus Burgundo parebant, per proditionem clam occuparet, eum ipsum (postquam detectis insidiis, diligenter in omnem partem Burgundus prouidisset) aduersus Sabaudum conuertere statuit. Nec alia tam intima illi caussa cur bellum hoc susciperet. quanquam ne temere, & sine caussa susceptum videretur, Valentiam Confluentiamque, & loca aliquot alia in Mediolanensi sita agro (in quem sibi ducatum ius esse præseferebat) quasi ad se pertinentia, fæciali in eam rem misso, tradi sibi postularet. Ad bellum itaque res iam in Sabaudia cum spectaret, accidit peropportune, vt missus a Pontifice legatus, pacis inter Gallum Anglumque faciendæ caussa, cardinalis Toutevilleus Lugdunum eo ipso tempore veniret. Is enim dissidij illius factus certior, nisi Carolo Ludouicoque inter se in gratiam reductis haud conquieuit. Vera quidem sunt, quæ de Delphini ad Burgundum transitione tradunt, qui huius rei sunt authores: sed cum sub annum demum quinquagesimum sextum eam transitionem factam constans scriptorum omnium sit opinio, fieri non potest vt ori-

vt originem hinc habeat bellum hoc, quod quadriennio ante ceptum reſtinctumque (vti diximus) fuit. Belleforeſtus aliique, qui hiſtoriam hanc ex profeſſo tractarunt, Sabaudum ambigua fide in amicitia regis Galli fuiſſe, excurſioneſque in eius agros feciſſe, & hinc Gallo ſuſcipiendi aduerſus eum belli præbitam occaſionem ſcribunt. Alij, pleroſque ex nobilitate Sabaudica, duro imperio habitos (fortaſſis quod a ſuſcepta de pontificatu deſerendo ſententia Felicem eius patrem deducere conati fuiſſent) apud Gallum ea de re conqueſtos, Gallumque in eorum gratiam bellum ſuſcepiſſe affirmant. Sed horum authores quoniam non omnes ſunt, mihi quoque in incerto relictum ſit. Robertus Gaguinus Sabaudum in Carolum regem nonnihil commiſiſſe, & regem ea propter irritatum (ſunt eius hæc verba) expeditionem aduerſum eum ſuſcepiſſe refert: ſed delicti modum ſcribere (inquit) non poſſum, quem a ſcriptoribus non accepi. Cæterum quod Paradinus ſibi videri ſcribat, pacis illius cōueniſſe legibus, vt Delphino Carola Sabaudi filia, Amadeo contra Sabaudi filio Iolanda Galli regis filia natu maxima nuberent; neque id ego affirmauerim: præſertim quod plerique hiſtoriographorum Carolæ cum Delphino nuptias in annum demum quinquageſimum ſextum aut ſeptimum incidiſſe & Namurci celebratas ſcribant. Ludouici huius filius ſecundo genitus Ludouicus, ducta Carola Ioannis regis Cypri filia vnica, cum in Cypri ſucceſſiſſet regnum, a Iacobo Carolæ vxoris fratre notho (vt ferme acerrima proximorum odia ſunt) inuiſo ſorori infenſoque, homine longe ſceleſtiſſimo, Ægypti Sultani auxiliis, regno pulſus

pulſus fuit, cæſis fugatiſque quas Ludouicus equiteſque Rhodij, ſubſidio miſerant copiis, Iacobuſque tanta potentia ſubnixus, regnum inuaſit. De Cypri regni amiſſione ſcribens alicubi Pius eo nomine pontifex ſecundus, poſt beneficiorum quæ in Carolam reginam (quæ Romam profugerat)contulerat,enumerationem, hiſce tandem ſermonem illum finit verbis.

Sed digna Dei vltio, cum nos apud Mantuam conuentum ageremus, regeſque hortaremur,vt in tutelam religionis aſſurgerent, neque hinc Turcas inde Saracenos in Chriſtianos ſæuire permitterent, huius Ludouici pater, qui multa promiſerat, inter primos repertus eſt qui orthodoxæ fidei auxilium negauare.Ipſe quoque Ludouicus adoleſcens, cum per Padum nauigaret is,eſſetque Mantuæ propinquus,eo in loco vbi Mincius Pado miſcetur, haudquaquam dignatus eſt nos viſere, aut noſtram benedictionem expoſcere:quibus de rebus ſæpe oratores Sabaudenſes alloquuti, eorum facta damnauimus, futurumque diximus, vt in pœnam eorum quæ pater faceret, filius regnum amitteret, fruſtraque opem ab aliis peteret, quam ſuus pater negaſſet eccleſiæ: ſicut poſtea cum magno religionis damno ſequutum eſt. Crediderim cum Paradino,Ludouicum ducem in mittendis Pio pontifici ſuppetiis ſegniorem minuſque fuiſſe obſequentem,quod meminiſſet adhuc, Pium ante adeptum pontificatum, cum rebus ſuis minus lautis patri ſuo Felici pontifici ſub Æneæ Syluij nomine a ſecretis eſſet, eo deſerto ad Eugenium Pontificem hoſtem eius tum capitalem tranſiiſſe. Ea quippe humanæ conditionis eſt fragilitas, vt, quoniam bona malaque

non ſua natura ſed pro affectu plerunque æſtimantur, quæcumque ab eo cui minus bene volumus geruntur proficiſcunturve, in odium, iudicium noſtrum vertat, & aliorum malefacta, quam eius optime ab ipſo cogitatà, probemus magis. Cæterum cum Amadeus Ludouici filius natu maximus patri auoque ſimillimus ad ſolitarium vitæ genus, quam ad rempublicam, aptior eſſe videretur, & a bellis moleſtiiſque (patrem in hoc referens) abhorreret; prorſus alia autem longe in filio natu minimo, adoleſcente decora proceritate,eximia ſpe,qui ad gloriam via virtutis graſſaretur,appareret indoles,cuius iam ſpecimen aliquod dederat; nobilitatis, procerumque Sabaudicorum omnium animus in Philippum propendere magis cepit. Illum præ patre fratreque (cuius per ignauiam ætatem agentis, ſi patri ſuccederet, ceruicibus onus impoſitum iri aiebant, ſub quo concideret) amplecti, illum admirari, illum vnum obſeruare comitarique,illi, obiecta ſpe principis loci,obſequi: donec aduertit Ludouicus pater, forte an quod audierat? qui vt erat valetudine non ſatis firma, & abdomine grauis, in ſuſpiciones indulgentior, ne quid aduorſum ſe Philippus tandem filius, iuuenis potentiæ promptæ & ſtudio popularium accinctus moliretur,vehementer, vergentibus iam annis ſuis, metuebat. Alij offenſi erga Philippum filium animi cauſſam fuiſſe aiunt, quod ex equeſtri ordine duos, ipſi Galloque regi longe gratiſſimos, interfici ille iuſſiſſet. Ad Galliarum itaque regem Ludouicum eius nominis vndecimum generum ſuum vna cum Amadeo filio, ſæculi eius anno ſexageſimo-
MCCCC-LXIIII. quarto, irarum plenus profectus, querelas ad eum ſuas defert.

desert. Ille confirmatum oratione sua soccrum securum ab ea parte esse iubet: missoque protinus ad Philippum ex domesticis suis quodam primæ nobilitatis iuuene, quoniam cum eo communicare quæ vellet, haberet, petit, ad se venire, statim dimittendus, ne grauetur. Nihil subesse mali suspicatus adolescens, ad regem ilico properat, a quo, contra datam fidem retineri iussus, in Lochesiam abducitur arcem, vbi biennio toto, cum summo nobilitatis Sabaudicæ procerumque (apud quos patris alienatio amorem auxerat) luctu, captiui instar habitus fuit. Cæterum biennio eo decurso, Ludouicus dux Lugduni, quo Galli regis conueniendi caussa venerat, imperij sui anno vicesimo sexto (neque enim ducis titulo, antequam ad pontificatum eueheretur pater, vsus fuit) decedit. Corde eius in Cælestinorum sacra æde (quam adolescens patre iubente eo loci exstruxerat) sepulto, corpus Geneuam deportatum Annæ vxoris eius exuuiis sociatur. In eadem illa æde epitaphium quod infra asscripsimus, illi positum fuit.

Sunt quibus est animus sublimia condere iam tum ,,
Nominis æterni quæ monumenta forent. ,,
Non sic illustres Amadeus & hic Ludouicus ,,
Sabbatiæ primi constituere duces, ,,
Ille suum hic nobis Cælestinensibus hortum ,,
Insignem copiis pomiferumque dedit. ,,
Alter at hanc posuit tanto ædem principe natus, ,,
Hic vbi fulgebat regia celsa patris. ,,
Ad quid ea? vt populis vlla non laude minores ,,
Perpetuum canerent hos meruisse decus? ,,
Non. sed in hoc solum vt votis penetrare liceret ,,

 Cælum

" *Cælum, & cælicolis thura Sabæa dare.*
" *O pietas! diuum curauit vterque triumphos,*
" *Neuter ob id diuum de grege pulsus eat.*
" *Exta tamen nostri Ludouici hic iure, Gebennis*
" *Ossa ad dilecta coniugis ossa iacent.*
" *Mille quadringentos annos sex & decies sex*
" *Claudebat tristis funeris atra dies.*
" *Subtrahe eo ex numero decies sex, annus erit quo*
" *Cælestinenses hanc subiere domum.*

Per hæc ipsa tempora, anno scilicet restitutæ salutis MCCCCLIII. ad quartum cal[as] Iunias, in quem tum diem feriæ pentecostales incidere, Byzantium, Thraciæ oppidum, vltra Chalcedonem Bithyniæ vrbem situm (quod Constantinus magnus a Gallieno, & Pertinace imperatoribus euersum, a fundamentis restaurauit, & Constantinopolim de nomine suo voluit appellari) celeberrima illa imperatorum Orientis sedes, a Mahomete eo nomine secundo imperatore Turcico, Georgij Seruiæ despotæ ex Maria filia, muliere Christiana, nepote, quinquagesimo quarto obsidionis die, Constantino Palæologo imperatore inter cæteros cæso, cum sempiterno Christiani nominis probro per vim, haud incruentis vtrimque certaminibus, expugnatur. Nihil illa victoria fuit crudelius. Quanta enim cædes, & strages promiscui sexus, & ætatis edita sit, quomodo in excelsissimos quosque eminentissimæ ciuitatis viros, variis suppliciorum generibus sæuitum, quot virgines matronæque (ex quibus Constantini imperatoris vidua filiæque fuere) violatæ, & post violationem per summam crudelitatem dissectæ, templa quoque quomodo (diuorum reliquiis

*al. XIIII. cal. Iul.

reliquiis canibus passim obiectis) profanata, & quæ alia præterea tum in contemptum Christianæ religionis perpetrata scelera flagitiaque sunt, ne in operis quidem iusti materia, nedum huius tam alieni ab eo argumento, plene satis exprimi potest. Euerso Orientis imperio Mahometes, epicureissimum amplexus licet, & tam a Mahumetismo quam a Christianismo, in quo tamen ad annum ætatis vsque xxv. diligenti matris cura perseuerauit, auersus, Mahometicæ blasphemiæ ibi sedē fixit. Verissime profecto Velleius Paterculus, Quemadmodum vrbium imperiorumque, ita gentium nunc florere, nunc senescere, nūc interire fortunam dixit. Admiratione dignum, neque mysterio carere videtur, cæptum anno post natum seruatorem CCCXXIIII. Constantini imperatoris, Helenæ filij, auspiciis imperium Constantinopolitanum, post mille centum viginti & nouem annos, imperante eiusdem nominis Constantino, cui ipsi quoque mater Helena nomine, euersum finitumque fuisse. Sunt qui auaritiam & ambitionem expugnationi huic caussam præbuisse scribant, dum ciues ditiores recusant vlterius contribuere ad alendos & conducendos milites, pauperiores vero iam satis expoliati ditiorum opibus inhiant, & ex rapto viuunt. Nullum (hercule) vnquam Christianis barbarus ille impiusque tyrannus ademit locum, quo non per Christianorum principum mutua inter se dissidia potitus ille sit. Quoties enim Christiani principes proceresque concordes agunt, spernitur Turca: vbi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, aduersum omnes valescit. Vtinam, vtinam,

qui rerum nunc per Christianum potiuntur orbem, propius apud animum id vel tandem expendant suum, neque dissidere obstinati, finitima imperio Turcico loca reliqua, quibus tyrannus ille cum tot armatorum hominum millibus imminere certo dicitur, grauissimum, & morte ipsa crudelius iugum per iuges suas discordias accipere patiantur!

ANNA Lusignana (Ioanna aliis) Iani Lusignani Cypri regis, & Carolæ Borboniæ (Helenæ aliis, cui Brunswicensis dux, vt aiunt, pater) filia vnica, nubit Ludouico Camerini Domini anno MCCCCXXXIII, eique proles parit sedecim: ex quibus maximi atque potentissimi plerique Christiani orbis reges principesque orti. Chamberyum, in qua vrbe Sabaudiæ proceres regiam habere solent, Camerinum Latini appellant, non autem comita-

AMADEVS *dux.*

LVDOVICVS *Cypri rex ab vxore Carola.*

IANVS *Geneuæ comes (Ioannes aliis) cui filia Ludouica, nupta Francisco Luxenburgensi, Meinæ, Prouinciæ, & Tonsisi comiti, cui marchienatum Basgeum in dotem attulit.*

IOANNES LVDOVICVS *episcopus Geneuensis.*

PETRVS *episcopus Geneuensis, cuius pauci meminere.*

FRANCISCVS *archiepiscopus Auxitanus.*

IACOBVS *Rhomontij comes.*

PHILIPPVS *Bressa comes, & Sabaudiæ deinde dux.*

CAROLA *Ludouici Galliarum regis vxor. Carola huius sororem Paulus Æmylius Frederico secundo Siciliæ regi nuptam scribit. In confesso est, Frederici regis vxorem priorem Sabaudiæ ducis fuisse filiam, quanquam nonnulli contradicant.*

MARGARETA *nupta Petro Luxenburgensi Briennæ & inde sani Paulini comiti. Alij Ioannis Marchionis Montisferrati vxorem fuisse aiunt, illique peperisse Theodorum cardinalem renuntiatum a Paulo secundo Pontifice. Flandriæ annales priorem eius maritum Ferrariæ marchionem fuisse tradunt. puto Montisferrati voluisse dicere. Margareta hæc Petro filias duas peperit, Mariam, & Franciscam: Mariæ viri fuere duo Iacobus Rhomontij comes eius auunculus. Inde Carolus Borbonius Vindocini comes, cui filios tres, filiam peperit vnicam, Carolum Vindocini comitem, Franciscum sani Pauli comitem, & Ludouicum episcopum & ducem Laonensem,*

tum illū quem Chambreium dictum, iis quæ ad Mariam Annæ huius filiam annotata, demonstrauimus. Cæterum Agnetu, quam ex Anna huius filiabus Francisco Aurelianensi nuptam diximus, epitaphium in diuæ Geneuefæ Parisiensis æde videre hoc est. Exiguo clauduntur hoc saxo intestina nobilis diuæ Agnetis de Sabaudia, vxoris quondam illustrißimi Francisci comitis Dugnensis: Molem autē carnis exuit sextadecima Martij, anno incarnati verbi millesimo quingentesimo octauo.

sem. Franciscam Engieni ducem Philippus Cliuensis Rauesteini regulus vxorem duxit.

BONA: *cui vir Galeacius Mediolani dux. Cum Bona hac (inquit Arnoldus Ferronius) Ciccius Calaber vir natura peracutus, & prudens, expulso Ludouico Sfortia, moderabatur Galeacij filij nomine res Mediolanensiū. At leui cum esset ingenio, per Antonium Telesinum Ferrariensem, adolescentem venustißimum, qui ad eius amicitiam arrepserat, totamque eam poßidebat, eique obsequentior illa erat, quam castam mulierem deceret, reuocauit Sfortiam, nequicquam dissuadente Cicco. Eo reuocato, Ciccoque ab eo necato, cum in amore, & delitiis illa aliquantulum Telesini versata fuisset, tandem & tutela filij, & omnium rerum administratione priuata fuit, omnia ad se Ludouico Sfortia reuocante, donec sublatis nepotibus, Mediolanensi imperio potitus est.*

MARIA *vxor Ludouici comitis sani Pauli Franciæ comestabilis, patris eius cui Margareta Maria soror nupsit, & deinde (vt Paradinus scribit) Amadei comitis Chambrei, a quo comites Chambrei orti. Sed errat grauiter Paradinus. Maria enim viuo Ludouico viro suo (qui eo ipso tempore quo securi percussus fuit, mortem eius luxit) obiit.*

AGNES *Francisci Aurelianensis Dunoysii, & Longeuillæ comitis, Franciaque Marsthalli, vxor: cui peperit Franciscum, Ludouicum, & Ioannem.*

IOANNA.

DE AMADEO SABAVDIAE DVCE TERTIO.

NONVS ex hac familia eo nomine Amadeus Sabaudiæ dux tertius, vir nō sui sæculi, sed omnis æui sanctissimus, optimus, simplicissimus, & simulationum nescius, nulloque virtutum genere Ludouico patre (cui salutis anno MCCCCLXVI. succedit) auoque MCCCC-LXVI. inferior. at ægro semper corpore, & morbo epileptico comitia-

qui rerum nunc per Christianum potiuntur orbem, propius apud animum id vel tandem expendant suum, neque dissidere obstinati, finitima imperio Turcico loca reliqua, quibus tyrannus ille cum tot armatorum hominum millibus imminere certo dicitur, grauissimum, & morte ipsa crudelius iugum per iuges suas discordias accipere patiantur!

ANNA *Lusignana (Ioanna aliis) Iani Lusignani Cypri regis, & Carolæ Borboniæ (Helenæ aliis, cui Brunswicensis dux, vt aiunt, pater) filia vnica, nubit Ludouico Camerini Domini anno* MCCCCXXXIII, *eique proles parit sedecim: ex quibus maximi atque potentissimi plerique Christiani orbis reges principesque orti. Chamberyum, in qua vrbe Sabaudiæ proceres regiam habere solent, Camerinum Latini appellant, non autem comita-*

AMADEVS *dux.*

LVDOVICVS *Cypri rex ab vxore Carola.*

IANVS *Geneuæ comes (Ioannes aliis) cui filia Ludouica, nupta Francisco Luxenburgensi, Memæ, Prouinciæ, & Tonsiu comiti, cui marchienatum Basgeum in dotem attulit.*

IOANNES LVDOVICVS *episcopus Geneuensis.*

PETRVS *episcopus Geneuensis, cuius pauci meminere.*

FRANCISCVS *archiepiscopus Auxitanus.*

IACOBVS *Rhomontij comes.*

PHILIPPVS *Bressæ comes, & Sabaudiæ deinde dux.*

CAROLA *Ludouici Galliarum regis vxor. Carolæ huius sororem Paulus Æmylius Frederico secundo Siciliæ regi nuptam scribit. In confesso est, Frederici regis vxorem priorem Sabaudiæ ducis fuisse filiam, quanquam nonnulli contradicant.*

MARGARETA *nupta Petro Luxenburgensi Briennæ & inde sani Paulini comiti. Alij Ioannis Marchionis Montisferrati vxorem fuisse aiunt, illique peperisse Theodorum cardinalem renuntiatum a Paulo secundo Pontifice. Flandriæ annales priorem eius maritum Ferrariæ marchionem fuisse tradunt. puto Montisferrati voluisse dicere. Margareta hæc Petro filias duas peperit, Mariam, & Franciscam: Mariæ viri fuere duo Iacobus Rhomontij comes eius auunculus. Inde Carolus Borbonius Vindocini comes, cui filios tres, filiam peperit vnicam, Carolum Vindocini comitem, Franciscum sani Pauli comitem, & Ludouicum episcopum & ducem Laonensem,*

tum illū quem Chambreium dictum, iis quæ ad Mariam Annæ huius filiam annotata, demonstrauimus. Ceterum Agnetis, quam ex Anna huius filiabus Francisco Aurelianensi nuptam diximus, epitaphium in diuæ Geneuefæ Parisiensis æde videre hoc est. Exiguo clauduntur hoc saxo intestina nobilis diuæ Agnetis de Sabaudia, vxoris quondam illustrissimi Francisci comitis Dugnensis: Molem autē carnis exuit sextadecima Martij, anno incarnati verbi millesimo quingentesimo octauo.

sem. Franciscam Engieni ducem Philippus Cliuensis Rauesteini regulus vxorem duxit.

BONA: *cui vir Galeacius Mediolani dux. Cum Bona hac (inquit Arnoldus Ferronius) Ciccus Calaber vir natura peracutus, & prudens, expulso Ludouico Sfortia, moderabatur Galeacij filij nomine res Mediolanensiū. At leui cum esset ingenio, per Antonium Telesinum Ferrariensem, adolescentem venustissimum, qui ad eius amicitiam arrepserat, totamque eam possidebat, eique obsequentior illa erat, quam castam mulierem deceret, reuocauit Sfortiam, nequicquam dissuadente Cicco. Eo reuocato, Ciccoque ab eo necato, cum in amore, & delitiis illa aliquantulum Telesini versata fuisset, tandem & tutela filij, & omnium rerum administratione priuata fuit, omnia ad se Ludouico Sfortia reuocante, donec sublatis nepotibus, Mediolanensi imperio potitus est.*

MARIA *vxor Ludouici comitis sani Pauli Franciæ comestabilis, patris eius cui Margareta Maria soror nupsit, & deinde (vt Paradinus scribit) Amadei comitis Chambrei, a quo comites Chambrei orti. Sed errat grauiter Paradinus. Maria enim viuo Ludouico viro suo (qui eo ipso tempore quo securi percussus fuit, mortem eius luxit) obiit.*

AGNES *Francisci Aurelianensis Dunoysii, & Longeuillæ comitis, Franciaque Marschalli, vxor: cui peperit Franciscum, Ludouicum, & Ioannem.*

IOANNA.

DE AMADEO SABAVDIAE DVCE TERTIO.

NONVS ex hac familia eo nomine Amadeus Sabaudiæ dux tertius, vir nō sui sæculi, sed omnis æui sanctissimus, optimus, simplicissimus, & simulationum nescius, nulloque virtutum genere Ludouico patre (cui salutis anno MCCCCLXVI. succedit) auoque inferior. at ægro semper corpore, & morbo epileptico MCCCC. LXVI.

comitia-

comitialive vt plurimum obnoxio, par negotiis neque ſupra erat. Cum bello itaque potiora omnia duceret, ſubditis vt de eo deſerendo, alioque ſibi præficiendo cogitarent, & conſilia ſubinde inter ſe conferrent, occaſio præbita. Sed conſtitutis tandem rebus, cum ſorore ſua Bona (quæ Mediolano Sfortianorum tyrannide pulſa, ad eum confugerat) ad Galliarum anni proxime inſequentis menſe Auguſto profectus regem, humaniſſime ab eo acceptus exceptuſque fuit. Quin vt quam eius ſibi gratus eſſet aduentus, publice palamque teſtaretur, ſolis regibus quando inaugurantur reſeruata munia, obiri ab eo rex voluit. Quæ res ſubditos eius (admonitos, obſequium in principem ſuum, reuerentiam in nomen Gallicum, decus quiſque ſuum & fidem retineret) in officio continuit, & vt nihil aduerſus eum, tanti principis patrocinio tutum, moliri auderent, fecit. In egenos pauperesque cum ſupra modum, & ad prodigalitatem vſque, auri argentique negligens, eſſet effuſus (adeo vt permagnum quotidie huiuſmodi hominum numerum in aula ſua aleret) ea de re a proceribus iiſque quorum conſilio vtebatur, admonitus aliquoties, nullam arcem, nulla propugnacula, nulla mœnia æque ditiones ſuas conſeruare reſpondit, atque hominum egenorum (qui ipſi Deo curæ) ſingularem hanc curam. In ea vna prouinciarum ſuarum omnium vires roburque, quod nulla queant expugnare caſtra, nulla euertere tormenta, conſiſtere. Eos ille homines, commilitones ſuos appellare, eos accurate liberaliterque habere, iis cibum potumque & detractas ſubinde corpori ſuo veſtes, de ſua præbere manu, eorum conuictu ac familiaritate gaudere, & pro-

pter

pter nonnunquam discumbere. Versis illuc omnium mentibus, cum a legato forte quodam extero, nullos num canes haberet venaticos interrogaretur, ingentem se postridie illi huiusmodi canum numerum ostensurum respondit. Reuersum autem ad horam condictam hominem, cum canes nulli apparerent, in proximum abducit triclinium, vnde in subiectam aulæ planiciem despectus erat: ibi mensam illi admirabundo oblongam instratam, & ciborum omnis generis refertissimam, accumbentesque ad eam mendicos pauperesque quam plurimos ostendit, atque hisce hominem affatur verbis: Isti, vir amice, canes sunt, quibus in vita hac, cuius breuis incertaque periodus est, cælum ego venor alimentaque expedio, quæ manna omni præstantiora, famem mihi in perpetuum sistant. Ad quæ dicente inter alia legato, Inueniri sæpius homines improbos inertesque, qui paupertatem simulent, & mendicando, quam manibus ea quæ ad cultum victumque suppeditent, parando viuere malint: Nolim tam anxie ista ego inquirere, respondet ad ea dux. Si in actiones enim nostras pari curiositate diuinum illud inquirere vellet numen, & quotiescunque a recto deflectimus, dignas de nobis sumere pœnas, neque pro odio gratiam redderet, non (hercule) beneficiorum, quæ tam larga liberalique in nos ille confert manu, tantus esset cumulus. Alia præter hæc cumplurima in pauperum patrocinium allegante duce, & variis ea ex Scriptura sacra depromptis confirmante exemplis; cum eius orationem interpellans legatus, ad paupertatem plures quam ad diuitias esse aspiraturos, si omnibus ea mens esset prin-

 cipibus,

cipibus, reſponderet; Ad ſapientiam etiam plures haud dubie, ſubinfert protinus dux, aſpirarent. Diuitiarum quippe opumque quemadmodum ſuperbia, faſtus, luxus, inſolentia, temeritas, ſtultitia, iniuriarũ illatio, iniquitas, rapinæ, ſcelerum denique omnium impunitas comites plerunque eſſe ſolent: ita e contra ſapientiam, ſobrietatem, æquitatem, iuſtitiam, ſimplicitatem, rerum præclararum meditationem, modeſtiam denique, innocentiamque, & virtutes cæteras omnes, in paupertatis comitatu inuenire eſt. Hæc de paupertate præclara Amadei ducis fuit opinio. Morbum, moleſtiſſimum licet continuumque, tulit patientiſſime; adeo vt qui conſolandi confirmandique eius cauſſa ad eum quotidie ventitabant proceres, eos ipſemet conſolaretur, & multis præclariſque rationibus ad patientiam hortaretur: Deum nunquam nobis viciniorem eſſe demonſtrans, quam cum maxime variis corpus hoc exercet cruciatibus: nullaque remedia, quæ animæ vulneribus curandis adhibentur, tam facere dolorem, quam quæ maxime ſunt ſalutaria. Diu eo morbo excruciatus, Aureliæ ex
MCCCC-LXXI. *al.* LXX-IIII. alui tandem profluuio, ſub Iunij menſis exitum ſæculi eius anno ſeptuageſimo primo, viuendi finem fecit, cæleſtemque animam cælo reddidit, Philiberto filio ſucceſſore relicto. Dignus (hercule) princeps cuius pia præclaraque facta atque famam nominis, cum laude & bonis recordationibus poſteri proſequantur. Sunt qui miraculis ſepulchrum eius claruiſſe ſcribant. Author Platina eſt, cum Paulo pontifice Romano Italiæ vniuerſæ pacem procurante, dubitarent multi num Amadeus hic eiuſque frater Philippus, Breſſæ tum comes, qui eo anno

anno Venetorum ſtipendiis militauerat, extra pacis illius leges eſſent habendi; Galeaçium Mediolani ducem, petentibus Venetis, vt inter fæderatos Philippus quoque cenſeretur, negaſſe id fieri poſſe, dixiſſe enim (verba ſunt Platinæ) nunquam ſe pro amico, & ſocio habiturum, quem rex Francorum hoſtem haberet. Verum tantum (inquit) valuit Paulus blanditiis, & pollicitationibus, vt legatum Galeacij contra principis ſui decretum, in ſententiam ſuam traheret. Ob quam rem iratus Galeacius, & Laurentium Piſaurenſem legatum ſuum exilio mulctauit, & Sabaudienſes ita bello vexauit, vt pacem expoſcere cogeret, quæ quidem ex arbitrio regis Franciæ, ad reginæ, & vxoris Galeatij (quæ Sabaudi ducis erãt ſorores) preces compoſita paulo poſt fuit. Miror vnde Franciæ regem, Amadeum Philippumve hoſtem habuiſſe dicat Platina, cum neminem legerim hactenus qui diſſidij huius meminerit.

IOLANDA Franca (Isabella male appellata aliis) Caroli eo nomine septimi, & Ludouici vndecimi Galliæ regum, illius filia, huius soror. Statutis Sabaudicis anno MCCCCLXXV, *tertia mensis Iulij in monte Calerio publicatis, hic præponitur titulus: Iolans primogenita, & soror Christianißimorum Franciæ regum, ducissa, tutrix & tutorio nomine Illustrißimi & superexcelsi principis filij nostri carißimi Philiberti ducis Sabaudiæ, Chablasii &c. Author est Nicolaus Vignierius, Heluetios confederatos, quod Burgundionis conatibus Iolans: hæc (quam Isabellam non recte appellat) fauere videretur, omnia fere oppida in tractu Auentico sita, & lacui Lemano adiacentia, eripuisse.*

PHILIBERTVS. CAROLVS. } *duces.*

IOANNES *Geneuæ comes, cui vxor Helena Luxenburgensis, Ludouici Luxenburgensis, illius qui capite plexus fuit, ex priore vxore Bona Berria filia.*

CLAVDIVS. GALEACIVS. } *Hos addunt nonnulli.*

IACOBVS LVDOVICVS, *marchio Giensis. Huius non meminit Paradinus.*

MARIA, *cui vir Philippus Hocquebergius, Rhetelini marchio, Neafchastells comes, & Burgundiæ marschallus, & filia ex eo Ioanna Ludouico Aurelianensi nupta.*

LVDOVICA, *vxor Hugonis Challonij domini Castelli Guyonij, fratris Guilelmi Chalonij Auraniæ principis.*

ANNA, *cui vir Fridericus rex Neapolitanus, vt plerique autumant.*

DE PHILIBERTO SABAVDIAE DVCE QVARTO.

PHILIBERTVS eius nominis primus Sabaudiæ dux quartus Amadeo duci tertio patri infans ad-
MCCCC-LXXI. huc, ætatis anno quarto, Domini vero MCCCCLXXI. succedit, sub Iolandæ matris, mulieris longe prudentissimæ (quæ Ludouici vndecimi Galliarum regis soror erat, quæque diligentem admodum decennio fere toto, Geneuæ præsulis defuncti, mariti sui fratris, vsa cōsilio, pueri

pueri curam gessit) existens tutela: ad quam ipsam hinc Galliarum rex Ludouicus Iolandæ frater, illinc Carolus Burgundiæ dux, ducum sui sæculi longe potentissimus factiosissimusque, & Sabaudicæ genti per varias affinitates innexus, contrariis prorsus inter se animis principes, modis omnibus, aspirabant, attraxerantque in partes suas, ille Philippum Sabaudum Bressæ, hic Iacobum Sabaudum (sui postea fundi calamitatem) Rhomontij comites, & infantis ipsius patruos: dissimulante interim prudenter admodum ipsa Iolanda, & paribus eorum viribus parique potentiæ, parem prorsus voluntatem tribuente. donec tandem, Caroli rebus versis (felicem earum hactenus successum, siue ipsius perturbatione, siue errore aliquo, siue fortuna interpellante) amisso ad Granssonium prælio (quo supra trigesies centena coronatorum millia illi deperiere) Carolum (in quem alioqui, cum Ioanne Ludouico Geneuensi præsule, magis at clam, propendere visa fuit) auersari & vna cum Renato Siciliæ rege Galeacioque Mediolanensi duce, proceribusque aliis quamplurimis Burgundo hactenus confæderatis, mutato cum fortuna animo, Ludouici regis fratris sui partes sequi cœpit. Quod cum Burgundus, secundo iam ad Moratum seu Mureium, altero & vicesimo a Grassoniensi pugna die, fractus prælio, haud difficulter animaduerteret, simulque quantum rebus viribusque suis (vehementer iam duobus illis aduersis præliis imminutis) si Sabauda se liberosque in fratris sui daret clietelam, esset decessurum; comprehensam ex Geneuensis præsulis Rhomontiique comitis fratrum consilio Iolandam, custodiisque asseruatam, in

Burgundiam cum ministerio suo omni abduci, & in arce Rouueresia imperat asseruari. Verum Philibertum ducem cum suæ quoque vna cum matre potestatis factum crederet, fallum se insigni custodum pueri fide intellexit, qui statim vt quid Burgundus moliretur sensere, sublatum ex Burgundorum conspectu puerum, Camerinum (vbi sine periculo vllo illi esse licebat) transferunt. Eo autem Camerini existente, accurrit eodem protinus Geneuæ præsul, homo inconstans, & cui præter episcopalem grauitatem pessima & immodica erat cupiditas. Cuius indolem cum perspectam haberet Ludouicus rex, animum eius per quendam ex sodalitij Rhodij præfectis (Commendatorem appellant) cui plurimum deferre solitus ille erat, expugnat. Eo inliciente, Burgundum, turpe in seruitium mutatus, deserit, Philibertumque puerum, eiusque fraterculũ Carolum (quem Protonotarium appellatum, vna cum matre in Burgundiam abductum, Paulus Æmylius author est) & simul Camerinum, & Montmelianum arces regi in potestatem tradit, locumque in quo Sabaudæ thesaurus mundusque muliebris omnis asseruabatur capit, sibique retinet. Grauiter admodum eam tulit iniuriam Burgundus, præsertim quod eo bello quod in Rhomontij comitis (cui Geneuensis frater erat) suscepisset gratiam, tantas accepisset clades. Quo ipso bello infami tandem Nicolai Campobachij hominis longe scelestissimi proditione (vt ferme instituta sunt aduersa) ad Nanceium cecidit. Potuisset (hercule) saluus esse, si quanta illi nobilitas, & fortuna fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, & iis qui eius sacramentum cunctis

circa

circa hostilibus, non exuerant, quique eius illum proditionis admonuerant (quod & Ludouicus etiam vndecimus Galliæ fecerat rex) fidem habuisset. Sed præualuerant iam fata consiliis, omnemque animi eius aciem præstrinxerant. Negabat itaque se credere, spemque in se beneuolentiæ ex merito æstimare profitebatur. Quippe ita se res habet (inquit eleganter quidam) vt plerumque qui fortunam mutaturus est Deus, consilia corrumpat, efficiatque, quod miserrimum est, vt, quod accidit, id etiam merito accidisse videatur, & casus in culpam trãseat. In Rouuerea arce captiuæ instar detenta Sabauda, quanquam, quantum Ludouico regi fratri suo homini omnium vaferrimo, cum quo iamdudum nonnihil illi diffidij intercesserat, tribuendum fidendumque esset, non ignorabat, auida tamen libertatis & videndorum liberorum, metu omni posito, nobilem quendam Pedemontanum (Riueroto cui nomen) iuuenem circumspectum cautumque, Lugdunum ad fratrem suum clam mittit, oratque obnixissime, sui liberandi rationem aliquam inire ne grauetur. Ad ea rex, quanquam cum sorore sua Iolanda non prorsus sibi conueniret, non propterea tamen eius se caussam neglecturum respondet, sed missurum propediem qui in Galliam eam adducat, Carolum Amboisium Chaumontij regulum, & Campaniæ præfectum, summæ nobilitatis virum. Facit quod promiserat rex, missusque cum nonnullo milite Amboisius, facto sine maleficio vllo per Burgundi ditiones itinere, abductam ex Rouueresia arce (quod illi factu facile, quod negligentius illa custodiebatur) cum ancillarum ministrorumque comitatu omni

omni Sabaudam, in proximum Galli regis imperio parentem transfert locum. Turones iam Lugduno sororem ibi suam operiturus Ludouicus rex venerat: vbi postquam hospitia publica illi decreuisset, & nobilissimum quenque honoris caussa, in eius vrbi iam appropinquantis misisset occursum, ipsemet tandem ad vrbis portas progressus aduenientem humanissime cum omni comitatu excipit, Salue, inquiens, Burgundiæ domina. Quod cum iocose ab eo sibi obiici facile ex eius illa vultu animaduerteret, Imo Franca prorsus, domine, & iussis tuis obsequi paratissima famula, respondet. Abductam inde in hospitium, honorificentissime liberalissimeque tractari rex iussit. Cæterum in ingeniis haud diuersis, haud quoque diuersa erant desideria. Ille diuturniorem mulieris consuetudinem auersabatur, hæc vt quam citissime in Sabaudiam fratris impotenti dominatu liberata, cum liberis suis remeare posset, vehementer cupiebat. Moribus enim inter se (inquieti vterque animi) optime quoniam congruebant, alterius alter indolem ex sua metiri, actionesque omnes habere semper suspectas, & raros idcirco quærere congressus, fieri inter eos vti solet, qui amorem simulantes affectu nullo ducuntur. Rex itaque vt quæ sorori eiusque pedissequis munera dare constituerat, quam citissime appararentur, vtque quæ faciẽdis in domuitione eius sumptibus sufficeret pecunia, in numerato esset, diligenter prouidit. Quod autem inter se iniere tum fœdus, in tabulas publicas in posterorum gratiam referri rex voluit. Petierat quidem inter cætera ab ea rex, vt quæ inter filias eius, & Castelli Guyonij regulum Rothelinique marchionem

conuenerant matrimonia, ea (quoniam Burgundo vterque fauere) haud procedere pateretur. Verum in sua id potestate constitutum illa negante, quod filias suas animum ea in re obstinasse diceret, molestus illi amplius rex haud fuit. Sed octiduo apud se retentam, lætamque receptis liberis, lætus ipse cum lectissimo comitatu, post firmatam iureiurando vtrimque amicitiam, dimittit. Mansit fraternus ab eo tempore inter eos amor; maxime cum petenti, vt Philibertum filium suum, a nobili quodam ex Delphinatu viro (quem Luisij appellabant dynastam) institui, & in Gallicos formari mores pateretur, quo Gallico a puero imbutus idiomate moribusque, necessitudine quoque amicitiaque Gallico paulatim nomini illigaretur, Sabauda eam rem haud abnuisset. Quanquam ne sic quidem regio, in suspiciones plus æquo semper prono, satisfactum animo. Cum enim nobilium aliquot Sabaudorum conatus eo tendere certò sibi persuasisset, vt pulso Luisio, adolescentis in securam transferrent, vt eo se metu liberaret, suæ adolescentem potestatis facere constituit. Qua in re Bressæ, Chambrei & Myolansi comitum (quibus plurimum semper tribuerat) vsus opera consilioque, Gratianopolim Taurino Philibertus, Argentonio regulo (quem per speciem inferendi comitibus antedictis belli, quasi hi Luisium iuuentæ pueri moderatorem comprehendere in animo habuissent, in eas oras Ludouicus miserat) procurante abductus fuit. Inde cum Blancam Mariam Mediolanensem, Galeacij Vicecomitis, & Mediolani ducis filiam puer adhuc, ætate sibi parem puellam vxorem duxisset, generi in se curam Galeacius suscipit, & in

Z ducatus,

ducatus, propter pueri ætatem, adminiſtratione, in principum quorundam potentiſſimorum eam ad ſe praua æmulatione certatim trahentium magna licet contentione, aliquanto tempore fuit. Summa cum laude gloriaque eo munere Mediolanenſis functus eſt, detectaque ſingulari ſua cura (cum eius vnius tum vigiliis niteretur, ne quod reſpublica Sabaudica detrimentum caperet) quam aduerſus puerum Ioannes Ludouicus epiſcopus Geneuenſis, eius patruus (qui turbidus miſcendis ſeditionibus, per ſummam perfidiam fraudemque ducatum inuadere, & puerum capere conſtituerat) moliebatur, cõiuratione, & oppreſſo captoque Vercellis præſule (haud perinde inſtruendo bello intento, quam frequente ciendis tumultibus) Taurinumque in cuſtodiam abducto, imminentem puero perniciem prudenter auertit. Verum aduerſus infidi patrui fraudes, ſoceri diligentia (a quo multa comitate in ſpeciem liberum cultus fuit) tutus infelix adoleſcens, vixdum exacto ab ea coniuratione anno, dum Carolum Galliæ eo nomine octauum regem amitæ ſuæ filium Lugduni inuiſit, im-
MCCCC-LXXXI. æt. XVII. prouiſa morte ſæculi eius anno octuageſimo primo poſtquam vitæ annos decem & quatuor, potentiæ decem expleuiſſet, non diu admodum cum morbo conflictatus, non ſine præbiti ab iis, qui captiui præſulis cauſſæ patrocinabantur, veneni ſuſpicione, indiciiſque manifeſtis; ſublatus fuit, cum ſummo finitimorum principũm omnium ſubditorumque ſuorum (quod ſumma in eo morum dulcedo ac ſuauitas, & aduerſus amicos æqua, & par ſui in ea ætate æſtimatio inimitabilis eſſet) luctu. Sed optima quæque rapere ſolita mors,
oſtenſum

ostensum tantum terris iuuenem optimum, vltra esse passa non est. Mortem eius dirus, qui sub illos ipsos dies apparuit, prænuntiare visus est cometes, quem periti cælestium, regis principisve mutationem plerumque portendere existimant. Illi succedit improli Carolus frater.

BLANCAMARIA Mediolanensis, Galeacij vicecomitis Mediolani ducis filia. Qua mortuo, Philiberto, tribus expetita regibus, Ioanni nimirum, Matthiæ Hungariæ regis filio, Iacobo Stuarto Scotiæ, & Vladislao Bohemiæ regibus, Maximiliano Austriaco imperatori, Caroli quinti imperatoris auo; nupta fuit.

DE CAROLO SABAVDIAE DVCE, EO NOMINE PRIMO.

CAROLVS eo nomine primus, Sabaudiæ dux quintus, Philiberti ducis (cui anno post natum Dominum MCCCCLXXXI successit) frater protonotarius Sabaudicus appellatus hactenus, omnibus belli ac togæ dotibus eminentissimus sui fæculi princeps, tantis animi corporisque præditus fuit donis, virtutis ea indole, ea in Deum pietate, eo corporis robore, vt inter reliquos qui eum antecessere Sabaudiæ duces, optimos licet illos, vnus velut inter ignes luna minores, emineret: sed fato malo (quod optimos inter nos diurnare haud sinit) in ipso ætatis fortunæque flore, cum annos non- MCCCC. LXXXI.

dum totos ſeptem ducatui præfuiſſet, victoriis aliquot MCCCC-LXXXVIII. *al. LXXXIX. iam clarus, ſæculi eius anno octuageſimo octauo rebus humanis ereptus, quam de ſe apud omnis ordinis homines princeps optimus concitarat exſpectationem, explere non potuit. Veneni a Ludouico marchione Saluſſiano clam procurati ſuſpicio erat, incerta tamen. Hunc enim, optimum alioqui principem, & in quo morum ſuauitas erat admiranda, multus lepos, graui perſecutus bello, quod quam Sabaudiæ principibus eius maiores ditionum ſuarum intuitu, detuliſſent ſemper clientelam obſequiumque, illi denegaſſet, victum tãdem & bonis fortuniſque omnibus (quas mortuo Carolo duce, poſtquam triennio integro iis caruiſſet, Mediolani ducis, quem ipſum vna cum Carolo aduerſarium quoque habuerat, beneficio recepit) tanquam læſæ maieſtatis reum exuerat, & eo redegerat miſeriarum, vt nemo eſſet mortalium quem eius non misereret. Cæterum quia cum duobus longe potentiſſimis principibus illi res erat, non fuit mortalium quiſquam qui inopem, & incertis vagantem ſedibus aut tecto recipere, aut auxilio ſubleuare auderet. Dolebant vehementer viri boni omnes, optimos, & moribus inter ſe congruentiſſimos principes, tam infeſtis inter ſe animis, quaſi in mutuam coniuraſſent perniciem, bellum gerere. Credibile eſt, grauius exarſiſſe Sabaudum quod a Saluſſiano, ætatem ſuam, quaſi tanto imparem oneri, ſperni ſibi perſuaſiſſet. Qui ipſa tamen ditionum ſuarum fines protulit, & Gabienſes (Vagenos Silius appellat) alpes Ligurinas incolentem populum ferocem admodum ſuperbumque vicit, domuit, & ſibi parere coëgit.

BLANCA MARIA, *Montisferratensis, Gulelmi Mõtiferrati marchionis eius nominis quinti, & Elisabethæ Mediolanensis (cui* | *CAROLVS dux eo nomine secundus.* LVDOVICA. IOLANDA. *harũ panci meminere.*

Franciscus Sfortia dux pater) filia: matrona praclarißima, qua non fœminas solum ætatis sua omnes forma (quam pudor honestabat) venustate, morum elegantia, sermonis lepore, & ingenij denique acumine longo post se interuallo reliquit: sed viros quantumuis exercitatißimos, in republica prudenter procuranda, finitimorum principum amicitiis sibi conciliandis, pace cum iis pro subditorum suorum commodo saluteque constituenda firmandaque, iustitia non dißimulanter administranda, belli denique pacisque artibus omnibus, obstupescente mundo vniuerso, superauit; adeo vt dotes artesque suas omnes in ea vna efformanda (vt matronis cæteris omnibus virtutum quod imitarentur proponeret exemplar) contulisse, & pleno quasi cornu effudisse natura videretur. Maritum ætatis anno vicesimo tertio nondum completo amisisset licet, ea tamen in illa ætate Sabaudiam filij sui (cuius nondum satis adoleuerat ætas) nomine administrauit prudentia, temperantia, & moderatione, vt omnibus esset admirationi. Cæterum ad Neapolitanum profecturo bellum Galliarum regi Carolo eo nomine octauo Blanca hæc, ad Taurinos ille cum venisset, quicquid aurea argenteaque supellectilis, vnionum, gemmarum, annulorum, armillarum denique in muliebri habebat mundo, vtendum dedit. Quo thesauro apud mercatorem quendam proximus oppignorato, duodecim mille numum aureorum mutuum confecit. Tantundem quoque & Montisferrati marchionis vidua contulit: sed in Galliam ab ea expeditione reuersus omnem eam pecuniam vtrique bona fide cum vsuris Carolus rex restituit. Franciscus Rosierus Carolum hunc priorem habuisse vxorem scribit Ludouici marchionis Salußiani filiam, eamque grauißimi inter patrem maritumque belli caussam fuisse: sed mihi id haud fit verisimile, præsertim cum aliam longe bellis illius originem fuisse constet.

DE CAROLO EIVS NOMINIS SECVNDO, SABAVDIAE DVCE.

CAROLO primo Carolus eius nominis secundus filius (quem Ioannem Emanuelem nonnulli,

 alij

alij Ioannem Carolum appellant) anno salutis humanæ octuagesimo octauo supra millesimum, & quadringentesimum succedit, infans adhuc, & ætatis anno primo nondum completo. In ducatus procuratione propter eius ætatem manente matre eius Blanca fæmina longe vigilantissima. Quæ Philippi Sabaudi Bressæ comitis principis sapientissimi, Delphinatusque Caroli regis (apud quę æquabili auctoritate, & gratia viguit) iussu præfecti, consilio vsa semper, & authoritate tuta, optime ea administratione subditorum nemini grauis molestaue functa fuit, & eorum qui libidine atque auaritia, & mutandi dominatus amore impulsi, infantis spreta ætate, nouis moliendis rebus animos habebant intentos (quibus vt formidabilem, ita bonis se præbebat facilem affabilemque) consilia facile discussit elusitque, præsertim cum diligenter admodum ratione, consilio, præceptis pueritiam eius foueret, prouideretque vt ad pietatem ante omnia ab infantia exerceretur, vtque hominibus vitiosis, & voluptatum administris (qui principum, quorum tenera adhuc ætas, deprauandis animis, vitiorum scelerumque impunitate proposita, operam omnem, cum non leui reipublicæ damno impendere solent) nullus ad eum, donec iuuentæ lubricū exiret, pateret accessus. Proficiscentem sub hæc tempora sæculi illius anno MCCCCXCIIII, in Apuliam Carolum eius nominis Galliæ regem octauum, Neapolitani nimirum regni oppugnandi caussa, & per Sabaudiæ fines iter facientem regio prorsus Blanca apparatu, purpura auroque, & vnionibus ipsa insignis excepit atque prosecuta est, eoque (cui Sabaudo inditum nomen) generosis-

MCCCC-LXXXVIII. (margin, beside line 2)
MCCCC-XCIIII. (margin, beside line 23)

nerosissimo, quo Neapolitano illo vsus bello, variis grauibusque periculis ereptus ille fuit, donauit. Quin auro argentoque (qui belli neruus) destituto regi (cunctis admirantibus mortalibus quod rebus omnibus imparatus tam longinquam atque difficilem expeditionem bellumque non necessarium, cuius non infelix tamen

fuit successus; suscipere fuisset ausus) quicquid in ornamentis esset, contulit, grauiter sibi dolere questa quod maiore eum subsidio iuuare haud posset. Decessit admodum iuuenis Carolus dux, fortunæ, in quam alebatur capax, & in omnium virtutum exemplo genitus, ducatus (cuius habenas eo mortuo Philippus Bressæ comes suscepit) anno septimo, Domini vero MCCCCXCV.

DE PHILIPPO EO NOMINE SECVNDO.

PHILIPPVS eius nominis secundus Sabaudiæ dux septimus, sine terra antea dictus, quod ex paterna hæreditate pars minima, Bressanus nimirum comitatus, ad eum tanquam natu minimum, peruenisset, Ludouici & Amadei octaui ducum, illius filius, huius nepos, gentile anno MCCCCXCV. Carolo secundo duce fatis MCCCC. sublato, ætate prope confecta, imperium accipit, vir gra- XCV. uis, & sapiens, & demerendis hominibus genitus. Cui quod

quod prælio ſtrenuus, & conſilio bonus eſſet, feliciter plerunque, quæcunque moliretur, ſuccedere ſolebant. Sed eius quoniam amplior a nobis alibi facta mentio, breuiores hic erimus. Pro Carolo Burgundiæ duce aliquamdiu cum ſtetiſſet, Galliæ tandem regis, a quo maximis affectus beneficiis, diui Michaelis equitum ſodalitio aſſcriptus, & magnus tandem ſupremuſque Franciæ factus fuit magiſter (qui comes Palatinus olim, deinde Franciæ Seneſchallus dictus fuit magiſtratus) partes, inter abruptam contumaciam, & deforme obſequium, cōſtanter ſequutus eſt. Supremum ſæculi eius
MCCCC-XCVII. anno XCVII. Camerini obiit diem, poſtquam annum, & menſes ſex ducatui præfuiſſet, & Philibertum filium reliquit ſucceſſorem. Nonnulli veneno ſublatum autumant. Componendis regum principumque, Italorum præſertim, diſſidiis plurimam ſemper princeps optimus, & perſuadendi callidus, operam nauaſſe, neque periculum ſumptuſve vllos in prouectiore etiam ætate, eius rei promouendæ cauſſa defugiſſe ſcribitur, præſertim cum plerique eum iudicem poſcerent. Summa apud Ludouicum eius nominis vndecimum, at maior (vti diximus) apud Carolum octauum Galliæ reges eius fuit authoritas. Neapolitanum enim geſturus bellum Carolus, Genuam eum Breſſæ adhuc tum comitem cum exercitu miſit, vt ne quis per abſentiæ ſuæ occaſionem a Genuenſibus motus exoriretur, prouideret, vtque nouarum rerum auidum ſemper populum illum in officio contineret. Pulſo, dum in eo itinere Carolus rex eſt, Florentia per ſeditionem Laurentio Medice ciuitatis familiæque ſuæ (qua vix vlla per Europam tum opulentior florentior-

florentiorque) facile principe, reditum illi ad suos & ad pristinum magistratum a Carolo rege impetrauit; sed vt quam perdiderat pretiosissimam, & regia haud inferiorem supellectilem (quam tumultus haud dubie originem, auaritia sæuitiæ caussam præbente, seditionis authores inuolarant) reciperet, id equidem in eius haud fuit potestate. Videbat (mehercule) vir longe optimus, qua animi erat sagacitate, hominum quorundam (quorum magna apud reges principesque est authoritas) aut inscitia ignorantiave, aut supina nimis oscitantia, maximas non solum interdum rei bene gerendæ deperire occasiones, sed graues clades calamitatesque prouinciis optime alioqui constitutis importari, quæ, si quod possunt debentque, illi vellent præstare, facili negotio cum summo reipublicæ fructu commodoque auerti, populusque in officio contineri posset. Quod ipsum verum demum eorum qui in principum versantur aulis munus est. ——— } RENATVS, *nothus.*

MARGARETA *Borbonia, Caroli Borbonij ducis, & Agnetis Burgundæ filia tertia, quam Mariam nonnulli appellant. Nupta Philippo satus is anno* MCCCCLXXI, *moritur saculi eius anno* LXXXIII. *Labitur Lusignanus, qui Philippo filiam tertiam fuisse scribit Magdalenam Nauarra reginam.*

- PHILIBERTVS *dux.*
- LVDOVICA, *vxor Caroli Valesii comitis Engolismorum, cui Franciscum Galliæ peperit regem.*
- PHILIBERTA, *cui vir Iulianus Medices, Leonis decimi Pontificis frater. Paradinus Nemoursiam eam appellat ducem, quod ducatus hic a Iuliano, Galli regis beneficio possessus, eo mortuo penes vxorem eius, rege permittente, mansisset, qua defuncta Philippus eius frater eo donatus fuit.*

*al. Claudia.

CLAVDIA Brossesia, Ioannis Brossesii, S. Seueri, & Busaci reguli, vicecomitis Bridiersii Franciaeque Marschalli, & Nicolaae Britannae (cui Carolus Britannus, & Isabella Viuonnea parentes) filia.

CAROLVS, dux post Philibertum fratrem.

PHILIPPVS, Nemoursii Galliae regis beneficio dux, & Geneuae comes, Nemoursii ducis pater, cui vxor * Carola Aurelianensis Dunoisii comitis (cui Franciscus, & Agnes Sabauda parentes) & Ioanna Hocquerbiae filia. Errat Bellforestus, qui Renati Alençonij ducis filiam ei vxorem fuisse ait.

PHILIBERTVS.

IOANNES. } obiere pueri.
ABSALON. }

DE PHILIBERTO DVCE EO NOMINE SECVNDO.

BREVE Philippi ducis fuit imperium, quod filius eius Philibertus, eius nominis secundus, Pulcher a decenti elegantique corporis constitutione dictus, anno restitutae salutis MCCCCXCVII, excepit. In Ludouici vndecimi Galliarum regis (qui amitam eius Carolam vxorem duxerat) aula vna cum Carolo octauo Ludouici regis filio (quem bello Neapolitano fuit sequutus) eductus educatusque, animi ornamentis omnibus non minus quam corporis excelluit, vsque adeo vt antecessorum suorum nemini quicquam in vllo virtutum genere concederet; neque princeps esset vllus qui ciuitates tam bene haberet moratas constitutasque, subditumque sibi populum (peccantibus, quatenus exemplo non nocebatur, ignoscendo, agendoque medium, plu-

MCCCCXCVII.

rima

rima dissimulantis, aliqua inhibentis, & conscientiæ magis quam famæ consulendo) clementius tractaret, nemo, conciliandis parandisque regum atque principum finitimorum animis aptior. Ludouico Galliarum rege eius nominis duodecimo, bellum in Mediolanensi gerente ducatu, equites cataphractos optime armatos ducentos in auxilium eius, prima etiamnum florescente iuuenta adduxit. Quo præclaro facto, Galli regis animum vehementer sibi deuinxit. Philippus archidux Austriæ ex Hispania ea tempestate, salutis nimirum anno M D I I I redux, postquam Lugdunum se contulisset (vbi pax inter Francos Hispanosque, Cæsarem & archiducem ipsum eorumque confœderatos sociosque promulgata fuit) in Sebusianos inde ad Margaretam sororem suam, Philiberti huius vxorem inuisendam profectus fuit, & ab vtroque honorificentissime exceptus dimissusque in Belgium rediit. Decessit tandem Pontdeini Philibertus eo ipso in cubiculo in quo natus fuerat, sæculi eius anno quarto (qui annus mortalium puniendis peccatis a Deo, vti plerique opinabantur, constitutus, plurimis propter aëris intemperiem, & optimo cuique fatalis fuit) ad v. idus Septemb. haud multum vigintiquinque annos egressus, imperij anno circiter sexto. Præreptus immature, & fructu gratissimæ coniugis societatis, & consummatione euectæ in altissimum paternumque fastigium imaginis defectus est. Admirandæ eo mortuo in Margareta Austriaca eius vxore constantiæ patientiæque apparuere exempla. amisso enim viro, & iuuene admodum, & quo, vt author Paradinus, neq. ditiorem potentioremque prin-

MDIII.

MDIIII.

cipem Sabaudia (ad acceptas quippe a maioribus prouincias prouẽtum annuum duodecim ducatorum millium, quæ Mediolanensis pendebat ducatus, adiecerat) neque pulchriorem sol eo tempore aspexit, acerbissimum eum casum tulit patientissime, iis solummodo procurandis intenta rebus, quæ ad animæ eius salutem apud Deum promouendam facere posse existimabat. Sunt qui Ludouicum eius nominis duodecimum Galliarũ regem, animo ab eo alieniore factum suspicentur; & quidem in Renati Sabaudi fratris eius nothi (qui orto forte inter ipsum, & Philibertum vxoremque eius Margaretam dissidio, ad Gallum transierat) gratiam. Sepelitur in abbatia quadam, quæ Brousia vulgo dicta, quam Margareta eius vxor post eius excessum, vt voti religione carissimi mariti socerique manes liberaret, maximis sumptibus exstruxit. Successit defuncto Carolus frater eo nomine tertius, eodem quidem patre cum Philiberto, at non eadem natus matre. Quæ res maximo paulo post bello præbuit occasionem.

MARGARETA *Austriaca, Maximiliani eius nominis primi imperatoris, & Mariæ Burgundæ filia. Margareta hæc Austriaco genere orta, ac multas insignesque familias paterna maternaque nobilitate complexa, Carolo Delphino Viennensi, Ludouici vndecimi Galliæ regis filio (vt author Nicolaus Egidius) Amboisii, Domini anno* MCCCCLXXXIII, *pacta fuit. Sed ab eo, rege facto (vt Annam scilicet Britanniæ hæredem Maximiliano imperatori iam desponsam, duceret) repudiata (quod Maximilianus Margaretæ pater in eas nuptias, vti aiebat, haud consensisset, ipse autem cogente patre Ludouico, cum ea puer etiamnum matrimonium contraxisset) Ioannem Hispaniarum principem maritum habuit, cui filium*

lium, at non diu superstitem, peperit. Quo fatis sublato, Philiberto huic, salutis anno primo supra millesimum, & quingentesimum, tertio connubio iuncta fuit. Mulier in tolerandis aduersis constantia patientiaque admirabili. Qua Philiberto marito sibi longe carißimo non diu potita, quartas, multis petentibus, aspernata nuptias, Carolum, & Ferdinandum fratris sui Philippi filios, sua commissos fidei pueros, ea cura (tanquam vtrumque ipsa enixa foret) instituit, & eorum regna ditionesque, plurimas licet eas, ea administrauit sedulitate, vt ipsa omnibus esset admirationi, illi ea felices amita institutioneque, ad imperium ambo (quod summum in orbe hoc Christiano fastigium est) peruenire mererentur. Bellorum dißidiorumque caussas, pace inter Christianos principes procurata, sustulit sępius. Belgio pro Carolo quinto fratris sui filio annis aliquot prafuit, prouinciasque eas omnes tanta rexit prudentia, ea moderatione, vt nunquam magis floruisse visa sint. Abbatiam quam Brouziam vulgus, Brenzeam alij appellant, in soceri socrusque (qui facturos id se vouerant) memoriam Sebusiano in solo, ex pario solidoque marmore, sumptibus maximis ædificauit, sodalitiique Augustani, ad diui Nicolai Tolentinatis institutum vitam suam efformantes monachos, in eo collocauit. Praclarum (hercule) opus, & inter celeberrima orbis huius monumenta conspiciendum; quod etiamnum, cum summa mortalium omnium admiratione visitur, ob structura artē singularem partim magnificentiamque, partim ob fenestras vitreas, comitum ducumque Sabaudiæ omnium a Beraldo vsque, liberorumque, & eorum quoque quibus affinitate iuncti fuere, insignia omnia decenti ordine repræsentantes; vt omittam erectas ipsi Philiberto duabusque Margaretis, matri nimirum eius, coniugique, ornatißimas statuas, & tessellata asarota in superiore sacra ædis parte (Chorum appellant) & in ipsius Margaretæ Austriacæ sacello pauimenta, in quibus varia paßim antiquitatis monumenta, & ipsius maritique eius effigies in tessellis quamplurimis, tres ad summum in quadrum latis digitos, eo artificio ad viuum vna cum vtriusque titulo symboloque, (Latinis maioribus exaratis literis) expressas cernere est, vt neminem non in admirationem ea res rapiat. Imo cum non pauci sint, quibus pauimentum illud temere calcare religio, vir quidam ex equestri ordine (inquit Paradinus) sacram illam forte ingressus ædem, cum sputo pauimentum hoc inficere nefas existimaret, in astantis pistoris dulciarij, ex cuius putido informique naso luentes rancidaque vndique efflorescebant magno numero pustula (quas gemmulas a similitudine appellant) faciem sputabat, nullum se locum deformiorem, & excipiendis excrementis idoneum magis tota ea æde videre dictitans. Somnium quotquot ad eum veniunt locum videre sese existimant, cum in quam templi partem oculos primum dirigere conueniat dubites, quod vnaquaque res quantulacunque ea sit, spectatorem detineat, & in sui rapiat admirationem: adeo vt ipsemet Galliarum rex Franciscus (regum sui sæculi facile princeps, neque stupidus huiusmodi rerum æstimator) eum ingressus locum, prorsus obstupesceret, nullamque ea se structura, magnificentia, ornatuque ædem vnquam vidisse palam testaretur. Super

per omnia locum exornant qui eum incolunt monachi, viri plerique doctißimi,
quorum vita moresque quam proxime ad eorum vita accedunt institutum, quos
" *anachoretas olim appellabant, hoc est, secessores. Eo quod (inquit Cassianus) ne-*
" *quicquam contenti hac victoria, qua inter homines occultas diaboli insidias calca-*
" *uerunt, aperto certamine ac manifesto conflictu dæmonibus congredi cupientes,*
" *vastos eremi recessus penetrasse non timeant. Cæterum de Margareta hac Ioan-*
" *nes Cuspinianus, in vita Maximiliani Cæsaris in hæc scribit verba: Margarita*
" *autem filiæ, eiusdem Ferdinandi regis Aragonum filium Ioannem dat maritum,*
" *qui intempestiua morte sublatus, nullam post se prolem reliquit. Sed post illius*
" *obitum Philiberto Sabaudiæ duci desponsata, cum tranquillißime simul degerent,*
" *breue eorum fuit gaudium, mox ex humanis principe sublato. Iderco infortuna-*
" *ta mulier, cum primum sponsum regem Franciæ Carolum complecti non posset, &*
" *a duobus sequentibus maritis, morte fuisset intempestiua separata, noluit dein-*
" *ceps alteri nubere, licet potentißimi principes hanc peterent, & Vladislaus Hun-*
" *garorũ rex, priusquam Annam coniugem duceret, hanc vehementer efflagitaret.*

DE CAROLO DVCE EO NOMINE TERTIO.

CAROLVS eius nominis tertius Sabaudiæ dux nonus, princeps optimus, atque clementissimus, meliore in omnia ingenio animoque quam fortuna vsus, Boni meruit nomen, Philibertoque Pulchro fratri, anno quarto supra millesimum, & quingentesimum, mense Septembri, successit; quo ipso anno & proxime præcedente, grassata per Sabaudiam Delphinatumque grauissima pestis, tantam mortalium edidit stragem, vt mortuorum humandis corporibus agrisque colendis homines decessent. Filius erat Philippi secundi ducis ex vxore altera Claudia Brossesia. Decennio toto, & amplius, tranquillissimus eius fuit principatus, & is Sabaudiæ vniuersæ status, vt populus per vniuersam Europam nullus maiore quiete, otio, libertateque frueretur;
MDXVI. donec anno sæculi eius decimo sexto, quem pro recuperan-

recuperando ducatu Mediolanenſi, Franciſcus Angoulemius ex Caroli ſorore (cui in Italiam profecturus regni procurationem ille demandauit) natus, ad Galliæ tum regnum euectus, conſcripſerat militem, eo ipſo aduerſus Heluetios, graues ad Brianconium vſque excurſiones facientes, & Delphinatum depopulantes, vti coactus fuit. Gallo enim exercitum in eam expeditionem educenti, & per Sabaudiæ fines iter facienti, cum auxilia Carolus dux ſubminiſtraſſet, Heluetiorum (qui Chinauxium, in Pedemontano ſolo ſitam arcem, oppido ſpoliato, incendere) graue in ſe odium concitauit, præſertim ob negatum per fines ſuos tranſitum commeatumque. Et ne victis quidẽ ſuperatiſque Heluetiis, Mediolanoque dedito, conceptum aduerſus eum illorum hominum odium conquieuit, qui genti illi eo bello fuerãt confæderati. Qui grauiter admodum ferebant, quæ Gallo in Sabaudia Pedemontioque patuerant ciuitates, earum portas ſibi claudi, Gallumque magno tormentorum bellicorum apparatu commeatuque, & rebus aliis a Sabaudo adiutum. Reuertentem a fœlici illa Mediolanenſi expeditione Franciſcum regem, & pedibus cum omni ſuo comitatu Camerinum vſque, religionis votique exſoluendi cauſſa, iter facientem, cum honorificentiſſime dies aliquot Carolus dux ad ſuas deductum ædes, excepiſſet, habuiſſetque, Lugdunum tandem ille, gratiis quam maximis duci auunculo ſuo actis, rediit. Cæterum non diu admodum is erga Sabaudum in Franciſci regis pectore manſit affectus. Diſſidio enim grauiſſimo inter eos paulo poſt exorto, maximis Carolum ducem cladibus, omnium eorum

oblitus, & odium pro gratia reddens, ingenti in Sabaudiam misso exercitu (cui Philippus Chabotius, maris Gallici præfectus imperabat) affecit, & potiore ditionum eius parte (Carolo quinto imperatore pro eo pugnante licet) spoliauit tandem. Grauissimi huius dissidij has Iulianus Taboëtus * adfert caussas: Philippus (inquit) Sabaudiæ dux Francisci regis auus maternus, & Caroli huius pater, vxores habuit duas, Margaretam Borboniam, & Claudiã Ponticuranam: ex hac Carolus, ex illa Philibertus, & post eum Ludouica Francisci regis mater, nati. Philippo mortuo filius eius Philibertus liberorum natu maximus ducatum excipit. Huic, prole nulla relicta, defuncto, sororem ætate proximam, & cui vterque cum illo communis parens, non Carolum ex altero tantum parente fratrem, & annis longe minorem (qui fœminas, tantæ vtpote moli impares, a Sabaudico semper dominatu exclusas, neque populum Sabaudicum fœminæ vnquam imperio subditum fuisse, contra, variis in eam rem adductis exemplis, contendere) succedere debere affirmabat, Franciscus rex, non ætatis solùm prærogatiua, sed quia inter Philippum ipsum, communem eorum omnium parentem, & Margaretæ Borboniæ propinquos, cùm vxorem eam esset ducturus, conuenisset, & quidem (vti aiebat) Sabaudicæ prouinciæ ordinibus in ea pacta consentientibus, vt quicunque ex eo matrimonio nascerentur liberi, Philippo patri indiscriminatum in ducatu, nulla prorsus sexus habita differentia, secundum ætatem succederent. Frequentibus itaque, & quidem per integrum decennium ad Carolum ducem missis legatis, debitum matri suæ ex legibus

* In Gallica sua Sabaudiæ principum genealogia.

contractus

contractus huius matrimonialis, sibi porro iure successionis ducatum Sabaudicum, saltem ea loca quæ in Gallia Lugdunensi cis Rhodanum extra imperij Romani limites sita, auiæ suæ Margaretæ Borboniæ, ex iure donationis propter nuptias obuenerant, sibi tradi postulat; Bressam adhæc cum emolumentis prouentibusque omnibus, annis proximis quadraginta perceptis, & quicquid præterea donationis illius propter nuptias intuitu, auiæ suæ antedictæ debitum fuit (quod centum & octuaginta aureorum millibus æstimari aiebat) cum vsuris omnibus. Pedemontanum quoque tractum, qua Arlesio iunctus principatui, Prouinciæ membrum partemque esse, neque ab ea separari posse affirmabat. Querebatur insuper, quod * Taurinum, Pignerolum, Montcalerium, Carignanum, & ciuitates arcesque reliquas trans Padum (interceptas, vti aiebat, stantibus belli tumultibus, & Roberto Siciliæ rege, Prouinciæ comite Pedemontanoque principe fato functo) ducatui suo adiecisset. Quod comitatus Nicæus, & portus Villefrancæ, eidem Prouinciæ comitatui annexa hactenus inseparabiliter loca, per ipsorummet ciuium proditionem Sabaudi nunc imperio parerent. Quod arces munitioraque aliquot Saluciani marchionatus, eadem cum Delphinatu censeri solita loca, per vim a Delphinatu diuulsa, Sabaudiæ ducibus, nulla prorsus iuris seruata forma, fuissent attributa, & eo quidem tempore, quo Roberti regis filius (cuius bona iure substitutionis Galliæ regibus obuenerant) infans, vtroque parente orbus, & regno Siculo deiectus, decesserat. Super hæc: Quod oblatū sibi a Galliæ rege ordinis diui Michaëlis

* Thurin.

b insigne

insigne, & centum simul cataphractorum equitum, cum congiario annuo duodecim millium aureorum, præfecturam, contemptim Carolus dux recusasset. Quod denique, quo in Gallicum nomen flagrabat odio, Burgundica Hispanicaque sequutus signa, Caroli quinti imperatoris partes, fœdere cum illo inito, semper sustinuisset: & eo quidem tempore, quo infælici infaustoque ad Papium congressus prælio, superatus ab eo captusque fuit. Has odij a Gallo aduersus Carolum ducem tanta animi contentione suscepti caussas præcipuas fuisse author est * Taboëtus. Qui per eius belli occasionem bonis fortunisque prope omnibus Carolum ducem exutum, cunctarumque prope ducatus sui vrbium dominatu spoliatum tandem, porro scribit, dum Sabaudiæ (inquit) partem vnam, eamque cæteris fertiliorem, Bernenses, alteram, quæ montana pleraque, Franciscus Galliarum rex, tertiam, hoc est, ciuitates quasque præcipuas, & prouinciæ totius robur Carolus imperator, ad se quisque certatim trahunt. Haud admodum diuersa his, de alienato a Sabaudo regis Francisci animo, & cur loca illa, quorum nunc meminimus, sibi tradi postularit, imo inuaserit tandem, Guilelmus Bellayus Langey regulus, qui in principatus Pedemontij regis nomine procuratione fuit, vir insigni familia ac perinde opibus (de quo merito dubites togane an bello præstaret) & Paulus Iouius scripsere, quæ paucis subiicere visum fuit.

* *Scripsit Latinè, sed translationem tãtum vidi.*

Offendit (inquiunt) regem Franciscum Carolus
1. dux: Quod vasa sua aurea argenteaque & quicquid habebat pretiosi pignori opposuisset, vt Carolum Bor-

bonij

bonij ducem perduellem & Francisco regi bellum (cuius ipse exstimulator esset acerrimus) mouentem, mutuo iuuaret.

Quod tametsi Francisco regi auunculus esset, vxoris tamen Lusitanæ (erat hæc vxoris Cæsaris germana soror) illecebris (inquit Iouius) deprauatus, assiduisque defatigatus precibus, neglecto Gallo, se totum ad authoritatem nutumque Cæsaris victoris contulisset; illique, Gallo ad Papium capto, de grandi hac victoria, datis ad eum literis, fuisset gratulatus. 2. 3.

Quod nullum non mouisset lapidem, vt Heluetios a fædere, quod cum Gallo illis intercedebat, retraheret. 4.

Quod Astam vrbem, dono sibi a Cæsare oblatam non recusasset, (Bellayus ab eo emptam scribit) filiumque tanquam fidei obsidem in Hispaniam ad Cæsarem misisset, qua ipsa tamen vrbe (quam supra centum annos sine controuersia Galli possedissent) nullum certius Gallis regibus in Italia patrimonium esset: verum eam Cæsar, qui Gallos Italia penitus eiectos, vlla ad spem reditus in Italiam, certa sede potiri, nolebat, auide expetenti Lusitanæ, nec abnuente viro eius, facile (inquit Iouius) concessit. Quæ vrbs coniuncta inclusaque subalpinis oppidis Allobrogico regno præclarum amplitudinis & roboris decus additura videretur. 5.

Quod Niceam Prouinciæ vrbem Massiliensium coloniam, a Gallis (quorum ditionis antea, nec omnino dubij iuris illa, inquit idem Iouius, fuisset) vrgentis belli necessitate pecuniæque inopia coactis, certa pecunia oppigneratam sibi eripi nollet; ne oportuna, & mu- 6.

nitiſſima vrbe, quæ Galliam ab Italia diſterminaret exueretur, rege eam plurimum flagitante, reſtitutaque pecunia redimere contendente. Is enim vrbem excelſa arce validam, & propter Herculis Monœci portum magnas nauigationibus commoditates afferentem, ſi bellum gerere oporteret, magno ſibi vſui futuram prouidebat.

7. Imo quod indicto inter Pontificem & regem Gallum colloquio, ne celebrando quidem conuentu illi vrbem hanc patere voluiſſet.

8. Quod Gallo regi Mediolanum properanti, vt legati ſui Meruelleſi (quem Mediolani dux necari iuſſerat) indignam necem vlciſceretur, tranſitum per fines ſuos negaſſet. Cæterum conceptum ex hiſce cauſſis odium, vſque eo regis a Sabaudi amicitia alienauit animum, eaſque in eius pectore egit radices, vt quam de ſuſceptæ (inquit Bellayus) aduerſus Geneuenſes expeditionis fauſto fælicique ſucceſſu, ſpem animo ille conceperat, ea Galli vnius potiſſimum occultis conatibus fruſtraretur. Neque enim Veretſij dynaſta, in Sabaudico quidem ſolo natus, ſed ex intimis Galli regis miniſtris, Guidoque Ranconius, vt Geneuenſibus aduerſus Sabaudum ſuppetias ferrent, niſi conſcio, imo iubente fortaſſis etiam clam rege, in animum vnquam induxiſſent. Hæc expendentem, ſimulque quanta in vicini, & quidem potentiſſimi regis (qui puncto temporis maximum rebus ſuis, in vtramque fortunam momentum adferre queat) amicitia (qua nulla illi accidere poſſet oportunior) præſidia ſibi ſita eſſent, eius inquam regis, cuius vires potentiamque (quod Imperatoribus, quorum

rum imperia vna cum vita terminantur, negatum) in ſucceſſoribus etiã perſeuerare, & quaſi perpetuari videmus, debuiſſent dubio procul (inquit porro Bellayus) mouere Sabaudum, vt Imperatori, in cuius nuper amicitiam venerat, principi, in quo, quod procul abeſſet, præſidij minimum, & cuius temporarium momentaneumque eſſet imperium, regem vicinum, potentem & longa vetuſtaque ſibi neceſſitudine iunctum, in cuius etiam poſteris, illius beneficij memoria manſura perpetuo eſſet, præferret, & cum eo in gratiam redire cuperet. Sed eorum, quibus regem offenderat, ſibi conſcius (inquit) ſuper gratiam inuidiam facti eſſe, & reconciliationi locum haud patere exiſtimabat. In qua illum opinione confirmante, quæ huiuſmodi illi conſilia ſuggeſſerat, vxore, vt fortunam belli tot cladibus aduerſam, opportuno erga Gallum regem merito mutaret; induci haud potuit. Fuit quidem (inquit Iouius) aliquando magno conſiliorum æſtu iactatus Sabaudus, vir egregie probus & ad æquitatem procliuis, nec alieni vnquam appetens, an Gallo regi de Nicæa obſequendum foret, quum in eam nullum aliud quam inueteratæ poſſeſſionis ius ſibi eſſe fateretur. Verum Franciſcus Sfondratus ſenator, Mediolano Cæſaris nomine legatus in Allobroges miſſus, eum ab huiuſmodi conſiliis impenſe deterruit, teſtatus eum aduerſus Cæſarem facturum, ſi quicquam cum rege Gallo pepigiſſet. Eo modo Sabaudus, neque iubendi, neque vetandi potens, ne Cæſarem offenderet, cognationis iura, & Allobrogum principum amicitiam veterem, quæ hactenus illi cum Galliæ regibus inuiolata permanſerat, ea minaci obteſtatione per-

territus, tueri non potuit; miserabili profecto conditione, quod cum neutrum offendere vellet, vtrique demum, ficuti mox euenit (cum eius regnum paulo ante opulentum vltra citraque Alpes auitæ atque antiquissimæ hæreditatis, a propinquo rege pariter, & ab affine amicoque Cæsare indigne lacerari conspiceretur) se prædæ futurum prospiceret. Heluetij quoque Geneuensium moti precibus denuntiari Sabaudo iubent, si Geneuensibus molestus esse pergat, se sociorum confœderatorum caussam, quæ sibi cum illis communis esset, haud neglecturos. Ad ea cum minus clementer respondisset Sabaudus, graue sibi ab Heluetiis bellum imminere facile (inquit Bellayus) intelligebat: quod sine Galli regis auxiliis illos haud susceptutos, quia non dubia erat suspicio, mittit propere ad Carolum imperatorem (quem Tunetana illa clarum victoria Panormum, quæ Siciliæ vrbs, venisse fama erat) docetque quanto in discrimine res suæ sint. Quod ita clã ab eo fieri haud potuit, vt non emanaret, & ad Galli regis perueniret aures, erga quem grauius offendit, quod loca aliquot in Italia sita ab Imperatore sibi tradi postulasse diceretur, daturus pro iis in ius ditionemque Cæsari, quicquid in Gallia citeriore citra alpes ipse possideret a Nicæa inde ad eum vsque locum, qua ad confœderatos aditus erat, Geneuensi etiam oppido in ea cessione comprehenso. In summas maximasque (hercule) Galli regis res difficultates videbantur coniiciendæ, si ea tum inter Cæsarem Sabaudumq. pactio successisset. Suo quippe vndique Cæsar imperio, in quamcunque sese verteret partem, Gallos erat cincturus conclusurusque, regemque
in

in tantas cōiecturus angustias, vt quam demum dubiis suis rebus consulendi viam inire conueniret, haud facile esset reperturus. Rebus hunc in modum constitutis, necesse omnino erat, vt quacumque posset ratione (inquit Bellayus) ingens hoc a ceruicibus malum suis tempestiue rex auerteret, prouideretque diligenter, ne scalam Sabaudus in regni sui finibus fabricaret, per quam facilis in ipsum regnum pateret ascensus. Simulatione tamen tantisper rem extrahendam statuit, dum quæ ad Vellyum, legati pro se munere apud Imperatorem fungentem, perferenda dederat mandata, perferrentur, & voluntatis suæ Sabaudus fieret certior. Postulauit ab eo per ditiones sibi suas transitum vti concederet, vt loca ea quæ sibi liberisque præclaro hæreditatis iure, matris suæ Ludouicæ intuitu, obuenirent (quæ nullo, vti aiebat, cum titulo hactenus ille possedisset) sibi redderet. Neque enim diutius ea penes illum loca manere rex volebat, cuius fidem tantopere habebat suspectam, & in cuius foret semper potestate, in Gallici regni hostium manus, quotiescumque luberet, ea tradere. Ad ea, quod a Sabaudo accepturus esset responsum, quia facile erat suspicari, & parum spei erat, Sabaudum voluntate quicquam facturum, vim adhiberi & metum placuit. Ad bellum itaque sese parare, & stipendia, aliaque quibus ad eam rem opus esset decernere. Guilelmoque Furstembergio, nobili claroque tribuno, (qui paulo post ad Carolum imperatorem defecit: Iouius exauthoratum à rege Gallo scribit, quod legiones prædæ habuisse, regiamque pecuniam interuertisse accusaretur) militem vti conscribat, & in Galliam protinus ducat, imperare.

tare. Nec mora, Galli, duce Philippo Chabotio, maris præfecto, coactis copiis, transalpinis (inquit Iouius) oppidis, quæ pertinent ad Allobrogum fines, inermem desertumque ab omnibus ducem exuerunt, transgressique Alpes, aliquot munita oppida subalpinæ regionis, imprimisque Taurinum, Fossanum, Peparolum, & Cherium occuparunt. Ac nisi Antonius Leua eductis Mediolano copiis, cuncta inuadentibus occurrisset, repressaque Gallorum audacia, iusti exercitus vim rebellantibus ostendisset, futurum erat, vt Vercellæ, & magna pars subalpinæ ditionis in potestatem Gallorum deuenirent. Neque tamen vlla res (inquit) in ipso bene cœptæ prouenientisque victoriæ cursu Philippum magis retardauit, quam Ioannis Lotharingiæ cardinalis aduentus: is enim ad Cæsarem cum amplissimis de pace mandatis missus, vbi in castra ad Taurinum peruenit, sua authoritate, quæ apud regem erat eximia, Philippo persuasit, vt subsistere citra Duriam amnem, neque vlterius arma proferre vellet, ne summæ spei paratæ pacis atque concordiæ occasionem, offenso exacerbatoque Cæsare, corrumperet. Existimabat namque se Cæsarem, suppressis armis, suspensoque bello, molliorem atque faciliorem inuenturum, vtpote quem neque vi subigi, neque vllo rerum suarum periculo permoueri posse intelligeret, vt quicquam suo nomine indignum cum armato hoste pacisceretur. Sed bello paulò post denuò recrudescente, Sabaudia prope vniuersa Gallus intra menses paucissimos comitis Fani Paulini virtute potitur. Quæ caussæ Franciscum Galliarum mouerint regem, cur Carolo duci bellum inferret, si Taboëto, Guilelmo Bellayo, & Pau-

& Paulo Iouio fides sit habenda, hactenus ostendimus. Ego quanquam vnam alteramue ex iis bello illi obtendi fortassis potuisse, non iuerim inficias, præcipuam tamen primamque fuisse existimauerim dominandi imperiique fines proferendi insanam diramque libidinem, materiem omnium malorum: quæ vbi semel in mortalium animos inuasit, cessant ilico amicitiæ cõsanguinitatisque iura omnia, eaque non ex re sed ex commodo æstimantur: adeo vt, nisi statim feræ huic immanique belluæ fræna iniecerimus, in grauissima quæque vitia mox prolabamur, quin & religionis tandem animo paulatim nostro subrepat contemptus. Vidimus (proh dolor) id tempestate nostra in hoc ipso rege Francisco, principe alioqui optimo, sanctissimo, religiosissimoque, & cui (digno quem ad exemplar veræ gloriæ sequentes reges legant) parem a multis retro annis regem Gallia non viderat. Qui cum Turcarum imperatore Solymanno turpe fœdus iniisse non contentus, eo tandem prorupit, vt quando viribus Cæsaris imparem sese videret, barbarum hunc crudelemque (cui Christiani sanguinis hauriendi summa semper sitis) tyrannum Constantinopoli vsque (non viso vllo vnquam sæculo exemplo) in Galliam primus Franciæ regum accerseret. Quo facto, & diuinum grauiter offendit numen, Galliæque res, florentissimæ tum, occidere atque deflorescere paulatim ab eo tempore cœpere, & mortalium omnium graue in se prouocauit odium, partoque a priscis olim Galliæ regibus (grauioribus, temperatioribusque a cupidine imperij) ob strenue fortiterque aduersus Christiani nominis hostes, gestas res, glorioso

nomini vim quandam inferre visus est. Cæterum quod Philippum ducem Caroli huius patrem, cum Margaretam Borboniam vxorem ducturus esset, scribant promisisse (& quidem prouinciæ Sabaudicæ ordinibus astipulantibus) vt quicunque ex matrimonio hoc nascerentur liberi, patri in ducatu, sexus nulla prorsus habita ratione, secundum ætatem succederent; id equidem (quod cum bona Gallici nominis venia mihi dicere liceat) nemo facile mihi persuaserit. Philippum enim ducem virum sapientissimum, æquique obseruantissimum, populum autem Sabaudicum, veterum iurium consuetudinumque retinentissimum semper fuisse comperior; adeo vt verisimile non sit, aut hunc validum semper fæmineo spernendo imperio, vel vbi infantis etiam filij tutelam ad se anxia mater vidua traheret (quod haud facile impetratum) in huiusmodi pacta consensisse: aut illum, cuius maiorum in eo cura semper ne imperij decus fæmineo dominatu dehonestaretur (quod nisi obtinuisset, Eduardo cõmite fato functo, filia ei Margareta Britanniæ nupta duci, non autem Amadeus quintus frater Philippi huius atauus successisset) quicquam futuræ coniugi, quod moribus Sabaudicis refragraretur voluisse polliceri. Neque est quod in affinitatis illius gratiam ab eo id factum opinemur, cum in confesso sit, nonnullos ex eius maioribus, iam pridem, non illi solum, sed regum etiam principumque potentissimorum domui per affinitatem innexos fuisse. Porro quas Guilelmus Bellayus, cur regis Galli amicitiam imperatoriæ præferre Carolus dux debuisset, in medium profert rationes, earum plerasque ego, pro ve-

tere

tere gentis illius more, ab affectu studioque in principem magis, quam ex vero profectas celebratasque crediderim. Quod enim Cæsarum imperia momentanea esse,& vna cum vita occidere, Galliæ vero regum vires potentiamque immensam, in hæredibus etiam perseuerare continuarique dicat; quam quæso friuolum id? Quasi vero imperatoriæ functionis limitibus, Caroli Cæsaris tot tantisque auitis regnis conspicui vires potentiaque circumscriptæ, non aliunde amplissimum acceperint incrementum. Cui imperatorium decus (quo ipso plerosque ex maioribus eius ante eum claruisse legimus, quodque in eius hactenus posteris adhærescit) Romani imperij proceres accelerauere, vt regio titulo rebusque cæteris parem sibi regem Gallum, dignatione eius magistratus anteiret: præsertim postquam virtus, gloria,opes, atque alia optanda viris principibus illi superarent: quibus tantum fastigium, inualidum alioqui inermumque per se,& alienæ(quod visum sæpius) indigum opis, pro maiestate tueri posset. Quod non ita pridem adhæc Carolum ducem in Cæsaris amicitiam venisse; Galliæ autem regem principem vicinum, longa vetustaque illi necessitudine iunctum fuisse, neque vlla perinde firma imperij munimenta, quam vicini principis amicitiam esse affirmet; non negauerim equidem Sabaudum Gallo regi fuisse auunculum. Quæ, hercule, res mouere merito Gallum debuisset (nisi speciem magis in amicitia eius, quam vim Carolus dux tenuisset) vt Ludouici iunioris Galliæ item regis exemplo, beneficiis auunculum sibi conciliaret,non irritaret iniuriis. Illi enim cum ante annos plus minus quadringen-

tos & quinquaginta, grauis cum Sabaudiæ comite Amadeo secundo, auunculo suo, quod grauiter ille ferret Ludouicum fratri ætate maiori in regno a parentibus prælatum, intercessisset altercatio, non conquieuit, donec, diui etiam Bernardi ad eam rem vsus opera, in gratiam cum auunculo rediret. Sed id quoque ausim asseuerare, plures illi familiæ cum gente Burgundica, principibusque illi confœderatis, quam cum Francica interuenire hactenus affinitates cognationesque; neque vllam illi, imperij præsertim principi, Cæsaris, qui honoratum matrimonio sororis suæ vxoris, in arctissimam affinitatem receperat, amicitia, oportuniorem, quod procul abesset, (in quo offensæ minimum, gratia par) accidere potuisse. Quod aliter euenerit, diuini id numinis (cuius singulari prouidentia curaque inferiora hæc gubernantur) dispensatione ita accidisse: nihilque semper florere, ætatem ætati succedere meminisse nos conuenit; pristinum tamen decus pristinamque rebus publicis, quas tristes huiusmodi exagitarunt casus, redire tandem faciem, si nobis veræ virtutis. Postulat nunc tempus, vt eo vnde digressi sumus redeamus. Non restitit primum Gallo Sabaudus, cum quod maximis in Geneuense bellum (quem populum ex eo Galli in Sabaudum odio, capta occasione, rebellem sibi, frustra ad officium reducere, Bernatibus pro eo pugnantibus, fuerat conatus) factis sumptibus, exhaustus, tanto gerendo bello imparem se videret; tum quia Carolum imperatorem (cuius Africano illo fœliciter defuncti bello, nihilo minor fama apud hostes quam apud suos confœderatosque erat) controuersiam eam omnem (per maiestatem enim im-

perij, per amicitiæ affinitatiſque fidem eum fuerat obteſtatus) facile pro authoritate ſua compoſiturum ſperabat. Tulit grauiter eam Sabaudo factam iniuriam Carolus Imperator. De Gallo itaque rege Romæ apud Pontificem in pleno purpuratorum patrum legatorumque principum conſeſſu luculenta habita oratione, queſtus pluribus, quod principis affinitate ſibi iuncti, & in auguſti imperij clientelam recepti, imo imperij vicarij, e cuius ipſe ſorore genitus eſſet, ſe abſente terras agroſque inuaſiſſet, in Galliam maximis mox itineribus cum omnibus ſuis copiis, vt afflicto oppreſſoque affini opem ferret (interea dum Tarantaſiam hoſtis, locum aditu difficillimum, perfidorum quorundam hominum agreſtium, quorum fluxa plerumque fides, proditione expugnat) ſæculi eius anno XXXVI. intento atque infeſto exercitu contendit. MDXXXVI. Animis infeſtiſſimis inter duos potentiſſimos orbis Chriſtiani monarchas annis aliquot, poſt deditum Imperatori Foſſanum (Franciſco Saluſſiarum marchione, qui paulo poſt in oppugnatione Carmaniolæ glande traiectus occubuit, a Gallo ad eum deficiente) vario euentu, cum non leui Pedemontani populi clade, bellum geſtum fuit. Pro Imperatore Guaſtius marchio, quem vicarium ſibi per Italiam, & Mediolani proregem fecerat, pro Gallo Guido pugnabat Ranconius, bello illi & prouinciæ Pedemontanæ a Gallo præfectus, magni ambo clarique duces, & fama rerum geſtarum florentes. Poſtquam variaſſent ſecundæ aduerſæque res non fortunam magis quam animos hominum, nouaſque ad exercitum ſuum ipſuſmet Galliæ rex, tempore anni difficillimo adduxiſſet copias,

 quarum

quarum aduentu, Taurinenses Pignerolique arctissima qua premebantur obsidione, fuere liberati, induciæ tandem trimestres quinto cal. Decembris sæculi eius anno
MDXXXVII. tricesimo septimo factæ, & in alterũ trimestre extractæ fuerunt. Quibus exeuntibus, neque pace, quod sperabatur, succedente, longe infestioribus animis bellũ redintegratũ gestumque fuit. Indixerat sæculi eius anno qua-
MDXLI. dragesimo primo Ratisbonæ (quæ Augusta Tiberia dicta olim vrbs) comitia Carolus Cæsar, ad agẽdum de componendis circa religionem controuersiis. Eo cum Sabaudus quoque tanquam imperij venisset princeps, de rege Gallo multis apud Imperatorem proceresque, & Germaniæ totius ordines, verbis questus est, quod nullo suo suorumve merito, fortunarum ditionumque suarum partem meliorem, subalpina nimirum oppida cum Taurino ille inuasisset detineretque. Respondendi ad eas querelas legato, qui a Gallo missus fuerat, facta potestate, scripto ab eo factum id fuit: sed diuisis vehementer inter se proceribus oppidisque, & rebus supra modum turbatis, cum perfici nihil posset, bellum denuo (vti diximus) inter Imperatorem Gallumque ceptum gestumque fuit. Annus iam agebatur restitutæ
MDXLIII. salutis MDXLIII. Quo ipso anno præter mortalium omnium opinionem classis Turcica, quæ ex centum & quinquaginta nauibus, quæ remis agebantur, constabat, Hariadeno Ænobarbo nobili pirata duce, postquam a Gallis, vti diximus, accersita æstatem fere totam in Massiliensi otiosa hæsisset portu, Nicæam Prouinciæ portum (in quam vrbem, Nissam appellatam nonnullis, Geneua pulsus antistes, sedem suam transtulit)

lit) Galli regis (cui amicissimo, inquit Iouius, regi, opem suam imploranti, ea Solymanus Turcarum imperator auxilia submisit) decreto iussuque terra marique acerrime oppugnata, & muris propugnaculisque omnibus crebro continuoque æneorum tormentorum verbere nudatam (fortiter sese tuentibus obsessis, & magno præsentique animo Turcarum vexillo, cæso signifero, capto) assumptioni diuæ virginis Mariæ festo die, capit, diripit, vastat, incendit. Sed arcem quæ in extremo vrbis agro posita, subiecta late maria despectat, arduoque calle vrbi coniungitur (antiquorum Prouinciæ regum, inquit Iouius, opus, clarissimorumque sæpe ducum carcere, & misero vitæ exitu nobilitatum) singulari virtute fortitudineque, Pauli Simeonis præfecti, qui Rhodiæ militiæ asscriptus erat eques, egregie defensam, & Alfonso Guastio, ad quem captæ vrbis rumor nondum peruenerat, cum maximis copiis commeatuque in obsessorum, quos vndique clausos, & hactenus sine inuecto, quia ibi pauci erant, ex ante præparato sustentatos, grauis tũ fames premere cœperat, auxilium, continuato diem noctemque itinere, in tempore accurrente (cuius aduentus fama gaudium, & metum inuicem Turcis obsessisque præbuit) expugnare haud potuit. Inde Guastius cum Sabaudo Niceam ingressus, collaudauit Simeonem militemque, quod tanta clade amissæ vrbis icti, animum non despondissent, nec fructum secundarum rerum sentire hosteis passi, arce eos arcuissent, ciuesque in arcem profugos cum fide tutati essent. Amplo inde in arcem commeatu, rebusque cæteris ad diuturniorem obsidionem tolerandam necessa-

riis

riis abunde importatis, cum his copiis, quas metu Ænobarbi (qui ea ſpe potiundæ arcis deſtitutus, verſus Maſſiliam ad Tolonis portum, qui Tarenta antiquitus fuit, inquit Iouius, eſt reuectus) conſcripſerat, aliquot etiam additis cohortibus, Monteuicum ampliſſimam inter ſubalpinas vrbes ciuitatem obſidet. Mouit eum potiſſimum, quod vrbs tam nobilis & potens, ſicut defectione ſua traxerat aliquot populos, ita recepta inclinatura rurſus animos videbatur ad veteris imperij reſpectum. Nec fefellit eum opinio hæc. Statim enim vt poſt duram multamque oppugnationem, fortiter ſeſe defendentibus ciuibus, deditione tandem (quam dolo expreſſam Iouius ait) eo eſt potitus, caſtella ignobilia octuaginta quinque, oppidi illius imperium reſpicere ſolita, in Cæſarianorũ menſe Nouembri fidem redierunt, eaque vulgata res omnium ferme animos ad Cæſarem auertit. Ex Tholonis portu naues actuarias duas, in quibus maximus captiuorum numerus erat, & puellæ inter hos virgines nobiles eximia forma quam plurimæ, plurimi quoque pueri, ad Solymannum Conſtantinopolim Ænobarbus (qui donis ac pecuniis acerbe per eum tractum conquirendis, plus inuidiæ, quam virium Gallicis partibus addidit) miſit. Quorum, profecto, hominum miſerrima futura erat conditio, & de ſalute eorum actum fuiſſet, niſi Garcias Toletanus, vir bello inclitus, Neapolitani proregis filius, cum triremibus aliquot in Turcas actuariaſque acriter inuectus, conſerta ab omni parte pugna, victor tandem, receptos captiuos, in priſtinam vindicaſſet libertatem: quos domum, præſidio ad eorum cuſtodiam adhibito, curauit deducendos

cendos. Munera quoque donaque quæ Solymano mittebat Ænobarbus, per eam victoriam suæ Garcias fecit potestatis. Luxenburgensis oppidi ipsa hac tempestate miserabilis interuenit clades: Gallorum quippe, Caroli Aurelianensis ducis Francisci regis filij virtute, opulentissima regionis eius vrbs facta ditionis, a Cæsarianis biennio post oppugnata, ad Cæsaris denuo, licet magnis additis operibus eam egregie Ioannes Melphitanus muniisset princeps, imperium ignobili deditione rediit. Bellum, quod in Cambresio gestum solo, obsidioque Landresiana, & deserti a Gallis Carignani pro Cæsare occupatio, in annum proxime insequentem incidere. Successerat in Pedemontana tum præfectura Guilelmo Bellayo Langeyo (qui paulo ante mortem obierat) Franciscus Borbonius Angieni siue Anguiani regulus, Vindocinensis ducis frater, regij sanguinis & spiritus iuuenis: Is cum Cæsarianorum consilia in eo verti videret, vt occupatis locis omnibus, quæ positu regionis aditum ad Italiam præberent, Italiæ adeundæ facultatem Gallo præriperent, Carignanum opere munitissimum locum obsidet, at frustra, donec desperata vi, clausis omnibus ad vrbem aditibus, verteret consilium ad moras, haud ignarus paucorum dierum inesse alimenta. Cæterum dum obsessis opem ferre totis castris, commeatumque in eam vrbem importare Guasti marchio parat, hostem ad Cerisolum obuium habet. Ibi collatis signis pugnatum per vnam ferme horam fuit. Superatus tandem marchio, & a fortuna, quæ prima ad eum impressione inclinare visa, destitutus, postquam insignis manu, voce, vulnere, diu pugnam sustentasset,

 e media

e media tandem cæde cum paucis effugit, amissamque prope victoriam singulari fortitudine ex eius denuo manibus Anguianus extorquet, & Carignanum paulo post (obsessum acrius quam oppugnatum) in deditionem recipit, omnique circa agro potitur; postquam suprema omnia admirabili constantia sub Pirro Columna (cuius maiores Cæsaris ditioni plurimum addiderant) & Felici Arconio comite, ducibus bello clarissimis, tolerassent obsessi, confectaque paucitas oppidanorum, opere, vigiliis, vulneribusque, quæ semper eosdem vrgebant: sed obstinatos mori, nulla magis vis

MDXLIIII. quam fames expugnauit. Ad nouem millia hominum prælio hoc dicuntur cæsa, prope duo millia capta. Hoc ipso anno (qui fuit sæculi eius quadragesimus quartus) cum alium denuo Spiræ Nemetum Cæsar conuentum procerum ciuitatumque Imperij omnium (etenim legationes ad eius imperium ex omni se Germania effuderant) haberet, & Galliæ rex Franciscus (cuius legati negato sibi ad ea comitia aditu, quæ regis sui nomine habebant perferenda mandata, typis excusa, emisere) imperij hostis fuisset pronuntiatus, cum quia imperij principem Sabaudiæ ducem, virum longe optimum, bonis fere omnibus, nullo eius merito, exuisset; tum, quod eius impulsu stipendioque, anno superiori Turcica venisset classis in mare Ligusticum (grauiter eam rem vrgebat Cæsar) & in Sabaudiæ ducis, Imperij principis, agrum inuasisset, captaque Nicea cum portu, magnis viribus arcem iis locis obsedisset, & tormentis acriter (vti ostendimus) oppugnasset. Bellum illi inferendum Carolumque ducem Imperij, principem in ditiones bo-

Sleidanus commentariorum suorum, lib. 15.

naque ſua reducendum eſſe imperij ordines (quos eius caſum miſerantes, ea tum cura maxime intentos habebat) cenſent, ſemeſtremque Cæſari aduerſus Galliæ regem in equitum millia quatuor, peditum XXIIII, pecuniam decernunt, grauiſſimiſque vetant pœnis ne quis Germanici nominis Gallo militet, aut militantem vrbe, tecto, menſa, lare recipiat. Ingenti itaque collecto exercitu in Galliam Imperator, & rex Anglus (Imperatori is ſe iunxerat) diuerſi irruptionem faciunt. Luxenburgum Cæſar minus pertinaciter defenſum, deditione (paulo ante vti a nobis dictũ eſt) recipit. Hinc in Campaniam verſo itinere Ligniacum expugnat. Sandiſerio deinde Thyerriaque arce ille, Bolonia Anglus (quæ tentata ſæpius a patre eius res, at fruſtra) poſt diuturniorem oppugnationem potiuntur. Multorum ſanguine ac vulneribus ea Cæſari Angloque victoria ſtetit. Ingens hinc ſequuta Lutetiæ trepidatio: ſed, Deo afflictam tum Galliam propitiis reſpiciente oculis, facta præter exſpectationem omnem, monacho quodam Hiſpano internuntio, pax, metum illum omnem ſuſtulit. Cæterum recrudeſcente denuo anno ſæculi eius quinquageſimo primo bello hoc, Chieraſium & Santdamianum Pedemontani ſoli oppida vi expugnantur. Captas autem biennio poſt ſtratagemate quodam Vercellas, in eodem tractu vrbem tenere Galli (quod magna Cæſar auxilia adducere dicebatur) cum non poſſent, ſpoliatam deſerunt. Tantos fortunæ fluctus, tot miſerandos caſus, cum aliæ ſuper alias clades cumularentur, aduerſamque eius fortunam detractarent, qui proſperis eius rebus ad obſequium certare ſolebant, patientiſſime Sa-

MDLI.

baudus, bonis fere omnibus, ab eo qui Ludouicam matrem, & per eam ipsum auunculum præferebat, exutus licet, tulit, neque animo vnquam defecisse visus est: do-
MDLIIII. nec tandem eiusdem illius sæculi anno quinquagesimo quarto, qui decimus nonus illi turbatæ reipublicæ, æuiternis illis (quæ nullis fortunæ subiecta casibus) donandum bonis, ex infelici statione hac, beatum vere principem (quo alij diutius eum dominatum tenuerunt, nemo tam fortiter reliquit) extrema iam ætate eripere Deo visum fuit. Verissime (hercule) historicorum cele-
„ berrimus Tacitus dixit: Non esse mala vel bona quæ
„ vulgus putet, multos qui conflictari videantur aduersis,
„ beatos, ac plerosque quanquam magnas per opes miser-
„ rimos, si illi grauem fortunam constanter tolerent, hi
„ prospera inconsulte vtantur. Vercellis sepulto Carolo, Emanuel Philibertus filius successit. Scribit Taboëtus (sed penes eum fides sit) vxorem sibi Carolum dari postulasse Margaretam sororis suæ Ludouicæ filiam, Francisci regis sororem, eaque negata, Emanuelis Portugalliæ regis filiam duxisse.

———————— { ADRIANVS. / IO. AMADEVS. / LVDOVICVS. } *nothi, vt apparet.*

BEA-

BEATRIX *Portugalla, Emanuelis Portugalliæ regis filia, Elisabetha, quæ Carolo quinto Imperatori vxor fuit, soror: fœmina forma eximia, & sui sæculi sexusque decus.*

CAROLVS *in Hispaniis apud Carolum imperatorem decedit.*

EMANVELES *duo tenera ætate extincti, quorum pauci meminere.*

CATHARINA *trima decedit.*

EMANVEL PHILIBERTVS *dux.*

ELISABETHA. MARIA. *obiere pueri.*

DE EMANVELE PHILIBERTO, DVCE SABAVDIAE DECIMO.

EMANVEL PHILIBERTVS, Sabaudiæ dux decimus, Carolo patri suo anno quinquagesimo quarto supra millesimum & quingentesimum succedit, princeps longe clarissimus. In Caroli quinti Imperatoris (ex quo spes opesque eius pendebant, quique non secus eum fratremque eius Carolum, quam suum fouit sanguinem) aula a puero enutritus, tantos mox in omni genere virtutum, & in re bellica fecit profectus, vt nemini non esset admirationi, & (quod de Pompeio magno dictum) citius dux quam miles euaderet. Præclara itaque eius perspecta indole, accitum ad se benigne Carolus Imperator appellat. Macte virtute esto Emanuel (inquit) apud me tibi omnis honos atque præmium erit, & quo frequentior mecum fueris, senties eam rem tibi dignitati atque emolumento esse: lætumque promissis iuuenem, equitum millibus quatuor, quos corporis sui

 custodiæ

custodiæ bello Germanico asscripserat, præfecit. Neque tāti Imperatoris exspectationem ille fefellit: eximia enim singularisque eius, toto eo bello exstitit fides. Cæterum regna ditionesque suas omnes, Carolo imperatore (qui plenus honorum in Hispaniam rediit) in Philippum filium
MDLV. suum sæculi illius anno quinquagesimo quinto transferente, Belgicarum prouinciarum ab eodem rege Philippo, præfectura donatur. Quo supremo magistratu ita functus fuit, vt nondum exacto quadriennio, ad ditiones suas abiens, magnum sui apud eum populum gentesque finitimas, princeps optimus relinqueret desiderium. Fortunam, & viuo, & mortuo Carolo patre, nouercam sibi aliquamdiu, aduersus omnes eius impetus infractus immotusque, ita reuerenter semper habuit, vt eius tandem misertus Deus, auitis bonis illum restitueret. Post acceptas enim illatasque tantas inuicem cla-
MDLVII. des, & partam sæculi eius anno quinquagesimo septimo mense Augusto, eius ductu auspiciisque (vniuersis enim castris rex Philippus eum præfecerat) memorabilem illam de Gallis ad S. Quintinum victoriam, vrbemque ipsam paulo post expugnatam, & post captas ex aduerso a Gallis Calisium, Guyneum, Thionuillam & Dunkerckam vrbes (diuino haud dubie numine victoriam clademque æqua quasi lance inter vtrumque partiente, ne si alteri paullum modo tribuisset fortuna, conditionibus pacis vti detrectaret is, qui superior videretur, neque æqua contentus esset parte, qui omnia habiturum se confideret) pace inter Philippum Henricumque reges biennio post facta, bona ditionesque suas omnes (ciuitatibus aliquot, Taurino scilicet, Villanoua,

Astensi,

Astensi, Quiersio & Chiualio demptis (quas aliquanto tempore Gallo retinere permissum) recepit, Henrici regis sorore Magareta (ita enim conuenerat) vxore ducta. Cæterum postquam ciuitates illas quas Gallus retinuerat, tradi sibi postulare tandem Sabaudus cœpit, qui a rege Carolo eo nomine nono (Francisco is fratri tum successerat) eius rei caussa missi Lugdunum venerant legati, moras nectere, aduersam regis voluntatem caussari, & multa in excusationem adferre: In primis Niceā & Villafrancam vrbes dependentiaque ab iis loca Prouinciæ comitatui annexa antiquitus, Prouinciæ comitibus paruisse semper, Ioannamque reginam Roberti regis Neapolitani, & Prouinciæ comitis neptem, & post eam Ludouicum eo nomine primum Andium ducem (cui bona sua omnia salutis anno MCCCLXXX, illa donarat) ea possedisse, illique Ludouicum successisse filium. Exorto autem inter Andiam Aragoniamque familias, per caussam Neapolitani regni bello, Sabaudiæ proceres ea vsos occasione, Niceam, & Villafrancam finitimas oportunasque augendo principatui suo vrbes, contra ius fasque, nullo ad eas titulo inuasisse, neque vnquam (monitos rogatosque licet sæpius) eas tradere voluisse. Cæterum cur Galliarum rex ad ea sibi loca ius esse dicat, caussas illi esse iustissimas, inter quas Caroli Andij ducis Prouinciæque comitis, & Neapolitani ex ea familia regis postremi testamentum, quo bonorum ille suorum omnium, Ludouicum eius nominis vndecimum Galliarum regem, Carolum Delphinum eius filium, & quicunque in Franciæ regnum in posterum essent successuri, instituisset hæ-

redes,

redes. Oportere itaque Sabaudum, antequam postulatis eius rex satisfaciat, loca illa regi, qui verus legitimusque eorum dominus sit, restituere. Idem & de Pedemontano principatu facere debere Sabaudum, quem ipsum Prouinciæ quoque antiquitus illigatum (quod ex editis super ea re anno MCCCVI, tabulis videre esset) & a Ioanna regina antedicta (quam sæculi illius ipsius anno LXIII, eo pulsam, Prouinciæ ordines, vt pecuniario se subsidio ad principatum illius patrimonij sui partem, recuperandum, iuuare vellent, orasse in confesso est) possessum fuisse aiebant. Astensem adhæc comitatum, publicum regni Gallici patrimonium, quem a Ioanne Galeacio Mediolani vicecomite Valentinæ filiæ, dum Ludouico Aurelianensi nuberet duci, Caroli regis atauo, dotis nomine datum, & a Carolo quinto imperatore occupatum, contra ius fasque Sabaudus hactenus possideret, ab eo cum prouentibus ad eum vsque diem perceptis, reposcere. Controuersum quoque hactenus inter Galliæ reges Sabaudiæque principes Salutianum marchionatum, quia sibi rex Carolus adiudicari debere affirmabat: monebant, vt quibus rationibus ea quæ pro se reges Galli in caussa hac adduxissent, vellet impugnare, in medium tandem proferret, & simul tot interpositis eius ipsius controuersiæ caussa senatus decretis parere ne grauaretur. His dicebant accedere, Quod cum Sabaudi proceres, Geneuensis comitatus Foucigniique dominatus respectu (quod a Delphinatu ea dependeant loca) Galliæ regis sint beneficiarij, conuenire omnino vt fidem suam antecessorum suorum exemplo, qui idem factitassent, Carolo regi eorum locorum

eorum ergo obstringat, eiusque se Sabaudus profiteatur clientem. Ostendere ad postremum, dum Philippus Sabaudiæ dux salutis anno MCCCCLXXI. Margaretam Borboniam vxorem duceret, illaque dotis ad eum nomine coronatorum aureorum millia sexaginta, & supellectilis adhæc pretiosissimæ plurimum adferret, matrimonij illius legibus cautum inter cætera tum fuisse, vt qui ex eo coniugio primus nasceretur filius, Baugeum is comitatum, & in Bressano solo Satrapeam Bourgiam (Galli Castellaniam appellant) præcipui inter liberos titulo possideret, ea lege vt eo defuncto, liberi reliqui ex eodem illo matrimonio, eius locum repræsentarét, & in ea dominia proximus natu post eum succederet. Enimuero cõtractui illi standum si sit, dubium esse nemini, quin Ludouica Francisci primi regis mater, ex antedicta Margareta cum Philiberto fratre nata, Carolo posterioris coniugij filio, in hæreditatis a communi patre profectæ aditione præferri, (æquari saltem) debuerit, eorum saltem bonorum a quibus lege Salica non excluderetur: inter quæ Baugeum comitatum Bourgiumque esse, extra controuersiam omnem cum sit, insignem, hercule, Ludouicæ eiusque posteris factam iniuriam, quod vel eorum saltem locorum potiri non potuerint, suffragantibus præsertim, & ea illis bona deferentibus contractus illius legibus, quibus disertis id caueretur exprimereturque verbis. Multa præterea alia cur promissa exuenda censeret rex, a legatis regiis eo colloquio dicta allegataque sunt: sed quæ, postquam repente turbare fortuna cepit, motusque illi, quibus florens illa quondam super regna omnia cætera Gallia misere

conflagrauit, exorti, fructu suo caruere; præsertim postquam altercatio ea omnis nuperrima illa pace penitus fuisset sublata. Quin cum eo regis Galli iam recidissent res, vt finitimorum illi principum, & eorum quoque cum quibus longum diuturnumque regibus Gallis fuerat dissidium, amicitia, ad intestina dissidia pacanda, & ciuiles motus comprimendos opus omnino esset; Bourdillonio (haud perinde Sabaudi metu, quam fidei suorum diffisus) imperat regulo (Pedemontanis cum Franciscus eo nomine secundus rex, Caroli regis frater, præfectum dederat) vt Taurinum, Villam nouam Astensem, Quiersium & Chiuasium oppida Sabaudo eiusque vxori in manum tradat, ea lege, vt vicissim Sauillanum, Pignerolum vna cum Abbatia adiacente, Ginolleum, & quicquid eorum locorum respiceret imperium, a Sabaudo protinus reciperet. Monitus ea de re Bourdillonus præfectus, tribunos militum, quibus eorum locorum custodia demãdata erat, centurionesque conuenire iubet, quibus cum mandata regis cognoscit, quod optimum factu esset exquirens, placet tandem, omniumque in vnum congruunt sententiæ (non improbantibus consilium quos negotij huius cum Sabaudo tractandi caussa, iampridem in Sabaudiam rex miserat) quando nullius magis interesset quam ipsiusmet regis, non properãri, certiora exspectanda esse iussa. In regis quippe, quod administrando regno nondum illi matura esset ætas, ea de re statuere negabant esse potestate. Rem quippe esse maxime arduam, præsertim quando vltimo (vti aiebant) Lugdunensi conuentu, inter regios Sabaudique legatos conuenisset,

nisset, Niceam vrbem vna cum arce locisque illi subiectis, & perceptos, ab anno inde MCCCLXXXVIII, (quo Ludouico Grimaldo tradente in Sabaudorum principum ea venerat potestatem) fructus regi restitui debere. Reddi etiam conuenire Conynum, Fossanum, Sauillanum, Mondeuisum,& dependentia ab iis oppidis loca, relinquique penes regẽ Quiersium cum toto suo tractu. Æquum quoque esse vt quæ facta salutis anno MCCC quinquagesimo quarto inter Gallum regem Sabaudumque pace, conuenissent, ea Sabaudus (sua illi aduersus quemcunque videretur salua manente actione) præstaret; vtque quæcunque Astensi subiecta comitatui possideret oppida, castella, vicosque, Gallo restitueret. In confesso adhæc esse, quæ Ludouicæ Sabaudæ Francisci eius nominis primi regis matri, hæreditatis, Philippo patre defuncto, debita fuerit pars, ea eius hæredes haud debere frustrari. Idem quoque de vniuersa Philiberti ducis (cuius ea, ex iisdem quippe cum illo nata parentibus, vnica solaque hæres esset) hæreditate censeri debere, demptis tantum Romano imperio subiectis; iisque locis, ad quæ recepta antiquitus per Sabaudiam consuetudine, fœminis non patet accessus. Latæ quoque quinto Idus Iunias Domini anno MCCCXC, a senatu Parisiensi sententiæ, qua regis Delphini Salutianus marchionatus imperio parere, Sabaudus marchioni loca ea omnia quæ illi, marchionatuique ademerat, restituere iubentur, a Sabaudo paritum nondum fuisse. Esse autem loca hæc, Bargesium, Caoursium, Pancalierum, Ennecam, Villamnouam Solieriam, Morettam & Murellum, quatuor ad hæc quinquene, quæ

Solieri regulus possidet castella, Carignanum, Monastecolum, Cardeam, Vigonum, Villamfrancam, Cauallimoursum, Raconisum, Moullebruncum, Caraillum, Someriueam, Camaraigneam, Cauallerlyonum, Polongnieresum, Cazalgrazam, Fortpassum, Fauleam Malazauam, Villefallettam, & Busqueam. Conynum enim, Fossanum, Monteuicum, Sauillanum, & Centallum eo instrumento quod anno DCCCCLXVII. Otto magnus imperator, dum Aletanum propinquum suum Salussianum creat marchionem (is enim marchionum primus fuit) confici iussit, contineri tanquam marchionatu subiecta loca, extra controuersiam esse. Quæ tamen ipsa paulatim a marchionatu alienata Prouinciæ comitibus cessere. Enimuero hinc esse quod duplici sibi nomine ad ea loca ius esse reges Franci contendant, cum quod marchionatus Salutiani (qui ad Gallos recidisset reges) limitibus contineantur, tum quod Prouinciæ deinde comitibus (quos sacro intentos bello Sabaudiæ principes per iniuriam iis spoliassent) paruissent. Ad Taurinum quod attineret, non fuisse regem Francum colloquio illo Lugdunensi ea vrbe, quasi nihil ad eam iuris haberet, priuatum, sed quoniam non satis solidis tum temporis rationibus ius ille suum confirmasset, permissum illi fuisse, vt intra certum id tempus, si ita illi videretur, facere posset. Quanquam ad eam rem probandam longiore indagatione haud admodum esset opus, cum in recenti sit memoria, eius loci ciues, cum a Carolo duce salutis anno MDXXXVII, desertos se & quasi in prædam datos viderent, Franciscum eo nomine primum adiisse regem, & eius sua se sponte imperio submisisse,

misisse, orantes multis verbis, vt in fidem, & clientelam se vrbemque receptos, Gallis in posterum regibus pare-re pateretur. Placuisse oblatam conditionem regi (qui clementer appellatos eos dimisisset) scriptoque (cui se-natuum Gallicorum omnium, & eorum qui sequuti sunt regum accessisset consensus authoritasque) quæ conuenerant, mandata fuisse. Quæ omnia cum propius expenderet præfectus Bourdillonus, honori suo omni-no conuenire suarumque esse partium existimauit, regi-nam Caroli regis matrem, Nauarræ regem, regis per Galliam vniuersam vicarium, regij sanguinis proceres, Comestabilē, Franciæ mareschallos, & Cancellarium, priuatique consilij regij senatores (penes quos omnes, imperij tum, propter ætatem regis, vis ac potestas, ho-nor penes regem) eorum omnium facere certiores, de-missisimeque eos orare, vt restitutionis illius rescriptum corrigere atque reformare, illīque vna cum rege subscri-bere, annuloque singuli illud suo signare (senatuū Gal-licorum, Parisiensis præsertim, & eius quod ærario regio rationibusque propositum est consilij, accedente autho-ritate) ne grauentur, ne sibi (cui a Francisco eius no-minis secundo rege eorum locorum custodia fuisset de-mandata, cuique eius magistratus ergo fidem suam ob-strinxisset) suorumve cuiquam vitio olim verti posset, quod eorum regni proceres; dum consulta cum illis in-tegra adhuc haberet, non præmonuisset, quod multis aliis, & intra & extra Galliam in re simili contigisset. Hoc suum consilium gratum ratumque haberent nec ne, magis regis interesse quam sua; suam quippe fidem exsolutam esse; ad regem pertinere ne quæ semel placuis-

 sent,

ſent, reſcindendo, alios in poſterum ſegniores præfectos duceſque faceret. Ad ſe quod attineret, quoniam regni Gallici ordinum, quos in eam reſtitutionem conſentire æquum erat, conuentum indicere per bella hæc ciuilia integrum non ſit, regis, reginæ matris, Nauarreni regis, principum ſanguine regi coniunctorum, & eorum quorum rex conſilio vteretur, voluntati iuſſiſque obſequi paratum, ſe dummodo (ſi tantiſper dum rex adoleuerit, & ad iuſtam peruenerit ætatem, exſpectari non queat) vtriuſque regis procerumque antedictorum, Comeſtabilis, Mareſchallorum, & Cancellarij, ſenatus denique priuati eam eſſe mentem voluntatemque per publicas ſibi tabulas eorum omnium manu ſubſcriptas annuloque ſignatas (quibus ipſis parlamentorum Gallicorum, Pariſienſis præſertim, & conſilij ærario regio præfecti accedat authoritas) conſtet. Obſecrare iterum ſe, ne in malam partem conſilium hoc ſuum quiſquam accipiat. Regis enim omnium maxime, & ſua inde quoque plurimum intereſſe ita fieri. Hæc fere ſunt quæ (ad rem hanc quod attinet) ſenatui regio Burdillonus ad XVII. cal. & Octobreis anno a partu virgineo MDLXII, reſ-
MDLXII. pondit. Multos circa vnam rem ambitus fecerim, ſi quæ de negotio hoc Belleforeſtus aliique Gallico addicti nomini ſcriptores multis porro tradunt verbis, omnia exequi velim. Qui aduerſus ea pro Sabaudi ſcripſerit cauſſa, neminem mihi legere contigit hactenus. Quanquam mirari non poſſim ſatis, cur legati Lugdunum miſſi, Bourdillonuſque præfectus Sabaudo controuerſa loca reliqua omnia reddere iuſſus, ea quæ nupertima illa inter Gallum, Hiſpanumque reges pace & matura
vtrumque

vtrumque præhabita deliberatione, ſuper locorum Sabaudo ademptorum, reſtitutione, conuenere, in anxiam nunc denuo vocent diſputationẽ, regiæque obnitantur voluntati, poſtquam omnis illa tot annorum altercatio, matrimonio, quod inter regis Caroli amitam Margaretam, & Emanuelem Philibertum ducem per eas pacis leges fuit contractum, natis præſertim ex eo coniugio liberis, penitus fuiſſet ſublata. Hæ Bourdilloni præfecti literæ (ad rerum ordinem vt veniamus) magnis in ſenatu regio contentionibus iactatæ, diuerſis ſtudiis accipiebantur. Vicit pars quæ tradi loca, nec differri Sabaudum malebat, & ſplendidiſſimus quiſque eodem inclinabat: In priore itaque decreto perſtitum fuit, aliudque ad eum denuo miſſum mandatum; alij codicilli; quibus reſcribebat rex: Gallos ea non vti conſuetudine, vt quæ ſenatus priuatus decreuiſſet, ea parlamentariorum conſeſſuum, præfectorumque rationũ examini iudicioque deinde ſubiicerentur, aut ab alio mortalium vllo quam ab eo qui ſenatui ſtatus (ita auguſtum illud appellant collegium, quod principi ſemper adeſt, eumque quocunque proficiſcitur comitatur; in quod & proceres plerique prouinciarum præfecti, allegi ſolent) a ſecretis eſſet, ſubſcriberentur. Maiorem enim parlamentaria præfectorumque ærarij cognitione, eius ſenatus eſſe dignitatem. Cæterum ad ſenatum ipſum quod attineret, Nauarrenum regem cæteroſque ſenatores, Bourdilloni in hac occaſione (quoniam ita rex vellet iuberetque) deſiderio vt ſatisfacerent, regios codicillos, licet ſine exemplo, & præter conſuetudinem, manu annuloque ſuo ſignaſſe. Reſtitueret itaque ſine vlla vlteriore mora Sabaudo

baudo quæ iuſſus erat loca, dummodo in eorum ex aduerſo poſſeſſionem rex collocaretur, quæ ex colloquij illius Lugdunenſis præſcripto regi Sabaudus tradere tenebatur. Erant hæc Sauillanum, Petrouſca, Pynerollum & Ginolleum. Sed Sauillanum, & Pynerollum rex
MDLXXIIII. Henricus tertius dum ſæculi eius anno ſeptuageſimo quarto in Galliam ex Polonia Carolo fratri in regnum ſucceſſurus, properat, facto per Taurinum itinere, Emanueli duci (a quo honorifice admodum, maximis ad ingestis comitatus effuſis ſumptibus, fuit exceptus, quique officij cauſſa ab domo profectus fuerat) in. vxoris eius amitæ ſuæ & Caroli filij gratiam, donauit, reſtituitque. Literis hiſce Gaillonio vi. cal. Octobris miſſis, infra regem ſubſcripſere regis mater, rex Nauarrenus, Ferrarienſis (pontificius tum apud Galliæ regem legatus) & Guiſius cardinalis, Rupis ad Yonam princeps, & Guiſius Aumaliuſque duces, Annas quoque Mommorentius, Franciæ Comeſtabilis, cum Ioanne de Selua priuati conſilij ſenatore. In ima tabula, Roberteti ſcribæ nomen erat. Cæterum quomodo porro inter regios Sabaudique legatos tranſactum, & quibus hæc vtrimque facta conditionibus traditio ſit, quia referre longum foret, ad Franciſcum Belleforeſtum (ex quo hæc decerpſimus) eius cognoſcendæ rei auidum lectorem remitto. Repetebat quoque Sabaudus a Bernatibus (inquit poſt Lancelotum Voiſinumus qui de ſtatu religionis, &
» reipublicæ in regno Galliæ commentarios, ſed ſuppreſ-
» ſo nomine, Latine ſcripſit) magnam partem, quam illi,
» e ſua ditione bello olim ceperant, eaque res apud ſolen-
» nem Heluetiorum conuentum, frequenter fuerat inter

illos agitata, affirmantibus Bernatibus regionem illam sibi iure belli, quod legitime susceperant, cessisse. Eo tamen, cum Hispanicæ illæ Albani copiæ ad Belgicam expeditionem profecturæ exspectarentur, quod anno fuit Domini MDLXVII, cum Sabaudo conueniunt Bernates (ipsissima authoris verba, vt penes illum fides sit, allego) sociorumque Heluetiorum arbitrariæ sententiæ stant, Sabaudo tres præfecturas Geneuæ viciniores, Tononum, Gyam, Ternium condonant; pactis conditionibus, ne quid in religione commutaretur, aut iis in rebus, quas dum eam regionem tenuissent, ciuilibus sententiis decreuissent. Sabaudus cæteræ regionis latæ quidem, & feracis iuri plane illis cederet. Vendicabat sibi præterea dux Sabaudiæ in Geneuenses principatum, eamque iurisdictionis partem, quam vice-dominus Episcopi olim exercebat, Caroli quarti Cæsaris bullam obtendens, a Maximiliano & Carolo quinto confirmatam. Geneuenses contra opponebant Fredericum Cæsarem, cum Bertholdus Zeringuæ dux iurisdictionem quandam in comitis Gebennesij gratiam ab eo impetrasset, habito consilio principum imperij, petente episcopo Geneuensi paulo post, anno videlicet MCLXII, *concessionem eam reuocasse, atque adeo antiquiora ciuitatis iura atque priuilegia confirmasse, eiusque exemplo Carolum quartum anno MCCCLXVII, quicquid (vt ex vetustis notis ipsa verba repetamus) ab eo per obreptionem Sabaudiæ comes obtinuerat, rescidisse. His autem consequenter Gebennesios, & post illos Sabaudiæ comites, homagium ecclesiæ Geneuensi comitatus Gebennesij nomine præstitisse, feudumque professos esse,

*Ingens hic subest mendum, typographi fortassis incuria.

f eorumque

„ eorumque omnium authentica exhibebant. Itaque non
„ debuisse posteriores Cæsares ea ipsa quæ a maioribus,
„ suis iure rescissa fuerant, altera parte non audita denuo
„ restituere, belli præsertim & tumultuum tempore. Cen-
„ suerant equidem Heluetici arbitri, deberi litem istam
„ quoad vicedominatum (vi & facto vtrimque cessanti-
„ bus) aut amice aut iuridice terminari. At dum restituen-
„ dæ (vti diximus) a Bernatibus regionis instaret tempus,
„ ex compromissi formula, & illac Hispani copiæ ad Bel-
„ gicam expeditionem transirent, ne quid noui accideret,
„ Geneuenses accurata vigilantia, sibi ipsis præsidio, &
„ aliis necessariis quantum poterant cauebant. Sed rem vtramque; quid nimirum Sabaudo Heluetij, & quare ademerint, quidque Sabaudo in Geneuenses iuris competat; quia vberius paulo Lancelotus Voisinus Popelinierei dynasta, nobilis Gallus (qui Galliæ historiam, vnus omnium sui sæculi, Hugonoticæ factioni addictus licet, affectuum immunis, vernaculo scripsit idiomate) tradit, eius hic verba transcribere visum fuit:

„ Bernates Friburgensesque (inquit) in Heluetiis, gra-
„ uem sibi ab Iolanda Sabaudiæ ducis Amadei vidua in-
„ iuriam factam existimabant, quod (propter Philiberti
„ filij sui, infantis adhuc, ætatem, in ducatus existens pro-
„ curatione) Carolo Burgundiæ duci, qui in Iacobi Sa-
„ baudi Romontij comitis gratiam (cuidam ille eius gen-
„ tis, ouinas aliquot Geneuam ad mercatum vehenti pel-
„ les, euerso curru, pellibusque sublatis, fuerat iniurius)
„ bellum aduersus eos susceperat, suppetias tulisset. De
„ hac itaque iniuria sese vt vindicarent, magno numero
„ Domini anno MCCCCLXXVII, (fractis tũ vehementer
aduersis

aduersis aliquot præliis Burgundi viribus)in Sabaudiam «
irrumpunt,locaque aliquot sibi finitima primo capiunt «
impetu. Estauageum scilicet, Moratum, Auanche- «
sium, Paierneum, Montenatum, Yuerdonum, Fon- «
dum, Laserranum, Santerucium, Morgesium & Nyo- «
nium. Geneuenses autem,repræsentatis florenorum mil- «
libus viginti sex, confæderatorum in Heluetiis oppidis «
partibus aggregantur. Idem quoque Geneuensium ex- «
emplo factum a Lausanensibus. Quæ paulo post, po- «
stridie nimirum calendas Martias, a Burgundo Sabaudi «
auxiliis capta ciuitas, & sui denuo (Burgundo nonis «
Ianuarijs proxime subsecutis ad Nanceium, infami de- «
testandaque Nicolai Campobachij nobilis Neapolita- «
ni, hominum quos vnquam terra tulit scelestissimi,per- «
fidia, cæso) emptione facta iuris,Domini tandem anno «
MDXXXVI, Bernatum amplexa religionem,eorum se «
voluntati permisit. Romontij quoque comitatus loca «
omnia suæ tum fecere potestatis Heluetij, eaque hacte- «
nus, paucis admodum demptis, retinent; nequicquam «
Sabaudo cæterisque principibus finitimis, quibus eo- «
rum inter se confæderationes viresque vehementer sunt «
suspectæ, ea ad se trahere conantibus. Cæterum ad Ge- «
neuæ quod attinet comitatum, eam rem altius paulo «
(inquit porro Voisinus) repetamus necesse est. Cum «
Sabaudiæ principum imperium arctioribus adhuc «
circumscriberetur limitibus, neque dominationis inso- «
lentia vltra eos se efferret, priuato Geneuenses principi, «
quem comitem appellabant, paruisse constat,at inuitos «
satis; adeo vt loci illius episcopo (qui plenum in ipsam «
ciuitatem, pro recepto apud Germaniæ populum more, «

 vbi,

» vbi, quod & in plerisque Galliæ obtinet locis, ecclesia-
» stici ordinis proceribus fere omnibus concessum id vi-
» demus, imperium sibi arrogabat) nihil non moliente,
» vt, libertatis longe maioris spe eorum animis iniecta,
» suæ eum populum subiiceret potestati, minus illi essent
» obsequentes. Inuenire etiamnum hodie est tabulas ali-
» quot peruetustas, ex quibus patet, Archiepiscopo Vien-
» nensi componendi exortam inter Humbertum præsu-
» lem, & Aimonem comitem controuersiam, salutis anno
» MCXXIIII, demandatam prouinciam. Cæterum Præsu-
» le illo fato functo, qui in eius successit locum, ad Frede-
» ricum Imperatorem eo nomine primum profectus ilico,
» supremo ab eo dominatu in ciuitatem illam donatur, ea
» lege vt comitis eam possidens titulo, nullius mortalium
» præter imperatoris respiceret imperium. Comes Impe-
» ratorem grauioribus alibi negotiis satis implicatum ra-
» tus, ne Sabaudiam Sabaudumque posset respicere, præ-
» suli negotiũ facessere non destitit. Durauit aliquamdiu
» inter eos qui hos subsequuti sunt comites præsulesque
» altercatio hæc, donec tandem comes Guilelmus, quod
» grauibus præsulem imperij clientem iniuriis affecisset,
» ab imperio proscriptus, & bonis, quæ episcopi benefi-
» cio possidebat, priuatus fuit. Verum præsule illo e
» viuis sublato, cum nihilominus Geneuensi populo
» Guilelmus comes molestus esse pergeret, Moriennæ co-
» mitis, principis finitimi, (cuius posteri Sabaudiæ pri-
» mum comites, inde duces dicti fuere) opem aduersus
» eum implorare coactus fuit. Moriennensis eam am-
» pliandi imperij sui nactus occasionem, Geneuensi supe-
» rato, ditionis suæ fines ad Geneuensis oppidi portas vs-
que

que protulit, locaque ea omnia, quæ Geneuensi hacte- »
nus paruerant, metu partim, partim armis, sub impe- »
rium suum venire coëgit. Quin eo non contentus re- »
rum successu, sed maiora longe animo moliens, quos »
in bellum illud fecerat sumptus, ab episcopo populo- »
que Geneuensi repetebat. Illi territi, præterquam quod »
gerendo bello non sufficiebant, timore etiam incusso »
ne cum Moriennensi in gratiam tandem (cui erant in- »
fensissimi) comes rediret, re in deliberationem contro- »
uersiamque deducta, & variis dictis sententiis, Morien- »
nensi tandem summam imperij, & quicquid comiti in »
ciuitatem Geneuensem iuris hactenus fuisset, deferunt. »
Sed eius dominationis capti protinus satietate canonici »
ciuesque Geneuenses, quod peius se ab eo quam a vete- »
re domino haberi tractarique dicerent, queruntur for- »
tunæ commutationem, & veteris in se domini indul- »
gentiam (instigantibus qui gloriæ Amadei obtrecta- »
bant) requirunt. Mutato itaque consilio, quem princi- »
patu paulo ante deiecerant, reuocant denuo. Sed maxi- »
mas illum, quibus vrbem inuaderet, adducentem co- »
pias, loco illi præsidio a Sabaudo relicti milites, profli- »
garunt, supplicioque de iis qui ex ciuibus cum illo clam »
conspirarant sumpto, eorum domus funditus euertunt. »
Stetit altercatio hæc, quam diu vtriusque posteri, ex- »
stinctisque demum cum vniuersa stirpe comitibus, fi- »
nem habuit. Cæterum comitibus illis sublatis tandem, »
cum grauiter ferret Amadeus, eius nominis comes Sa- »
baudiæ sextus, episcopi authoritatem super suam esse, »
potentiæ auidus, vt legati seu vicarij imperij munere in »
subiectis sibi ditionibus fungeretur, a Carolo eo nomi- »

„ ne quarto Imperatore obtinuit, quo per eam ſcilicet oc-
„ caſionem præſulem oppidanoſque ſibi ſubiiceret: ſed illi
„ animis obſtinatiſſimis pro libertate ſua niti, & veteres
„ illas comitum Geneuenſium renouare denuo querelas;
„ donec tandem Sabaudiæ dux primus Amadeus, Mar-
„ thini eius nominis quinti Pontificis maximi beneficio
„ munereque, plenum atq. merum in ciuitatem agrum-
„ que Geneuenſem ius obtinet. Quæ res cum maximis
„ grauiſſimiſque diſſidiis occaſionem annis iam aliquot
„ præbuiſſet, cum tandem, Carolo duce Sabaudiæ ſceptra
„ tenente, habuit exitum, vt eius principis, optimi licet, in
„ vniuerſum excuſſo iugo, religionem quoque vna cum
„ domino, anno a partu virginis MDXXXVI, Geneuenſes mutarent. Hactenus Lancelotus Voiſinus. Taurini tandem Emanuel Philibertus dux (eo vnde digreſſi ſumus, vt redeamus) ſæculi huius anno octuageſimo, mense Ianuario, ſupremum, multis fortibus factis gloria militari illuſtris, expleuit diem, Carolum Emanuelem filium, vt bonorum, ita & virtutum omnium relinquens hæredem; Vercellis cum ingenti exequiarum pompa elatus, paternoque ſepulchro illatus fuit.

MDLXXX.

——————— { AMADEVS. / PHILIPPVS *eques Maltenſis.* / MATILDES. } *nothi.*

MAR-

MARGARETA Franca, Berrij dux, } CAROLVS EMANVEL dux.

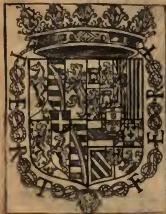
Francisci primi, & Henrici secundi Galliæ regum, illius filia, huius soror, Emanueli, salutis anno MDLIX, *ad* VII. *Id. Iul in decumbentis ex accepto vulnere Henrici regis cubiculo, pridie antequam expiraret (ita enim ille voluit) nullo cum apparatu nubit: & seculi eius anno septuagesimo quarto decedit.*

DE CAROLO EO NOMINE QVARTO.

CAROLVS eo nomine quartus, Emanuel cognominatus, Sabaudiæ dux vndecimus, Pedemontij princeps, Susæ marchio, Moriennæ Tharentesiæ, Brisgoiæ, Bressæ, & Geneuæ comes, sæculi huius anno sexagesimo primo natus, Emanueli Philiberto patri, principi longe maximo, anno octuagesimo succedit: MDLXXX. octuagesimi autem octaui extremo Carmaniolam Salutiumque (quæ annis aliquot rex Gallus tenuerat oppida) inuadit capitque, & quidem optimo (vti aiebat) iure. Facta quippe anno eiusdem sæculi quinquagesimonono (vti diximus) inter eius nominis secundos, Philippum & Henricum, Hispaniæ illum, Galliæ regem hunc, pace, cum Emanuel Philibertus, Caroli pater, Henrici regis sororem Margaretam vxorem duceret, conuenerat inter cætera, vt Sabaudo Gallus rex adempta proximis viginti tribus annis, quibus bellum cum eo ge-

eo gestum fuerat cruentissimum, loca omnia in matrimonij huius gratiam restitueret; vrbibus aliquot Carmaniola Salutioque inter cæteras demptis, quas tantisper Gallus rex possideret, dum prolem Margareta soror eius Emanueli pareret, traditurus tum & illas. Nato itaque Carolo hoc, cum monitus aliquoties a Sabaudo Gallus rex, ciuitates illas sibi vt ex pacis illius legibus tradere vellet, surdas hactenus præbuisset aures; subiit tandem Caroli ducis animũ impetus, ea loca oppugnandi. Cuius rei semper cupitæ, oblatam per bella ciuilia, quibus misere tum Gallia laborabat, occasionem, & alij vulgo fremebant, & ipse non dissimulabat; Philippi præsertim Hispaniarum regis, regum sui sæculi longe potentissimi, soceri sui, subnixus auxiliis. Cæterum quæ post expugnata ea loca, in Sabaudia Prouinciaque inter Galliæ regem (cui se Geneuenses, cuius ille populi patrocinium in se suscepit, iunxere) Sabaudumque infestissimis hactenus animis, varioque euentu, nunc ad hunc, nunc ad illum inclinante fortuna, gesta bella sunt, quoniam neminem mihi hactenus legere contigit, qui bona cum fide calamoque incorrupto, literis ea mandarit, aliis, quibus ad eius rei veritatem (quæ, prout hæc proh dolor, tempora sunt, haud facile ad nostras peruenire potest aures) indagandam plus erit otij, plus oportunitatis, describenda relinquo; præsertim quando quem ea bella exitum habitura sint, in vnius soliusque Dei manu arbitrioque sit positum. Poterunt illi ex professo eam rem tractare, fæliciusque multo pertexere. Mihi satis est quod quæ mei potissimum in suscepto opere hoc fuere propositi institutique executus sum; si

aſſecutus, iudicet æquus beneuoluſque lector; quem præmonitum velim, me neminem mortalium lædendi offendendiue cauſſa hoc ſuſcepiſſe operis, ſed vt gentis nobiliſſimæ vetuſtiſſimæque originem atque propaginem poſteris tradendo, honeſto liberalique otio in hac vergente ætate mea tempus fallerem. Si alicubi forte aberrarit calamus (quod præter voluntatem tamen meam erit) humanæ id fragilitati facile condonabit quiſquis ſe atque me hominem eſſe meminerit. Qui aliter affectus ſit, tantum eius ego iudicio, quantum ſapientiæ tribuo.

CATHARINA *Hiſpaniarum regis Philippi eo nomine ſecundi, & Iſabellæ Franciæ (cui Henricus ſecundus Galliarum rex pater) filia altera, Carolo duci anno ſalutis* MDLXXXV. *nupta, ſæculi eius anno nonageſimo ſeptimo, menſe Nouembri inchoante, cum mariti totiuſque gentis Sabaudicæ ſummo luctu, non multo poſt quam peperiſſet decedit.*

- PHILIPPVS EMANVEL.
- VICTOR AMADEVS.
- PHILIBERTVS.
- MAVRITIVS.
- THOMAS.
- MARGARETA.
- MARIA.
- ISABELLA.
- CATHARINA.

LAMBERTI VANDER-BVRCHII

SABAVDORVM

Ducum Principumque

HISTORIÆ

GENTILITIÆ

LIBER ALTER.

Siue minorum natu in gente Sabaudica ſtirps, & poſteritas.

THOMAS Sabaudus, Flandriæ ab vxore priore comes, Thomæ Sabaudiæ comitis & Beatricis Geneuenſis (Flandriæ annales Margaretam appellant, & Fuſtenaiſi reguli filiam fuiſſe aiunt) filius tertiogenitus, multis præclariſque animi atque corporis dotibus præditus princeps, atque vbi res poſceret manu ſtrenuus, Pontificis Romani aduerſus Fredericum Imperatorem, cauſſam vna cum Philippo fratre (cui Lugdunenſi, Pontificis beneficio, archiepiſcopo, Sabaudiæ tandem comitatus obuenit) egregie fortiterque armis tutatus, Lugdunum vſque in Galliam, Imperatoris conſpectum congreſſumque fugientem Pontificem deduxit. Cuius longe gratiſſimi officij reſpectu ab eodem Pontifice Innocentio eccleſiæ magnus Confalonnierius (ita ſupremum illum appellant magiſtratum) & patrimonij Romani

factus fuit administrator, natamque ex Innocentij Pontificis fratre Petro Lauaniæ comite filiam Beatricem, vxorem duxit, priore vxore Ioanna Flandriæ comite fato functa. Ioannam hanc Flandriæ comitem vxorem cum ducturus esset, conuenit inter cætera, vt si Thomam Ioannæ superstitem esse contingeret, librarum Parisiensium monetæ Artesianæ millia annua sex Thomæ ex Flandriæ prouentibus pensitarentur, vtque vectigalis publici vrbis Montensis in Hannonia annuæ pensiones illi cederent. Sed Margareta Ioannæ soror, statim vt, sublata sorore, rerum potita est, repræsentatis in numerato librarum (quas Tournoisias appellant) millibus sexaginta, annuam eam omnem pensionem redemit. A diuo Ludouico Galliarum rege non ante in clientelam receptus est; quam vbi quæ inter regem, prioremque Ioannæ maritum Ferdinandum, & Ioannam ipsam salutis anno MCCXXV conuenerant, rata grataque habuisset. Rimini, Vrbini & Camerini regulos Pontifici minus obsequentes, imperium eius agnoscere, eiusque iussis parere coegit. Supremum tandem sæculi illius
MCCLI. anno quinquagesimo primo diem obiit. Lugduno, eo e viuis sublato, migrans Pontifex, fratri eius Philippo patrimonij Romani curam administrationemque mandat. Crediderim Thomam hunc filium inter cæteros habuisse Philippum Moreæ principem, sed id affirmare non ausim. Nihil enim ea de re certi hactenus comperio.

IOANNA Flandriæ comes, Balduini comitis & Imperatoris Constantinopolitani, ex Maria, cui Henricus Campaniæ comes pater, filia; Margareta, quæ Flandriæ post eam imperium tenuit, soror. Quæ in Ferdinandi Portugalli (cui Sancius Portugalliæ rex pater) matrimonio

trimonio fuerat. Nubit Thomæ salutis anno MCCXXXVI. *moritur* MCCXLIII.

BEATRIX *Lauania, Petri Flisci, Lauanij comitis (cui Innocentius quartus eo nomine Pontifex, frater) filia, quam optime de se ecclesiaque Romana merito Thomæ Sabaudo vxorem Innocentius Pontifex dedit. Fratres Beatrici fuere*	THOMAS *Pedemonti princeps.* AMADEVS *Sabaudiæ comes eo nomine quartus.* LVDOVICVS *Vaulxij regulus, quem nonnulli natu maximum fuisse existimant.* ELEONORA, *cui vir Ludouicus Beauieui (Beaureni aliis) dominus.* BEATRIX *Delphina. Huius pauci meminere.*

Hadrianus Pontifex eo nomine quintus, & Albertus Fliscus Lauaniæ comes.

THOMAS Sabaudus Pedemonti princeps, Thomæ proxime ante positi ex Beatrice Lauania vxore posteriore filius, ab Humberto Delphino Viennensi eius nominis primo, salutis anno MCCLXXXVI, dum Amadei, Sabaudiæ, concessu fratrum, comitis, partes tuetur, in insidias pertractus, pugnans trucidatur. Est qui Thomæ huic Mariam Portugallam vxorem asscribat, eamque Ferdinandi Portugalli & Ioannæ Flandriæ comitis (quam Ferdinando e viuis sublato, Thomæ Sabaudo, Thomæ huius patri, nupsisse diximus) filiam fuisse affirmet, at non recte. Illa enim aut liberis caruit, quæ plerorumque opinio est, aut prolem tantum vnicam habuit, eamque Mariam, quæ nisi innupta decessisset, matri in Flandriæ comitatu debuisset succedere, eumque in liberos porro suos transmittere.

Vide quæ ad Amadeum quartum annotata.

GVIDONA *Burgundiæ Palatina, Hugonis, Aliciæ seu Alexiæ uxoris intuitu Burgundiæ Palatini, filia: Quæ Alexia mortuo Hugone, Philippo eius nominis primo Sabaudiæ nupserat comiti, cui prolem nullam (superiore vti ostensum libro) peperit.*

PHILIPPVS *Moreæ, & patre mortuo Pedemontii princeps.*

PETRVS *archiepiscopus Lugdunensis.*

LANCELOTVS.

AMADEVS.

THOMAS. } *Addunt hos*
GVILELMVS. } *nonnulli.*

MCC-LXXIIII. *Guidonæ huic, dum salutis anno* MCCLXXIIII. *Thomæ Sabaudo nubit, quatuordecim francorum millia doti data fuere, ea lege, vt, si liberis non procreatis decederet, ad fratrem eius Othonem, aut Othelinum ea dos rediret. Errant qui Mariam Constantinopolitanam (quam Ioannam nonnulli, Elisabetham appellant alij) Balduini eo nomine secundi imperatoris Constantinopolitani & Marthæ Brenniæ filiam, Roberti imperatoris neptem, & Philippi qui Constantinopolitanus (at titulo tenus) imperator dictus fuit, sororem, Thomæ vxorem fuisse aiunt.*

PHILIPPVS Sabaudus Moreæ (Epirum nonnulli eum appellant tractum, inquit Paradinus) aliquamdiu, mortuo deinde Thoma patre (qui ex Guidona Burgundiæ Palatina eum procrearat) Pedemontanus dictus princeps fuit. In Philippi huius posteritate describenda, cum certi nihil occurreret coniecturis subinde vtendum mihi fuit. Vixit tempestate hac Ioannes Sabaudus, qui strenuam fortemque Amadeo comiti operam nauauit. sed quis illi pater fuerit, hactenus mihi non liquet, neque etiam quas Philippus hic, vxores (quas tres fuisse aiunt) & quos ex quaque liberos habuerit.

IACO-

IACOBVS *Moreæ princeps.*

AMADEVS *episcopus Maurianensis.*

EDVARDVS *episcopus Sedunensis, Tharentasius deinde archipræsul.*

THOMAS *episcopus Taurinensis.*

AYMO.

AGNES *vxor Ioannis Chambrei comitis, Petri comitis filij, cui Ioannem peperit eo nomine secundum, qui duas habuit vxores, Richardi Rosilloni comitis, & Ioannam Ioannis Cabilonensis Aurantij principis filias. Ex posteriore filium procreauit Vrbanum, cui filius Caspar.*

MARGARETA.

IOANNA.

ISABELLA.

ALEXIA.

BEATRIX.

IOANNA.

ELEONORA.

IACOBVS Sabaudus, Moreæ post Philippum patrem princeps. Quem Amadei Sabaudiæ comitis eo nomine sexti (cui moriens liberos suos commendauit) cognatum patruelem fuisse Paradinus scribit. Credo dicere voluisse ex cognatis patruelibus natos. Princeps fuit optimus, prudentissimus, & consilio plurimum pollens. Paulo post Philippum filium viuere desiit. Tres illi asscribuntur vxores, sed ignotæ hactenus mihi.

PHI-

PHILIPPVS, *cui pater superstes, sed non diu admodum.*

AMADEVS *Moreæ, Achaiæ, & Pedemonti princeps.*

LVDOVICVS, *quem vna cum Amadeo fratre Amadei Sabaudiæ comitis, eo nomine sexti, tutelæ moriens commendauit pater. Sunt qui Ludouicum hunc eiusque fratrem Amadeum Iacobi Sabaudi Moreæ principis ex Philippo filio nepotes fuisse scribant.*

PHILIPPVS Sabaudus, Iacobi proxime ante positi filius natu maximus, iuuenis potentiæ promptæ, patri suo Amadeoque eius nominis sexto Sabaudiæ comiti (pessimis Barnabonis Mediolani vicecomitis, & Galeacij eius fratris consiliis aures, iuuenta incuriosus, præbens) bellum adolescens, terminos ætatis, & concessa filio egressus, infert. Sed prælio ad Fossanum superatus, paulo post, Deo, quod aduersus patrem ausu temerario arma infelix sumpsisset, vltore vindiceque, moritur, & quidem patre superstite. Vxores illi dantur duæ.

LVDOVICVS.

AMADEVS Sabaudus Moreæ princeps, Philippi superioris frater, Iacobo patri succedit, & illi Ludouicus filius.

LVDO-

Mahaltis Geneuensis, Amadei Geneuæ comitis, & Mahaltu Luxenburgensis (cui Guido Luxenburgẽsis S. Pauli comes pater) filia, Guilelmi Geneuæ comitis, & Agnetis Sabaudæ neptis. — Lvdovicvs *Moreæ princeps.* / Melchides.

Lvdovicvs Sabaudus Moreæ princeps, Amadeo patri cum succeſſiſſet, Amadei comitis eo nomine octaui (cuius ſororem Bonam vxorem duxerat) tutelam ad ſe trahere inter cæteros conatur.

Bona Sabauda Amadei comitis eo nomine ſeptimi filia, octaui ſoror.

Lvdovicvs Sabaudus Iacobi Amadeique Moreæ principum, illius filius, huius frater, Ludouicique proxime antepoſiti patruus, fratre eius Amadeo in paterna ſuccedente bona, in Amadei comitis eo nomine ſexti (qui ei tutor a patre datus) conſortio vitam traduxit.

Margareta.

Lvdovicvs Sabaudus Vaulxij regulus, Thomæ Sabaudi ex poſteriore vxore Beatrice Lauania filius, Thomæ Sabaudiæ comitis, & Beatricis Geneuen-

ſis nepos. Plerique Ludouicum hunc cum eo Ludouico, qui, Amadeo eius nominis ſexto Sabaudiæ comite puero exiſtente, in comitatus procuratione fuit, quique ſub Domini annum MCCCXLIII, deceſſiſſe ſcribitur, eundem eſſe exiſtimant. Sed mihi id nunquam perſuaſerint. Neque enim quod inter vtriuſque, Thomæ nimirum Pedemôntani principis, qui Domini anno MCCLI deceſſit,& Ludouici Amadei ſexti tutoris (qui anno demum MCCCXLV fato functus ſcribitur) obitum, interfluxit temporis interuallum, id permittere videtur. Crediderim itaque Ludouicum illum Ludouici huius filium fuiſſe; præſertim poſtquam Amadei comitis quinti (cui quartus pater) cognatum eum fuiſſe Paradinus ſcribat. Sed hac de re ad Amadeum quartum plura.

ADELINA *Lotharinga Mathei ſecundi Lotharingiæ ducis ex Catharina Lutzenburgenſi vxore altera, filia. Errat Belleforeſtus, qui Adelinam hanc Ludouico Sabaudiæ comiti nuptam fuiſſe ait, neque enim quiſquam hoc nomine per Sabaudiam id temporis imperauit.*

- LVDOVICVS.
- PETRVS.
- CATHARINA.
- BLANCA.
- ISABELLA.
- LAVRA.
- ELEONORA.
- MARGARETA.
- IOANNA.
- BEATRIX.

LVDOVICVS Sabaudus Vaulxij poſt Ludouicum patrem regulus eo nomine ſecundus, cui vxores duæ.

CATHA-

Catharina Mediolanensis, Actij Galeacij principis Mediolanensis, & Beatricis, cui Estensis marchio pater, filia.

Ioannes moritur viuo patre.

Catharina. Cui viri tres: Azo quartus Mediolani Dominus, salutis anno MCCCXXXIX *fato functus, Radulphus Neellus Eui & Guinesi comes, qui seculi illius anno quinquagesimo, proditionis accusatus, Ioanne Gallorum rege iubente (Franciæ Comestabilis licet) capite plexus fuit, filia relicta Ioāna, quæ Gauthero Brennio Athenarum duci, eoque defuncto Ludouico Eureuxio Stamparum nupta comiti. Tertius Catharinæ maritus fuit Guilelmus comes Namurcensis, qui Vaulxij dominium Amadeo sexto comiti vendidit. Est qui Catharinam hanc Iacobi Sabaudi filiam fuisse scribat. Iouius eam matronam pudicissimam appellat, & principi Mediolanensi nuptam fuisse author est. An is idem quem hic Azonem appellamus?*

GVILELMVS Sabaudus Thomæ comitis Beatricisque Geneuensis filius quintus, Amadei tertij frater. Valentianus in Delphinatu ab Innocentio quarto Pontifice in Thomæ fratris gratiam renuntiatur præsul. Quo munere præclare admodum dum fungitur, veneno, æmulorum quorundam summa perfidia, Assisij (quæ Vmbriæ ciuitas) tollitur. Delatumque in Sabaudiam defuncti corpus, in Altecombano monasterio tumulatur. Accidit id Domini anno MCCXXIX. Princeps fuit optimus, liberalissimus, & morum ea elegantia, vt mortalibus omnibus longe esset gratissimus, nobilitati, & sui ordinis hominibus præsertim. Leodicensis quoque, Gregorio nono Pontifice renuntiante, præsul Guilelmus hic factus, cum Waleramo Limburgensi du- MCCXXIX.

ſi duce graue geſſit bellum, ſed Thoma Sabaudo fratre eius maximas in auxilium eius adducente copias, armis protinus poſitis, pacem cum Præſule Waleramus dux fecit.

AMADEVS Sabaudus, ſuperioris Guilelmi frater, cum perpetua vſus inualetudine, adminiſtrandæ reipublicæ minus eſſet idoneus, in caſtellum quoddam ad lacum Lemanum, cui Chillonio nomen, ſeceſſit. Pietati autem ſe totum tradere cum deſtinaſſet, in Pennis (Villam nouam ad eundem lacũ Lemanum oppidum hoc appellant) ædiculam ſacram, & excipiendis qui Romam iter illac peregrinationis cauſſa inſtituerent, mortalibus noſocomium exſtruxit. Illi ſacerdotes qui Deo aſſidue ſacra facerent, huic homines pietati totos addictos, qui pauperum ſedulam gererent curam, eorumque morbos vlceraque curarent, præfecit. In noſocomio hoc lepræ deprecaturus morbum (in quem propendere videbatur) reliquum traducens vitæ, anno tan-
MCCXLVI. dem ſalutis MCCXLVI deceſſit. Alij in rupe quadam me-
al. XLIIII. dio inter Fanum diui Mauricij & Moncellum loco, in quam, æde ſacra exornatam, Chillonio relicto, cum vitæ ſibi finem imminere videret, ſe receperat, ſupremum egiſſe diem, & in noſocomio, quod exſtruxerat, ſepultum referunt.

BONIFACIVS Sabaudus, Thomæ Sabaudiæ comitis filius ſeptimus, Amadei Guilelmique, quorum proxime meminimus frater, ſacrarum literarum ſtudio a puero deditus, tantos mox fecit profectus, vt cæteros ea tempeſtate, ſcientiæ illius peritia præemineret, &

Can-

Cantuarienſi in Anglia mereretur donari archiepiſcopatu. In quo ſe vitæ genere ita geſſit (aderant etiam illi modeſtia ac forma principe viro digna) vt regi & populo Anglico vniuerſo eſſet admirationi, vehementerque a mortalibus omnibus diligeretur iuxta atque coleretur: præſertim cum ita eum formaſſet natura, vt admiranda incredibilique corporis pulchritudine ſui ſæculi viros omnes ſuperaret, Abſolonemque eum, tanquam iuuentutis Sabaudicæ pulcherrimum, vulgus appellaret. Cum iam annis aliquot in Anglia ſe tenuiſſet, fratrum ſuorum, natalíſque ſoli reuiſendi captus deſiderio, in Sabaudiam, traiecto Oceano, cum magni nominis regulis aliquot Anglis ad Amadeum comitem fratrem venit. Ibi opinione diutius hærens, vt ampliſſimis monimentis nominis ſui memoriam patrio in ſolo perpetuaret conſecraretque, ædes aliquot ſupra modũ magnificas, arceſque præterea duas locis amæniſſimis, in ſummo ciuitatis Roſſillonæ faſtigio vnam, ad Vginetum alteram, maximis ſumptibus exſtruxit. Cæterum dum ægre a cariſſimo fratre auellitur, viri aliquot nobiliſſimi ex eius comitatu cum primariæ Sabaudicæ nobilitatis fœminis matrimonia contraxere. Erant inter hos quidam ex gente quam Holandicam Angli appellant, a quibus Crecherelli, Dancreſcherei, Saixeique, veteres claræque in eo tractu familiæ, deſcendere. Ad archiepiſcopatum tandem ſuum ingens gloria reuerſus Bonifacius, caſtiſſime ſanctiſſimeque (ad ſtuprum a mulieribus nonnullis, quæ in eum exarſerant, quas forma magis quam caſti commendabant mores, importunius ſæpius ſollicitatus licet) quod reliquum fuit vitæ

in ea functione traduxit, puellaſque complures inopes, at pudicas, honeſtis adoleſcentibus (qua in pauperes erat liberalitate) collocauit. Salutis tandem anno MCC-
MCCLX. LX, tædio curarum feſſus, conceſſit vita, mortem eius effuſiſſimis lachrimis amicis ciuibuſque proſequentibus. Defuncti exuuiæ in Sabaudiam delatæ, maiorumque eius in monaſterio Altecombano illatæ monimento, plurimis claruere miraculis.

IANVS Sabaudus Geneuæ comes, Baſgei marchio, Ludouici Sabaudiæ ducis ſecundi filius.

HELENA *Luxenburgenſis, Ludouici Lutzenburgenſis comitis ſancti Pauli filia.*	LVDOVICA *Sabauda, Baſgei marchio, cui vir Franciſcus primus Lutzenburgenſis, Martiguesij dynaſta, qui ex ea procreauit Franciſcum Luxenburgenſem Martiguesium, qui duxit Carolam Pontieurei comitem, Renati comitis filiam, procreauitque ex ea Sebaſtianum Lutzenburgenſem Martiguesium Pontieurei ducē, cui vxor Maria filia dynaſtæ, Beaucairei, vidua domini Vademontoiſi, ex qua procreauit Mariam Luxenburgenſem Martigueſiam Pontieurei ducem, quæ virum habuit Emanuelem Philibertum Lotharingum Mercurij ducem.*

LVDOVICVS Sabaudus, Geneuæ comes, & Cypri ab vxore rex, Ludouici Sabaudiæ ducis ſecundi, & Annæ Luſignanæ, cui Ioannes eo nomine ſecundus Cypri rex (ex quo Carola Ludouici vxor nata) frater, filius, regno ab vxoris fratre notho Iacobo exutus, Ripallico ſe monaſterio in Sabaudiam reuerſus mancipat, vbi vitæ reliquum ſanctiſſime peregit, & ſalutis tandem
MCCCCLXXXI. anno MCCCCLXXXI pridie calendas Martias liberis carens decedit.

CARO-

Carola *Lusignana Cypri regina, Hierosolymorum quoque, & Armeniæ (at titulo tenus) Antiochiæ dux, & Tripolis comes, Ioannis eius nominis secundi Cypri regis, & Helenæ Palæologæ filia hæresque vnica, Ioanne Portugallo (qui Ioannem eo nomine primum Portugalliæ regem auum habuit) priore marito, quem viuens socer in regni communionem euocarat, mortuo, Ludouicum hunc salutis anno* MCCCCLIX, *in matrimonium regnumque accepit. Sed a Iacobo fratre notho, homine superbo, æqualis quoque, adeo superiorum, intolerante (cui simulatum aliquamdiu obsequium, quo incautiorem sororem opprimeret, quando Carolæ quidem nomen epistolis edictisque proponeretur, vis penes illum esset) regno tandem imperij anno tertio pulsa fuit. Ad Sabaudos itaque reuerso Ludouico, in Italiam illa, Pontificis aduersus scelestum perfidumque fratrem subsidium imploratura, cultu vultuque quam maxime ad præsentem fortunam comparato, proficiscitur. Quo impetrato, Ancona protinus soluens in Cyprum ad spem vltionemque accincta reuertitur, & Paphium locaque eo in regno alia aliquot recipit: egestoque quicquid turbidum, redit vrbibus illis sua forma legesque, & munia magistratuum. Sed haud diu admodum ea subditis quies, illi imperium hoc mansit. Ægypti quippe Sultani (qui ad omne facinus duratum hominem tributarium sibi fecerat, quo minore spe veniæ, cresceret vinculum sceleris) auctus opibus copiisque Iacobus, bellum renouat, fugatoque (quem in Cyprum, feliciore illo rerum suarum læta successu, atque eo securior Carola vxor reuocarat) Ludouico, amissa loca illa omnia recuperat, regnumque denuo inuadit, truculentior quam antea, tanquam aduersus defectores, & in tempore rebellaturos. Famagustam quoque, Genuensium parentem imperio vrbem, vt erat magnis ausis promptus, expugnat. Catharina autem Conaria (aliis Cornelia) Marci Cornelij Conarij patricij Veneti filia, quam vxorem Iacobus duxerat, a senatu Veneto adoptata, in Venetos, mortuo anno sæculi eius septuagesimo marito (qui eam ex se grauidam reliquerat) præterita in vniuersum Carola (quæ breui & inglorio imperio perfuncta est) regnum hoc (ita enim morti vicinus maritus rex cauerat) prolem posthumam, sine liberis decedere si contingeret, transtulit, senatusque Venetus, qui posthumi (cui Iacobo nomen) & totius regni curam in se iam susceperat, eoque mortuo in Prouinciæ formam Cyprum redegerat, post Catharinæ (quæ anno* MDX. *decessit) mortem, Cyprum ad annum vsque* MDLXXI *(quo Zelymus Turcarum imperator, qui vino & venere exhaustus, triennio post viuere desiit, totam eam insulam sibi subiecit) administrauit. Ceterum Carola regno denuo (vti diximus) proturbata Romam rediit,* vbi

*Petri aliis, & fortassis verius.

MCCCCLIX.

MDLXXI.

vbi Pontificis liberalitate ad annum vsque MCCCCLXXXV. *(quo fatali correpta morbo viuendi finem fecit) egestatem suam sustentauit. Scribitur morti proxima, & multo quoque ante, cum in Sabaudiam, eius loci ducem, necessarium suum, maritumq. Ludouicum inuisura, Roma venisset, & maritum in Ripallico secessu, solitario vitæ generi vacare comperisset, in Carolum Sabaudiæ ducem eo nomine primum cognati sui patruelis Amadei filium (adoptione iam tum cum sedibus suis eiecta fuit, in regnum, & successionem ascitum) Cypri regnum atque eius respicientia imperium loca omnia, & quicquid ad ea habebat iuris transtulisse. Eiusque donationis Taurini in archiuo ducis tabulas aureis exaratas literis reperiri Stephanus Lusignanus (qui ex Philiberto Pignonio Sabaudiæ ducis consiliario id se intellexisse scribit) author est: hincque esse cur Cypri ad se regnum pertinere contendentes Sabaudiæ duces, quinquennali ab anno inde* MCCCCLXXXV. *(quo Carola regina decessit anno) legatione regnum hoc sibi a republica Veneta tradi restituique postularint. Quanquam irriti semper legationis domum reuersi, qui in eam rem missi fuere, aliud nullum vnquam retulerint responsum, quam* CÆLVM CÆLI DOMINO, TERRAM AVTEM DEDIT FILIIS HOMINVM. *Dicere quasi vellent (inquit Paradinus) Sicut cælum deo, ita terras generi mortalium datas. Dei itaque beneficio se, & iure idcirco optimo regnum hoc possidere. Quin ipsomet Carolo duce eius nominis tertio, rem hanc, eo ipso tempore, quo Carolus quintus Cæsar imperiali Bononiæ diademate insigniretur, (quod anno factum* MDXXX) *vehementer vrgente, & cum Venetis coram Clemente septimo Pontifice, & imperatore antedicto grauiter expostulante, nihil a Venetis aliud, quo minus lata pro Sabaudo per Pontificem Imperatoremque, qui ius possessionis mutandum censebant (vt idem tradit Lusignanus) sententiæ parerent, in excusationem fuit allatum, quam donationis per ipsos regni gubernatores, & Catharinam reginam Iacobi regis viduam facta intuitu regnum illud tenere se, & habere iure gentium, caussaque & possessione superiores esse.* MCCCCLXXXV. *Decessit Carola hæc Romæ seculi illius anno (vti ostendimus) octuagesimo quinto, & in diui Petri ibidem æde sepulta fuit. Alij defunctæ corpus Assisium delatum, & in Franciscanorum monachorum ædem illatum scribunt. Sunt qui testamento condito, in destinatum antiquitus in diui Petri templo regibus reginisque recipiendis sacellum eam se (Innocentio octauo Pontifice, & patribus purpuratis intuentibus) contulisse, atque paulo post eo in loco expirasse scribant. Qui Græciæ scripsere annales, Constantinopolitanum imperium ad Carolam hanc deuolui quoque debuisse authores sunt. Victo enim cæsoque (inquiunt) seculi eius anno quinqua-*

quinquagesimo tertio Constantinopolitano imperatore postremo Constantino, eiusque simul agnatu posteritateque omni a Mahomete Turcarum tyranno (qui imperium illud inuasit, flagitioque etiamnum obtinet) deleta, sola Carola hac Helena Palaeologa (cui Theodoricus Palaeologus antedicti imperatoris Constantini frater, pater fuit) filia, ex ea stirpe reliqua fuit.

IACOBVS Sabaudus Rhomontij (seu Romontij) comes, Ludouici Sabaudiæ ducis secũdi filius fuit. Quem egregiis maioribus, & fraterna imagine fulgentẽ, aureo Burgundiæ dux Carolus (cui regium genus, & pace belloque clara origo) Vellere donauit. Quin auctoritate & gratia apud Carolum cum vigeret, infaustũ illud sibiq. fatale aduersus Lotharingiæ ducem Renatum Heluetiosque Carolus suscepit dissidium, quod raptu pellium ouinarum modicis principiis, per arma tandem & acies exercitum finitumque fuit. Cæterum Carolo duce ad Nanceium cæso, Maximiliano Romanorum regi strenuam fortemque nauat operam, Maubonium castrum munitissimum, latrociniis fecundum (vnde arta finitimis res) singulari fortitudine, compulsis ad deditionem prædonibus, Maximiliani denuo imperio adiicit. Sed diu Cæsari gentique Burgundicæ fidus, & Burgundicis (vti ostendimus) armis defensus, deficientibus a Maximiliano Cæsare Flandris, Gandensium factus dux, hostilia etiam aduersus Maximilianum gentemque Burgundicam induit. Inde in Caroli octaui Galliarum regis (qui sorore eius genitus erat) concedens partes egregia erga gentem Burgundicam merita rebellis fœdauit. Ducta salutis anno MCCCCLXXXIII Maria Lutzenburgica sororis suæ Margaretæ filia, sæculi illius anno octuagesimo septimo apud Veromanduos in Hera arce sua supremum obit diem. MCCCC-LXXXVII. MCCCC-LXXXIII.

Maria Lutzenburgensis (Ioannam appellant nonnulli) sancti Pauli, Marlæ, & Briennæ comes, Petri Lutzenburgensis S. Pauli, & Briennæ comitis Margaretæque Sabaudæ Iacobi sororis (deducta quippe in domum auunculi sororis filia fuit, nullo tum fortaßis exemplo) filia natu maior, { *Francisca filia vnica, nupta mense Iunio anno* MDII. *Henrico comiti Nassauio. Errant grauiter qui Franciscum Borbonium Vindocini comitem illi virum fuisse aiunt. Ille enim Mariæ Lutzenburgensi Franciscæ huius matri secundus maritus fuit.* } *Ludouici Lutzenburgensis Franciæ Comestabilis, & Ioannæ (Bonæ aliis) Barriæ, Gislellæ dominæ neptis, Gislellæ quoque, Dunkercka, Bourbourchi, & Grauelingæ iure hæreditario domina. Sororem habuit Franciscam Enguienni dominam, nuptam Philippo Cliuensi Rauesteini dynastæ, qua liberis caruit. Maria hæc Iacobo priore marito defuncto, Francisco Borbonio, comiti Vindocinensi nupsit. Falluntur qui ipsiusmet Comestabilis Mariam filiam fuisse scribunt. Narrat enim Franciscus Belleforestius, vidisse se Caroli eius nominis octaui Gallarum regis rescriptum, quo Maria hæc eiusque soror Francisca bonis restituuntur, iurique quod in successionem bonorum defuncti Comestabilis, vxoris, & liberorum eius prætendebant. Quo (inquit) rescripto paret, eam eiusque sororem Franciscam Petri Lutzenburgensis Briennæ comitis fuisse filias, & Ludouici Comestabilis neptes.*

RENATVS Sabaudus, Beauforti & Villarsij comes, Franciæ post Arthurum Goiferium Boisij dominum, anno MDXVIII. magnus magister, & Prouinciæ prorex, filius fuit nothus Philippi Sabaudiæ ducis septimi. Qui in prælio ad Papium anno sæculi huius XXIIII. commisso, captus, ex vulnere ibidem accepto, paulo post decedit. MDXVIII.

ANNA

CLAVDIVS *Tendij comes.*

HONORIVS *Villarsij comes.*

CAROLA *Brienna comes, cui vir Antonius Lutzenburgensis eo nomine secundus Brienna comes, & filij ex eo tres, filia vna: Ioannes Brienna comes, qui vxorem duxit Guilelmam Roberti Marcani Bullionei ducis filiam, procreauitque ex ea * Ioannem Brienna comitem, cui vxor soror Ioannis Ludouici Nogareti Espernoni ducis. Franciscus Pinaij dux, cui vxor Diana Lotharinga Claudij Aumalij ducis filia, & filius ex eo Henricus Pinaij dux. Antonius Roucij comes episcopus Laonensis, dux & par Francia. Alij Antonium iuuenem obiisse, & Franciscum eius fratrem Laonensem fuisse episcopum, eoq. deposito episcopatu Dianam duxisse scribunt. Filia fuit Magdalena Lutzenburgensis, vxor Christophori Vrsini Chapella dynasta, equitis torquati sancti Spiritus, cui peperit Franciscum Vrsinum.* al. *Carolū.*

ISABELLA, *cui vir Renatus Baternaijus Bughiagei comes, & filia ex eo Margareta Bughiagei comes, nupta Guilhelmo vicecomiti Ioieusio, Ludouici vicecomitis, & Ioanna Borbonia Vindocinensis comitis filio, Francia marescballo, cui peperit Annam Ioyeusij ducem Francia Admiraldum Normannia prafectū, Margaretha Lotharinga Vaudemontiaque maritum, qua prolibus caruit. Franciscum Ioyeusium Bughiagei comitem, & sancta Romana ecclesia cardinalem, archiepiscopumque Narbonensem. Scipionem equitem Maltensem, & Georgium sancti Saluatoris dynastam.*

MAGDALENA *nupta Anna Mommorantio Francia Comestabili. Cui peperit Franciscum Mommorantij ducem, Francia marescballum, cui vxor Diana Henrici secundi Galliarum regis filia notha, qua filium non diu superstitem peperit Annam. Henricum Mommorantij post fratrem ducem, & Francia Marscballum, qui Antoniam Roberti Marcani Bullionei ducis filiam vxorem duxit, procreauitque ex ea filium Henricum. Mariam Mommorantiam, nuptam Ioanni Fecensi, comiti Candalla, cui peperit Margaretam Fecensem Candalla comitem, cui vir Ioannes Ludouicus Nogarethus Espernoni dux, Prouincia, & Metensis tractus rector. Eleonoram Mommorantiam vxorem Francisci primi de Latourij Touraina vicecomitis, cui peperit Henricum de Latourium. * Ioannam Mommorantiam* al. *Annam.*

ANNA *Tendij comes, ex imperiali Lascarorum familia originē trahens, cui pater Ioānes Antonius Lascarus Constantinopolitanus, vir supra modum eruditus, & Ludouico duodecimo Galliarum regi carus inter primos.*

tiam nuptam Ludouico comiti Latrimouliano Thouarsio duci, Francisci, & Annæ Lauallia filio, cui Claudium peperit. Catharinam Mommorantiam, cui vir Giselbertus de Leui, Vantadouri dux: liberi ex eo, Giselbertus de Leui Vantadourius Votci dynasta; & Anna Vantadourius Cornilloni dominus.

CLAVDIVS Sabaudus Tendij comes, Renati Sabaudi, & Annæ Tendiæ filius primogenitus, Prouinciæ post
MDLXXII. patrem præfectus, moritur anno salutis MDLXXII. vxores habuit duas.

HORATIVS, *fortaßis Honorius Tendij comes.*

...... Cipierrij regulus.

RENATA, *cui vir Horfedi dynasta.*

..... Naurei nupta domino.

al. Honoratus. HORATIVS Sabaudus Tendij, & Someriuei comes, Claudij proxime antepositi filius natu maximus, Prouinciæ, patre, religionis illi (vt aiunt) incuria obiecta, & quod partes regi aduersas foueret, proturbato, præfecturam corripit. Sed illo paulo post patrem fato functo, Casparum Sauxium Tauanesi dynastam, & Franciæ Mareschallum rex suffecit.

MDLXXII. ALFONSINA (*sic ego eam appellatam existimauerim*) *Stroßia, Fiesquei comes, Philippi Stroßij (illius qui salutis anno* MDLXXXII *pro Antonio Portugallo pugnans, prælio nauali a marchione Santecrucio superatus captusque, a milite quodam Hispano scribitur trucidatus) filia, Petri Stroßij Franciæ Mareschalli neptis, Scipionis soror.*

..... De la Touria, Francisci de la Tourij Turajnæ vicecomitis, & Eleonoræ Mommorantiæ filia.

... Sabau-

... Sabaudus Cipierrij regulus, Claudij Horatiique proxime antepositorum, illius filius, huius frater, ad forum Iulij salutis anno MDLXVII. a Pontificiis annos natus viginti, adolescens trucidatur, vt author is qui de statu religionis, & reipublicæ in regno Galliæ commentarios scripsit. Belleforestus, & Lancelotus Voisinus authores sunt, Cipierrium Caroli noni Galliarum regis iuueniles rexisse annos, & ex balneis Leodiensibus reducem decessisse. Sed crediderim illum, alium ab hoc fuisse, si verum sit ætatis anno vicesimo fuisse trucidatum. MDLXVII.

HONORIVS seu Honoratus (Horatius aliis) Sabaudus Villarsij comes (marchionem appellant alij) Renati Sabaudi, & Annæ Tendiæ filius secundo genitus Casparo Colinio in Admiralatu succedit, quo se magistratu in Caroli Lotharingi Mennæ ducis, generi sui gratiam, tandem abdicat. Prælio eo quod ad Moncontourium v° nonas Octobreis anno post natum Dominum MDLXIX, inter Pontificios, quibus Andium dux, & reformatos quibus Admiraldus præerant, commissum, quo cæsi fugatique reformati, Honorij huius singularis apparuit virtus.

FRANCISCA Fecensis, Alani Fecensis Chastillonij vicecomitis filia.	HENRICA, *cui viri duo: Melchior Dupresius qui Montpesatus dictus, Galliæ Narbonensis, per absentiam Comestabilis Annæ Mommorantij, præfectus fuit: quam ille præfecturam in vicecomitem Ioyeusium Albij paulo ante episcopum, transtulit. Melchiori illa peperit Emanuelem Dupresium materno cognomine Sabaudum appellatum, Villarsii marchionem, & Henricum Dupresium Montpesati dominum. Alter Henricæ maritus fuit Carolus Lotharingus Mennæ dux; & liberi ex eo, Henricus, & Emanuel Lotharingij.*

PHILIPPVS Sabaudus Geneuæ comes, & Nemourſij, Franciſci Galliarum regis eo nomine primi beneficio, dux. Mortua quippe Philiberta Sabauda Philippi ſorore, cuius maritum Iulianum Medicem eo ducatu rex Françiſcus in Philibertæ gratiam donarat, Philippum hunc auunculum ſuum eodem donat. Filius fuit Philippi ducis eius nomini ſecundi ex vxore poſteriore. Sunt (inter quos Belleforeſtus, & is qui nuper Borboniorum ſtemma publicauit) qui Philippo huic nuptam fuiſſe dicant filiam Renati ducis Alençonij, eique ducatum Nemorſium in dotem datum, originemque ab ea trahere Nemourſij nunc ducem, & Geneuæ comitem. Aut priorem hanc vxorem Philippus habuit, aut falluntur, quod magis crediderim, grauiter illi. Duas enim filias Renatus habuit, vnam Franciſcam ſeu Ludouicam appellatam, nuptam bis, Françiſco Longeuillæ duci, & Carolo deinde Borbonio duci Vindocinenſi; alteram Annam, cui vir Guilelmus Montisferrati marchio. Errori occaſionem dedit, quod Franciſca maior natu filia Ludouico Arminiaco Nemourſio ſeu Nemorenſi duci pacta fuerat, at non nupta. Nemourſius hic comitatus in Caroli Nauarræ regis (qui malus dictus) eius tum loci comitis, gratiam, a Galliarum rege Domini anno MCCCLXXXVIII, ducatus factus fuit.

CLAV-

*CLAVDIA Aurelianensis, Ludouici Aurelianensis Longeuillæ ducis & Ioãnæ Hocqueberquiæ (cui Philippus Hocquebercquius Rotbelini marchio pater) filia. Ex hac oriundi Nemoursii duces & Geneuæ comites. al. Carola.

PHILIPPVS patri succedit.

IOANNA (Claudia aliis) nupta Nicolao comiti Vaudemontio, qui ex priore vxore procrearat Ludouicam Henrico tertio Galliæ nuptam regi. Ioanna hæc Nicolao, Annæ Ioyeusii ducis vxorem Henricam (Margaretam aliis & verius) procreauit, & Philibertum Emanuelem Mercurij ducem, cui vxor Maria Lutzenburgensis, Sebastiani Lutzenburgensis Martinguei vicecomitis, & Mariæ Beaucaireæ filia.

PHILIPPVS Sabaudus Nemoursij dux, Philippi Nemoursij ducis & comitis Geneuensis Carolæque Aurelianensis filius, Philippi Sabaudiæ eo nomine secundi ducis nepos, Annam Estensem salutis anno MDLXVI. vxorem duxit, postquam pro ea iudicasset Pontifex aduersus Renati vicecomitis Rohanensis sororem. Quæ Garnachea dicta, filium habuisse scribitur, quem, materno alioqui cognomine notum, Nemoursij Protestantes appellarunt principem: nuptiisque, quæ ad diuum Maurum Fossesium prope Lutetiam Parisiorum celebratæ, Galliarum rex Carolus eo nomine nonus interfuit. Decessit hic circiter annum Domini MDLXXXVII. al. Iacobus. MDLXVI. MDLXXXVII.

ANNA Estensis seu Ferrariensis, Herculis Estensis eius nominis secundi, Ferrariæ ducis, & Renatæ Francæ filia, Francisci Lotharingi Guisiæ ducis (cui Henricum Guisiæ ducem, Catharina Cliuensis maritum peperit) vidua.

CAROLVS dux Nemoursius Geneuæ comes. Obiit liberis nullis relictis anno MDXCVI.

HENRICVS marchio S. Saturnini, & episcopus Auxitanus viuo fratre, cui in Nemoursio ducatu succedit.

MARGARETA.

FINIS.

COMITVM DVCVMQ. SABAVDIÆ
SERIES.

	Obitus.	fol.
I. BERALDVS Mauriennæ primus dominus.	MXXVII.	1.
CATHARINA Palatina Schirensis.		
II. HVMBERTVS primus.	MXLVIII.	5.
ADELIS Segusiani marchionis filia.		
III. AMADEVS primus.	MLXXVII.	7.
IOANNA Burgunda.		
IIII. HVMBERTVS secundus.	MCIX.	11.
LAVRENTIA Venicia.		
V. AMADEVS secundus.	MCLIIII.	13.
GERTRVDIS Lotharinga.		
GVIGONIA Albonia.		
SIBYLLA Matisconensis.		
VI. HVMBERTVS tertius.	MCCI.	20.
MATHILDES Flandra.		
ANNA Salingea.		
PERNELLA Burgunda.		
VII. THOMAS comes tertius.	MCCXXXIII.	23.
BEATRIX Geneuensis.		
VIII. AMADEVS tertius.	MCCXLVI.	26.
ANNA Albonia.		
CECILIA Prouincialis.		
IX. BONIFACIVS comes quintus.	MCCLVI.	29.
X. PETRVS comes sextus.	MCCLXVIII.	31.
ELEONORA Foucignia.		
XI. PHILIPPVS primus.	MCCLXXXV.	37.
ALEXIA Merania.		
XII. AMADEVS quartus.	MCCCXXIII.	40.
SIBYLLA Bressana.		
MARIA Brabanta.		
XIII. EDVARDVS comes nonus.	MCCCXXIX.	61.
BLANCA Burgunda.		
XIIII. AMADEVS quintus.	MCCCXLII.	68.
IOLANDA Palæologa.		
CATHARINA Lutzenburgensis.		
XV. AMADEVS sextus.	MCCCLXXX.	74.
BONA Borbonia.		
XVI. AMADEVS septimus.	MCCCXCVII.	105.
BONA BITVRICA.		

AMA-

		Obitus.	fol.
XVII.	AMADEVS octauus. BONA Burgunda.	MCCCCLII.	108.
XVIII.	LVDOVICVS dux alter. ANNA Lusignana.	MCCCCLXVI.	156
XIX.	AMADEVS nonus. IOANNA Franca.	MCCCCLXXI.	167
XX.	PHILIBERTVS primus. BLANCAMARIA Mediolanensis.	MCCCCLXXXI.	172
XXI.	CAROLVS primus. BLANCAMARIA Montisferratensis.	MCCCCLXXXVIII.	179
XXII.	CAROLVS secundus.	MCCCCXCV.	181
XXIII.	PHILIPPVS secundus. MARGARETA Borbonia. CLAVDIA Brossesia.	MCCCCXCVII.	183
XXIIII.	PHILIBERTVS secundus. MARGARETA Austriaca.	MDIIII.	186
XXV.	CAROLVS tertius. BEATRIX Portugalla.	MDLIIII.	190
XXVI.	EMANVEL PHILIBERTVS. MARGARETA Franca.	MDLXXX.	215
XXVII.	CAROLVS quartus. CATHARINA Hispana.		231

MINORVM NATV IN GENTE

SABAVDICA SERIES.

THOMAS Sabaudus Flandriæ comes. IOANNA FLANDRIÆ comes. BEATRIX Lauania.	MCCLI.	235
THOMAS Sabaudus princeps Pedemontanus. GVIDONA Burgundiæ Palatina.	MCCLXXXVI.	237
PHILIPPVS Sabaudus Moreæ princeps.		238
IACOBVS Sabaudus Moreæ princeps.		239

	Obitus.	fol.
PHILIPPVS Sabaudus Moreæ princeps.		240
.....		
.....		
AMADEVS Sabaudus Moreæ princeps.		240
LVDOVICVS Sabaudus Moreæ princeps.		241
BONA Sabauda.		
IACOBVS Sabaudus Iacobi filius.		241
LVDOVICVS Sabaudus Vaulxij regulus.		241
ADELINA Lotharinga.		
..		
LVDOVICVS Sabaudus Vaulxij regulus secundus.		242
.....		
CATHARINA Mediolanensis.		
GVILELMVS Sabaudus episcopus Valentianus.		243
AMADEVS Sabaudus Guilelmi superioris frater.		243
BONIFACIVS Sabaudus archiepiscopus Cantuariensis.	MCCLX.	244
IANVS Sabaudus Geneuæ comes.		244
HELENA Lutzenburgensis.		
LVDOVICVS Sabaudus Geneuæ comes.	MCCCCLXXXI.	246
CAROLA Lusignana.	MCCCCLXXXV.	246
IACOBVS Sabaudus Romontij comes.		249
MARIA Lutzenburgensis.		
RENATVS Sabaudus Villarsij comes.	MDXXIIII.	250
ANNA Tendlij comes.		
CLAVDIVS Sabaudus Tendij comes.	MDLXXII.	252
.....		
.....		
HORATIVS Sabaudus Tendij comes.		254
ALFONSINA Strossia.		
...... De la Touria.		
..... Sabaudus Cipierrij regulus.		253
HONORIVS Sabaudus Villarsij comes.		253
FRANCISCA Fecensis.		
PHILIPPVS Sabaudus Nemoursij dux.		254
CAROLA Aurelianensis.		
PHILIPPVS Sabaudus Nemoursij dux.		255
ANNA Estensis.		

ERRA-

In Reuerendi ac Nobilis Viri

LAMBERTI VANDERBVRCHI

genealogicam Sabaudiæ historiam.

NON *desunt plerique alij, quos scribere iuuit*
Historiam, & genesim Comitumq. Ducumq. Sabaudæ
Gentis, & optatæ meruere encomia laudis:
At tu illos longe superas studio atque labore,
Qui nil intactum, nil omissumque relinquis,
Historiæ præbere facem lumenque quod omni
Parte queat. verum id specimen tantum atque figura
Præclarorum operum, quæ somni parcus & otij
Nocte dieque premis, quæ post quoque (si dabit ille
Qui solus regit humanos & dirigit actus)
Aspicient lucem, ac multo maiore beabunt
Laude suum authorem, quem diuum ad sidera tollent.
Sed breuio, nequis mihi forte susurret in aurem,*
Dum fratrem laudas, teipsum laudare videris.

* Vt [illegible] de[illegible]us.

ADR. VANDERBVRCHIVS A. F. Pet. n.

In eandem Nobilis & Reuerendi Viri

LAMBERTI VANDERBVRCHI

Sabaudiæ historiam.

MAGNANIMVM *qui facta ducum, Regumque potentum*
Æternis mandant chartis propagine longa,
Linquunt venturis monumenta insignia sæclis,
Et condunt nullo perituros tempore fructus:

Nam veluti populus communi e flumine lymphas
Haurit, ad exemplum sic horum fingere sueuit
Mores, atque omnes vitæ componere formas:
Sic Vander-burchi, claris natalibus orte,
Digne tuis atauis, & par virtutibus illis
Qui laudem peperere tibi, nomenque dedere,
Munere in his libris præclaro fungeris, atque
Principibus magnis, & toti consulis orbi,
Immensas grates tibi clara Sabaudia debet,
Cuius describis Rectores ordine pulchro;
Et quæ sint diro vitiorum infecta veneno
Carpens, egregiis laudes virtutibus addens,
Sumpturis fasces fugienda sequendaque monstras.
Magnus Alexander forti gratatur Achilli,
Quod vatem rebus gestis inuenit Homerum,
In cuius scriptis æternum duceret æuum.
Sic exultabit, nisi me sententia fallit,
Te præcone ducum series generosa Sabaudum.
Viuant ac regnent dum condit lumina Titan
Oceano, viuant & tantum munus honorent,
Et se perpetuis declarent laudibus æquos.

GVILELMVS ASS.

LAM-

In Nobilissimi Viri

LAMBERTI VANDER-BVRCHI

Historiam Gentilitiam Ducum Sabaudiæ.

DVM *generis seriem dat Vander-burchius orbi,*
Atque Sabaudorum fortia facta ducum:
Historico Herois a manibus, ambigo, vel laus
Manibus Herois maior ab historico.
Quod si non vna, si non æqualis ab omni,
Sed laus laudati maior ab ore viri est:
Si maius nomen Smyrnæi musa Poetæ,
Quam tua nobilitas fecit, Achille, tibi:
Gaudete in cælum propria virtute recepti
Et genere & gestis inclita turba duces,
Queis magnum generis decus est a stirpe vetusti,
Maius ab historici nobilitate sui.

IOS. SCAL. IVL. CÆS. F.

In Reuerendi & Nobilis Viri

LAMBERTI VANDERBVRCHI

Genealogiam Sabaudicam.

ALLOBROGVM *longo deductas ordine stirpes*
Heroum, vitas, factaque nosse cupis?
Perlege, mirando quæ Vanderburchus in vnum
Selegit studio, distribuitque librum.
Non illum indigenum scriptum duntaxat in vsum,
Sed quod trans Alpes cisque legetur opus.
Scilicet vna tibi hæc restabat magne Sabaude,
Gloria, Romana si induerere toga.

Nactus

Nactus es hanc tandem, claraque in veste refulgens
In medio posthac conspiciere foro,
Et iam facta legent tua sera in secla nepotes,
Ausonio stabit dum decus eloquio.
Tu quoque iam Præsul claris maioribus orte,
Clarior incedes docta per ora virum;
Dignus, tantorum geneseis dum scribis, & actus
Heroum, heroum qui associere choro.

GVILEL. RADALANTIVS.

In Nobilissimi Viri
LAMBERTI VANDERBVRCHI
Historiam genealogicam Ducum Sabaudiæ.

ALLOBROGVM *qui gesta Ducum Mauortia nosse, &*
Ducta per innumeros stemmata quæris auos:
En tibi Lambertus quod Vander-burchius ausu
Egregio raræ texuit artis opus.
Digna viro illustri fuit hæc, me iudice, cura,
Heroum genus & perpetuare decus.
Regibus ô vtinam curam ille impendat eandem
Quotquot in Europa, sceptra benigna gerunt!
Sed faciet; neque me hæc vatem præsagia fallent.
Dent tantum, vt voueo, viuere Fata diu.
Nil humile aut paruum mens Vanderburchia versat,
Nubila fulminiger. sic Iouis ales amat.

BON. VVLCANIVS.

ERRATA

in hunc corrigantur modum.

Fol. *Lin.*		
7,	14. Matisconensi in Italia	Matisconensi in Burgundia,
27,	4. homino morosissimo	homine morosissimo
31,	23. iia temperarent	ita temperarunt.
35,	6. Margesum	Morgesum
40,	25. Cui situm innexum	Cui situ innexum
62,	14. cum Amadeo Chalanno	cum Amadeo Challantio
70,	18. Geneuensem, vindictæ. Itaque	Geneuēnsem. Vindictæ itaque
89,	18. Incognitu non indigna	cognitu non indigna,
102,	23. Receptos in sedes suas	receptos in ædes suas,
119,	1. cæsi supra trecentos	cæsi supra trecenti
120,	8. Mortalum	Mortalium
124,	8. Quam tantopere	quem tantopere
126,	3. clamare omnes dico	clamare omnes ilico
137,	11. Quippe pietatis vis est	Ea quippe pietatis vis est.
140,	24. substitunt	substituunt.
156,	15. Franconem, quod quia animum	Franconem, quia animum
163,	2. Condere iam tum	Condere tantum
163,	15 Insignem	Insignem copiis
183,	15. in omnium virtutum exemplo	in omnium virtutum exempla
186,	9. Ioannæ Hocquetbiæ	Ioannæ Hocqueberqueæ
196,	9. ne celebrando quidem conuentu	ne celebrando quidem conuentui
210,	vlt. Carolumque ducem imperij,	Carolumque ducē, imperij principem
218,	19. Quibus cum mandata regis	quibuscum mandata regis,
224,	26. Lancelotum Voisinumus.	Lancelotum Voisinum, is qui·

FINIS.

B
D V
tien
mu
nus,
Sax
cis
tio
cui
T H A
Palati
Schire
Morit
no M.

